

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PAŞALİMANI (ALONİ) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI İÇİN
KORUMA VE YENİDEN KULLANIM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe CANER

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

MART 2023

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PAŞALİMANI (ALONİ) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI İÇİN
KORUMA VE YENİDEN KULLANIM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tuğçe CANER
(502191209)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

MART 2023

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502191209 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe CANER, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "PAŞALİMANI (ALONİ) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI İÇİN KORUMA VE YENİDEN KULLANIM ÖNERİLERİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üyesi Gülsün TANYELİ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgün ÖZÇAKIR
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 29 Aralık 2022
Savunma Tarihi : 6 Mart 2023

ÖNSÖZ

Erdek sahilinde, bir dizi karadut ve koruk suyu ile meşhur gazinoyu geçtikten sonra, annemlerin taze balık almaya gittiği balık mezarı ve ardından balıkçı barakaları sıralanırdı. Barakaların olduğu yere artık yazlığın karmaşa sesleri gelmezdi. Denizi görürdünüz, denizin dibine oturmuş eski bir buzdolabı ve orada olmaması gereken başka şeyler. Bu sakin hava ve denizin akla getirdiği tüm o kokularla birlikte yol bir yerde biterdi, hemen ötesinde Zeytinli Ada görünürdü. Arada birkaç kaya parçası daha olsa bu küçük adaya ulaşp bir keşif yapılabilirdi. O zamanlar Zeytinli Ada'daki manastır, ne olduğunu bilmediğim bir gizem unsuruydu. Çocukluk yıllarımı geçirdiğim Erdek ile ilişkili mesleki bir çalışma hazırlamak benim için keyifli ve değerli bir süreç oldu.

Evlerini, bağ bahçelerini ve belki de sevdiklerini bırakıp gitmek zorunda kalan mübadillerin izlerini taşıyan Paşalimanı Şaraphanesi, 1920'lerde tanıklık ettiği dönemi hâlâ yansıtmaktadır. Zamanında Balkanlardan göçen mübadil ailelerin çocukları ve torunları, bugün adanın sakinleridir. Misafirperverlikleri ve ilgileri için Paşalimanı Adası'nda konuşma fırsatı yakaladığım herkese teşekkürlerimi sunarım. Aileleri şaraphane yapılarına yerleşmiş olan; Hafize Hızlı, Perihan Hürcan ve kardeşlerine, Doğan Parlak ve ailesine yardımları ve paylaşımları için özel olarak teşekkür etmek isterim. Kapıdağı Yarımadası hakkında değerli bilgilerini aktaran Ulaş Töre Sivrioğlu'na, görüş ve katkıları için Özgün Özçakır'a, mimari koruma alanına ilgi duymamı sağlayan değerli hocam Gülsün Tanyeli'ye, şaraphane yapılarını çalışma imkanını sağlayan ve hoşgörü ile her zaman yardımcı olan danışmanım Umut Almaç'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak hayatımın her alanında bana destek olan, yeni yerler görme heyecanını benimle paylaşp farklı yollar için cesaretlendiren sevgili aileme ve değerli arkadaşım Oğuz Özsaygın'a teşekkür ederim.

Aralık 2022

Tuğçe Caner
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xix
SUMMARY	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Kapsam ve Yöntem	2
2. PAŞALİMANI ADASI VE YAKIN ÇEVRESİ.....	5
2.1 Coğrafi Özellikler.....	5
2.2 Tarihçe.....	10
3. ŞARAP ÜRETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ	25
3.1 Tarih Öncesi ve Antik Dönemlerde Şarap	25
3.2 Osmanlı Dönemi'nde Şarap (Hamr)	31
3.3 Cumhuriyet Dönemi'nde Şarap.....	35
4. PAŞALİMANI (ALONI) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI.....	43
4.1 Konum ve Çevrenin Özellikleri	43
4.2 Koruma Statüsü ve Mülkiyet Durumu	45
4.3 Tarihçe.....	46
4.4 Şaraphane Yapıları ve Mimari Özellikleri	51
4.4.1 Şaraphane (Y01)	51
4.4.2 İdari yapı (Y02).....	60
4.4.3 Üretim ile ilişkili yapı (Y03).....	67
4.4.4 Üretim ile ilişkili yapı (Y04).....	69
4.4.5 Lojman (Y05).....	70
4.4.6 Yapı (Y06)	73
4.4.7 Yapım tekniği ve malzeme özellikleri	75
4.4.8 Yapılarda tespit edilen hasarlar	81
5. RESTİTÜSYON	89
5.1 Kurum Verileri	89
5.2 Ada Sakinlerinin Anlatıları	93
5.3 Yapı Tipolojisi Araştırması.....	98
5.3.1 Tekirdağ'ın kıyı köyleri	98
5.3.2 Samos Adası ve Attika Bölgesi.....	104
5.4 Restitüsyon Sorunları ve Öneriler	112
6. RESTORASYON	119
6.1 Müdahale Kararları	121
6.2 Yeniden Kullanım	126
7. SONUÇ.....	131
KAYNAKLAR	133

EKLER.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	279

KISALTMALAR

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HGM	: Harita Genel M¼d¼rl¼ę¼
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KMKD	: K¼lt¼rel Mirası Koruma Derneği
KMS	: K¼ntrou Mikrasiatik¼n Spoud¼n (K¼ę¼k Asya İncelemeleri Merkezi)
KVKBK	: K¼lt¼r Varlıklarını Koruma B¼lge Kurulu
TICCIH	: The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (End¼stri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi)
TRT	: T¼rkiye Radyo Televizyon Kurumu
T¼İK	: T¼rkiye İstatistik Kurumu
VIDA	: Viomichanika Deltia Apografis (End¼striyel Sayım B¼ltenleri)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Güney Marmara Adaları'nın konumu	5
Şekil 2.2: Paşalimanı Adası'nda yer alan köyler	6
Şekil 2.3: Paşalimanı Adası'nda Tuzla yönüne bakış, tolombo	7
Şekil 2.4: Ekinlik Rum Okulu ve Kilisesi	8
Şekil 2.5: Paşalimanı Adası'nın doğal yapısı	9
Şekil 2.6: Anadolu Rumlarının göçü	15
Şekil 2.7: Yunanistan'da Pontus Rumları.....	16
Şekil 2.8: Güney Marmara Rumlarının yeni yerleşimleri.	17
Şekil 2.9: Neos Marmaras, Marmara Adası'ndan gelen 200 ailenin kurduğu balıkçı yerleşimi	18
Şekil 2.10: Nea Koutali, Kathara Deftera kutlamaları.....	18
Şekil 2.11: Marmarina Nea Gazetesi, 1952 tarihli Ağustos-Eylül sayısı.	20
Şekil 2.12: Marmarina Nea Gazetesi, 1953 Haziran-Temmuz sayısı.....	20
Şekil 2.13: Marmara Adası Depremi, 1935	23
Şekil 3.1: İran'da bulunan çömlek ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen altın testi	26
Şekil 3.2: Tell el-Burak'ta şarap pres ve rekonstrüksiyon çizimi	28
Şekil 3.3: Nakht'ın mezarı. Şeyh Abd El-Qurna, Thebes	28
Şekil 3.4: Antik Mısır'da ahşap hazneler	30
Şekil 3.5: 18. yüzyılda Fransa'da fiçı üretimini gösteren gravür	31
Şekil 3.6: 19. yüzyılda İngiltere'de fiçı fabrikası ve fiçı evini gösteren gravürler....	31
Şekil 3.7: 2 Ekim 1930 tarihli gazete yazısı	37
Şekil 3.8: Büyülübağ Şaraphanesi, Avşa	38
Şekil 3.9: Büyülübağ Şaraphanesi satış ve üzüm kabul alanı.....	39
Şekil 3.10: Büyülübağ Şaraphanesi, çelik tanklar	42
Şekil 3.11: Büyülübağ Şaraphanesi, fiçı mahzeni	42
Şekil 4.1: Şaraphane yapılarının bulunduğu parseller.	44
Şekil 4.2: Şaraphane (Y01) ve Lala Mustafa Paşa Çeşmesi.....	44
Şekil 4.3: Sözlü Gelenek Arşivi'nde Paşalimanı kayıtları.....	48
Şekil 4.4: Sözlü Gelenek Arşivi'nde Aloni kayıtları	48
Şekil 4.5: Fıçı sayım çizelgesi ve çevirisi.....	50
Şekil 4.6: Batı cephesi (Y01).....	52
Şekil 4.7: Mermer plaka (Y01) ve kitabe (Y02).....	53
Şekil 4.8: Tuğla dizisi (Y01).	54
Şekil 4.9: Güney ve doğu cephe (Y01).	55
Şekil 4.10: Tuğla söveli pencere açıklığı ve kat silmesi (Y01).	55
Şekil 4.11: Kuzey cephesi tarama görüntüsü (Y01).	56
Şekil 4.12: Şaraphane (Y01) iç mekân.	57
Şekil 4.13: Döşeme (Y01).	57
Şekil 4.14: Mazgal pencere ve giriş yuvaları (Y01).	58
Şekil 4.15: Batı duvarında düşey tuğla detay ve giriş yuvaları (Y01).....	58

Şekil 4.16: Demir miller ve demir halka (Y01).	59
Şekil 4.17: Kuzey duvarının iç ve dış yüzeylerinde bulunan demir kancalar (Y01).	59
Şekil 4.18: Taş örgü ve horasan harcı.	60
Şekil 4.19: İdari yapı (Y02).	61
Şekil 4.20: Kapatılan açıklık ve ek pencere (Y02).	62
Şekil 4.21: Taş kuyu (Y02).	63
Şekil 4.22: Oda (Y02-04).	64
Şekil 4.23: Y02-02 mekânından geçen kesit, lazer tarama görüntüsü.	65
Şekil 4.24: Y02-02'deki kerpiç duvar ve ahşap elemanlar.	66
Şekil 4.25: Marsilya tipi kiremit.	66
Şekil 4.26: İç mekân (Y03).	67
Şekil 4.27: Batı cephesi (Y03) lazer tarama görüntüsü.	68
Şekil 4.28: Güney cepheleri (Y02, Y03 ve Y04) lazer tarama görüntüsü.	68
Şekil 4.29: Y03 ve Y04 arasında kalan mekân.	69
Şekil 4.30: Y04 iç mekânı.	70
Şekil 4.31: Lojman yapısı (Y05).	70
Şekil 4.32: Zemin kat planı (Y05).	71
Şekil 4.33: Doğu cephesindeki demir elemanlar (Y05).	71
Şekil 4.34: Paraçol detayı (Y05).	72
Şekil 4.35: Y05-04 mekânı.	73
Şekil 4.36: Kuzebatı cephesi (Y06).	74
Şekil 4.37: Kuzeydoğu duvarı (Y06).	74
Şekil 4.38: Taş örgü ve horasan harcı.	75
Şekil 4.39: Tuğla tipleri (T1-T5).	76
Şekil 4.40: Pencere açıklıkları (Y01).	77
Şekil 4.41: Pencere açıklıkları (Y02).	78
Şekil 4.42: Pencere açıklıkları (Y05).	78
Şekil 4.43: Pencere açıklıkları (Y06).	78
Şekil 4.44: Ahşap kapı (Y02).	79
Şekil 4.45: Ek duvarlar (Y02).	80
Şekil 4.46: Balkon detayları (Y05).	80
Şekil 4.47: Beden duvarlarındaki deformasyon (Y01).	82
Şekil 4.48: Yapısal çatlaklar ve ayrılmalar (Y01).	82
Şekil 4.49: Kuzey ve güney beden duvarları tarama görüntüleri.	83
Şekil 4.50: Muhdes yapı ve kuzey duvarı (Y01).	84
Şekil 4.51: Bitki ve liken oluşumları.	84
Şekil 4.52: Kuzey duvarı (Almaç, 2019).	84
Şekil 4.53: Batı cephesinde yapısal çatlaklar (Y02).	85
Şekil 4.54: Bitki oluşumları (Y02).	86
Şekil 4.55: Y03 yapısı (Kasım 2020).	87
Şekil 4.56: Y03, Y04 kesiti lazer tarama görüntüsü.	87
Şekil 5.1: 1953 tarihli hava fotoğrafı.	90
Şekil 5.2: 1970 ve 1975 tarihli hava fotoğrafları.	91
Şekil 5.3: Y01 yapısı 1989.	92
Şekil 5.4: Y04 yapısı 1989.	92
Şekil 5.5: Hafize Hızlı ve Perihan Hürcan.	97
Şekil 5.6: Tekirdağ kıyı köylerinin konumu.	98
Şekil 5.7: Marmara Ereğlisi şaraphanesinin şematik çizimleri.	99
Şekil 5.8: Marmara Ereğlisi şaraphanesinde ahşap fiçiler.	100
Şekil 5.9: Mürefte'de beton şarap hazneleri.	101

Şekil 5.10: Mürefte sahilinde şaraphane.....	102
Şekil 5.11: Mürefte Kutman Şaraphanesi.....	103
Şekil 5.12: Samos Adası ve Tatoi'nin konumu.	105
Şekil 5.13: VIDA interaktif harita	105
Şekil 5.14: Samos, 1932 ve 1963.....	106
Şekil 5.15: Goldstein ve Galanis Şaraphanesi, Samos	107
Şekil 5.16: Ioanni Nikolareizis Şaraphanesi'nin 1906 tarihli fotoğrafı.....	108
Şekil 5.17: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi hava fotoğrafı	109
Şekil 5.18: G. D Hatzioannou Şaraphanesi	109
Şekil 5.19: Tatoi Şaraphanesi	110
Şekil 5.20: Tatoi Şaraphanesi	111
Şekil 5.21: Tatoi Şaraphanesi, fiçılar ve şişeleme gereçleri	111
Şekil 5.22: Kuzey duvarındaki giriş yuvaları.....	113
Şekil 5.23: Ara kat döşemesine ilişkin giriş izleri.	114
Şekil 5.24: 19. yüzyılda şarap fiçısı dolumu, Fransa.....	114
Şekil 5.25: Samos Adası ve Tatoi'deki şarap üretim yapılarının merdivenleri.....	115
Şekil 5.26: Bandırma Mezbahası, 1937	116
Şekil 5.27: Şarap üretim şeması.....	117
Şekil 6.1: Tate Britain.....	122
Şekil 6.2: Caixaforum, Herzog and de Meuron.....	122
Şekil 6.3: Neues Museum, David Chipperfield Architects	123
Şekil 6.4: The Ancient Church of Vilanova de la Barca, Aleaolea	123
Şekil 6.5: École de Musique Maurice Durufle, Opus 5.....	124
Şekil 6.6: Şaraphane (Y01) yeniden kullanım önerisi proje kesitleri.....	127
Şekil 6.7: Yeniden kullanım önerisi, proje görselleri.	128
Şekil 6.8: Yeniden kullanım önerisi, proje görselleri.....	129
Şekil A.1: Müskitat fabrikası sahibi hakkındaki belge.....	139
Şekil A.2: Müskitat fabrikası sahibi hakkındaki belgenin çevirisi	140
Şekil A.3: Zecriye defterinin 2. ve 3. sayfaları.....	141
Şekil A.4: Zecriye defterinin 4. ve 5. sayfaları.....	142
Şekil A.5: Zecriye defterinin 6. ve 7. sayfaları.....	143
Şekil A.6: Zecriye defterinin 2. sayfa çevirisi	144
Şekil A.7: Zecriye defterinin 3. sayfa çevirisi	145
Şekil A.8: Zecriye defterinin 4. sayfa çevirisi	146
Şekil A.9: Zecriye defterinin 5. sayfa çevirisi	147
Şekil A.10: Zecriye defterinin 6. sayfa çevirisi.	148
Şekil A.11: Zecriye defterinin 7. sayfa çevirisi	149
Şekil B.1: İnhisarlar İdaresi'nin Tekirdağ Şarap Fabrikası'nda 2 yıl çalıştırılmak üzere Fransız Jobe'nin getirilmesi	150
Şekil B.2: İnhisarlar İdaresi'nce Fransa'dan satın alınacak şarap fiçıları.....	151
Şekil C.1: Şaraphane yapılarının 11.12.2014 tarihli, 3912 numaralı tescil kararı... 152	
Şekil D.1: Şaraphane yapılarının 1953 tarihli hava fotoğrafı	153
Şekil D.2: Şaraphane yapılarının 1964 tarihli hava fotoğrafı	153
Şekil D.3: Şaraphane yapılarının 1968 tarihli hava fotoğrafı	154
Şekil D.4: Şaraphane yapılarının 1970 tarihli hava fotoğrafı	154
Şekil D.5: Şaraphane yapılarının 1975 tarihli hava fotoğrafı	155
Şekil D.6: Şaraphane yapılarının 1997 tarihli hava fotoğrafı	155
Şekil E.1: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989.....	156
Şekil E.2: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989.....	157

Şekil E.3: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989	158
Şekil E.4: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989	159
Şekil E.5: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989	160
Şekil E.6: Belgesel görüntülerinin karşılaştırması	161
Şekil E.7: Belgesel görüntülerinin karşılaştırması	162
Şekil F.1: Şaraphane yapıları	163
Şekil F.2: Lala Mustafa Paşa Camii. Paşalimanı Köyü	164
Şekil F.3: Poyrazlı Köyü'nde kerpiç cami	165
Şekil F.4: Poyrazlı Köyü'nde kagir değirmen	166
Şekil F.5: Lâhitler ve mimari elemanlar, Paşalimanı (a), Poyrazlı (b), Tuzla (c). ..	167
Şekil F.6: Paşalimanı Köyü'nde kuyular	168
Şekil F.7: Paşalimanı Köyü'nün kaldırım taşları	169
Şekil F.8: Şaraphane birimlerinin hava fotoğrafı.	170
Şekil F.9: Y01 batı cephesi	171
Şekil F.10: Y01 güney cephesi	172
Şekil F.11: Y01 doğu cephesi	173
Şekil F.12: Y01 kuzey cephesi	174
Şekil F.13: Y01 iç mekân	175
Şekil F.14: Y01 kapı ve pencere açıklıkları	176
Şekil F.15: Y01 kapı ve pencere açıklıkları	177
Şekil F.16: Y01 döşeme	178
Şekil F.17: Y01 döşeme	179
Şekil F.18: Y02 batı cephesi	180
Şekil F.19: Y02 güney cephesi	181
Şekil F.20: Y02 doğu cephesi	182
Şekil F.21: Y02 kuzey cephesi	183
Şekil F.22: Y02 iç mekânlar	184
Şekil F.23: Y02 iç mekânlar	185
Şekil F.24: Y02 iç mekânlar	186
Şekil F.25: Y02 tekil elemanlar ve detaylar	187
Şekil F.26: Y03 cepheler ve iç mekân	188
Şekil F.27: Y04 cepheler ve iç mekân	189
Şekil F.28: Y05 doğu cephesi	190
Şekil F.29: Y05 kuzey cephesi	191
Şekil F.30: Y05 batı cephesi	192
Şekil F.31: Y05 güney cephesi ve komşu yapı	193
Şekil F.32: Y05 ön bahçe	194
Şekil F.33: Y05-1 numaralı oda	195
Şekil F.34: Y05-2 numaralı oda	196
Şekil F.35: Y05-3 numaralı oda	197
Şekil F.36: Y05-4 numaralı oda	198
Şekil F.37: Y05-5 numaralı oda	199
Şekil F.38: Y05-6 ve Y05-7 numaralı odalar	200
Şekil F.39: Y06 cepheler	201
Şekil F.40: Y06 iç mekân ve damgalı tuğla	202
Şekil F.41: Y06 ile Y05 arasındaki bahçe duvarı	203
Şekil F.42: Paşalimanı Adası sakinleri	204
Şekil F.43: Helâ ve musluk taşı	205
Şekil F.44: Paraçol detayı Y05, Paşalimanı Adası	206
Şekil F.45: Paraçol detayı, Mürefte	207

Şekil F.46: Paraçol detayı, Kadıköy (a) Beyoğlu (b).	208
Şekil F.47: Paraçol detayı, Beyoğlu.	209
Şekil G.1: Şaraphane, Marmara Ereğlisi.	210
Şekil G.2: Şaraphane, Marmara Ereğlisi.	211
Şekil G.3: Şaraphane, Köyiçi Mevkii.	212
Şekil G.4: Şaraphane, Köyiçi Mevkii.	213
Şekil G.5: Şaraphane, Mürefte.	214
Şekil G.6: Şaraphane, Mürefte.	215
Şekil G.7: Şaraphane, Yukarıkalamış.	216
Şekil G.8: Şaraphane, Yukarıkalamış.	217
Şekil G.9: Kutman Şarap Müzesi ve Fabrikası.	218
Şekil G.10: Kutman Şarap Müzesi.	219
Şekil G.11: Kutman Şarap Müzesi ve Fabrikası.	220
Şekil G.12: Melen Şaraphanesi, Hoşköy.	221
Şekil G.13: Şaraphane, Kumbağ.	222
Şekil G.14: Şarköy Tekel Fabrikası.	223
Şekil H.1: 1935 tarihli şaraphane fotoğrafı ve Samos Şarap Müzesi.	224
Şekil H.2: Samos Şarap Müzesi ve 80 tonluk şarap fiçileri.	225
Şekil H.3: Ioanni Nikolareizis Şaraphanesi, Samos.	226
Şekil H.4: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi, Samos.	227
Şekil H.5: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi 2006, Samos.	228
Şekil H.6: G. D Hatzioannou Şaraphanesi ve kitabesi.	229
Şekil H.7: Tatoi Şaraphanesi.	230
Şekil H.8: Tatoi Şaraphanesi çizimleri.	231
Şekil H.9: Tatoi Şaraphanesi çizimleri.	232
Şekil I.1: P01 Rölöve çizimleri, vaziyet planı.	235
Şekil I.2: P02 Rölöve çizimleri, zemin kat planı (Y01-Y02-Y03-04).	237
Şekil I.3: P03 Rölöve çizimleri, zemin kat planı ve detaylar (Y05).	239
Şekil I.4: P04 Rölöve çizimleri, batı cephesi (Y01-Y02).	241
Şekil I.5: P09 Rölöve çizimleri, 1-1 kesiti (Y01-Y02).	243
Şekil I.6: P11 Rölöve çizimleri, cepheler (Y05-Y06).	245
Şekil I.7: P13 Analitik rölöve (Malzeme), batı (Y01-02) ve güney cephesi (Y01).	247
Şekil I.8: P18 Analitik rölöve (Hasar) batı (Y01-Y02) ve güney cephesi (Y01).	249
Şekil J.1: P22 Restitüsyon çizimleri, vaziyet planı.	253
Şekil J.2: P23 Restitüsyon çizimleri, zemin kat planı (Y01).	255
Şekil J.3: P24 Restitüsyon çizimleri, ara kat planı (Y01).	257
Şekil J.4: P25 Restitüsyon çizimleri, batı cepheleri (Y01,Y02) ve kesit (Y01).	259
Şekil J.5: P26 Restitüsyon çizimleri, kuzey cephesi ve kesit (Y01).	261
Şekil J.6: P27 Restitüsyon çizimleri, kuzey cepheleri (Y02, Y03, Y04).	263
Şekil K.1: P28 Yeniden kullanım önerisi, vaziyet planı.	267
Şekil K.2: P29 Yeniden kullanım önerisi, zemin kat planı (Y01).	269
Şekil K.3: P30 Yeniden kullanım önerisi, ara kat planı (Y01).	271
Şekil K.4: P31 Yeniden kullanım önerisi, kabuk planı (Y01).	273
Şekil K.5: P32 Yeniden kullanım önerisi, kesitler (Y01).	275
Şekil K.6: P33 Müdahale Paftası, batı ve güney cepheleri (Y01).	277

PAŞALİMANI (ALONİ) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI İÇİN KORUMA VE YENİDEN KULLANIM ÖNERİLERİ

ÖZET

Balıkesir'in Erdek İlçesi'ne bağlı, Paşalimanı Adası'nda yer alan şaraphane yapıları, tez çalışmasının konusunu oluşturmaktadır. Adanın Rum sakinlerinden geriye kalan yapılar, 19. yüzyıl şarap üretimi ile ilişkilenen endüstri yapıları arasında nitelikli bir örnek teşkil etmektedir. Farklı yapı birimleri ile birlikte, Paşalimanı Şaraphanesi bir yerleşke niteliğinde olup bazı birimleri mübadelenin ardından konut olarak kullanılmış, bazıları ise 1920'lerde Rumların adadan ayrılışı ile birlikte yaklaşık yüzyıl boyunca işlevsiz kalmıştır. Tüm yapı birimleriyle birlikte, kâgir şaraphane yapıları günümüzde harap durumdadır. Çalışma, bölgenin şarap kültürünü yansıtan bu yapıların, kayıt altına alınmasını ve korunmasına ilişkin mimari önerilerin sunulmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda; literatür taramaları, alan ziyaretleri ve belgeleme amaçlı saha çalışmaları gerçekleştirilerek, şaraphane yapılarına yönelik koruma önerileri hazırlanmıştır. Araştırmalar ile bölgenin ve şarap üretiminin tarihsel süreçlerinin irdelenmesi, yapıların dönemi içindeki ilişkilerinin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Şarap üretiminin tarihsel süreci araştırılırken karşımıza çıkan buluntular, bilinen geçmişinin sekiz bin yıl öncesine dayandığını gösterir. Bu uzun süreçte şarap, farklı coğrafyalarda farklı medeniyetler tarafından üretilmiş ve ticari bir ürün olarak değer görmüştür. Kullanılan presler, saklama yöntemleri ya da şaraba yüklenen anlamlar toplumlar arasında farklılık göstermiş olsa da şarap, geçmişte ve günümüzde benzer süreçlerle üretilmiştir. Çömleklerde saklanan şaraplar, taşımada kolaylık sağlanması amacıyla kulplu versiyonları olan amforalarda saklanmış ve günümüzde şarap üretimi için geçerliliğini koruyan fiçiler, çok eski tarihlerden bu yana kullanılmıştır. Bugün şarap ticareti kasalar içerisine dizili, etiketli şişelerle gerçekleştirilse de, 19. yüzyılda yaygın olarak fiçiler içerisinde ve deniz üzerinden yapılmaktaydı.

Arşiv kayıtları, Osmanlı Dönemi'nde Güney Marmara Adaları'nın yoğun olarak şarap üretilen bir bölge olduğunu gösterir. Sefinelerdeki içki fiçilerinin miktarlarını belirten müfredat defterlerinde, adalar ve çevresinde bulunan yerleşimlerin isimleri sıkça geçmektedir. Bu bölge ile birlikte Tekirdağ'ın kıyı köyleri de sayım defterlerinde yer alır. Başta Mürefte olmak üzere Tekirdağ'ın kıyı yerleşimleri, 19. yüzyıl şarap üretimi ile ilişkilenen yapılarını bir doku olarak korumayı başarmıştır. Yapılan ziyaretlerde bölgedeki yapılar incelenerek, şaraphane tipolojisinin anlaşılması için veriler sağlanmıştır.

Paşalimanı Şaraphanesi'nin faaliyet gösterdiği dönem ve öncesi incelenirse; Yunanistan sınırları içerisinde olan alanların, uzun bir dönem Osmanlı idaresi altında olduğu ve kültürlerin bu süreçte birbirlerini etkilediği anlaşılır. Bu nedenle şaraphane araştırmasına, Yunanistan'daki üretim yapıları dahil edilmiştir. Ülkedeki endüstri yapılarının derlendiği Pandektis ve VIDA arşivlerinden yararlanılarak, sahip olduğu çok sayıda şaraphane ve çalışma konusu ile taşıdığı benzerlikler nedeniyle Samos

Adası'ndaki örneklere yer verilmiştir. Yunan adaları arasında Türkiye'ye en yakın konumda olan Samos, 19. yüzyılda Sisam Beyliği olarak Osmanlı yönetimine bağlı bir bölge olduğu için, Paşalimanı'na benzer bir şekilde BOA belgeleri arasında, şarap vergilerine dair kayıtlara sıkça rastlanması mümkündür.

Türkiye'de Cumhuriyet öncesine tanıklık eden şaraphaneler için, savaşların ve yaşanan göçlerin büyük etkileri olduğu söylenebilir. Osmanlı'da Müslümanların içki üretmesi, tüketmesi ve ticaretini yapması yasak olması nedeniyle imparatorlukta şarap endüstrisinin esas aktörleri gayrimüslim gruplardır. Siyasi olaylar neticesinde kaybedilen nüfuslar, şaraphanelerin özgün kullanıcılarını kaybetmesi ve aynı zamanda ülkedeki mesleki bilginin yitirilmesi anlamına gelmiştir. Süreçte terk edilen şarap üretim yapılarının bazıları yeniden kullanılmış olsa da, bir kısmı Paşalimanı Adası'nda olduğu gibi bakımsız kalmış ve pek çoğu da kaybedilmiş olmalıdır.

Güney Marmara Adaları Rumları, mübadele sözleşmesinin öncesinde bölgeden ayrılmıştır. İmzalanan sözleşme ile 1923 yılında, göç edenlerin durumu resmiyet kazanır. Kayıtlarda "Emval-i Metruke"olarak geçen sahipsiz mülklerin mübadillere dağıtımı sağlansa da, boş yapıların yeni kullanıcılarına kavuşması her bölge için aynı hızla gerçekleşmemiştir. Özellikle Güney Marmara Adaları, uzun bir dönem boş kalmış ve yağmalanmıştır. Önce Girit ve ardından o dönem Yugoslavya sınırları içerisinde kalan bölgelerden gelen göçmenlerle, yaklaşık elli yıllık uzun bir dönemde adalar yeniden nüfuslandırılmıştır. Bu süreçte adadaki bağcılık ve şarap üretim faaliyetleri azalmış, şaraphane yapılarının bazı birimleri konuta çevrilmiştir.

Yeni devletin kuruluş sürecinde şarap endüstrisi için yeniden yapılanma gereklidir. Bağcılığın desteklenmesi, ülkeye konunun uzmanlarının getirilmesi, üretim için gerekli olan ekipmanların tedariği, mesleki eğitimlerin verilmesi ve devlet tekeli altında üretim tesislerinin kurulması gibi süreçler ile şarap üretiminin temeli yeniden atılmıştır. Bu yaklaşımların, Güney Marmara Adaları'nda, özellikle Avşa ve Paşalimanı Adası'nda bağların canlandırılması ve genişletilmesi gibi etkileri olmuştur.

Tarih boyunca ürettikleri lezzetli şaraplar ile tanınan Güney Marmara Adaları, yerel bir üzüm çeşidi olan Adakarası'na sahiptir. Bu üzüm günümüzde, Avşa Adası'nda Büyülübağ Şarapçılık tarafından ticari amaçla yetiştirmekteyken, Paşalimanı'nda ada sakinlerinin küçük üretimleriyle sınırlıdır. Bağcılığa elverişli bir iklime ve toprak tipine sahip olan Paşalimanı Adası'nda yeniden üzüm ve şarap üretimlerinin gerçekleştirilmesi, bölge ekonomisi için önemli katkılar sağlayacaktır. Bu doğrultuda bölgenin şarap geçmişini yansıtan kültür yapılarına sahip olması, Paşalimanı Adası için güzel bir fırsattır.

Çalışma kapsamında; şaraphanenin 2021'deki durumunu kayıt altına alan rölöve çizimleri hazırlanmış, yapılardaki malzeme kullanımlarına ve hasarlara ilişkin tespitler yapılmıştır. Araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında, ilk inşa dönemine ait restitüsyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, bölgeye sağlayacağı katkılar gözetilerek yapılara uygun koruma önerileri sunulmuştur.

CONSERVATION AND REUSE PROPOSALS FOR PASALIMANI (ALONI) ISLAND WINERY BUILDINGS

SUMMARY

The subject of this study is the winery buildings located on Paşalimanı Island in Erdek district of Turkey. As a notable example among the industrial heritage related to wine production in the 19th century, the winery was built and operated by Anatolian Greeks, the former residents of the island. After population exchange between Turkey and Greece, some units of the industrial complex were converted into housing, while others were neglected for about a century. All of the masonry buildings are currently in a poor condition. The thesis aims to document the current state of the winery and present proposals for their conservation. Literature research, field studies and architectural survey were carried out to understand the context of the winery within the period. Interviews were held with the island locals who are descendants of Balkan immigrants. The literature research covers wine production processes, the history of the Southern Marmara Islands. Archival documents in this research support the viticulture and vinification practices of the island in the 19th century.

The findings show that the history of wine production dates back eight thousand years. During this long period, wine has been produced and valued as a commercial product by different civilizations in different regions. While wine presses, storage methods, or meanings attributed to wine have varied among societies, similar techniques have been used to make wine in history and today. Wine stored in pottery, amphorae with handles for ease of transportation, and barrels, which are still used today for wine production, have been used since ancient times. Today, the wine trade is carried out with labeled bottles stacked in crates, but in the 19th century, it was widely done in barrels and by sea.

According to archival documents, the Southern Marmara Islands were a significant wine producing area during the Ottoman period. The names of the island settlements and surroundings are frequently mentioned in “Zecriye” records that detail the quantities of alcohol barrels on ships. The coastal villages of Tekirdağ, including Mürefte, are also listed in the census records. During visits, the industrial structures in the region were examined, and data was provided to understand the typology of wineries, that were associated with wine production in 19th century.

During the time when the wineries were in use, some areas within the boundaries of today’s Greece were under the administration of the Ottoman Empire. When considering their administrative relationships and geographic locations, the cultures significantly influenced each other in the period of Ottoman era. In this context, industrial heritages related to wine production in Greece have been searched. The research focused on wineries of the Samos Island, due to their similarities to the thesis subject. The examples have been compiled using Pandektis and VIDA archives. Pandektis has a special collection titled “Industrial Establishments and Workshops in the Aegean”. Most of the wineries in the collection are located on

Samos Island. Among the Greek islands, Samos is the closest to Turkey geographically. In the 19th century, Samos was a region- affiliated with the Ottoman administration as Sisam Beyliği. Consequently, it is possible to frequently encounter records of wine taxes of Sisam in the BOA documents.

In Turkey, the wineries that witnessed the pre-republic period have been greatly affected by wars and migrations. During the Ottoman era, production, consumption, and trade of alcoholic beverages were forbidden for Muslims. The main actors in the wine industry were non-Muslim groups. In the beginning of the 20th century, the First World War caused migrations. The loss of a large part of the Anatolian Greek population was made certain through the Population Exchange between Greece and Turkey signed in the Treaty of Lausanne. This migration also means the loss of the original users of the wineries and the loss of professional knowledge in the country. After the relocation policies, some of the abandoned wine production structures were reused, some of them in danger of being lost due to neglect, decay or other threats. Many of them have already been lost.

The Anatolian Greeks of the South Marmara Islands left the region before the exchange agreement. The agreement, signed in 1923, formalized the situation of the migrants. Relocation policies and the distribution of the "Emval-i Metruke" (abandoned properties) to the exchangees were implemented at different periods. In particular, the South Marmara Islands remained empty for a couple of years. This desolate era resulted in looting of the buildings and other valuables.

The repopulation of Paşalimanı Island began with the first migrants coming from Crete Island. Immigrants from Yugoslavia and the Black Sea Region began to form a new population of the Island. During this period, viticulture and winemaking activities on the island have decreased drastically. The newcomers from Macedonia (formerly Yugoslavia) converted some of the winery buildings into houses and used some of them as warehouses. The main production unit possibly has not been used for a hundred years. As can be seen from a 1953 aerial photograph provided from HGM, the roof is completely missing. Considering its abandonment starting from 1920s, it seems unlikely to lose the entire roof without any intervention.

Throughout the process of establishing the new state, it was necessary to restructure the wine industry. The foundations of the industry was reestablished through processes such as supporting viticulture, bringing in experts on the subject to the country, supplying the equipment necessary for the production, providing vocational training, and building production facilities under state monopoly. These approaches had effects such as revitalizing and expanding the vineyards in the South Marmara Islands, especially on the islands of Avşa and Paşalimanı.

The South Marmara Islands, known for their delicious wines throughout history, have a local grape variety called Adakarası. It is currently grown for commercial purposes in wide vineyards of Büyülübağ Winery on Avşa Island. However, Paşalimanı vineyards are limited to small-scale productions for personal use. The resumption of grape and wine production on Paşalimanı Island, which has a climate and soil type suitable for viticulture, will make significant contributions to the regional economy. Having an industrial heritage that reflects the wine culture of the region is a great opportunity for the island.

Within the scope of the study, the current condition of the winery was recorded and assessments were made regarding its architectural features. Material and deterioration analyses were developed with the data provided through the site work.

Structural damages, building element losses, material deteriorations, improper interventions, and vegetation growth are general problems faced by the winery.

The field study was conducted on Paşalimanı Island in September 2021. For the architectural survey, digital-optical instruments such as laser scanner and totalstation together with traditional survey methods were used. Approximately 50 setups were made with laser scanning. The survey data taken with total station were completed using 13 polygons. Orthographic images were obtained from the created point cloud data, which provides reliable data for the drawings. Some of the winery units did not permit the installation of devices, so survey was obtained using traditional methods.

The restitution proposal for the initial state of the complex has been prepared according to the research data, the accounts of island residents, and the architectural survey. Conservation proposals and a reuse project were developed by considering the cultural significance of the heritage in the Southern Marmara Islands and the potential economic opportunities for the local community.

1. GİRİŞ

Güney Marmara Adaları tarih boyunca Hellespontos (Çanakkale) ve Bosporos (İstanbul) boğazları arasında kalan konumu ile ticari öneme sahip bir bölge olmuştur. Adaların toprak yapısı ve iklim koşullarının bağcılığa yatkınlığı, milat öncesi dönemlerden beri sakinleri tarafından değerlendirilmiş ve geçimlerinin önemli bir kısmını ürettikleri şaraplardan sağlamışlardır. Yaklaşık bin yıl süren Roma ve ardından Doğu Roma hakimiyetinin sonrasında adalar, 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir (Sivrioğlu, 2018, s. 181). Osmanlı Dönemi'nde bölgenin Ortodoks Hristiyan nüfusu korunmuş, başta şarap olmak üzere içki üretimlerine devam edilmiştir. Devlet içki ticaretini vergilendirmiş ve önemli gelir kaynaklarından biri olarak görmüştür. Vergilendirme, sayımları gerektirdiği için arşiv belgeleri arasında fiçı miktarlarını belirten müfredat defterlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Amerika'da başlayan ve 19. yüzyılın sonunda tüm Avrupa'ya yayılan bir asma hastalığı, bazı Avrupalı yatırımcıları Osmanlı'nın bağcılığa elverişli bölgelerine yönlendirir. Bu dönem Osmanlı'da şarap endüstrisinin genişlemesini sağlamıştır (Yankı, 2015). Paşalimanı Adası'nda bulunan ve tezin konusunu oluşturan şaraphanenin, bu talebin bir göstergesi olduğu düşünülebilir. Şaraphanenin idari yapısının kitabesinde yer alan “Compagnie Vinicole de Constantinople fondée en 1873” yazısı, ticari merkezi İstanbul'da olan Fransız bir şarap şirketinin varlığına işaret eder. Şarap üretimi, Paşalimanı Adası'nın 1920'lerde Rum sakinlerinin tamamını kaybetmesi ile sonlanmış olmalıdır. Rumların ardından, Müslüman göçmenler adalara yerleştirilmeden evvel, adalar birkaç yıl boş kalmıştır (Tunçdilek, 1987, s. 77). Bu yıllarda Rumların geride bıraktıkları yapılar yağmaya uğramış, değerli görülen taşınırılar götürülmüştür (Yücel, 2015).

1.1 Çalışmanın Amacı

Ülkede, Osmanlı Dönemi'nin bağcılık ve şarap kültürünü yansıtan mimari örneklerin sayıca sınırlı olduğu söylenebilir. Paşalimanı şaraphane yapıları, döneminin şarap

üretimi ile ilişkilenen endüstri yapıları içerisinde mimari özellikleri ile nitelikli ve ender örneklerinden sayılmaktadır. Tekirdağ kıyılarında, özellikle Şarköy civarında bu endüstri yapılarının örneklerine bir doku olarak rastlamak mümkündür. Paşalimanı Şaraphanesi ile benzer büyüklükteki örneklerle, Marmara Ereğlisi'nde ve Samos Adası'nda rastlanılmış olsa da, araştırma bölgelerindeki örneklerin çoğu üretim kapasitesi daha düşük olan yapılardır.

Paşalimanı şaraphane yapıları endüstri mirası olması dışında, tanıklık ettiği nüfus mübadelesinin izlerini taşıması nedeniyle dönemini yansıtan, korunması gerekli bir kültür varlığıdır. Yapıların tescili 2014 yılında yapılmış, 2015 yılında kamulaştırma kararı çıkarılmış olsa da, Balıkesir KVKBK dosyalarında rölöve, restitüsyon çizimlerine ya da restorasyon projelerine rastlanılmamıştır. Kamulaştırılma süreci tamamlanmamış olan yapılar günümüzde, farklı kişilerin özel mülkiyetindedir.

Çalışma, kaybedilme tehlikesi altındaki harap yapı grubunun belgelenerek kayıt altına alınmasını ve korunması için gerekli olan tespitlerin gerçekleştirilerek yeniden kullanımına yönelik öneriler sunulmasını amaçlar. Bu süreç, yapıların tarihsel bağlamının ve şarap üretim süreçlerinin irdelenmesi için yapılan araştırmalarla desteklenmiştir. Bölgenin siyasi olaylar neticesinde Rum sakinlerini kaybetmesi, depremlerle büyük hasarlar alması ve tüm bu süreçlerde doğası gereği ihmale açık bir ada yerleşimi olması, şaraphane yapıları ile doğrudan ilişkilenen verilerin kısıtlı olmasına neden olmuştur.

1.2 Kapsam ve Yöntem

Tez çalışması kapsamında Paşalimanı Şaraphanesi'nin mevcut durumu belgelenerek rölöve paftaları hazırlanmış, ilk inşa dönemini yansıtan restitüsyon önerileri geliştirilmiş, yapı grubu ve yakın çevresi için koruma önerileri sunulmuştur. Süreçte arşiv belgeleri, kurumlardan temin edilen veriler ve yayınları kapsayan literatür taraması gerçekleştirilmiş, araştırma amaçlı alan ziyaretleri yapılmış ve belgeleme amaçlı alan çalışması yürütülmüştür.

Belgeleme çalışması, endüstri yerleşkesinin 6 yapı birimini kapsar. Restitüsyon ve restorasyon önerileri yerleşkenin ana üretim birimi olan Y01 şaraphane yapısı odağında hazırlanmış; işlev ve restitüsyonlarına dair yeterli veri sağlanamaması nedeniyle diğer birimler üst ölçekte ele alınmıştır.

Nisan 2021’de Tekirdağ’ın kıyı köylerine, şarap üretimi ile ilişkili endüstri yapılarının incelenmesi amacıyla bir gezi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; Şarköy, Mürefte, Hoşköy, Kumbağ ve Marmara Ereğlisi’nde yapılar ziyaret edilmiştir. Yerleşimler, şaraphane yapıları ile aynı dönemde Rumlar tarafından yoğun olarak bağcılık ve şarap üretiminin yapıldığı arşiv belgelerinden anlaşılan bölgelerdir. Araştırma sürecinde BOA belgeleri arasında, şarap üretiminin gerçekleştirildiği bölgelere ait çok sayıda rüsum (vergi) kayıtlarına rastlanmaktadır. Paşalimanı şaraphane yapıları özelinde eski kullanımına yönelik fikir edinmemizi sağlayacak belgeler çevrilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Balıkesir KVKBK ziyaret edilmiş ve yapıların dosyaları incelenmiştir. Rölöve, restitüsyon ve restorasyonuna dair herhangi bir çalışmanın yer almadığı kurul dosyasında sadece tescil ve kamulaştırma kararlarına ilişkin belgeler bulunmaktadır. HGM’den bölgenin geçmiş yetmiş yılına ait hava fotoğrafları temin edilmiş ve şaraphane yapılarının süreçteki değişimleri incelenmiştir. Paşalimanı Adası’nın 1989 yılını kayıt altına alan bir TRT belgeseli resmi başvuru yapılarak temin edilmiş, otuz yıllık dönemdeki değişimleri tespit edilmiştir.

1920’lerde Yunanistan’a yerleşen Anadolu Rumlarının anılarını içeren Küçük Asya Merkezi’nin Sözlü Gelenek Arşivi bu çalışma için önemli kayıtlara sahiptir. Atina’daki arşivde, şaraphane yapılarının bulunduğu Paşalimanı Köyü ve komşu köy olan Harmanlı Köyü’ne ait iki doküman (Αλωνη 824/B19, Πασσαλιμάνι 834/B28) bulunmaktadır. Çalışma kapsamında bu verilere doğrudan ulaşım sağlanamasa da, KMKD’nin “Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası” adlı yayınında Ioannis Papachristou, arşivin bahsedilen belgelerini incelemiş ve şaraphane yapıları ile ilişkili bilgileri aktarmıştır. Arşiv verileri yayında aktardığı şekilde bu çalışmada paylaşılmıştır.

Kullanılan kaynaklar arasında, Ulusal Helenik Araştırma Vakfı’nın bir projesi olan “Pandektis” yer alır. Yunan tarihinin sayısal arşivini oluşturmayı amaçlayan bu projede, “Ege’deki Sanayi Kuruluşları ve Atölyeler” derlemesi pek çok üretim yapısına ait fotoğraflara ulaşma imkanı sağlamaktadır. Çevrimiçi olarak ulaşılabilen arşivde; iplik fabrikaları, sabun fabrikaları, değirmenler, tabakhaneler ve şaraphanelere ait veriler bulunmaktadır. Bu arşivde yer alan şaraphanelerin çoğu Samos Adası’nda konumlanmaktadır. Yunanistan’da bulunan endüstri yapılarının,

interaktif haritada bir araya getirildiği VIDA arşivi de Samos şaraphaneleri ile ilgili yakın tarihli çalışmaları içermektedir. Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphanesi'nin kullanımda olduğu 19. yüzyılın ikinci yarısında Samos Adası, Sisam Beyliği adıyla Osmanlı idaresinde olduğu için BOA belgeleri arasında Sisam Adası'na ait içki vergilerinin kayıtlarına rastlamak mümkündür. Bu nedenle Samos Adası'nın Paşalimanı ile idari bir benzerliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Şarap üretim yapılarının tipolojisi incelenirken bahsedilen koleksiyonlarda yer alan örneklerle yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında Avşa Adası'nda bağcılık ve şarap üretim faaliyetlerini sürdüren Büyülübağ Şaraphanesi ziyaret edilmiş, modern üretim süreçleri hakkında edinilen bilgilere çalışmada yer verilmiştir. Firma seçimi; Paşalimanı Adası'na yakınlığı, iklim ve toprak özelliklerinin benzerliği doğrultusunda yapılmıştır. Avşa Adası'nda sürdürülmekte olan faaliyetler, Paşalimanı Adası için bir örnek teşkil etmektedir.

Eylül 2021'de Paşalimanı Adası'nda yürütülen belgeleme amaçlı alan çalışmasında; lazer tarayıcı, totalstation ve geleneksel ölçüm araçları kullanılmıştır. Lazer taramada yaklaşık 50 noktada kurulum yapılmıştır. Totalstation ile yapılan ölçümler ise 13 poligon noktasından tamamlanmıştır. Oluşturulan nokta bulutu verilerinden ortografik görüntüler elde edilerek, rölöve çizimlerinde altlık olarak kullanılmıştır. Lojman yapısının (Y05) iç mekânları cihaz kurulumuna müsaade etmediği için plan verileri geleneksel yöntemlerle alınmıştır.

Çalışma kapsamında Paşalimanı Şaraphanesi'ni oluşturan altı adet kâgir yapı ele alınmıştır. Çizimlerde ve metinlerde takip edilebilmesi için yapı grubunun birimleri, Y01'den Y06'ya kadar numaralandırılmıştır. Şaraphane Y01, idari yapı Y02, üretim ile ilişkili yapılar Y03 ve Y04, lojman Y05 ve son yapı Y06 olarak belirlenmiştir.

2. PAŞALİMANI ADASI VE YAKIN ÇEVRESİ

Paşalimanı Adası, tarih boyunca çevre adaları ve Kapıdağı Yarımadası ile ilişki içinde olmuştur. Bu nedenle bölümde Paşalimanı Adası'nın coğrafi özellikleri ve tarihsel süreçleri, Güney Marmara Adaları ve Kağıdağı ile birlikte ele alınmıştır.

2.1 Coğrafi Özellikler

Güney Marmara Adaları; Marmara Denizi'nin güneybatısında, Kapıdağı Yarımadası ile Tekirdağ'ın kıyı köyleri arasında konumlanır (Şekil 2.1). Marmara, Paşalimanı ve Avşa Adası sırasıyla takımadadaki en büyük adalardır. Ekinlik ve Koyun Adası orta büyüklükteki adalar olup, bu adalardaki yerleşim; Ekinlik'te tek köy, Koyun Adası'nda ise birkaç yapı ile sınırlıdır. Adaların çevresinde çok sayıda küçük adacık yer alır. Bunlar Marmara Adası yakınında; Hayırsız, Eşek ve Fener Adası; Paşalimanı Adası yakınında; Yere, Kuş, Hasır, Soğan, Mamalı, Manastır, Kötürüm ve Palamut Adası; Avşa Adası yakınında ise Fener ve Martı Adası'dır.

Şekil 2.1: Güney Marmara Adaları'nın konumu (Google Earth).

Marmara Adası, 110 kilometrekarelik yüzölçümü ile takımadada bulunan en büyük adadır. Marmara, Avşa Adası ile birlikte Marmara İlçesi'ne bağlıdır. Kıyılarında; Marmara, Gündoğdu (Prastos), Topağaç (Klazaki), Asmalı (Aphtoni), Saraylar (Palatia) ve Çınarlı (Galimi) olmak üzere altı köy bulunur. Adanın kuzey kıyıları mermer yataklarından oluşur. Tarih boyunca işletilen mermer ocakları günümüzde

hala kullanılmaktadır. 20. yüzyılın başına tarihlenen, önemli bir endüstri yapısı olan “Mermer Taş Fabrikası” adanın kuzey kıyılarına yakın bir konumdadır. Fabrikanın atölye birimi dışında, idari ve lojman yapıları da günümüze ulaşmıştır. Terkedilmiş ve bakımsız olan yerleşkede, özgün makineler ve araçlar hâlâ bulunmaktadır. Marmara Adası’nda ayrıca kiliseler, manastır kalıntıları, Pantelidia Rum Kız Okulu ve Kyriakidia Rum Erkek Okulu, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına tarihlenen sivil mimari örnekleri bulunmakta, geçmişte sahip olduğu kültürel dokunun izlerini taşımaktadır.

Paşalimanı Adası, 21 kilometrekarelik yüz ölçümü ile ikinci büyük adadır. İdari olarak Erdek İlçesi’ne bağlı olan adanın köyleri; güneyde Balıklı (Skopia), batıda Harmanlı (Halonı) ve Paşalimanı (Vourgaros), kuzeyde Poyrazlı (Vori), doğuda ise Tuzla (Houkolia) köyleridir (Şekil 2.2). Adanın topografik yapısını tepeler ve doğusunda bulunan tombolo¹ şekillendirir. Kukumav, Kalın Dağ, Yumru ve Kayalı adada bulunan tepelerdir. Kukumav Tepesi 213 metre yüksekliği ile adanın en yüksek tepesi olup Paşalimanı Köyü’nün kuzeyinde kalır. Tolombo adı verilen doğal oluşum ise Tuzla Köyü’nü adanın diğer kısımlarından ayırır. Tolomboyu oluşturan iki kıyı kordonu ile Tuzla, adaya bağlıdır (Şekil 2.3).

Şekil 2.2: Paşalimanı Adası’nda yer alan köyler (Google Earth).

¹ Saplı ada. Adaları birbirine bağlayan ya da bir adayı anakaraya bağlayan doğal oluşum.

Şekil 2.3: Paşalimanı Adası'nda Tuzla yönüne bakış, tolombo (Kasım 2020).

Paşalimanı Adası'nda jeolojik yapının üçte ikisini şistler oluşturur, kuzey kısmında mermer ve granit olmak üzere iki tür kaya tipi görülür, batı bölümü oldukça alçak olup geniş alüvyon sahalarına sahiptir, güney kıyıları ise granit ve mermerlerden oluşmaktadır. Şistler üzerinde milli topraklar, mermer üzerinde killi, granit üzerinde ise kumlu olmak üzere, adada farklı toprak tipleri görülmektedir (Tunçdilek, 1987, ss. 20-22, 44).

Paşalimanı Adası'nda şaraphane yapıları, Lala Mustafa Paşa Camii Haziresi ve Çeşmesi, Poyrazlı Camii, kâgir bir yeldeğirmeni, sivil mimari örnekleri, antik dönemlere ait mimari elemanlar ve lahitler bulunmaktadır (Şekil F.1-7).

Avşa Adası'nın doğu ve batı kıyılarında yer almak üzere, Yiğitler (Araplar) ve Avşa (Aousia) köyleri bulunur. Eskiden adada işler durumda olan granit ocakları günümüzde önemini kaybetmiştir. Bağcılık faaliyetleri ise hâlen sürdürülmektedir. Yiğitler Köyü'nün tepesinde bir yamaçta konumlan Büyülübağ şaraphanesi, üretimlerini adada bulunan 200 dönümlük bağlardan hasat ettikleri ve ilave olarak çeşitli bölgelerden satın aldıkları üzümler ile gerçekleştirmektedir. Büyülübağ şarapları uluslararası yarışmalarda ödüller kazanmaktadır. Bölgenin yerel üzümü olan Adakarası üretimini sürdürmektedirler. Erdek Ticaret Odası bu sene (2022) Adakarası üzümü ve şarabı için coğrafi işaret tescili için başvuruda bulunmuştur. İdari olarak Avşa Adası'na bağlı olan Ekinlik Adası, 2.5 kilometrekarelik küçük bir adadır. Ekinlik (Koutalis) isminde tek köye sahiptir. Limanına yanaşırken kıyılarına nazır Ekinlik Rum Kız Okulu ve Kilisesi bulunmaktadır (Şekil 2.4). Adada ayrıca sivil mimari örnekleri ve yeldeğirmenleri günümüze ulaşmıştır.

Adalardaki iklim, Akdeniz iklimi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Akdeniz iklimindeki kadar sıcak ve kurak yazlar görülmemekle birlikte kış mevsimleri görece

biraz daha serindir. Bu iklim “Marmara Geçiş Tipi” olarak sınıflandırılabilir (Tunçdilek, 1987, s. 35). Bölgedeki hakim rüzgar, kuzeydoğudan esen poyrazdır. Takımadada bulunan adalar Kapıdağı Yarımadası ile gösterdikleri jeolojik benzerlikler nedeniyle bir dönem tek bir kara kütlesi olduğunu düşündürmektedir (Tunçdilek, 1987, s. 1). Marmara Adaları Kuzey Anadolu Fay Hattı’na yakın bir konumda, 1996 yılında yayınlanan Deprem Bölgeleri Haritası’nda birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır.

Şekil 2.4: Ekinlik Rum Okulu ve Kilisesi (Ekim 2020).

Adaların jeolojik özellikleri ile bitki örtüsü doğrudan ilişkilidir. Toprak, ana kayanın özelliklerini taşımaktadır. Mermer tabakaları üzerinde zengin bir bitki örtüsü gözlemlenirken, granit ve gnays üzerinde daha zayıf bir bitki örtüsü görülür. Marmara Adası’nın bitki örtüsü, yüksek ve dağlık bir topografyaya sahip olması nedeniyle, takımadadaki diğer adalardan ayrışır. Oldukça zengin bitki çeşitliliği görülen Marmara’nın özellikle kuzey bölümü yoğun ağaç topluluklarına sahiptir. Ancak bu ağaç toplulukları orman niteliğinde değildir. Adaların doğusunda, coğrafi özellikleri benzer olan Kapıdağı Yarımadası’nda yoğun kestane ve kayın ormanları bulunur. Marmara Adası’nda ormanların bulunmaması, tarih boyunca ocaklardan çıkarılan mermerlerin üzerinde yürütüleceği tomrukları elde etmek için ağaçların kullanılmış olmasıyla ilişkilendirilebilir. Paşalimanı, Avşa, Ekinlik, Koyun adaları alçak ve yassı adalardır. Bu adalarda bitki çeşitliliği zayıftır ve az miktarda ağaç topluluklarına rastlanır. Tarla ve bağlar dışında kalan alanlar; bodur çalılar, dikenli bitkiler ve otsu bitki toplulukları ile örtülüdür (Şekil 2.5). Paşalimanı Adası diğer adalardan biraz farklılaşarak, Balıklı ve Poyrazlı köyleri civarında doğal ağaç türlerini barındırmaktadır (Tunçdilek, 1987, ss. 36-53).

Şekil 2.5: Paşalimanı Adası'nın doğal yapısı (Eylül, 2021).

2.2 Tarihçe

Kyzikos (Kapıdağı) bölgesindeki ilk yerleşimlerin, arkeolojik buluntulara rastlanılmamış olsa da Tunç Çağı'na tarihlendiği kabul edilmektedir (Sivrioğlu, 2018, s. 102). Miletliler ya da Samoslular (Sisamlılar) tarafından M.Ö. 7. yüzyılda kolonize edildiği düşünülen Güney Marmara Adaları, tarihte Kyzikos gibi Pontos Eukseinos (Karadeniz) yolunda bir basamak olarak görülmüştür. Kolonilerin Prokonnesos Devleti'ni kurduğu dönemde adalar, Anadolu'nun en güçlü devleti olan Lidya'ya tâbi olmuş ve aynı zamanda özerkliğini korumuştur. M.Ö. 6. yüzyılın otalarında bölge Pers egemenliği altına girmiştir. Pers karşıtı ayaklanmalar nedeniyle M.Ö. 493 yılında Paşalimanı Adası Fenike donanması tarafından yakılmıştır. Paşalimanı Adası'nın Voreis (Poyrazlı) ve Aigikoreis (Tuzla) köyleri, isimlerini Kyzikos'un eski kabilelerinden almıştır. Bu isimler adaların erken bir dönemde Kyzikos'un idaresine geçtiğinin göstergesidir (Ertüzün, 1964, ss. 280-281). Deniz Kavimlerinin arasında gerçekleşen savaşlarda, Kyzikos'un M.Ö. 362 yılında Güney Marmara Adaları'na saldırdığı bilinmektedir (Sivrioğlu vd., 2020 s. 13).

Kapıdağı Yarımadası, İlkçağ'da dar bir boğaz ile anakaradan ayrılan bir ada durumundadır. Bu ada için Helen dilinde ayı adası anlamına gelen Arktekonnesos ismi kullanılmaktaydı (Umar, 1984, s. 36). Arktonnesos Adası'nın güney kıyılarında konumlanan üç limanlı Kyzikos Kenti, Roma ve Bizans Dönemi'nde Marmara Denizi'nin en önemli ticari merkezlerinden olmuştur. Kyzikos'un gelişimi Hellespontos (Çanakkale) ve Bosporos (İstanbul) boğazlarının ortasında kalan stratejik konumu ile ilişkilendirilmektedir. En zengin dönemini 2. yüzyılda yaşayan Kyzikos, 324 yılında Roma'nın bölünmesi ve Konstantinopolis'in kuruluşu ile yeni bir döneme girmiştir. Artık Kyzikos'un yanıbaşında Doğu Roma'nın başkenti Konstantinopolis bulunmaktadır. Kyzikos'tan yeni başkente şarap, zeytinyağı, balık gibi ürünler gönderilirken zamanla bölgenin sömürülmesi ile süreç devam etmiş ve kentteki mermerler sökülüp taşınmaya başlanmıştır. Neticesinde Kyzikos eski önemini kaybederek geri planda kalmıştır (Ertüzün, 1964, ss. 37-41). Kentin limanlarının, güney kısım ile anakara arasında oluşan berzahla kapandığı, adanın yarımadaya dönüştüğü dönem tam olarak bilinmemektedir. Günümüzde Kapıdağı Yarımadası'nın güneyinde konumlanan ve halk arasında Belkıs Harabeleri olarak da bilinen antik yerleşim, Bandırma-Erdek yolu üzerinde kalmaktadır.

Strabon² bölgedeki adaları aktarırken iki farklı Prokonnesos’tan bahseder. Geniş mermer ocağına sahip ve Kyzikos’un en güzel yapılarının inşasında kullanılan mermerlerin getirildiği ada olarak tanımladığı Yeni Prokonnesos’un, Marmara Adası olduğu anlaşılmaktadır. Bahsedilen Eski Prokonnesos’un ise tam olarak hangi ada olduğu çıkarılamamaktadır. Daha eski bir dönemde yaşamış olan tarihçi Scylax³ bir ada ve aynı zamanda bir şehir olarak tek bir Prokonnesos’tan bahseder ve Prokonnesosluların, Elafonesos Adası’nı ekim alanı olarak kullandığını aktarır. Plinius’tan⁴ Marmara Adası’nın eski adının Elafonesos olduğunu anlamaktayız. Bu bilgiler ışığında Ertüzün, Marmara Adası’nın M.Ö. 5. yüzyılda sadece ekim alanı olarak kullanılan bir ada olma ihtimaline değinir ve Eski Prokonnesos için en iyi ihtimalin diğer adalara kıyasla, ziraate elverişli geniş alanları ve güvenilir limanları ile Paşalimanı Adası olduğunu belirtir. Prokonnesosluların, ne zaman ve ne sebeple Yeni Prokonnesos’a geçmiş olduğu bilinmese de İyon Ayaklanması sırasında M.Ö. 490’larda Fenikeliler tarafından Eski Prokonnesos’un yakılışının ardından gerçekleşmiş olabilir. Adanın bugünkü “Marmara” ismini ne zaman aldığı tam olarak bilinmese de Hasluck, Ortaçağ’da İtalyan gemiciler tarafından bu isminin kullanılmış olduğunu ve Türklerle birlikte yaygınlaştığını belirtir (Ertüzün, 1964, ss. 250-253). Marmara, Helen dilinde mermer anlamına gelen marmaronun çoğul halidir (Umar, 1984, s. 40).

Eski Prokonnesos yorumunu Gedeon da şu şekilde yapmıştır, “Strabon’un tarif ettiği Prokonnesos belirsiz bir fenomen olup varsayımlara izin vermektedir. Avlonya’nın (Αύλωνία) Eski Prokonnesos (Παλαια Προκόννησος) olmadığına nasıl emin olabiliriz?” (Gedeon, 1895, s. 42). Paşalimanı Adası’nın bahsedilen Eski Prokonnesos olması ihtimalinin yanında ada için “harman yeri” anlamına gelen Aloni isminin de milat başlangıcından beri ufak farklılıklarla kullanıldığı yaygın olarak kullanıldığı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Plinius Paşalimanı Adası’ndan

² Strabon (M.Ö. 64/63 - M.S. 24) Yunan coğrafyacı, tarihçi ve filozoftur. Günümüze ulaşan on yedi ciltlik eseri “Coğrafya” İlkçağ’ın en önemli kaynaklarından sayılmaktadır.

³ Skylax M.Ö. 6. yüzyıl sonu ve 5. yüzyıl başında yaşamış Yunan gezgin ve tarihçidir. Özgün yazıları günümüze ulaşamamış olsa da sonraki dönemlerde Yunan ve Romalı tarihçiler Skylax’ın metinlerine yer vermiştir.

⁴ Büyük Plinius ya da Gaius Plinius Secundus 1. yüzyılda yaşamış Romalı doğa bilimci ve yazardır. M.S. 77 yılına tarihlenen “Naturalis Historia” eseri günümüze ulaşmıştır.

“Halône” olarak bahsetmiş, Bizans Dönemi’nde “Aulonia” ismi kullanılmıştır. La Mottraye⁵ ada için “Alonya” ismini kullanmıştır (Ertüzün, 1964, ss. 279-280). Adanın bugünkü ismi olan Paşalimanı ise, bir fırtınada limanına sığınan Lala Kara Mustafa Paşa zamanında aldığı söylenmektedir. Bu olay paşanın 1570’lerde Kıbrıs’tan İstanbul’a yaptığı deniz yolculuğu esnasında gerçekleşmiştir. Adanın bu ismi ile birlikte Aloni de uzun süre kullanılmaya devam edilmiştir (Ertüzün, 1964, ss. 285-287).

Kapıdağı ve Marmara Adaları’nda Doğu Roma ya da Bizans hakimiyeti, yaklaşık bin yıllık uzun bir döneme tekabül etmektedir. Bölgedeki Bizans hakimiyeti Kapıdağı bölgesinde 14. yüzyıl, adalarda ise 15. yüzyıl ortalarında Osmanlı yönetimine geçmesi ile sonlanmıştır. Böylelikle Kapıdağı ve Marmara Adaları Beylikler Dönemi’ni yaşamadan Müslüman idaresi altına giren son Anadolu bölgelerinden olmuştur (Sivrioğlu, 2018, s. 181). Birinci Dünya Savaşı’ndaki Yunan işgali haricinde bugüne kadar adalar Türklerin idaresi altında kalmıştır.

Osmanlı Dönemi’nde Güney Marmara Adaları ve Kapıdağ Yarımadası’nın idari ilişkileri sıkça değişiklik göstermiştir. Özellikle idari merkez olan bölgelere ulaşım zorluğu ve yerleşimlerin ticari ilişkileri bu değişimlere sebep olmuştur. Kapıdağı Kazası 16. yüzyıl sonuna kadar bağlı olduğu Hüdavendigar’dan (Bursa) ayrılarak, Galata Kazası’na bağlanmıştır (Ertüzün, 1964, ss. 240-245). Osmanlı Devleti’nde kara yollarının yetersizliği ve ulaşımın esas olarak deniz üzerinden gerçekleştirilmesi ile birlikte Güney Marmara yerleşimleri, idari merkez olan Hüdavendigar’dan ziyade İstanbul ile ilişki içinde olmuş ve İstanbul’un banliyösü hâline gelmiştir. KMS Sözlü Gelenek Arşivi’nde yer alan Erdekli Rumların tanıklıklarında; Bursa’ya ulaşım zorluklarından dolayı bölge sakinlerinin İstanbul’a gitmeyi tercih etmesinden, özellikle tüccarların sıkça İstanbul’a şarap, zeytin gibi ürünlerini götürmesinden ve günlük yapılan İstanbul seferlerinden memnuniyet duyulmasından bahsedilmiştir (Ozil, 2016, ss. 21-22).

Paşalimanı Adası 1843 yılına kadar Marmara Kazası’na ve Kaptanpaşalık’a bağlı bir bölge olmuştur (Ertüzün, 1964, ss. 281). Erdek’in önemli bir merkez hâline gelmesi

⁵ Fransız asıllı gezgin Aubry de La Mottraye 17. yüzyıl sonları 18. yüzyıl başlarında yaşamıştır. Seyahatnamesinde detaylı gravürlere yer vermiştir.

ile birlikte 19. yüzyıl ortalarında; Paşalimanı, Marmara ve Kapıdağı nahiye olarak Erdek Kazası'na bağlanır. Merkezi Paşalimanı Köyü olan Paşalimanı Nahiyesi, komşu adaların yerleşimlerinin de bağlı olduğu bir merkez durumundadır. 1324 tarihli (1906/1907) Hüdavendigar Vilayeti salnamesinde, Cezire-i Paşalimanı'na Avşa ile İğnelik (Ekinlik) Adası köylerinin bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Salnamede ayrıca bölge halkının içki imali yaptığı, balıkçılık ve kayıkçılıkla uğraştığı, Ekinlik'te sünger avcılığı yapıldığı geçer. Nüfus sayımında (1890) Paşalimanı'nın (komşu adaların köyleri ile birlikte toplam sekiz köyün) genel nüfusunun 5800 kişi olduğu, 5200'ünü Rumların oluşturduğu görülmektedir. İdari merkez Paşalimanı Köyü'nde bu tarihlerde 880 kişi, 208 hane bulunmaktadır. Paşalimanı Kazası müdürlerinin⁶ isimlerinden, hepsinin Müslüman olduğu anlaşılmaktadır; Hacı İsmail Efendi (1870-72), Ali Rıza Efendi (1872-74), İbrahim Edhem Efendi (1874-75) ve diğerleri (Mutaf, 1995, ss. 116-117). Paşalimanı Adası'nın 19. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi edinmemizi sağlayan Tarihçi M. Gedeon⁷, 1892 tarihli Avlonya Adası ziyaretinden şu şekilde söz eder,

Konstantinopolis'ten Avlonya'ya geçmek buharlı gemilerle çok rahattır. Haftada en az dört sefer yapılır. Ara limanlara göre sefer süresi değişiklik gösterir. Yaklaşık son yirmi yılda Konstantinopolis ile adalar arasındaki ulaşım çok gelişti. 29 Temmuz 1892'de Avlonya Adası'nın batı limanına yaklaşıırken il metropolünün oturduğu Aloni ve sol tarafında kaza müdürünün oturduğu Paşalimanı, eski adıyla Vourgaro (Βουργάρο) görünüyordu. (Gedeon, 1895, ss. 9-12).

Çokona'nın yakın tarihli bir çalışması, Anadolu'daki Rum yerleşimlerinin mübadele öncesindeki dönemleri hakkında bir derleme niteliğindedir. Çalışmada, Paşalimanı Adası'nda konumlanan dini yapılara yer verilmiş ve adanın geçim kaynaklarından bahsedilmiştir. Paşalimanı Adası'nın bahsedilen yapıları şu şekildedir; Aloni'de (Harmanlı) Ayios Yeoryios Kilisesi, Panayia sta Dendra Manastırı, Paradisi

⁶ Paşalimanı Kazası'na bağlı olan yerlerdeki idari işlerden sorumlu kişi.

⁷ Manuel Gedeon, Yunan Patrikhanesi tarafından Güney Marmara Adaları'ndaki dini yapıların incelenmesi için görevlendirilmiştir. Adalara ziyaretinin ardından hazırladığı 1894 tarihli Prokonnesus adlı eserinde; Avlonya (Αυλωνιά), Avşa (Αφουσία), Koutalis (Κουταλίο), Prokonnisos (Προκοννησος) bölümleri yer almaktadır. Ziyareti, Paşalimanı şaraphane yapılarının kullanımda olduğu döneme denk gelse de, eserde yapılar hakkında doğrudan bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Manastırı ve Profitis İlias Şapeli; idari merkez olan Paşalimanı'nda, Ayios İoannis Prodromos Kilisesi ve köyün yakınlarında Ayia Anna, Ayia Paraskevi, Taksiarhis Mihail, Ayios Athanasios şapelleri; Vorios'da (Poyrazlı) Ayia Anna Kilisesi, Skopia'da (Balıklı) Kimisi tis Theotoku Kilisesi, Profitis İlias, Zohodos Pigi, Ayios İoannis Şapelleri, kız ve erkek okulları; Huhlia (Tuzla) Köyü'nde Ayia Triada Kilisesi ve Panahrandu Şapeli. Huhlia yakınlarındaki tuzlada tuz üretimi yapılıyordu. Bağcılığa elverişli olan Aloni Adası'nın şaraplık Adakarası üzümü meşhurdu. Ada geçimini bağcılığın dışında zeytin, elma, incir, erik ve karadut gibi meyvelerden sağlıyor, gemicilik ve balıkçılıkla uğraşıyordu (Çokona, 2016, ss. 151-152).

Paşalimanı Adası'nın 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki durumu hakkında fikir edinmemizi sağlayan Gazali⁸, Balıkesir Vilayeti'nde Marmara'ya sahili olan kazalarının en önemli mahsülünün üzüm olduğunu, Erdek ve Bandırma Kazaları'nın bağlarla dolu olduğunu ancak yakın bir zamanda bağlara bulaşan “Filoksera” hastalığı ile memlekette önemli bir zirai kayıp yaşandığını aktarır. Bağların tekrardan kurulması için çalışmalar yürütüldüğünden bahseder (Şimşir, 2019, s. 64).

19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılda ön plana çıkan milliyetçilik akımlarının, dünya genelinde yıkıcı etkileri olmuştur. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonucunda belirlenen yeni devlet sınırları içerisinde, ait görülmeyen gruplar bir sorun olarak görülmüş ve yıkıcılık düzeyleri farklılık gösteren “çözümler” üretilmiştir. Mübadele fikrinin zemini bu süreçte oluşturulmuştur. Müslüman nüfusun fazla olduğu Batı Trakya Yunanistan'da, Yunan ve Bulgar nüfusun fazla olduğu Doğu Trakya Osmanlı'da kalmıştır. Balkan Savaşları ardından gönüllü mübadeleyi öngören yönetim süreçleri, terk edilen malların yönetilmesi için komisyon oluşturulması fikirleri, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte sekteye uğramıştır. Balkan vilayetlerinin kaybedilmesinin yarattığı siyasi etkiler “Anadolu'nun Türkleştirilmesi” politikasını doğurmuştur. Bu politika doğrultusunda Ege kıyılarındaki Rumlar Yunanistan'a ve Yunanistan'daki Müslüman Türkler de Anadolu'ya göçe zorlamıştır. Tüm bunlar mübadele kararının temelini atmış ve neticesinde 1923 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında, yaklaşık 200.000 Hristiyan

⁸ Mehmed Gazali, Balıkesir'de Edebiyat, Tarih ve Coğrafya eğitimliği yapmıştır. 1927 tarihine ait Balıkesir Vilayeti coğrafyası üzerine bir çalışması bulunmaktadır.

Rum ile 350.000 Müslüman Türk nüfus mübadesine tabi tutulmuştur (Bozdağlıoğlu, 2014, ss. 10-12).

Güney Marmara yerleşimleri Rumlardan oluşan nüfus yapısı nedeniyle, Türk-Yunan nüfus mübadelesi ile bu dönemden etkilenen bölgelerden olmuştur. Nüfus değişimine hangi grupların dahil edileceği konusu tartışmalı ve zor bir süreci doğurmuştur. Günümüzde ana akım tarih yazımı, Rumların net bir şekilde toplumun geri kalanından ayrıştığı algısını yaratsa da, Osmanlı toplumunda bu ayrımın belirsiz olduğu düşünülmektedir. Halk kendisini Rum ifadesinden çok “Hristiyan” ifadesi ile tanımlamakta olup anadili Türkçe olan çok sayıda Rum bulunmaktaydı. 1830’da Yunan Devleti’nin kurulması ile birlikte Osmanlı Devleti’nin Rum nüfusu kitleler halinde Yunanistan’a göç etmemiştir. Yarattığı aidiyet sorunları ile birlikte, mübadele sözleşmesine tabi tutulan gruplar dine göre belirlenmiştir (Ozil, 2016, ss. 28-33).

Sözleşme dışı bırakılan bölgeler haricinde⁹, Türkiye’deki Ortodoks Rumlar ile Yunanistan’daki Müslümanların nüfus değişimi gerçekleştirilmiştir (Şekil 2.6-7). Kendilerini ait hissetmedikleri yeni memleketlerinde bulan mübadiller için nüfus değişiminin sarsıcı etkileri olmuştur. Neticesinde bir milletin kurtuluş, bir milletin felaket olarak nitelendirdiği savaşlar, insanlar ve şehirler üzerinde kalıcı izler bırakmıştır.

Şekil 2.6: Anadolu Rumlarının göçü (Kitromilides ve Yiannakopoulos, 1992, s. 30).

⁹ Sözleşmede; İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada’da oturan Rumlar ile Batı Trakya’da oturan Türkler nüfus mübadelesinden muaf tutulmuştur.

Şekil 2.7: Yunanistan’da Pontus Rumları (Kitromilides ve Yiannakopoulos, 1992, s. 53).

Yer isimleri aidiyet ve kültür ile doğrudan ilişkilenen temsil unsurları olarak görülmektedir. Bu nedenle toplu göçlerin ardından yerleşilen bölgeler göçmenler tarafından gayri-resmi olarak yeniden adlandırabilir ya da Yunanistan’da olduğu gibi devlet tarafından ele alınan bir konu olabilir. Küçük Asya Felaketi’nin ardından terk edilen memleketlerin isimleri korunarak, mübadiller kırsal bölgelere yerleştirilmiştir. Devletin mübadele sürecindeki sosyo-politik yaklaşımı aynı zamanda ekonomik hedefler taşır. Kırsal kesimde tarımsal üretimin artırılması amaçlanmış ve yeniden isimlendirme ile mübadele belleği toplumsal bir konu hâline gelmiştir (Telli, 2023 ss. 50-52). Bu yaklaşımın bir sonucu olarak günümüzde Anadolu Rum yerleşimlerinin isimlerini; Yunanistan’ın bazı sokak, mahalle ve yerleşimlerinde; “yeni” anlamına gelen nea, neos gibi ön eklerle görmek mümkündür.

Güney Marmara Adaları’ndan 1922 yılında ayrılan Rumlar, Yunanistan’ın çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Mübadillerin yerleşim bölgeleri; Neos Marmaras (Marmara), Nea Palatia (Palatya), Nea Afisia (Avşa), Nea Koutali (Ekinlik), Nea Artaki (Erdek) olarak yeniden isimlendirilmiştir (Şekil 2.8-10). Paşalimanı Adası’ndan gelen Rumlar ise ilk olarak Aigio’ya yerleşmiştir.

Şekil 2.8: Güney Marmara Rumlarının yeni yerleşimleri.

Mübadiller yeni memleketlerinde çeşitli dernekler, yayınlar ve kültürel etkinlikler aracılığıyla, geçmişlerinin unutulmaması ve kültürlerinin sürdürülmesi için bir araya gelmiştir. “Marmarina Nea” 1940’larda yayınlanmaya başlayan, güney Marmara Rumları ile ilgili yerel haberleri, anıları ve adalara yaptıkları ziyaretleri aktaran aylık gazete yayınıdır. Güney Marmara göçmenlerinin yerleştiği bölgelerin aktarıldığı Marmarina Nea’nın 1952 tarihli Ağustos-Eylül sayısında, Paşalimanı Rumlarının Yunanistan’daki yerleşim süreçleri hakkında biraz daha fikir sahibi olabiliyoruz. Gazete yazısında yerleşim hikâyeleri, başlıklar halinde yer almaktadır (Şekil 2.11). “Aloni, Paşalimanı” bölümü şu şekilde aktarılmıştır;

Küçük Asya Felaketi’nden sonra Alonya ve Paşalimanı sakinleri Aegion’a (Αίγιον) kaçtılar ve burada önce geçici olarak depolara, okullara ve devlet tarafından yaptırılan diğer binalara yerleştiler. Daha sonra bir kısmı Aegion yakınlarında kurulan Temenis (Τεμένης) yerleşimine, bir kısmı Ammouliani (Αμμουλιανή) Adası’na, bir kısmı da Halkidiki’deki (Χαλκιδική) Pyrgos’a (Πύργο) yerleştiler. (Marmarina Nea Gazetesi, 1952).

Şekil 2.9: Neos Marmaras, Marmara Adası'ndan gelen 200 ailenin kurduğu balıkçı yerleşimi (Kitromilides ve Yiannakopoulos, 1992, s. 169).

Şekil 2.10: Nea Koutali, Kathara Deftera kutlamaları (Kitromilides ve Yiannakopoulos, 1992, s. 199).

Marmarina Nea Gazetesi'nin 1953 tarihli Haziran-Temmuz sayısında; Paşalimanı Adası'ndan göçen bir ailenin Marmara'ya yaptığı ziyaret aktarılmıştır (Şekil 2.12). Marmara Paşalimanı Gezisinden İzlenimler (Εντυπώσεις Απο Ένα Ταξίδι Στο Πασαλιμάνι Του Μαρμαρά) başlıklı yazıda gezi şu şekilde yer almaktadır;

Eşim ile birlikte amacımız, doğduğumuz ve çocukluk yıllarımızı geçirdiğimiz ikinci vatanımız olan Marmara, Paşalimanı'na bir yolculuk yapmaktı. Pek çok güzel anımızla anlattığımız anavatanımızı, iki sevgili kızımızın da tanımasını istiyorduk. Büyük bir sevinçle ilk olarak Marmara Adası'na vardık. Paşalimanı'mıza geçmeden önce, maalesef almamız gereken özel bir izin nedeniyle bizi durdurdular. İlgili işlemler için beş gün bekledik, bu sürede Türklerden ve özellikle Marmara Belediye Başkanı Emin Bey'den en sıcak muameleyi gördük. Beşinci günün ardından izin işlemleri olumsuz sonuçlandı. Doğduğumuz yeri göremeyecek olmanın üzüntüsü ile Artaki'ye (Erdek) geçtik. Ancak Tanrı bizi mahçup etmek istemiyor gibiydi. Artaki'den Paşalimanı'na gidecek olan iki görevli Türk bize memleketimizi çok kısa bir süreliğine de olsa görme imkânını sundu. Agios Nikolaos ('Αγίου Νικολάου) Kilisesi ile cami arasındaki çeşme önünde durduk. Kilise yıkılmıştı ve Paşalimanı'nın neredeyse tamamı harabe hâlindeydi. Paşalimanı mezarlığı ile Agios Ioannou (Αγίου Ιωάννου) Kilisesi mısır ekili tarlalara dönüştürülmüştü. Bu trajik ve üzücü durum karşısında, gözlerimiz doldu. Eski zamanların onurlu ve vakur Paşalimanı, birkaç mütevazi ev dışında harabe yığınınına dönüşmüş. Aloni'den (Harmanlı) geçerken Agia Vassa (Αγία Βάσσα) yakınlarında beyaz badanalı küçük evler haricinde eski köyden hiçbir şey ayırt edemedik. Biraz daha iyi ve bakımlı görünen köy Vori (Poyrazlı), aynı zamanda bugün Aloni Adası'nın en büyük köyüdür. Artaki'ye döndüğümüzde yetkililer, yolcuğumuzun amacı ve bizi kimlerin gönderdiğine ilişkin pek çok soru sordu. Artaki'ye yerleşen Türk Giritliler bizi sıcak bir şekilde karşıladı ve her konuda bize destek olmaya çalıştılar. Aynı gün otobüsle Konstantinopolis'e gittik ve yaklaşık iki hafta kalıp Yunanistan'a döndük. Anavatan gezimizde bize, Konstantinopolis'te yaşayan hemşehrimiz Bay Kondyli ve iki kızı eşlik etti. Ioannis Mamakos (Marmarina Nea Gazetesi, 1953).

Şekil 2.11: Marmarina Nea Gazetesi, 1952 tarihli Ağustos-Eylül sayısı.

Şekil 2.12: Marmarina Nea Gazetesi, 1953 Haziran-Temmuz sayısı.

Mübadelenin yüzüncü yılı anısına içinde bulunduğumuz dönemde Yunanistan ve Türkiye’de çeşitli özel yayınlar hazırlanmış ve etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Güney Marmara mübadillerin ayrılışlarının yüzüncü yıl dönümünde (2022) Aigio’da “Gönül Vatanları” (Πατρίδες της καρδιάς μου) adında bir oyun sahnelenmiştir. Etkinlik şu şekilde duyurulmuştur;

Mübadillerin Marmara Denizi’nden Aegio’ya yaşam yolculuğunu anlatan oyun, Proikonisia (Προικονήσια) ve Marmara Denizi’nden kovulan ve yeni bir hayat kurdukları Aigio’ya (Αίγιο) gelen göçmenlerin hikâyelerini konu alıyor. Aloni, Vori, Houchlia, Skupia, Paşalimanı ve Artaki köylerini hiç unutmadan yeni vatanlarını sevdiler. Hayatlarının iki vatana bölüneceğini hayâl etmemiş insanların, gönül vatanlarındaki gerçek hikâyeleri (Url-1).

Mübadele, akademinin çeşitli alanları için ilgi çekici bir konu olmuştur. Bu nedenle konu üzerine yapılan çok sayıda araştırma ve akademik çalışmalara rastlamak mümkündür. 1930’larda başlayan çalışmalarla arşivlenen Küçük Asya “tanıklıkları” KMS sözlü gelenek arşivinde yer alır ve Küçük Asya Rumlarının geçmişlerini kayıt altına alan değerli bir çalışmayı teşkil eder. KMS’nin çeşitli yayınlarında ve bültenlerinde güncel çalışmalara yer verilmektedir. Tarih Vakfı’nın bir yayını olan Toplumsal Tarih Dergisi’nin son sayısında (Ocak 2023) “100. Yılında Mübadeleyi Hatırlamak” dosyası ile mübadele hakkında farklı disiplinlerin hazırladığı çalışmalar bulunmaktadır.

Türkiye’de mübadillerin yerleştirilme sürecine dikkat çeken Cengizkan, Osmanlı Dönemi’nde gerçekleşen çok sayıda savaşın ardından alınan iskan kararlarının, yeni devlet için bir bilgi birikimi oluşturduğunu belirtir. Deneme yanılma ile kazanılmış bu deneyimler arasında, Balkan Savaşları’nın ardından ormanlık alanların dahi barınma amacıyla kullanılması gibi olumsuz uygulamalar da yer almaktadır. Türk-Yunan nüfus mübadelesinin nicel büyüklüğü ve hızı, planlı yürütülen bir iskan sürecini zorunlu kılmıştır. Mübadiller geldikleri bölgelere ve uğraşlarına göre tasnif edilmiş, belirlenen ana meslek grupları üzerinden yeni yerleşim yerlerine dair fikir üretilmiştir (Cengizkan, 2004, s. 24-29). İskân sürecinde mübadillerin konut sorunlarına yönelik devletin sunduğu yöntemler üç ana başlık ile sıralanabilir; geçici konutlar, yeni yerleşimler ve emval-i metruke. Geçici konutlar; ithal edilen pre-fabrik yapıları, kerpiç ve sazdan üretilen küçük kulübeleri kapsamaktaydı. Yeni yerleşimler, yerleşik düzende ucuz evler üreterek yeni köyler kurmayı

amaçlamaktaydı. Son olarak, mübadelenin ardından sahipsiz kalan “emval-i metruke” olarak geçen yapı stoğunun mübadillere dağıtımı önemli bir yaklaşımdı. Bu yapılar eğer hasarlı ise, dağıtımları onarımlar sonrasında yapılıyordu (Cengizkan, 2004, s. 23).

Tunçdilek, Rumların ayrılışının ardından Güney Marmara Adaları’nın bir süre boş kalarak, yeni devletin kuruluş sürecinde unutulmuş olduğundan bahseder. Adanın sakinlerini kaybettiği 1920’ler bölgeyi derinden etkileyen bir dönem olmuştur. Boş kalan köyleri farkedilenlerin devlete yaptığı başvurular ile, ada yerleşimlerin yeniden nüfuslandırılması konusu üzerinde durmuştur. Tahminen iki ila altı sene arasında adalar ıssız bir dönem yaşamıştır. Rumlardan kalan boş evlere ilk olarak Girit göçmenleri, sonrasında Karadeniz bölgesinden gelen aileler yerleşmiştir. Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelen göçmenlerin yerleşmesi ise adaların kimi köylerinde 1950’lere kadar sürmüştür. Paşalimanı Adası özelinde; Paşalimanı Köyü’ne Girit ve Selanik, Harmanlı Köyü’ne Yugoslavya, Poyrazlı Köyü’ne Karadeniz, Yugoslavya, Yunanistan ve Girit, Balıklı Köyü’ne Girit ve Yugoslavya ve son olarak Tuzla Köyü’ne İnebolu göçmenleri gelmiştir (Tunçdilek, 1987, ss. 77-78).

Mübadelenin ardından, Güney Marmara Adaları’nın topraklarında yetişen üzümler ve yapılan güzel şaraplar konusundaki ününün sekteye uğradığı söylenebilir. Adanın yeni sakinleri tarafından bölgedeki şarap tesisleri işletilemiyor ve üzümler para etmemesinden ötürü bağlar bakımsız kalıyor ya da sökülüyordu. Ülkede içki üretiminin devlet tekeli altına alınmasının ardından üzümler için iyi miktarlar ödenmeye başlanmıştır. Bu durum bağcılığın bazı bölgelerde cazip görülmesini sağladı. Avşa ve Paşalimanı Adası’nda eski bağlar onarılıyor ve yeni bağ alanları oluşturuluyordu. Ancak Marmara Adası bu bağcılık furyasına katılmamıştır (Tunçdilek, 1987, s. 105). Tunçdilek, Paşalimanı Adası’nda üretilen üzümlerin tümünün Tekirdağ Şarap Fabrikası tarafından satın alındığından bahseder. Çalışma Paşalimanı Adası’nın 1980’lerdeki tablosunu ortaya koymakta ve Rumların ayrılışının ardından yakın bir döneme kadar adada bağcılığın devam ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Adaların Rum dönemine ait dokusunun bozulmasının en önemli sebepleri arasında savaş ortamının yaşanması, Rumların ayrılışı ile sahipsiz kalması ve deprem bölgesinde yer alması sıralanabilir. 1922 yılının yaz başlangıcında Rumlar adaları terk etmişti. Yağmacılar tarafından binaların kapıları, pencereleri hatta kiremitleri

bile sökülmiş, şarap mağazalarındaki fiçılar ve alınabilen her şey götürülmüştü. 1923’de imzalanan Mübadele Sözleşmesi ile adalara ilk olarak Girit’ten gelenler yerleştirilmiş, ardından Trakya ve Karadeniz bölgesinden gelenler ile adaların nüfusu artmaya başlamıştı. 1932 yılında Marmara Adası’nda Balıkçılık Enstitüsü açılmış ve ardından devlet desteği ile bir Konserve Fabrikası kurulmuştu. Düzen yeniden kurulurken, 1935 yılının ocak ayında merkez üssü Marmara Adası olan büyük bir deprem meydana gelmiştir (Şekil 2.13). Depreme tanık olan bir sakin, deprem anını şu şekilde anlatır, “Evlerin yıkılış seslerine, dağdan kopan kayaların gürültüsü karışıyordu”. Halk deprem gecesini kıyıya çekilen balıkçı kayıklarında geçirmiştir. Ertesi gün telgraf ile Erdek’e yardım çağrısı iletilmiş ve Antalya Vapuru’yla gelen yardım ekibi önce Marmara’ya ardından Paşalimanı, Avşa, Ekinlik Adası’na uğramıştır. Tüm adalardaki tahribat oranı çok fazlaydı. Paşalimanı Adası’nın köylerindeki evlerin yüzde doksanı yıkılmıştı. Harmanlı sahilinin çökmesi ile bazı evler sular altında kalmıştır. Yıkılan evlerin çoğunun ahşap olması nedeniyle can kayıpları az olmuştur (Yücel, 2015).

Şekil 2.13: Marmara Adası Depremi, 1935 (Yücel, 2015).

Günümüzde Paşalimanı Adası’nın sakinleri arasında, mübadillerin çocukları ve torunları bulunmaktadır. Adalıların bir kısmı zeytincilik ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlarken, bir kısmı adaya yazlıkçı olarak gelmektedir. Yaz sezonu bitişinde ada sakinleri evlerini kapatıp, şehir merkezlerine geçerler. Ekinlik Adası da

Paşalimanı'na benzer olup, her mevsim sakinliğini korumaktadır. Marmara Adası ve Avşa Adası özellikle turizm faaliyetleri ile yaz mevsimlerinde canlı ve kalabalık dönemler geçirmektedir. Paşalimanı Adası'nın nüfusu TÜİK verilerine göre 2021 yılında 180 kişidir. İdari olarak Marmara, Avşa ve Ekinlik Adası, Marmara İlçesi'ne, Paşalimanı Adası ise Erdek İlçesi'ne bağlı olup tüm yerleşimler Balıkesir İli'ne bağlıdır.

3. ŞARAP ÜRETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Bilinen geçmişi sekiz bin yıl öncesine kadar uzanan şarap, tarih boyunca pek çok toplum tarafından değer görmüş, farklı yöntemlerle saklanmış, tüketilmiş ve ticareti yapılmıştır. Zaman içinde açığa çıkarılan çeşitli presler, saklama kapları, organik kalıntılar şarabın geçmişi hakkında bize önemli veriler sunar. Şarabın ilk olarak, üzümlerin kendi kendine fermantasyonu sonucunda tesadüfen bulunduğu düşünülmektedir. Bağcılığın gelişmesi ve şarap kültürünün zenginleşmesinin ise Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasında başladığı kabul edilmektedir.

3.1 Tarih Öncesi ve Antik Dönemlerde Şarap

Yakın döneme kadar bilinen en eski şarap kalıntısı, İran'ın kuzeybatı bölgesinde, Türkiye sınırına yakın bir konumdaki Hajji Firuz'da yapılan kazılar sırasında bulunmuştur. Neolitik konut biriminin mutfak zeminine gömülü şekilde bulunan toprak saklama kapları içerisinde, şarap kaynaklı tartarik asit kalıntılarına rastlanmıştır (Şekil 3.1). Yapılan kimyasal analizler sonucunda şarap kalıntısı, M.Ö. 5400-5000 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Daha güncel çalışmalarda, Gürcistan'ın Tiflis şehrinde açığa çıkarılan Erken Neolitik yerleşimde tespit edilen çömlek parçalarındaki biyomoleküler buluntuların, Hajji Firuz'a göre yaklaşık olarak 1000 yıl daha eski olduğu saptanmıştır. Güncel çalışmalar doğrultusunda şarabın en az sekiz bin yıllık bir geçmişi olduğu ortaya konmuştur (McGovern vd., 2017 s. 10316).

Sümer Uygarlığı'nda¹⁰ şarap; törenlerde tanrılara sunmak için kullanılan ve toplum tarafından günlük hayatta sıkça tüketilmeyen değerli bir içki olmuştur. Sonrasında Anadolu'da Hititler, zengin şarap kültürleri ile tanınmıştır. Saray sofralarının önemli bir parçası olan şarap; dini törenlerde, cenazelerde ve tedavi amacıyla bitkisel karışımlarda kullanılmıştır (Akkuş-Mutlu, 2019, ss. 117-118). Tarihi M.Ö. 1600'lere

¹⁰ Mezopotamya'da M.Ö 4500 ile M.Ö. 1900'ler arasına tarihlenen uygarlık.

uzanan Hitit Uygarlığı'nda bağcılık ve şarap, günlük hayatın önemli bir parçasını oluşturur. Yasalarında asmaların korunmasına yönelik yirmi maddenin yer alması bunun göstergesi sayılabilir (Yankı, 2015). Tarihteki ilk şarap sınıflandırmasının Hititler tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Kırmızı, tatlı, ekşi ve yeni şarapları tanımlamak için ve ritüeller ya da tüketim için ayrılan şarapları ayırt etmek için farklı sümeogramlar kullanılmıştır. Hititler aynı zamanda günümüzde şaraba adını veren uygarlık olarak bilinmektedir. Çivi yazılı tabletlerde şarap, üzüm ve aynı zamanda bağı tanımlayan Sümer ideogramı “Geştin” kullanılmıştır. Bu kavram Hititçe’de “viyana” olarak okunmaktadır. Latince “vinum”, Fransızca “vin”, İspanyolca “vino”, İngilizce “wine”, Almanca “wein” olmak üzere pek çok dildeki şarap kelimesinin kökeninin Hititçedeki kullanımından geldiği düşünülmektedir (Gürsoy, 2003, ss. 16-17). Hitit metnlerindeki şarap evi, şarap deposu, şarapçı ve şarapçı başı terimleri; şarap üretiminin ve muhafazasının özenli ve dikkatli bir şekilde yapıldığını düşündürmektedir (Akkuş-Mutlu, 2019, s. 117). Bu döneme ait önemli buluntulardan olan kral mezarlarından çıkarılmış som altın testi ve ayaklı şarap kadehi Ankara’da Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde sergilenmektedir (Şekil 3.1). Hititlerden daha eski bir toplum olan Hattilere tarihlenen başka bir altın testi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde sergilenmek üzere 2021 yılında Türkiye’ye iadesi yapılmıştır.

Şekil 3.1: İran'da bulunan çömlek (Url-2) ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen altın testi (Url-3).

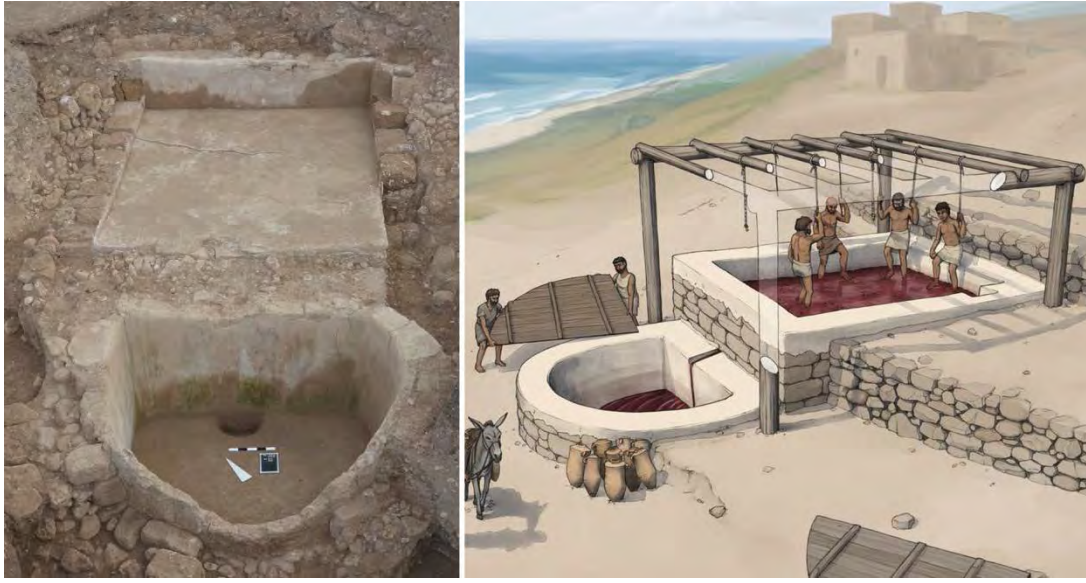
Şarap kültürünün yayılmasında Fenikelilerin oldukça önemli bir rolü vardır. Dönemleri M.Ö. 1500'ler ile M.Ö. 300'lere denk gelen Akdenizli kavim, antik dünyanın tüccarları olarak bilinmektedir. Denizcilik kabiliyetleri sayesinde Akdeniz

kıyılarına yayılmış ve ulaştığı kültürleri etkilemiştir. Liman şehirlerine ve kolonilere bağcılık bilgilerini aktarmış, üretim için teşvik etmiş, aynı zamanda “vitis vinifera pontica” olarak adlandırılan asmanın yayılmasını sağlamıştır. Ampelograflar¹¹ tarafından, bu asmanın dünya çapında en çok ekilen beyaz üzüm çeşitlerinin atası olduğunu düşünülmektedir. Fenikelilerin, Yunan ve Roma medeniyetlerinin şarapçılık kültürlerini doğrudan etkilemiş olduğu ve Avrupa’da yaygınlaşmasını sağladığı kabul gören bir teoridir. Fenikelilerle birlikte amfora kullanımı da yaygınlaşmıştır. Amfora, Fenikelilerin öncüleri olan Kenanlılar tarafından icat edilmiştir. O zamana kadar benzer formdaki haznelerde şaraplar depolanıyor olsa da, kulpsuz versiyonlarıydı. İki kişi tarafından taşınabilen amfora ya da “kenan çömleği” pratik bir saklama yöntemi idi (Johnson, 1989 ss. 18, 42). Deniz taşımacılığında şaraplar, gemilerin altına serili kumlara saplanan sivri dipli amforalarla taşınırdı (Gürsoy, 2003, s. 17).

Akdeniz’de tespit edilen batıklar ve yakın tarihli arkeolojik çalışmalar Fenikelilerin şarap ticareti hakkında pek çok veri sağlamıştır. İtalya’nın güneyinde konumlanan ve bir ada ülkesi olan Malta’nın Gozo Adası’nda, Fenikelilerle ilişkilendirilen bir batık bulunmuştur. Malta’nın Fenike ticaret yolunun önemli bir parçası olduğu düşünülmektedir. Batıkta 2014 yılında kapsamlı çalışmalar yürütülmüştür. Süreçte su altındaki buluntular taranmış ve modelleri çevrimiçi erişime açılmıştır. Ticaret gemisinde bulunan amforalar ve çeşitli taş objeler M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Daha eski tarihli Fenike batıkları; Antalya kıyılarında bulunan M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Uluburun ve ardından M.Ö. 12. yüzyıla tarihlenen Gelidonya batıklarıdır. Amforalarla yüklü olan bu gemiler, Akdeniz’deki ticaret ağını gösteren en eski batıklar arasındadır. Fenikelilerin şarap üretimini destekleyen somut kanıtlar yakın bir döneme kadar elde edilememiştir. Son dönem kazılarında Lübnan’da Beyrut’un güneyinde kalan Tell el-Burak kıyı yerleşiminde Fenikelilere ait büyük bir şarap presi açığa çıkarıldı (Şekil 3.2). M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilen ve korunmuşluk durumu oldukça iyi olan sıvalı pres, döneminin büyük ve nitelikli örneği sayılmaktadır. Ayrıca alanda çok sayıda yaygın üzüm türü olan “Vitis Vinifera” çekirdeklerine rastlanmıştır (Amicone vd., 2020, s. 1226).

¹¹ Üzüm çeşitlerinin incelenmesi ve sınıflandırılması konusunda uzmanlar.

Eski Mısır'da şarap, kraliyet ailesi ve toplumun üst tabakası tarafından tüketilirdi. Aynı zamanda dini bir öneme sahip olan şarabın, ölümden sonra iyi bir yaşam sürmek için gereklilik olduğuna inanılırdı (Guasch-Jané vd., 2006, s. 1075). Mısır mezarlarının duvarlarında bağcılık ve şarap yapımına ilişkin sahneler, asma ve salkım motifleri yaygın olarak görülmektedir (Şekil 3.3). Eski Mısır'a Kenanlılar ya da Asurlular tarafından asmanın getirildiğini belirten kaynaklar vardır. Ancak Nil Vadisi'nde bulunan asmalar, kırmızı üzüm çeşitlerinin atası olduğu düşünülen farklı bir alt türe aittir. Bu nedenle Mısırlıların öncüsü olan grupların, Kuzey Afrika'nın farklı bölgelerinden Nil Nehri'ne gelirken asmayı getirmiş olması mümkündür (Johnson, 1989, s. 19).

Şekil 3.2: Tell el-Burak'ta şarap presi ve rekonstrüksiyon çizimi (Amicone vd., 2020, ss. 1127-1228).

Şekil 3.3: Nakht'ın mezarı. Şeyh Abd El-Qurna, Thebes (Url-4).

Yunanistan'da bağcılık M.Ö. 900'lerde yaygınlaşmaya başlamıştır (Gürsoy, 2003, s. 19). Yunanlar üzümleri ayaklarıyla ezer ve şırasını "pithos" adı verilen büyük toprak

kaplarda mayalardı. Şaraba farklı tatlar katması için pithosların kapağı çam kozalakları ya da baharatlı otlar ile ovulurdu. Otuz altı günde bir bu kapak açılarak kontrol edilir, üzerinde oluşan köpük alınır ve fermentasyon sürecinin bitimine yakın pekmez eklenirdi. Şarabın olgunlaşmasının ardından sivri dipli amforalara aktararak şaraplar saklanır ya da başka yerlere taşınırdı. Buharlaşmayı önlemek için bu toprak haznelerin iç yüzeyleri sırlıdır. Sırlama işlemi çam ağaçlarından elde edilen bir özle yapıldığı için şaraplara reçine tadı karışmaktaydı. Günümüzde reçine tadına sahip, “retsina” olarak adlandırılan şaraplar Yunanistan’da özel olarak üretilmektedir. Bazı şaraplara bozulmasını geciktirmek için deniz suyu, mayhoşluğunu almak için mermer tozu gibi katkı maddelerinin eklendiği bilinmektedir. Yunanların ürettikleri şarap oldukça koyu bir şaraptır. Tüketileceği zaman su katılarak içilirdi. Su katılmamış hâline “akratos” denmekteydi ve yaklaşık yarı yarıya su eklenerek krater adı verilen kaplarda sulandırılırdı. Yunanlar için akratos, aynı zamanda ekmek banarak yenen bir kahvaltılıktı (Gürsoy, 2003, ss. 20-21).

Antik Roma’da şarap günlük hayatın önemli bir parçasıdır (Varriano, 2011, s. 51). Şarap tüketimi Roma’da o kadar fazladır ki, amforaların atıldığı yer zaman içinde “Monte Testaccio” adı verilen yapay bir tepeye dönüşmüştür (Gürsoy, 2003, s. 21). Romalılar, Yunanlara benzer şekilde şaraplarını su ile seyrelterek tükettirdi. Birlikte içmek anlamına gelen “Symposion” geleneği, Yunan ziyafetlerinde yemeğin ardından müzik ve dans eşliğinde yapılan şarap içme faslıdır. Romalılar ise ziyafetlerde yemekle birlikte şaraplarını tüketmekteydi (Varriano, 2011, s. 52). Yunanlılar üzümleri esas olarak ayakla ezmiş, preslerin kullanımı Roma ve Bizans ile birlikte yaygınlaşmıştır. Üzümün suyunu serbest bırakması için ön işlem olan ayakla ezmenin ardından oluşan sulu lapa çeşitli yöntemlerle mekanik olarak preslenmiştir. Roma ve Bizans’ta leyve ve vidalı olmak üzere iki tip pres karşımıza çıkmaktadır (Maniatis, 2013, s. 236).

Milattan sonra ilk yüzyıllarda Roma hakimiyetinde olan Anadolu topraklarında şarap üretimi oldukça hız kazanmış, tüketim halk arasında yaygınlaşmıştı (Yankı, 2015). M.S. 4. yüzyılın sonlarında Roma’nın bölünmesinin ardından, Doğu Roma’da bağcılık kültürü devam etmiştir. İmparatorluğun ılıman iklime sahip bölgelerinde ve adalarda asmalar yetiştirilmiştir. Sağladığı büyük gelirler nedeniyle, bağlar sürekli genişlemiştir.

Bizans Dönemi'ne tarihlenen çok sayıda batık tespit edilmiştir. Marmara Adası'ndan Sicilya'ya mermer sütun taşıyan bir geminin kalıntıları arasında, çok sayıda amfora bulunmuştur. M.S. 6. yüzyıla tarihlenen batıkta, amforadan şarabı çekmek için kullanılan çeşitli cam tüplere rastlanmıştır (Yankı, 2015). Yakın zamanda Yenikapı'da yapılan kazılar sonucunda Geç Roma, Erken Bizans dönemine tarihlenen Theodosios Limanı ortaya çıkarılmıştır. Kazıda elliye yakın farklı amfora tipi tespit edilmiş, şarap ticaretinde markalaşma sürecine işaret eden damgalı amforalar bulunmuştur (Kara, 2011, s. 249). Günümüzde şarap üretimi ile bilinen Mürefte, Şarköy, Gaziköy'ün denk geldiği Ganos olarak bilinen bölge, Bizans Dönemi'nde de şarapları ile meşhurdur. Bu bölgede üretilmiş olan "Ganos tipi" amforalara Yenikapı kazılarında rastlanmıştır (Yankı, 2015).

İlk yüzyılda yaşamış olan Romalı tarihçi Plinius, kapalı ve geçirimsiz bir hazne olan ahşap fıçılardan bahsederken, Galyalıların ahşap fıçıları ile ilişkilendirir. Galyalıların; Fransa, Belçika, İsviçre modern devletlerinin bulunduğu Galya olarak adlandırılan bölgede yaşayan halktır. Frank kökenli grupların bölgeye gelişinin ardından, yerli halk ile karışarak Fransızların ataları olmuşlardır. Fıçılarından önce tahta parçalarının benzer şekilde bir araya getirildiği ahşap hazneler kullanılmıştır. Üst kısmı açık olan bu çemberli hazneler, Antik Mısır'da M.Ö. 1900'lere tarihlenen Beni Hasan'ın mezarında üzümle dolu bir şekilde resmedilmiştir (Şekil 3.4). Orta Doğu yerleşimlerinde yüksek sıcaklıklar ve düşük nem nedeniyle ahşap fıçı kullanımının yaygınlaşmadığı düşünülmektedir (Kilby, 1971, s. 91).

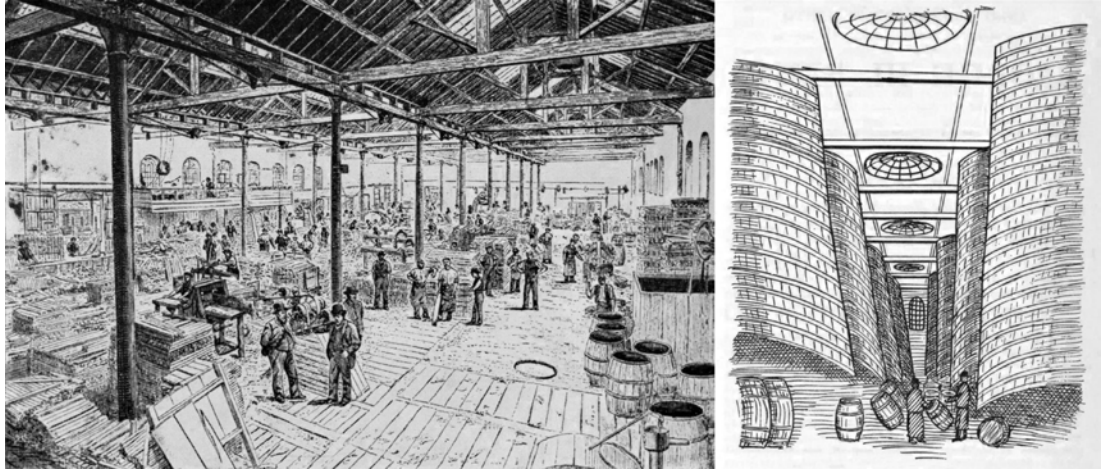
Şekil 3.4: Antik Mısır'da ahşap hazneler (Kilby, 1971, s. 90).

Ahşap fıçılar, pişmiş toprak ve hayvansal depolama yöntemlerine göre iyi bir alternatif olmuştur. Sağlamlığı, sızdırmazlığı, hafifliği, kolay taşınırılığı ve büyük depolama hacimleri sağlaması ile zamanla yaygınlaşmıştır (Kilby, 1971, s. 95). 19. yüzyıla gelindiğinde içki fıçıları, bazı büyük atölyeler tarafından makinelerle üretilmeye başlanmıştır (Şekil 3.5-6). Fıçıcılık, geleneksel yöntemleri ile günümüze

kadar ulaşan bir meslek olup, şarap üretiminin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

Şekil 3.5: 18. yüzyılda Fransa’da fiçı üretimini gösteren gravür (Kilby, 1971, s. 47).

Şekil 3.6: 19. yüzyılda İngiltere’de fiçı fabrikası ve fiçı evini gösteren gravürler (Kilby, 1971, ss. 48, 162).

3.2 Osmanlı Dönemi’nde Şarap (Hamr)

Osmanlı Devleti’nde alkollü içkiler, o dönemki adıyla “müskirat”, gayrimüslim tebaa tarafından üretilmiş ve devlet tarafından vergilendirilerek önemli bir gelir kaynağı

olarak görülmüştür. Özellikle bağcılığa elverişli olan ve gayrimüslimlerin yoğunlaştığı Anadolu ve Balkan yerleşimlerinde değerli şaraplar üretilmiştir (Yıldırım, 2021, s. 497). Müslümanların içki içmesi, üretmesi ve ticaretini yapmasının dinen ve kanunen yasak olduğu Osmanlı Devleti'nde, bu yasağa uyulmadığı durumlarda çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Kanunnamelerle belirlenen yaptırımlar döneme göre değişiklik göstermiş, sopa ve para cezaları uygulanmıştır (Koyuncu, 2019, s. 26). Bu durum neticesinde Osmanlı'da şarap üretimi yasal olarak sadece gayrimüslimler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Osmanlıda şarap üretimi yapanlar, Zimmet Antlaşması ile Osmanlı tebaasına giren “zimmi” gayrimüslimlerdir. Anlaşma doğrultusunda ödedikleri cizye adı verilen vergi ile, devlet çeşitli özgürlükler ve güvenceler sağlıyordu. Zimmi gayrimüslimler, kadılık ve askeri yöneticilik gibi üst mevkiler dışındaki devlet görevlerinde yer alabiliyordu. İbadetlerini, yeme içme alışkanlıklarını sürdürme özgürlüğüne sahip oluyorlardı (Koyuncu, 2019, ss. 11-12).

Osmanlı'da şarabın hemen hemen her aşaması vergilendirilmiştir. Bağ sahibinden kendisine müskirat ürettiği miktar için bağ öşürü alınmakta, ticari amaçla ürettiği müskirat için zecriye rüsumu alınmaktaydı. Deniz ya da kara yoluyla içkilerini getiren tüccarlar vergi ödüyordu. Tüccarlardan fıçı başına alınan vergiler, kimi zaman medre¹² denilen ölçülere göre alınmaktaydı. Son aşamada satmak için tüccarlardan içki alanlar da vergi ödemekle yükümlüydü. Bunlara ek olarak şehirlere getirilen müskirattan bac vergisi¹³ ve bazı yerlerde kapı vergileri alınıyordu. Vergi miktarları bölgeden bölgeye değişiklik göstermekteydi (Koyuncu, 2019, s. 34).

Osmanlı'da bağ sahipleri hasatlarını; bağlarının yakınında ya da evlerinde konumlanan şaraphanelerde işlemekte ve şaraplarını mahzenlerinde olgunlaştırmaktaydı. Bir kısmını kendisi için ayırdıktan sonra, geri kalanını tüccarlara satmaktaydı. Bir dönem meyhanelerde de şarap üretimi yapmıştır. Ancak şehirlerdeki yangınlara sebep olarak gösterilmesinden dolayı, erken bir dönemde meyhanelerdeki üretim yasaklanmıştır (Koyuncu, 2019, ss. 109-110).

¹² Medre ya da medara, Osmanlı'da sıvılar için kullanılan bir ölçü birimidir. Her biri iki okkalıktır. Yaklaşık 10,2 litreye denk gelmektedir.

¹³ Pazara getirilen ürünlerden alınan vergi.

Gayrimüslimler oturdukları mahallelerde devlet izni dahilinde meyhaneler açmıştır. Toplumsal düzenin korunmasına yönelik meyhaneler dışında içki satılması ve kamusal alanda içilmesi yasaklanmıştır. Osmanlı Devleti'nde birlikte yaşayan farklı milletler ve dinlerden insanlar birbirlerini doğal olarak etkiliyordu. Müslümanların meyhanelere ve müskirata erişimi, bu etkileşim nedeniyle zor değildi (Koyuncu, 2019, s. 25). Osmanlı genelinde uygulanan üretim yasakları ve meyhanelerin kapatılması özellikle Müslümanlar arasında içki üretiminin yaygınlaşması ile ilişkilendirilir. Yasakların arttığı dönemler dahil olmak üzere, Gayrimüslim tebaa her zaman kendi tüketimi için şarap üretmekte özgür olmuştur.

Osmanlı Dönemi'ndeki İstanbul meyhanelerinin geçmişinin Bizans'a dayandığı ve dünya çapında bir üne sahip olduğundan bahsedilir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde; İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüp'te Hamr Emaneti'ne bağlı sayısı bini geçen meyhanelerin bulunduğu, sadece Galata'da iki yüzden fazla meyhane olduğundan bahseder. Anadolu Yakası'nda gayrimüslimlerin bulunduğu Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de meyhaneciliğin olduğunu belirtir. Meyhaneler Galata'da Domuz Kapı¹⁴ yakınlarında bulunan Hamr Emaneti'ne bağlıydı ve devletin en fazla gelir sağlayan emanetleri arasındaydı. 15. ve 19. yüzyıllar arasında meyhaneler dönem dönem yasaklanıp kapatılmış olsa da Tanzimat ile birlikte yasaklar gevşemiş ve meyhanelerin sayıları fazlaca artmıştır. Meyhanelerde şarap, büyük fiçılarda ya da küplerde saklanmış, şarap bardakları, taslar ve çanaklarda tüketilmiştir. 19. yüzyıl sonlarına kadar meyhanelerde masa kullanılmamıştır. Meyhane mekânında bir içki tevzi tezgahı yer alırdı (Zat, 1994, ss. 434-437).

İstanbul meyhanelerinin 19. yüzyıldaki tablosu hakkında, döneme tanıklık etmiş olan Paspatis¹⁵ değerli bilgiler paylaşmıştır. İstanbul'da meyhane sahipleri, şarapları ve rakıları ile ünlü olan Fertek (Niğde) ve Kizikos (Kapıdağı) taraflarından gelen Anadolu Rumlarıdır. Tüm meyhanelerin girişlerinde kapıcılar yer alır. Kapıcıların görevi Müslümanlar geçtiğinde meyhane kapılarının kapatılması, hristiyanlara ise

¹⁴ Domuz Kapı ya da Eğri Kapı Galata'daki sur kapılarından, Mumhane Kapısı ile Kılıç Ali Paşa arasında kalmaktadır.

¹⁵ Balıklı Rum Hastanesi'nin, o dönem Yedikule Rum Hastanesi, hekimi ve yöneticisi olan Aleksandros Paspatis (1814-1888) tarihçi kimliği ile hastane kayıtlarını derleyerek ve esnafın günlük hayatını analiz ederek İstanbul'un Ortodoks esnafı üzerine bir layiha hazırlamıştır.

içerideki lezzetli şarapların tanıtımının yapılmasıydı. Çoğunlukla büyük yapılar olan meyhanelerde, avluya benzer ancak üstü kapalı bir mekân bulunur, devasa fiçılar istiflenirdi. İçki dışında yemek de servis edilebilen bu mekânlarda, genellikle başkaları tarafından kiralanmış bir mutfak bölümü yer alırdı. Alçak iskemleler üzerine yerleştirilen, ahşap tablalar masa olarak kullanılırdı. Meyhanelere at sırtında giren biniciler nedeniyle, döşemesiz zemin hayvan pislikleri ile berbat oluyordu. Meyhanelerin ardından moda olmaya başlayan şarapçı dükkanları, müşterilerine daha steril bir ortam sağlayabiliyor ve giderek daha çok talep gördüğü için meyhanelerin bir çoğunun kapanmasına yol açmış ve yerlerine başka binalar yapılmıştır (Paspatis, 2014, ss. 145-148). Paspatis, Türkiye ve Yunanistan'ın kıyı yerleşimlerinden gelen şarap fiçıları ile dolu küçük gemilerin Galata'ya yanaştığından, meyhanecilere ve esnafa mal temin edildiğinden bahseder (2014, s. 35). Günümüzde Karaköy'deki "Galata Şarap İskeleyi Sokağı" bahsi geçen gemilerin yanaştığı eski iskeleye uzanan sokak olmalıdır. 20. yüzyıl başlarında bu sokak, "Eski Şarap İskeleyi" olarak anılmaktaydı (Küçük ve Mazlum, 2017, s. 103).

Osmanlı Dönemi İstanbul'unda şarap çeşitliliği oldukça fazladır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde İstanbul'daki şaraplardan şu şekilde bahseder; "...meyhanecilerde kıvıll renkli, damlası bile haram çeşit çeşit şaraplar; Ankona, Sarakuza, Muza, Mudanya, Edremid, Bozcaada berrak şarapları... nar, koknar, avşıla, epsime, ıslama, müselles, misket, fişfiş, nardenk, bozon, hümül şarapları..." (Çelebi, 2008, ss. 394, 658).

İstanbul'a içki getiren her bir gemi için, iskelelerde düzenli kayıtlar tutulmuştur. Koyuncu 2019 tarihli çalışmasında; BOA'da bulunan Zecriye Muhassıslığı'nın bahsedilen vergi kayıtlarını inceleyerek, şarap ve arak üretim bölgelerine dair istatistiksel veriler sunmaktadır. Çalışmada kullanılan arşiv belgeleri, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarına denk gelen bir dönemde, İstanbul'da kaydı tutulmuş yaklaşık on üç bin adet içki gemisine aittir. Arşiv belgeleri ışığında Osmanlı Devleti'nde yoğun olarak şarap üretimi yapan bölgeler sırasıyla; İzmir, Tekirdağ ve köyleri, Balkan yerleşimleri, Kıbrıs, Erdek, Marmara Adaları ve Ege Adaları'dır. Bahsedilen Balkan yerleşimleri günümüzde Bulgaristan'da bulunan ve Osmanlı'da şarap ve arak üretiminde önde geldiği anlaşılan Filibe, İslimiye, Zıştovi, Tırnova, Varna'dır. Erdek, Marmara ve Paşalimanı şarap üretiminde üst sıralardayken, arak üretiminde alt sıralarda yer alır. İstanbul'un içki talebini karşılayan yerleşimler ise sırasıyla;

Tekirdağ, Şarköy, Erdek, Paşalimanı, Marmara Adası, Gemlik, Mudanya'dır. İstanbul'a Bozcaada'dan, Ege Adaları'ndan ve hatta devlet sınırlarının dışından dahi şaraplar gelmekteydi. İklimleri bağcılığa elverişli olan bu bölgeler, aynı zamanda lojistik anlamda da uygun bir konumdaydılar. Kendi limanlarına sahip olmaları ve İstanbul gibi talebin yoğun olduğu şehirlere yakın olmaları, bahsedilen bölgelerin şarap üretiminde öne çıkmasında önemli bir etkenlerden sayılabilir (Koyuncu, 2019, ss. 117-120).

Amerika'da ortaya çıkan, 1862'de Fransa ve ardından tüm Avrupa asmalarına yayılan Filoksera¹⁶ hastalığı, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bağcılığın ve şarap endüstrisinin genişlemesine neden olmuştur. Osmanlı'nın bağ alanları genişlemiş, üzüm ve şarap ithalatı oldukça artmıştır (Keskin, 2015, s. 482). Verimli toprakları nedeniyle Osmanlı şarap üretimi üzerine iyi bir yatırım bölgesi olarak görülmüş; İngiliz, Avrupalı ve Yunan yatırımcılar tarafından büyük miktarlarda üretimler gerçekleştirilmiştir (Gürdamar, 2021, ss. 84-85). Paşalimanı Adası Şaraphane yapıları, 1873 yılına tarihlenen Fransız şarap firması ile ilişkisi nedeniyle bu sürecin bir parçası olmalıdır.

3.3 Cumhuriyet Dönemi'nde Şarap

Eylül 1920'de çıkarılan Men'i Müskirat Kanunu ile içkinin üretimi, tüketimi, satışı ve ithalatı yasaklanmıştır. Yaklaşık 4 yıl yürürlükte olan bu yasaklama, Milli Mücadele sürecine denk gelir ve Türkiye tarihinin tek içki yasağı sayılmaktadır¹⁷. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından devlette laik bir yönetim anlayışı izlenmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan, Cumhuriyet'in ilanı ile hızlanan değişimler

¹⁶ Filoksera, asmaların köklerini emerek bitkiyi kurutan bir parazittir. 1856 yılında Amerika'da çıkışının ardından, Avrupa kıtasının tamamına yayılmıştır. 1880'lerde Osmanlı hastalığının kendi topraklarında yayılmasını engellemek için çeşitli tedbirler almıştır. Görece daha az asma hastalığına rastlanan Anadolu yakasındaki Erenköy ve Kızıltoprak semtlerinde ve İzmir'in çeşitli bölgelerinde fidanlıklar kurulmuştur, yeni bağlar aşılanarak yetiştirilmiştir. Aşılı fidanlar, bağcılara ücretsiz olarak dağıtılmış ve üreticiye devlet desteği sağlanmıştır.

¹⁷ 2013 yılında yapılan kanun değişikliklerinde yer alan "Alkollü içkilerin her ne surette olursa olsun reklamı ve tüketicilere yönelik tanıtımı yapılamaz" ibaresi ile Türkiye'de alkollü içkilere tanıtım yasağı getirilmiştir. Mayıs 2021'de, ülke genelinde alkollü içkilerin satışı yasaklanmıştır. Pandemi (COVID-19) önlemleri kapsamında getirildiği belirtilen yasaklama, ramazana denk gelmesi sebebi ile tartışmalara yol açmıştır. Benzer uygulamalar farklı devletlerde de yapılmış ve hak ihlali olarak değerlendirilmiştir.

arasında içki üretiminin devlet tarafından desteklenmesi yer almıştır. 1926 tarihli inhisar kanunu ile; içki üretimi, satışı ve ithalatı devlet monopolü altına geçmiştir. Günümüzde “tekeli” olarak bilinen kavram için Osmanlı Dönemi’nde “inhisar” kullanılmıştır.

Lozan Antlaşması kapsamında 30 Ocak 1923’te imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile ülkedeki Rum nüfusu kaybedilmiştir. Toplumun bağcılık ve şarap üretimi ile esas olarak ilgilenen kesimi olması nedeniyle yaşanan göçler, bu alandaki bilgi birikiminin kaybedilmesine yol açmıştır (Gürdamar, 2021, s. 90). Tekel’in kuruluşu ile içki üretimi mesleki olarak Müslüman Türkler arasında kabul görmeye başlamıştır (Ozay vd., 2005, s. 64). Alkollü içkiler devlet tekeli altında olan tek ürün grubu değildi. Devletin; tütün, tuz, şeker, kibrit ve çakmak, petrol ve benzin inhisarları da bulunuyordu. Tekel’in ilk şarap fabrikası 1931’de Tekirdağ’da kurulmuştur. Ardından ülke genelinde çok sayıda Tekel fabrikası açılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde şarapçılık konusunda tecrübe ve üretim bilgisi bahsedilen nedenlerden dolayı çok yetersizdi. Tekel tarafından üretilen içkiler sevilmiyor, kaçak içkiler getiriliyor, bazı satıcılar tarafından “kaçaktır” ibaresi ile reklamları bile yapılıyordu. Bu nedenle üretim miktarı artırılırken aynı zamanda ürün kalitesinin sağlanması gerekiyordu (Demirbilek, 2012, s. 213). Bu doğrultuda kurslar açılmış ve numune şaraphaneler kurulmuştur. Bu döneme dair uğraşlar BCA kayıtları arasında okunabilmektedir. Tekirdağ Şarap Fabrikası’nda 1935 yılında Mösyö Jobe, Marsel Biron gibi Fransız şarap ustaları görevlendirilmiştir (Şekil B.1). BCA’nın Kararlar Daire Başkanlığı’na ait arşiv belgeleri, üretimde ihtiyaç duyulan şarap fiçilerinin Fransa’dan temin edildiğini göstermektedir (Şekil B.2). Yerel asmaların desteklenmesi dışında, Avrupa’daki üzüm türleri de Türkiye’ye getirilmiştir. Kalite ve belirli bir standardın yakalanması için bağcılara aşı çubukları, ilaç ve nakit yardımları yapılmıştır. Tekel fabrikaları üzümleri doğrudan bağcıdan alarak, onları koruma altına almayı hedeflemiştir (Şekil 3.7). Şarapçılığa bilimsel anlamdaki en büyük katkıyı ise Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde açılan şarapçılık bölümü sağlamıştır. Tekirdağ Fabrikası da aynı zamanda mesleki bir okul niteliğinde sayılmaktadır. Devlet içki üretimini önemli bir gelir kaynağı olarak ele almasının yanında, halkın kalkınmasını sağlayacak şekilde planlamaktaydı (Gürdamar, 2021, s. 90).

Şekil 3.7: 2 Ekim 1930 tarihli gazete yazısı (Cumhuriyet Gazetesi).

Tekirdağ Şarap Fabrikası'nın faaliyet gösterdiği dönemde şarap üretimi için Güney Marmara Adaları'nın üzümleri de kullanılmıştır. Tunçdilek (1987, s. 105) Paşalimanı Adası'nda hasat edilen tüm üzümlerin Tekirdağ Şarap Fabrikası tarafından satın alındığını belirtmiştir. Tekel'in üzümler için iyi ödemeler yapması nedeniyle bir dönem Paşalimanı Adası'nda bakımsız kalan ya da sökülen bağlar yeniden canlandırılmıştır. Avşa Adası'nda şarap üretimi yapmakta olan Büyülübağ'ın kurucusu Alp Törüner, yakın bir döneme kadar Avşa üzümlerinin sepet sepet Tekel gemileri tarafından alındığından bahsetmiştir. Tekel fabrikalarının özelleştirilmesi ile birlikte 2000'li yıllarda kapanan fabrikalar, Erken Cumhuriyet Dönemi endüstrisini yansıtmaktadır. Türkiye'nin pek çok yerinde konumlanan Tekel yapılarının bazıları, Bomonti Bira Fabrikası'nda olduğu gibi yeniden işlevlendirilerek günümüze kazandırılmış, bir çoğu oldukça bakımsız durumda kalmış ya da Şarköy Şarap Fabrikası'nda olduğu gibi yıkılmıştır.

Günümüzde Güney Marmara Adaları'ndan sadece Avşa Adası şarap üretim faaliyetlerini ticari boyutta sürdürmektedir. Avşa Adası'nda 2003 yılında kurulmuş

olan Büyüdübağ, bölgenin bağcılık ve şarap kültürünü devam ettirmektedir. Yerel üzüm türü olan Adakarası dışında; Cabernet Sauvignon, Merlot, Chardonnay, Syrah gibi Fransa'dan getirilen üzüm çeşitleri, Büyüdübağ Şaraphanesi'nin 200 dönümlük bağlarını oluşturmaktadır. Şaraphanede uluslararası yarışmalarda ödülleri kazanan şaraplar üretilmektedir.

Paşalimanı Adası'nda yürütölen saha çalışması sürecinde, adalar arasında sefer yapan feribot hattı (Güney Marmara ada hattı) ile Avşa Adası'na geçilmiştir. Avşa, Paşalimanı Adası'nın batısında, 10 kilometreden az bir mesafede konumlanır. Paşalimanı Köyü'nden Avşa'nın doğu sahillerini görmek mümkündür. Hasat dönemine denk gelen bu ziyarette, Yiğitler Köyü'nün tepesinde konumlanan Büyüdübağ şaraphanesinin üretim süreçlerine yönelik görüşmeler yapılmıştır.

Bir yamaca oturan dört katlı Büyüdübağ Şaraphanesi, yer çekiminden yararlanılarak üretimin gerçekleştirmesine yönelik tasarlanmıştır (Şekil 3.8). Şaraphanenin girişinde satış ve tadım yapılan ufak bir dükkan bulunur (Şekil 3.9). Dükkanın yanı üzüm kabul alanıdır. Kasa kasa getirilen üzümlerle şaraphanedeki üretime bu noktada başlanır. Giriş kotunda süreç ayıklama işlemleri ile devam eder. Bir alt kotta paslanmaz çelik tankların bulunduğu mekân yer almaktadır (Şekil 3.10). En alt kotta şişeleme yapıldığı üniteler ve şarap mahzeni bulunur (Şekil 3.11). En üst katta ise misafir odaları, tadım salonu ve Avşa Adası'nın manzarasına hakim bir teras bulunmaktadır.

Şekil 3.8: Büyüdübağ Şaraphanesi, Avşa (2021).

Şekil 3.9: Büyülübağ Şaraphanesi satış ve üzüm kabul alanı (2021).

Büyülübağ'ın tesisi, şarap üretim süreçleri, şaraphanenin mekânları ve bağlar hakkında bilgi edinmek isteyen ziyaretçiler için tur imkânı sağlıyor. Yapılan ziyarette şaraphanedeki iş akışını aktaran Emre Kaleli ve şirket kurucusu Alp Törüner ile yapılan görüşmeler şu şekildedir;

Her sene ağustos sonu, eylül başı gibi bağ bozumu başlar. Adada şu anda bağ bozumu devam ediyor. Sadece kendi hasatımızdaki üzümü kullanmıyoruz, çeşitli yerlerden çeşitli üzümler satın alıyoruz. Denizli yöresinden getirilen beyaz sultaniye üzümlerini işlemekteyiz. Üzüm kabul alanına getirilen üzümler ilk aşamada bu makineye boşaltılıyor. Makinenin titreşimli bandının iki tarafında çalışanlar, şarabın içerisinde olması istenmeyen yaprak gibi parçaları elle ayıklıyor. Daha sonraki aşamada üzümler taşıma bandı ile saplarından ayrılıp tane hâline gelmesini sağlayan delikli makineye iletiliyor. Üzümlerin tane hâline gelmesinin ardından bantta tekrar bir ayıklama işlemi yapılarak, çürük ya da bozuk olanlar ayrılıyor. Sağlam üzüm tanelerinin sırasının daha rahat bir şekilde dışarı çıkması için bir sonraki makinede üzerlerine çizikler atılıyor ve ardından mono pompa ile ittire ittire fermantasyon tanklarına gönderiliyor. Tüm süreç yer çekiminden faydalanarak gerçekleştiriliyor. Şarap canlı bir ürün olduğu için, pompa kullanımı şarabı yoruyor ve tadını bozabiliyor. Bu nedenle metal bir burgunun akışkanın transferini ittirerek sağladığı mono pompalar

kullanılmaktadır. Eğer  z mler beyaz ya da rose şarap üretiminde kullanılacaksa, fermentasyon tankına sokulmadan önce suyunun çıkarılması için prese gönderilmesi gerekmektedir. Eğer kırmızı şarap yapımında kullanılacaksa, üzümler cibresi ile birlikte, yani kabukları ve çekirdekleri ile birlikte fermentasyon tanklarına doğrudan gönderilir. Cibresi ile 14-21 gün arasında bekletilerek kırmızı  arabın birinci fermentasyon süresi tamamlanıyor. Bu süreç boyunca her gün ölçümleri yapılması gerekmektedir. Fermentasyonun ardından cibre ayrılarak, son bir kez pres makinesine gönderilir ve cibrenin içerisinde kalan  ıra işleme dahil edilir.  ıra yaklaşık 1 yıl boyunca aktarma, havalandırma, tortu çökeltme gibi işlemlerin sürdürüleceği, metal tankların olduğu bölüme getirilir. Bu süreçlerin ardından bütün kırmızı  araplarımız aşağıdaki fıçı mahzeninde 1 sene meşe fı ıda bekletilip, olgunla tırılıyor. Mahzen topraktan be  metre aşağıdadır ve duvarları hiçbir şekilde güneş görmemektedir. Karanlıkta nemli, serin ve küflü bu ortam uygun ortamı sağlamaktadır. Günde    kere odanın ısı, nem kontrolü yapılmaktadır. Bekleme süreleri bittiği zaman vakumla çekilerek tekrar tanklara geçirilip birkaç gün dinlendirmenin ardından  i elemeleri yapılıyor. Beyaz ve rose  araplar, kırmızı  arabın aksine fıçılara girmemektedir. Tanklardaki işlemleri bittikten sonra doğrudan dolum makinesine getirilerek  i elenmektedir.  i eleme işleminin gerçekleştirildiği bantta; dezenfeksiyon, kurutma, doldurma, seviye eşitleme ve mantar tıpa işlemleri tamamlanıyor.  i elenen  araplar mantarın yerine iyice oturması için bir-iki gün dik olarak bekletiliyor ve ardından  i e mahzeninde yatay olarak saklanıyor. İhtiyaç doğrultusunda etiketlenerek İstanbul'daki depoya gönderiliyor.

Bağlarımız 2002 yılında kuruldu. Bağlar kurulurken buradaki toprak, analiz için Fransa'ya gönderildi ve bölgeye uygun üzüm  e itleri tespit edildi. İlk hasatımızı 2005'te aldık, o zamandan bu zamana şarap üretimi yapıyoruz. Üretim tesisimizin yıllık kapasitesi ise 255 bin  i edir. Bazı  araplarımızı eski rekolte olarak saklamaktayız. Yaklaşık eli er koli, altı y    i e elimizde tutuyoruz. Bu süreçte madalya alan  araplarımız ve onları talep eden müşterilerimiz oluyor. Bazı  araplar yıllanmaya uygun değildir, üzüm çeşidi bunu belirler. Örneğin adanın yerel üzümü olan “Adakarası” yıllanmaya

uygun değildir. Adakarası şarabının üç-dört sene içerisinde tüketilmesi gerekir. Bazı Fransa menşeli, Cabernet Sauvignon, Merlot, Shiraz gibi üzümler ise yıllanmaya uygundur, etiketlerinde belirtilen koşullarda 8-10 yıl boyunca olgunlaşabilir. Evlerde, geleneksel yöntemlerle şarap yapan tüm kişiler üzümleri kendi mayası ile mayalarlar. Bazı butik şarap üreticileri de bu yöntemi kullanır. “Wild fermentation” yabani fermantasyon olarak adlandırılan yöntemde maya, kabuğun üzerindeki buğuda bulunan doğal bir mayadır. Hem Adakarası şaraplarımızı hem de Cabernet Sauvignon Wild Fermented serisini bu yöntemle üretmekteyiz. Kabuk mayası titizlik istemektedir, bu sebeple günde üç defa analizleri yapılmaktadır. Analizleri kaçırıldığı zaman, sekiz-on tonluk tankın sirkeye dönüşme riski vardır. Genelde ticari amaçla yapılan üretimlerde kültür mayası kullanılır ve fermantasyonu daha hızlı gerçekleşir.

Büyülbaba’ya ait 210 dönümlük bağların haricinde şu anda adada başka bağ yok sayılır. Zamanında Rumlardan kalan bağların bir kısmı mübadele ardından talan edilmiş. Seksenlerde, doksanlarda ben çocukken adanın çoğu yerinde bağcılık yapıldığını hatırlıyorum, Avşa’ya yazlıkçı olarak geliyorduk. Yakın dönem sayılabilecek bir zaman aralığında, Tekel’in motorları adaya geliyordu, hasır sepetlerle buradan Şarköy’e üzüm veriliyordu. Ancak zaman geçtikçe ada halkı geçimini turizmden sağlamayı tercih etti ve bağları boşladılar. Bu nedenle adadaki şarap üretiminin neredeyse tamamını biz sürdürüyoruz” (E. Kaleli, kişisel görüşme, 16 Eylül 2021).

Zamanında Avşa Adası’nda dükkan adı verilen şaraphaneler vardı. Avşa merkezde günümüzde farklı bir amaçla kullanılan taştan eski şarap dükkanı vardır. Çok güzel bir çatısı vardır. Eski dükkan Çankırı Otelі’nin sahiplerine aittir. Kesinlikle Paşalimanı Adası’nda bulunan şaraphane yapısı bu dükkanların yanında çok daha büyük kalıyor. O dönem fıçıların denize kadar taşınması için raylı bir sistem döşenmiş, şaraplar sadece deniz yoluyla taşınıyor. Çok yakın zamana kadar Avşa Adası’ndan çekirme diye tabir edilen teknelerle Şarköy’deki Tekel Şarap Fabrikası’na yaklaşık bir ay süren bağbozumunda toplanan sepet sepet üzümler taşınıyordu. Özelleştirmenin ardından bu dönem sona erdi. Zaten adada çok bağ yok, üzümler ancak yetiyor ve şarap üretimlerini burada gerçekleştiriyoruz. Eskiden paslanmaz çelik tank üretimi olmadığı için gerek üstü açık ya da kapalı üç tonluk, beş

tonluk gerek on tonluk büyük ahşap fıçılar varmış. Zamanla tarumar oldukları için maalesef hiç örnek kalmadı. Adadaki bir başka eski dönemlerden kalan yapı ise manastırdır. Sadece zemini kalmıştır. Mübadele ardından taşlarını ev yapmak için kullanıldığı söylenir. Bu manastırı Fener Rum Patrikhanesi ziyaret etmekte ve ayinler düzenlemektedir (A. Törüner, kişisel görüşme, 16 Eylül 2021).

Şekil 3.10: Büyülübağ Şaraphanesi, çelik tanklar (2021).

Şekil 3.11: Büyülübağ Şaraphanesi, fıçı mahzeni (2021).

4. PAŞALİMANI (ALONİ) ADASI ŞARAPHANE YAPILARI

Paşalimanı Şaraphanesi 6 münferit yapısı ve bahçe duvarları ile birlikte bir endüstri yerleşkesidir. Yerleşkenin konumlandığı çevre, tarihçe, mülkiyet durumu ve koruma statüsü konuları bu bölümde ele alınmış ve yapı birimleri özelinde mevcut durumu ve mimari özellikleri tekil olarak değerlendirilmiş, yapım tekniği, malzeme kullanımları ve yapılarda tespit edilen hasarlar ve müdahaleler aktarılmıştır.

4.1 Konum ve Çevrenin Özellikleri

Balıkesir İli'nin Erdek İlçesi'ne bağlı olan Paşalimanı Adası, Marmara Denizi'nin güneyinde, Kapıdağı Yarımadası'nın batısında yer alır. Paşalimanı Adası'na ulaşım, Erdek ve Narlı'dan kalkan feribotlarla sağlanır. Güney Marmara Adaları hattını dolaşan feribot seferleri, adalar arası ulaşım için de kullanılmaktadır. Seferlerin sıklığı kış ve yaz mevsimlerinde değişiklik gösterir. İstanbul'dan gerçekleştirilen seferler sadece yaz dönemlerinde olup Marmara ve Avşa Adası ile sınırlıdır. Şaraphane yapıları Paşalimanı Adası'nın batı koyunda yer alan Paşalimanı Köyü'ndedir. Adalar feribotu, bu köye 6 km mesafedeki Balıklı yerleşimine yanaşır. Araç trafiğine açık olan adada, toplu ulaşım olanaklarının sınırlı olduğu söylenebilir. Feribot seferlerinin bazılarına denk gelen otobüslerle ada içi toplu ulaşım sağlanmaktadır.

Denize oldukça yakın bir konumda olan Paşalimanı Şaraphanesi, 6 yapı biriminden oluşur. Bu birimler 5 ayrı parselde yerleşmektedir. Sırasıyla Y01 (şaraphane) 107 ada, 32 parselde; Y02 (idari birim) 107 ada, 29 parselde; Y03 ve Y04 (üretim ile ilişkili yapılar) 107 ada 31 parselde; Y05 (lojman) 128 ada, 5 parselde; Y06 (işlevi tespit edilemeyen yapı) 107 ada, 27 parseldedir (Şekil 4.1). Y01, Y02 ve Y05 yapılarına ulaşım sahil yolunun bir arka paralelinde bulunan Kukumav Sokağı'ndan sağlanmaktadır. Y03 ve Y04 yapılarına ana yol üzerinden doğrudan erişim yoktur. Y01'in doğusundaki toprak yol ile bu yapılara ulaşılır. Yapı grubu içinde ele alınan son yapı olan Y06, diğer yapılardan biraz ayrılarak yapı grubunun kuzeydoğusunda kalır, ayrı bir toprak yol ile buraya ulaşılır.

Yapıların yakın çevresinde zeytinlikler, bahçeler ve bir-iki katlı müstakil konutlar vardır. Şaraphanenin güneyinden denize inen yolun sahil ile buluştuğu köşede tarihi bir çeşme konumlanır (Şekil 4.2). Çeşme üzerindeki Türkçe kitabe, yapının Lala Mustafa Paşa tarafından 1570 yılında inşa ettirildiği bilgisini verir. Bu kitabe, 1963 yılındaki onarımına aittir. Özgün kitabe ise 1935 yılındaki büyük depremde kırılmış ve ardından kaybedilmiştir (Ertüzün, 1964 s. 285).

Şekil 4.1: Şaraphane yapılarının bulunduğu parseller.

Şekil 4.2: Şaraphane (Y01) ve Lala Mustafa Paşa Çeşmesi.

Şaraphanenin önünden (Y01) köy merkezine doğru (kuzeybatı) ilerlerken, sahil tarafında on altıncı yüzyılda inşa edilen Paşalimanı (Lala Mustafa Paşa) Camii ve haziresi yer alır (Şekil F.2). Lala Mustafa Paşa'nın, fırtına nedeniyle sığındığı Paşalimanı Köyü'ne şükranlarını sunmak için bahsedilen cami ile çeşmeyi yaptırdığı ve caminin yapımında adaya geldiği geminin direklerini kullandığı söylenmektedir (Ertüzün, 1964, s. 285). Cami haziresinin tamamı şahideli (mezartaşı) toprak mezarlardan oluşmaktadır. 18. ve 19. yüzyıla tarihlenen mezarlar, kireç taşı (kalker) ve mermerden yapılmıştır (Çakır, 2019 ss. 102-107). Köyün konut dokusu, caminin ardından Paşalimanı İskelesi'ni geçince başlar. Köyde sivil mimari örnekleri ve bahçelerde ya da sokaklarında konumlanan çok sayıda kuyu görmek mümkündür (Şekil F.6). Köyün bazı sokaklarında, eski kaldırım taşları günümüze ulaşmıştır (Şekil F.7).

4.2 Koruma Statüsü ve Mülkiyet Durumu

Bandırma Müzesi Müdürlüğü uzmanları tarafından gerçekleştirilen tespit çalışmaları ardından 11.12.2014 tarihli, 3912 numaralı karar ile Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 107 ada, 32 parseldeki şaraphane binası (Y01), 107 ada, 29 parseldeki konut (Y02) ve 128 ada, 5 parseldeki yapı (Y05) 2. grup korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Şekil C.1). 14.11.2015 tarihinde 5121 numaralı karar ile kurul tarafından, 107 ada, 32 parselde bulunan şaraphane yapısı (Y01) için kamusal amaçlı sosyo-kültürel tesis olarak kullanılması kaydıyla kamulaştırılmasının uygun olduğu ve ivedilikle rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesinin kurula iletilmesine karar verilmiştir. Ancak kurula herhangi bir proje iletilmemiş ve yapının Erdek Belediyesi'ne tahsisi gerçekleşmemiştir. Günümüzde şaraphane yapısı 2018 yılında Veli Muslu'nun vefatıyla birlikte çocukları Damla Derya Konak ve Haşim Sinan Muslu'nun mülkiyetine geçmiştir. İdari yapı (Y02) Doğan Parlak ve ailesine aittir. Harap durumda olan idari yapının bahçesinde Parlak ailesinin yazlık evi bulunmaktadır. Üretim ile ilişkili yapılar (Y03 ve Y04) mülk sahibi olan Osman Albay'dan, adadaki bir fırın işletmecisi tarafından kiralanmıştır. Lojman yapısı (Y05) şahıs mülkiyetinde olup çok ortaklıdır. Ortaklar arasında Perihan Hürcan ve kardeşleri yer almaktadır. Y06 yapısının mülkiyeti hakkında bilgi edinilememiştir.

BOA'nın Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti evraklarının arasında bulunan 11 Muharrem 1336 (27 Ekim 1917) tarihli arşiv belgesinde (BOA, DH.EUM.3.Şb.24/5) Erdek Paşalimanı Nahiyesi'nde bir müskirat fabrikasının sahibinden bahsedilir (Şekil A.1-2). Kayıтта “Çakamos” olarak geçen fabrika sahibinin aynı zamanda Galata'da şarap ticareti ile uğraştığını gösteren, 13 Zilkade 1336 (21 Ağustos 1918) tarihli bir başka belge mevcuttur. Bu belgede Galatalı şarap taciri Vladimir Çakamos'un devam etmekte olan Birinci Dünya Savaşı sebebiyle Dersaadet'e (İstanbul) dönüşünün uygun olmadığı belirtilmektedir (BOA, DH.EUM.3.Şb.26/28). Arşiv belgelerinde bahsi geçen kişinin çalışma konusu olan şaraphanenin bir dönem sahibi olması muhtemeldir. KMKD'nin Güney Marmara Adaları'nı konu edinen yakın tarihli çalışmasında ise şarap firmasının “Giacomo” ile Pascal adında iki ortağının olduğunu belirtilen Iliadis'in bilgilerine değinilmiştir. Doğruluğu kesin olmadığı belirtilen, mülkiyet ile ilişkili bir başka bilgi ise şarap şirketinin ilk sahibinin Edouard Sinet adında bir Fransız olduğudur (Almaç ve Papachristou, 2020 s. 146).

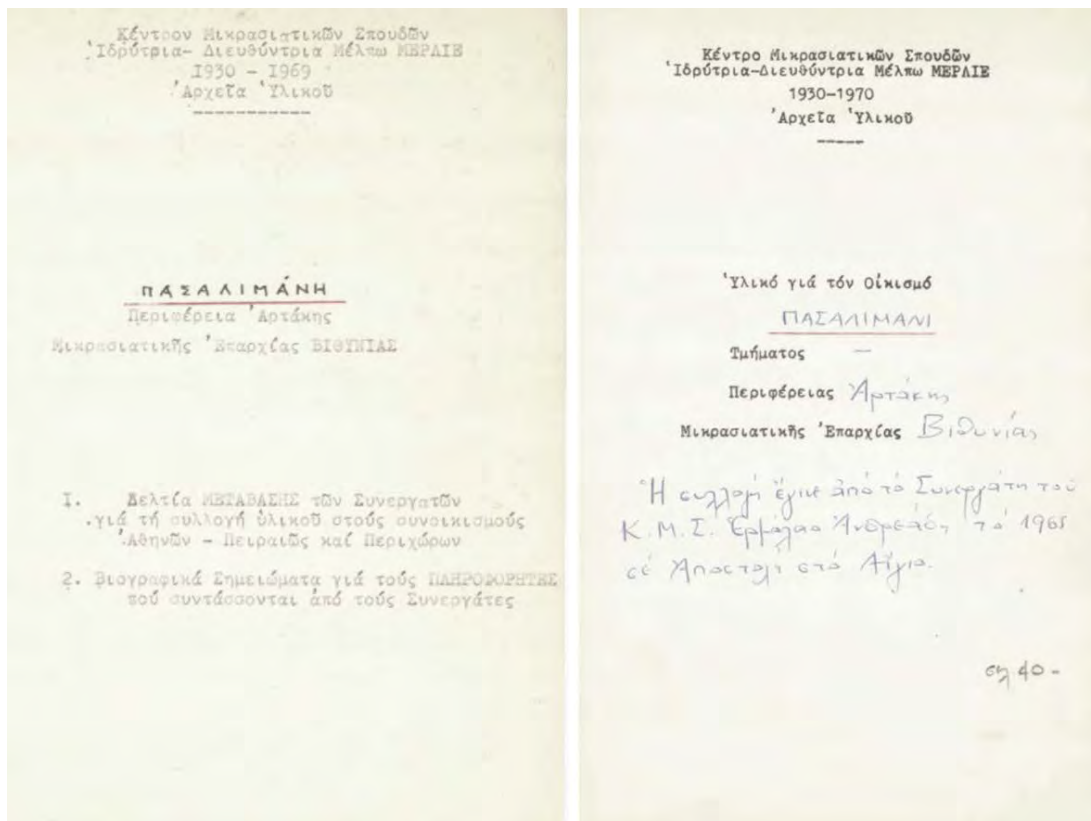
4.3 Tarihçe

Şaraphane yapıları hakkında elde edilen doğrudan bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu durumun sebebi, yapıların faaliyet gösterdiği dönemdeki Rum nüfusun kaybedilmiş olması ve yapıların erişim açısından kısıtlı olanakları bulunan bir ada yerleşiminde konumlanmasıdır. Mübadele öncesinde Paşalimanı Köyü nüfusunun büyük bir kısmını Rumlar oluşturmaktaydı (Ertüzün, 1964, s. 285). Yaşanan savaşlar, göçler ve mübadele ile birlikte Güney Marmara Adaları, Türkiye'nin pek çok bölgesinde olduğu gibi Rum sakinlerini kaybetmiştir. Lozan'da göçü zorunlu kılan Türk-Yunan Mübadele Sözleşmesi'nden önce 1922 yılında Rumlar Paşalimanı Adası'ndan ayrılmıştır. Sözleşme ada kalkının ayrılışına resmiyet kazandırmış ve vatanlarına dönme ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

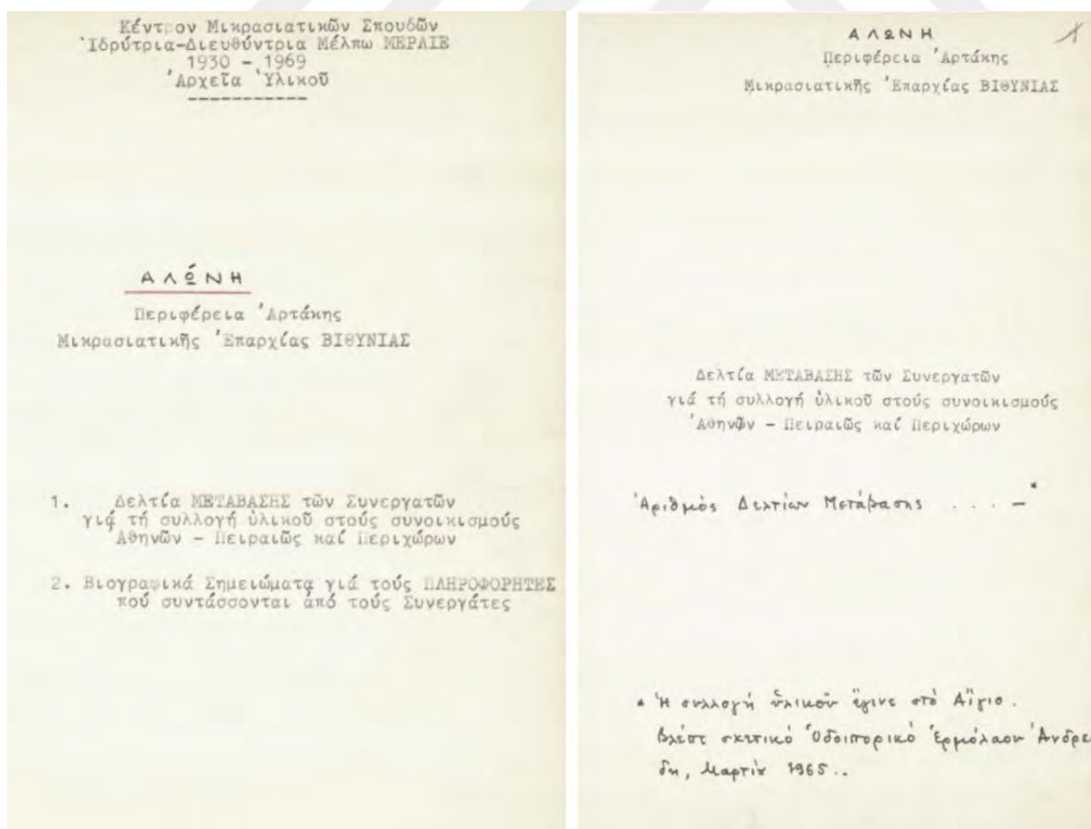
Atina'daki Küçük Asya İncelemeleri Merkezi'nin (KMS) çalışmalarıyla oluşturulan Sözlü Gelenek Arşivi, Anadolu Rumları hakkındaki oldukça önemli kayıtları içermektedir. Bu arşive ait dokümanlar Rumca el yazmalarından oluşur. Yaklaşık yüz araştırmacının 1930-1975 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmalarda, Anadolu'dan Yunanistan'a göçmek zorunda kalan 5.000 mübadile ait “tanıklıklar” kaydedilmiş ve neticesinde 300.000 sayfalık bir arşiv oluşturulmuştur. Kayıtlar coğrafi bölgelere göre tasnif edilirken, Anadolu'nun Roma dönemindeki bölge

sınırları ve isimleri kullanılmıştır. Günümüzde KMS Sözlü Gelenek Arşivi'nin dijitalleştirme çalışmaları devam etmektedir ve ilgili belgelerin çevrimiçi ortamda sadece ilk sayfalarına erişim sağlanabilmektedir. Belgelerin temini için kurum ile pek çok kanaldan iletişime geçilmeye çalışılsa da dönüş sağlanamamıştır. Bu sebeple araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülen bu belgelere doğrudan erişilememiştir. Ancak KMKD'nin Güney Marmara Adaları yayınında Ioannis Papachristou, bahsedilen arşiv belgelerinden faydalanarak, yayında Paşalimanı Adası'nın mübadele öncesi dönemindeki şarap üretimine dair önemli bilgilere yer vermiştir.

Paşalimanı ve komşu köyü olan Harmanlı'ya ait sözlü gelenek arşiv belgeleri, Paşalimanı (Πασαλιμάνι) 834/B28 ve Aloni (Αλώνη) 824/B19 konumunda yer alır (Şekil 4.3-4). Bu belgelere göre, adanın tüm köylerinde “krasomagaza” (κρασομάγαζα) adı verilen şarap dükkanları bulunuyordu (Almaç ve Papachristou, 2020, s. 145). Krasomagaza kelimesi, şarap anlamına gelen yunanca “krasi” ile mağaza kelimesinin birleşimidir. Mağaza kullanımının Anadolu'nun Türk köylerinde de yaygın olduğu bilinmektedir. Bu mağazalar temelde depolama amacıyla kullanılan mekânlar olarak nitelendirilebilir. Hasat döneminde, üzümlerin bu şarap mağazalarına taşınması için; Erdek'ten ve çevre adalardan (Ekinlik, Avşa, Marmara) Paşalimanı Adası'na katırcılar gelmekteydi. Paşalimanı Adası'nın bir yıllık üzüm rekoltesi 12.000 katır yüküdür. Adalı Rumların aktardıklarına göre her bir mağazanın kendi üzüm presi bulunurdu. Bu presler, linos (λινόσ') ve patitiri (πατητήρι) olarak adlandırılmaktaydı. Patitiri Yunanca üzüm presinin tam karşılığıdır. Linos ya da linoinin (λινόι) ise daha eski presler için kullanıldığı görülmektedir. Kayıtlarda Harmanlı (Aloni) ve Paşalimanı (Vourgaro) köylerindeki bilinen şarap dükkanlarının isimleri şu şekilde geçmektedir; Hatzimourouzis, Hatzinikolakis, Karakos, Manolis Saliagkopoulos, Siskos, Tsakonas ve Vaggelinos. Almaç ve Papachristou, net olarak kaynaklarda geçmediğini vurgulayarak, Hatzinikolakis şarap mağazasının Paşalimanı Şaraphanesi ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Üretilen şaraplar, 4000 okkalık voutsia (βουτσιά) denilen fiçılarda saklanmaktaydı (Almaç ve Papachristou, ss. 145-146). Metrik sisteme geçilmeden önce Osmanlı Dönemi'nde ağırlık ölçüsü birimi olarak kullanılan okka (400 dirhem), 1,282 kiloya denk gelmektedir. Şarapların özgül ağırlığı değişiklik gösterse de; kabaca bir hesap yapmak için 1 olduğunu kabul edersek, bu fiçılar yaklaşık 5100 litreye (5.1 ton) denk gelen bir hazneye sahip olmalıdır. Benzer fiçılar şaraphaneninin üretim yapısında (Y01) kullanılmış olabilir.

Şekil 4.3: Sözlü Gelenek Arşivi'nde Paşalimanı kayıtları (KMS Arşivi).

Şekil 4.4: Sözlü Gelenek Arşivi'nde Aloni kayıtları (KMS Arşivi).

BOA zecriye rüsumu¹⁸ kayıtları arasında, içki taşıyan sefinelerdeki¹⁹ fıçı adetlerini belirten defterler yer alır. Bu kayıtlar, İstanbul'a götürülen içkilerin hangi karyelerden satın alındığı bilgisini de içerir. Bu doğrultuda Paşalimanı'nda 19. yüzyılda gerçekleştirilen şarap üretimi ve ticareti hakkında bilgi edinmek için, Paşalimanı Adası'nın tüm köylerini kapsayan bir sayım defteri çevrilmiştir (Şekil A.3-11). 1824 tarihli defterde fıçıların temin edildiği yerleşimler; Avlonya (Harmanlı), Paşalimanı, Hohla (Tuzla), Uskupa (Balıklı), Vori (Poyrazlı)²⁰, Asmalı, Prastos (Gündoğdu), Palatia (Saraylar), Marmara, Avşa, Araplar, Ekinlik'tir. Müfredat defterinin başında Karye-i Paşalimanı ve tevabiiha²¹ ifadesi geçmektedir ve defterde yer alan tüm kayıtlar "Kaza-i Paşalimanı" ile başlamaktadır. Böylelikle defterde, şarap sayımları yapılan karyelerin Paşalimanı Kazası'na bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Avşa ve Ekinlik Adası köylerinin Osmanlı'da Paşalimanı idari merkezine bağlı olduğu bilinse de, Marmara Adası'nın yerleşimlerinin Paşalimanı'na bağlı olduğuna dair bir bilgi yoktur. Dördüncü sayfada Marmara yerleşimlerinin üzerinde yer alan Kaza-i Paşalimanı yazısı gözden kaçırılmış bir kayıt hatası olabilir (Şekil A.8). Yine de Paşalimanı'nın, ada dışı yerleşimlerin bağlı olduğu bir kaza olduğu düşünülürse, bölgenin önemli bir merkezi olmalıdır. İskelelerde yapılan sayımlarda her bir gemi için; gemi ve taşınan yük sahibinin isim ve memleket bilgileri, çizelgelerin başına yazılmıştır. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere içki fıçıları; kebîr, vasat ve sagîr olarak üç farklı ebattadır (Şekil 4.5). Güney Marmara Adaları'nda üretilen şarapların ve arakların; küçük, orta ve büyük olmak üzere en az üç farklı ebatta fıçılarda depolanarak deniz üzerinden taşımacılığının yapıldığı anlaşılır. Fıçı miktarlarından şarabın bölgedeki ana ürün olduğu, gemilerin az miktarda arak fıçısı taşıdığı görülmektedir (BOA, D.BŞM.ZCR.20411). Paşalimanı Adası'nda üretilen şaraplar; Marmara Adası, Erdek, Bandırma, İstanbul, Tekirdağ, Romanya, Fransa gibi çeşitli yerlere satılmaktaydı. Fransız şarap firmaları özellikle

¹⁸ Osmanlı Dönemi'nde içki tüccarlarından alınan vergi.

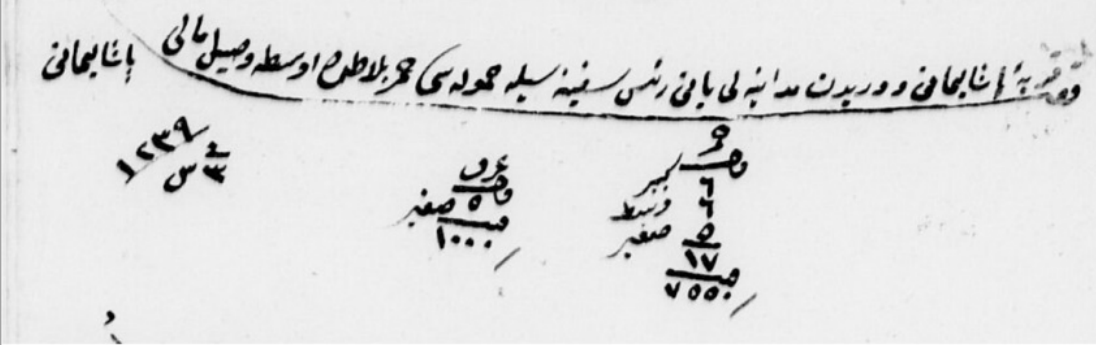
¹⁹ Arapça Gemi.

²⁰ Çeviri metinlerinde bu yerleşim "Deri" olarak yer alır. Deriviran (Edremit) olabileceği not edilen yerleşimin konumu nedeniyle Paşalimanı Kazası'na bağlı olması mümkün değildir. "Deri", adanın kayıtlarda geçmeyen tek köyü olan "Vori" (Poyrazlı) olduğu değerlendirilmiştir.

²¹ Bir merkeze bağlı olan yerleşimler.

buradaki şarap üretimi ile ilgilenmekte olup, satın aldıkları şarapları metal fiçilerde Fransa'ya naklediyorlardı (Almaç ve Papachristou, 2020, s. 146).

Şaraphane yapılarının tarihlendirmesi hakkında en önemli fikri veren belge, idari yapının (Y02) giriş kapısının üzerinde konumlanan Fransızca kitabededir. Mermer kitabede “Compagnie Vinicole de Constantinople fondée en 1873” (Konstantinopolis Şarap Şirketi Kuruluş 1873) yazısı yer alır. Bu tarihin yalnız şirket kuruluşuna mı, yoksa aynı zamanda şaraphane yapılarının yapım yılına da mı işaret ettiği bilinmemektedir. Kitabe doğrultusunda ticari merkezinin İstanbul'da olduğu düşünülen bu şirketin bir Fransız şirketi olup olmadığı üzerine kesin bir belge bulunamamıştır.

Kaza-i Paşalimanı
Karye-i Paşalimanı ve Deri'den Mudanyalı Yani Reis sefinesiyle hamûlesi hamr Balat'da
Usta Vasil malı. Fi 3 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fiçi	Araç: Fiçi
6 kebir	-
6 vasat	-
5 sagır	5 sagır
Toplam 17	
Kıymet: 7.550	Kıymet: 1.000

Şekil 4.5: Fiçi sayım çizelgesi ve çevirisi (BOA, D.BŞ.ZCR.d.20411).

BOA Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kayıtları arasında 3 Teşrîn-i evvel 1331 (3 Ekim 1920) tarihli arşiv belgesi bulunmaktadır (Şekil A.1-2). Bu belge şaraphane yapılarının faaliyet gösterdiği son dönem hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Rıza Bey adında bir Selanik göçmeninin şikayeti neticesinde Erdek Kaymakamlığı tarafından yazılan yazı, Paşalimanı Nahiyesi merkezinde müskirat (içki) fabrikası sahibi Cako Musa'nın sözlü ya da fiilen herhangi bir olumsuz davranışının görülmediğini, imzaladığı sözleşme gereğince emval-i metruke bağların mahsülünden Ordu-yı Hümayün için iki yıldır pekmez ve sirke imal ettiğini, yegâne

meşgalesinin ustalıkla yaptığı işi icra etmekten ibaret olduğunu belirtir. Belgede belirtildiği üzere, Rıza Bey'in esas amacının Rum tebaasından olan Cako Musa'nın mallarına konmak olduğu anlaşılır. Neticesinde şikayet için çekilecek olan yeni telgrafların dikkate alınmaması gerektiği belirtilir. Ordu için pekmez ve sirke üretimi yapılan bu dönem, şaraphanenin kullanımda olduğu son dönem olmalıdır. Belgeye göre şaraphane 1918-1920 yılları arasında olmak üzere, en az iki yıl bu amaçla kullanılmıştır. Rumların adadan ayrıldığı tarihin Ekim 1922 olduğu düşünülürse, bu kullanım döneminin dört yıl olması da mümkündür.

4.4 Şaraphane Yapıları ve Mimari Özellikleri

Paşalimanı şaraphane yapıları, yapım tekniği benzerlikleri ve belirli bir alanı tanımlayan bahçe duvarı kalıntılarının içinde konumlanması nedeniyle bir yerleşke özelliği gösterir. Yerleşkeye ait olduğu düşünülen altı münferit yapının; plan ve cephe özellikleri, yapı elemanları, malzeme kullanımları, yapım teknikleri ile ilgili tanımlar kendi başlıkları altında ele alınmıştır. Bölüm sonunda yapılarda tespit edilen hasarlar ve müdahaleler yer alır. Şaraphane birimlerine ait fotoğraflar, anahtar plana işlenerek derlenmiştir (Şekil F.8-41). Yapıların rölöve ve analitik rölöve paftaları ekler bölümündedir (EK I).

4.4.1 Şaraphane (Y01)

Ana üretim yapısı sahil şeridinin bir arka paraleli olan Kukumav Sokağı'nda, denize 70 metre mesafede konumlanır (Şekil F.8). Yapı yaklaşık olarak doğu-batı aksınadır, 15 derecelik bir fark ile kuzeydoğu-güneybatı aksına yerleşir. Şaraphane, deniz tarafından (batı) doğu yönüne doğru yükselen hafif eğimli (ortalama %3,5) bir arazi üzerindedir. Batı tarafındaki sokak ile doğu tarafındaki yol arasında yaklaşık 1.6 metrelik kot farkı vardır. Dikdörtgen planlı (14.2 x 41.2 m) tek hacimden oluşan yapının doğu ve batı cepheleri kısa doğrultuda, kuzey ve güney cepheleri boyuna doğrultudadır²². Tüm cepheler simetrik düzendedir ve yapı köşeleri ile açıklıklar, moloz taş duvar yüzeyinden taşırılmış tuğla örgü ile vurgulanmıştır. Kalkan duvarı vazifesi gören doğu ve batı cephelerinde üst bölümler üçgen formdadır.

²² Beden duvarı ölçüleri dıştan dışa verilmiştir.

Şaraphanenin üç kapısı vardır. Kapılar doğu, batı ve kuzey cephelerinin orta aksında yer alır. Batı kapısı, yapının ana girişi olup denize yönelmektedir. Kapı açıklığının üstünde büyük pencere açıklıkları yer alır. Kalkan duvarlarında bu pencereler yarım daire, kuzey cephede dikdörtgen şeklindedir. Yapının kuzey ve güney cephesinde konumlanan diğer pencereleri daha küçük ebattadır. Güneyde 8, kuzeyde 6 olmak üzere toplam 14 küçük pencere bulunur.

Batı cephesi, Kukumav Sokağı'na bakar ve denize yönelir (Şekil 4.6). Kısa doğrultudaki bu cephenin merkezinde düz atkılı bir kapı açıklığı ve üzerinde kemerli bir pencere açıklığı bulunur. Yapının ana girişi olan kapı yaklaşık 3.5 m açıklığında, 3.7 m yüksekliğindedir. Kapı, tuğla söveli ve lentoludur. Söveler 80 cm, lento 70 cm genişliğindedir ve duvar yüzeyinden dışarı taşırılmıştır. Lentonun alt bölümünde 12 cm'lik uzun ince bir boşluk yer alır. Bu ince boşluğun iki kenarında kanca benzeri demir parçalar tespit edilmiştir. Kapı lentosu ile pencere denizliği arasında da 18-20 cm'lik mesafe vardır. Bu bölgede demir parçaya rastlanmamıştır, ancak merkeze yaklaşık 60'ar cm mesafede hemen hemen simetrik iki delik bulunur (Şekil F.9 b). Kapı doğramasının yerleştiği dış detayı ya da yapıdaki diğer kapı açıklıklarında görülen demir miller burada bulunmamaktadır. Duvar yüzeyinden dışarı taşırılan pencere sövesi 50 cm, denizlik 37 cm genişliğindedir. Kemerli pencere açıklığının eni kapı ile uyuşmakta olup 3.5 m'dir. Kemer yüksekliği ise 2.25 m'dir. Pencere doğramasının yerleşmesi için açıklıkta, kemeri dönen tuğla dış bulunur. Bu kısımda demir bağlantı elemanlarından ve sıva izlerinden, kemer boyunca 5 farklı noktadan bağlantısı yapılan bir mimari elemanın yer aldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.6: Batı cephesi (Y01).

Kapı eşiğinin olaması gereken yerde, 70x105 cm ölçülerinde bir mermer plaka bulunur (Şekil F.14 b). 1989 tarihli TRT belgesinde²³ plakanın bugünkü konumunda olduğu görülmektedir. Mermer parçanın 70 cm’lik kenar ölçüsü, kapı lentosunun genişliği ile aynıdır. Eskiden yapının bir kitabesi olduğundan ve sonrasında çalındığından ada sakinleri bahsetmiştir²⁴. Toprağa gömülen mermer parçanın iki kademeli detayı, idari birimin kirabesi ile benzerlik gösterir (Şekil 4.7). Kapı eşiğinde durup yukarı bakıldığında, lento orta aksında tuğlaların arasına yerleşen putrel ve ona dik demir bir eleman görülmektedir. Demir eleman ile tuğla örgü arasına küçük ahşap parçalar yerleştirilmiştir (Şekil F.14 c). Cephenin üst kısmında belirgin bir hat ile duvar örgüsü değişir. Çatı makasları oturtulduktan sonra bu hattın üst kısmı moloz taşlar ile doldurulmuş olmalıdır. Cephenin üst köşesinde düzensiz bir grup tuğlanın bulunduğu ve taş örgüden biraz ayrıştığı fark edilmektedir (Şekil F.9 b).

Şekil 4.7: Mermer plaka (Y01) ve kitabe (Y02).

Batı cephesinin iki düşey kenarında tuğla pilastrlar yer alır. Kare kesitli (yaklaşık 80 x 80 cm) köşe elemanlar olarak kullanılan pilastrlar, yan cephe duvarları ile bağlantı sağlar. Güney taraftaki pilastr ile taş bahçe duvarı birleşmektedir (Şekil F.9 c). Cephenin orta bölgesinde, pembe horasan harcı ile dokulu sıva ve sarı boya bölgesel olarak korunmuştur. Pilastr, söve gibi tuğla elemanların yüzeylerinde beyaz sıva

²³ “Marmara Adaları’nda” Belgeseli.

²⁴ Paşalimanı Adası’nda N. Uzun ile yapılan kişisel görüşme (13 Eylül 2021).

kalıntıları bulunmaktadır. Cephenin alt bölümünde, üst hizası +0.60 m kotunda²⁵ olan iki tuğla sırası bulunur (Şekil 4.8). Üst sıra duvar yüzeyinde, alt sıra ise yaklaşık 5 cm dışarı taşırılmıştır. Tuğla dizisinin altında kalan taş duvar da alt sıra ile birlikte genişlemektedir.

Şekil 4.8: Tuğla dizisi (Y01).

Yapının güney cephesi, Paşalimanı Köyü'nü Balıklı Köyü'ne bağlayan yola bakmaktadır (Şekil 4.9). Cephenin iki düşey kenarı tuğla pilaster ile sınırlanır. Cephede 8 adet tuğla söveli mazgal pencere bulunur. Pencere merkezden merkeze yaklaşık 4.30 metrelik eş aralıklarda yerleştirilmiştir. Pencere açıklıkları cephede düz atkılı, iç yüzeyde basık bir kemere sahip olup, yaklaşık 35 cm genişliğinde ve 75 cm yüksekliğindedir. Cephenin batı tarafında ilk dört açıklık aynı kottadır; doğuya doğru pencereler ard arda hafifçe daha üst kotlara çıkar. Köşelere yakın pencerelerin denizlik alt kotları arasındaki fark yaklaşık 20 cm'dir (batıda +2,75 m, doğuda +2.96 m). Tuğla sövelerin genişliği yaklaşık 26 cm, tuğla denizliklerin kalınlığı 15 cm'dir. Denizlikler, sövelere göre yüzeyden daha taşkındır. Pencere dizisinin üzerinde, yaklaşık +4.40 m kotunda cepheyi boydan boya kat eden tuğla silme bulunur. Üç sıra tuğladan oluşan silme toplamda 30 cm yüksekliğindedir. Söveler gibi tuğla silme de duvar yüzeyinden 5 cm dışarı taşmaktadır. Üst ve altta tuğlalar yatay, orta sırada dikey yerleştirilmiştir. Silmenin üstünde taş duvar ile hemyüz olan bir tuğla sırası daha yer alır (Şekil 4.10). Sıvasını koruyan bölgelerde bu tuğla sırası algılanmamaktadır. Aynı zamanda tuğla bir hatıl işlevi gören silmenin kotu iç mekân döşeme kirişlerinin yuvalarına denk gelmektedir. Kat silmesi üzerinde beyaz sıva

²⁵ Yapının batı girişinde bulunan mermer parçasının üst yüzeyi ± 0.00 m kotu olarak belirlenmiştir.

kalıntıları bulunur. Duvar örgüsünün bittiği +6.60 m kotuna ahşap çatı makasları oturmalıdır. 1989 tarihli belgeselde bu örgünün üstünde görülen moloz taş örgünün günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır (Şekil E.1). Cephenin doğu tarafında sıva ve boya kalıntıları daha yoğundur. Güney cephesinde yapının zemin ile ilişkisi yoğun bitki oluşumu nedeniyle algılanmamaktadır.

Şekil 4.9: Güney ve doğu cepheleri (Y01).

Şekil 4.10: Tuğla söveli pencere açıklığı ve kat silmesi (Y01).

Doğu cephesi toprak yola ve zeytinliğe bakar. Cephe düzeni olarak benzerlik gösterdiği batı cephesine göre daha küçük bir kapı açıklığına sahiptir. Genişliği 2 m, yüksekliği 1.8 m olan bu kapının, üzüm hasadının getirildiği bir servis kapısı işlevi olduğu düşünülmektedir. Toprak yol boyunca dökülen beton nedeniyle, iç mekân kotu ile yol kotu arasında fark oluşmuştur. Sonradan oluşan kot ilişkisi, batı kapısına iç mekândan bakıldığında daha net görülür (Şekil F.15 b-c). Tuğla söveli ve düz atkılı kapı açıklığı, metal saclarla dışarıdan kapatılmış durumdadır. Açıklık sövesinde doğramaların yerleşeceği dış detayı bulunur. Cephede bulunan yarım daire formundaki kemerli pencere, batı penceresi ile yaklaşık aynı ölçülere sahiptir. İki pencerenin denizlik kotları arasında 23 cm'lik bir fark vardır, doğu penceresi daha

yüksektedir. Batı cephesinde olduğu gibi pencere açıklığında metal bağlantı elemanı tespit edilmiştir. Cephenin üst kotlarında, taş örgü içinde bulunan boşluklar, çatı aşıkları ile ilişkili olmalıdır. Aşıkların yaklaşık 1.65 metrede bir kullanıldığı belirlenmiştir.

Kuzey cephesi Y02, Y03 ve Y04 yapılarına bakar (Şekil 4.11). Cephenin orta aksında, basık kemerli bir kapı ve üst hizasında bir pencere açıklığı bulunur. Kapı açıklığı 2.1 m genişliğinde ve 2.4 m yüksekliğindedir, sonradan kapatılmıştır. Üst kottaki pencere açıklığının genişliği ile kapı genişliği aynı, yüksekliği ise 1.7 m'dir. Pencere açıklığı basık olduğu anlaşılan kemerini tamamen kaybetmiştir. Pencere denizliği, cephede boydan boya devam eden kat silmesinin bir bölümü niteliğindedir. Orta aksın iki yanında, tuğla söveli üçer adet mazgal pencere yer alır. Bunlar güney cephedeki pencereler ile aynı özelliklere sahiptir. Güney cephesine benzer bir şekilde, doğudaki üç pencerenin kotu kademeli olarak artmaktadır. Doğu ve batı ucunda konumlanan pencerelerin, denizlik kotları arasındaki fark 30 cm'ye yakındır. Pencere sırasının 60 cm yukarısında tuğla silme konumlanır. Cephenin üst kısmında ise moloz taş örgüde bulunan boşlıklardan, kaybedilen sekiz adet çatı makasının yaklaşık 4.30 m aralıklarla sıralandığı anlaşılr. Cephenin iki yanını 80 cm'lik tuğla pilastrlar sınırlandırmaktadır. Cephe düzeni olarak benzerlik gösterdiği güney cephesine göre kuzey cephesinin sıvaları daha iyi durumdadır.

Şekil 4.11: Kuzey cephesi tarama görüntüsü (Y01).

Batı cephesinde alt kotlarda yer alan ikili tuğla sırası, kuzey cephesinde de devam eder. Tuğla sırasının altındaki moloz taş duvar, dışarı taşırılan tuğla sırası ile birlikte yaklaşık 5 cm kalınlaşır. Kuzey cephesinin doğu tarafında kalan tuğla sırası, eğimli beton zemin nedeniyle görülmemektedir. Görülemeyen bölgelerde tuğla dizisi devam ederek yapının tamamını dönüyor olmalıdır. Hatıl vazifesi gören tuğla dizisi, temel duvarının başlangıcı sayılır.

Şaraphane yapısı 515 m² büyüklüğündedir (Şekil 4.12). Üst örtünün bulunmaması nedeniyle yapı içerisinde; çalılar, sazlar ve incir ağaçlarından oluşan yoğun bitki oluşumu görülür. Yapı zemini bölgesel olarak çimento esaslı malzeme ile kaplıdır (Şekil F.16). Tespiti zorlaştıran mevcut durumda, kuzey bölümde yapının döşemesine ilişkin veriler elde edilebilmiştir. Kuzeydoğu köşesinde yer alan baraka içerisinde, beton harcın altında kalan döşeme tuğlaları görülmektedir. Tuğla zeminin ardından genişliği 30-35 cm olan pişmiş toprak kanal yer alır (Şekil 4.13). Doğu-batı hattı boyunca devam ettiği düşünülen tuğla döşeme ve kanal, bitkiler arasında bazı bölgelerde tespit edilebilmiştir (Şekil F.17). Setin genişliği 2.8 m, yüksekliği bitkilerden net olarak tespit edilemese de yaklaşık 15-20 cm olmalıdır. Zemine yapılan müdahaleler ve bitki oluşumları nedeniyle güney tarafında tuğla zemin tespit edilememiştir. Hava fotoğrafından farkedilebilen bir hat güneyde de mevcuttur.

Şekil 4.12: Şaraphane (Y01) iç mekân.

Şekil 4.13: Döşeme (Y01).

Kuzey ve güney beden duvarlarının iç yüzeylerinde, yaklaşık 1 metre aralıklı boşluklar bulunur (Şekil 4.14). Cephelerdeki silmelere denk gelen bu boşluklar, bahsedilen iki duvar boyunca devam etmektedir. Ara katın varlığına işaret eden tekrarlı izler, kaybedilen döşemeye ait kiriş yuvalarıdır. Ara kat döşemesi yaklaşık +4.50 m kotuna denk gelir. Boşluklar net sınırlara sahip olmasa da, kiriş yüksekliğinin yaklaşık 15 cm olduğu söylenebilir. Döşeme karkasında kirişlerin oturduğu bir ana kiriş ve dikmeler bulunmalıdır. Döşeme genişliği ve kaybedilen dikmelerin hattı; batı duvarından bulunan, kuzey ve güney beden duvarlarına yaklaşık 2.80 m mesafedeki düşey tuğla detaylar ile ilişkilendirilmiştir (Şekil 4.15).

Şekil 4.14: Mazgal pencere ve kiriş yuvaları (Y01).

Şekil 4.15: Batı duvarında düşey tuğla detay ve kiriş yuvaları (Y01).

Kuzey ve güney duvarlarında sıralanan mazgal pencereler ara kat döşeme hizasının altında kalır. Doğu ve batı cephesindeki kemerli pencereler ise bu hizanın üstündedir. Yapının tüm pencere iç denizlikleri, yaklaşık 50 derecelik dik bir eğime sahiptir. Kuzey kapısında ve üst açıklığında demir miller bulunur. Doğu kapısında ise tek tarafta demir bir halka yer alır (Şekil 4.16). Uzun doğrultudaki duvarların iç yüzeylerinde işlevi tespit edilemeyen çok sayıda sıralı demir kanca vardır. Kuzey cephesinde su tahliyesi ile ilişkili olduğu düşünülen demir elemanlar vardır (Şekil 4.17).

Şekil 4.16: Demir miller ve demir halka (Y01).

Şekil 4.17: Kuzey duvarının iç ve dış yüzeylerinde bulunan demir kancalar (Y01)

Kâgir yapının duvarları moloz taş örgüde ve 60 cm kalınlığındadır. Duvar örgüsünde ağırlıklı olarak devoniyen kalker, az miktarda granit, mermer ve tuğla parçaları bulunur. Bağlayıcı olarak pembe horasan harcı kullanılmıştır (Şekil 4.18). Yapı açıklıklarında, yapı köşelerinde (pilastrlarda), kat silmelerinde, hatıllarda dolu tuğla

kullanılmıştır. Şaraphanenin kaybedilen ahşap çatısının Marsilya kiremidi ile örtüldüğü, Y02 biriminde bulunan özgün kiremit parçalarından anlaşılmaktadır.

Şekil 4.18: Taş örgü ve horasan harcı.

4.4.2 İdari yapı (Y02)

Y02 yapısı; Y01 şaraphane yapısının kuzeyinde, Kukumav Sokağı'ndan 16 m içeride konumlanır (Şekil 4.19). Cephesinde, şarap şirketine dair bilgileri içeren bir kitabe bulunması nedeniyle yerleşkenin idari birimi olduğu düşünülmektedir. Mübadelenin ardından adaya yerleşen, Makedonya göçmeni bir aile²⁶ tarafından idari birim konuta çevrilmiştir. Süreçte bu yapı yeni kullanımı doğrultusunda pek çok müdahale görmüş ve dönem eki almıştır.

İki katlı kâgir yapı, dikdörtgen planlıdır (7 x 16 m). Yapının doğu ve batı cephesi boyuna doğrultuda, kuzey ve güney cephesi kısa doğrultudadır. Yapının özgün kapı açıklıkları doğu, batı cephelerindedir ve karşılıklı konumlanır. Batı cephesinde yapının ana girişi bulunur ve üst bölümünde mermer kitabe yer alır. Doğü cephesinde sadece tek kapı açıklığı yer alır. Yapının kalkan duvarı vazifesi gören kuzey ve güney cephelerinde; zemin kat kotunda düz atkılı pencere, tepe bölümünde göz pencere konumlanır. Tüm cepheler simetrik düzendedir ve yapı köşelerinde yaklaşık

²⁶ Bkz. “4.4 Ada Sakinlerinin Anlatıları” bölümünde Doğan Parlak ile yapılan kişisel görüşme.

55 cm genişliğinde tuğla pilastrlar bulunur. Taş yüzeylerde dokulu ve sarı renkli sıva kalıntıları, tuğla yüzeylerde beyaz sıva kalıntıları bulunmaktadır. Yapının Marsilya kiremit ile örtülü ahşap beşik çatısı çok sınırlı bir alanda korunmuştur.

Şekil 4.19: İdari yapı (Y02).

Yapının batı cephesi denize yönelen ve ana girişin bulunduğu cephedir (Şekil F.18). Kapı açıklığı 1.5 m genişliğinde, 2.5 m yüksekliğinde, tuğla söveli ve düz atkılıdır. Kapının sövesi yaklaşık 40 cm, lentosu 35 cm genişliğindedir. Tuğla sövede, doğramanın oturduğu dış detayı bulunur (F.22 d). Açıklığa ait özgün çift kanatlı ahşap kapının bir kanadı kısmi olarak günümüze ulaşmıştır. Diğer kapı kanadına ait sadece demir bağlantı elemanı bulunmaktadır. Kapının yaklaşık 30 cm yukarısında konumlanan, şarap şirketinin ismini ve kuruluş yılı içeren mermer kitabenin²⁷ eni yaklaşık 80 cm, yüksekliği ise 60 cm'dir. Kapının iki yanında birbirine eş pencereler bulunur. Düz atkılı pencerelerin eni yaklaşık 1.2 m, yüksekliği 1 m, tuğla söveleri 25 cm genişliğinde ve denizlikleri 15 cm kalınlığındadır. Pencerelerin 1.55 m yukarısında, sadece batı cephesinde bulunan tuğla silme yer alır. Y01 yapısında bulunan kat silmesi ile aynı özellikte olan tuğla silme; +4.35 m kotunda ve 30 cm genişliğindedir. Cephenin iki düşey kenarında 55 cm genişliğinde tuğla pilastrlar yer alır.

²⁷ Tarihçe kısmında kitabe daha detaylı ele alınmıştır.

Konut kullanımda batı cephesine 3 pencere eklenmiş, özgün pencere açıklıklarına ise müdahale edilmiştir. Güneydeki özgün pencere, denizliği ve altındaki taş duvar örgüsü kırılarak kapıya çevrilmiştir. Kuzey taraftaki pencere ise taş dolgu ile kapatılmıştır. Kapatılan pencerenin tuğla sövesi ve lentosunun bir kısmı kırılarak yeni pencere eklenmiştir. Farklı dönemlere ait bu iki pencere, iç içe geçmiş şekilde konumlanır (Şekil 4.20). Cephedeki diğer iki ilave açıklık; kat silmesinin üstüne ve tuğla silmenin bir bölümü sökülerek arasına yerleştirilmiştir. Taş duvar örgüsünde kabaca bir bölge sökülerek, boşlukluklu tuğlalarla yeni kemerli pencere açıklıkları oluşturulmuştur. Batı cephesinin tuğla silmesi üzerinde, eski telgraf hattı ile ilişkili olduğu düşünülen bir eleman bulunur.

Şekil 4.20: Kapatılan açıklık ve ek pencere (Y02).

Yapının güney cephesi Y01 şaraphane yapısına bakar (Şekil F.19). Şaraphane ile arasında 1.85 metrelik mesafe bulunur. Simetrik cephenin orta aksında; alt kotta eni 1.25 m, yüksekliği 1.65 m olan, düz atkılı, tuğla söveli bir pencere ve tepede yaklaşık 1 metre çapında göz pencere bulunur. Göz pencere tuğla ile kısmi olarak kapatılmış durumdadır. Kalkan duvarın üst hattında taş örgü içinde yer alan boşluklar, çatı aşıkları ile ilişkilidir. Boşluklar arası mesafe 1.6 m'dir.

Doğu cephesi Y03 yapısına bakar (Şekil F.20). İki yapı arasında yaklaşık 2 metrelik bir mesafe bulunur. Simetrik cephenin ortasında, 1.5 m genişliğinde, 2.5 m yüksekliğinde, tuğla söveli ve düz atkılı kapı açıklığı yer alır. Bu açıklık sonradan daraltılarak içine daha küçük bir kapı doğraması yerleştirilmiştir. İç kısımda özgün

kapının demir milleri korunmuştur. Konut kullanımında kapının kuzey tarafına, zemin katın merdiven holü mekânına denk gelen bir pencere ilave edilmiştir. Cephede +6.10 m kotunda iki adet demir kılıç tespit edilmiştir. Kılıç konumları mevcut iç mekân duvarlarına denk gelmemektedir. Batı cephesinde kat silmesi bulunmasına rağmen, bu cephede silme yoktur.

Kuzey cephesinde; zemin kat seviyesinde genişliği 1.25 m, yüksekliği 1.65 m olan düz atkılı bir pencere ile tepede 1 metre çapında göz pencere yer alır (Şekil F.21). Düz atkılı pencere taş dolgu, göz pencere tuğla dolgu ile kapatılmış durumdadır. Daire formundaki açıklığın çevresindeki aşınmış tuğlalar, pencere sövesine aittir. Yapının konut kullanımında kuzey cephesine; zemin kat seviyesinde 2, birinci kat seviyesinde 2 olmak üzere, 4 adet basık kemerli pencere ilâve edilmiştir. Pencere sövelerinde boşluklu tuğla kullanılmıştır. Cephede çatı aşıklarının geride bıraktığı boşluklar okunabilmektedir.

Yapının mevcut durumu, konut kullanımı planı hakkında fikir verir. Ana kapıdan zemin kata girildiğinde, diğer odalara ulaşım sağlanan bir ara mekân yer alır (Şekil F.22). Y02-1 (14 m²) giriş mekânının güneyinde Y02-02 ahır, kuzeyinde Y02-3 merdiven holü, Y02-4 oda ve Y02-5 mutfak mekânları, doğusunda Y03 biriminin kapısına yönelen ikinci giriş kapısı yer alır. Y02-02 ile arasında kerpiç, Y02-03 ile arasında kısmen ayakta olan ahşap karkas bir duvar bulunur. Doğu kapısının eşiğinde taş bir kuyu konumlanır. İçerisinde su bulunan taş kuyunun, mermer bileziği ve oldukça aşınmış durumda olan metal bir kapağı bulunmaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21: Taş kuyu (Y02).

Y02-03 (14 m²) hol mekânında, Doğan Parlak ahşap bir merdivenin varlığından bahsetmiştir. Bu holden Y02-4 oda, Y02-5 mutfak mekânlarına ve üst kata ulaşılır. Y02-01 giriş mekânı ile arasında kısmen ayakta olan kerpiç dolgu bağdaşdı duvar

bulunur. Kâgir doğu duvarında, konut kullanımında eklenmiş bir pencere açıklığı vardır (F.22 a).

Y02-04 (12 m²) yapının kuzey tarafındadır ve iyi korunmuş bir odadır (Şekil F.23 a). Odanın güney ve doğu tarafında, konut kullanımında eklenen bağdadi duvarlar bulunur. Hol mekânına yönelen güney duvarda iki kapı açıklığı vardır. Doğu taraftaki kapı mekânın giriş kapısıdır, diğeri ise Parlak'ın belirttiği merdiven bölümüne denk gelen alçak bir kapıdır. Doğu duvarında mutfak mekânına açılan giyotin pencere konumlanır. Kâgir kuzey ve batı duvarlarında, konut kullanımında eklenmiş olan birer pencere bulunur. Odanın ahşap döşemesi, tavanı ve sıva-boyaları günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.22).

Şekil 4.22: Oda (Y02-04).

Y02-05 mutfak (10 m²) yapının kuzey tarafında, Y02-04 odanın doğu bitişiğindedir (Şekil F.23 b). Mekâna giriş kapısının bulunduğu güney bağdadi duvar yıkılmış durumdadır. Konut kullanımında kuzey duvara pencere eklenmiştir. Batı duvarında bulunan giyotin pencerenin, mutfak tarafında ahşap tablası bulunur.

Zemin katın güney tarafında Y02-02 (34 m²) ahır yer alır (F.24). Bu mekâna, batı cephesinde pencereden dönüştürülen kapı ile dışarıdan ve kerpiç duvarda bulunan kapı ile Y02-01 giriş mekânından erişim sağlanır. Alt bölümünde tespit edilen tuğla dolgu nedeniyle, güney cephesindeki pencere açıklığı konut kullanımında kapatılmış

olmalıdır. Mekânın güneybatı ve güneydoğu köşelerinde yemlik ve yalak benzeri tuğladan yapılmaz hazneler vardır. Duvarlarda diyagonal sıva izleri bulunur.

Parlak'ın anlattıklarına göre; üst katın kuzey tarafında yatak odaları, güneyinde ahırın üstüne denk gelen bir depo, ara kısımda ise galerisi bulunan kısmi bir döşeme yer almaktadır. Döşemede bahsedilen boşluk, caraskal yardımı ile üst kata yük taşımak için kullanılmaktadır (Şekil F.25 d).

Beden duvarlarının iç yüzeylerinde, yapının birinci kat döşemesine dair boşluklar bulunur. Döşemenin oturtulduğu bu kiriş yuvalarında, Y01 yapısındaki tuğla örgü görülmemektedir. Boşluklar doğrudan moloz taş örgü içinde konumlanır. Birinci kat seviyesi, batı cephesinde bulunan tuğla silmenin yaklaşık 50 cm aşağısındadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23: Y02-02 mekânından geçen kesit, lazer tarama görüntüsü.

Yapının kuzeybatı köşesinde çatısının kısmi olarak korunduğu görülmektedir. Çatının çöktüğü dönemde, birinci kat büyük hasarlar almış olmalıdır. KMKD'nin 2019 yılında gerçekleştirdiği alan çalışmasında, döşeme ve çatıya ait çok sayıda ahşap elemanın bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.24). Ancak bu çalışma dahilinde 2021'de gerçekleştirilen ziyarette, ahşap elemanların çoğu yerinde tespit edilememiştir. Ada sakinlerinden Ökten Ailesi, kiremitlerin iyi korunmuş bir örneğini göstermiştir. Marsilya'dan getirildiği anlaşılan kiremitin üzerinde, bir malta

haçı ve Arnaud E. Brevete S.G.D.G. ST. Henri Marseille²⁸ yazıları bulunmaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4.24: Y02-02'deki kerpiç duvar ve ahşap elemanlar (Mustafa Akçaöz, 2019).

Şekil 4.25: Marsilya tipi kiremit.

²⁸ Saint-Henri Fransa'nın güneyinde bulunan Marsilya Şehri'nin bir bölgesidir. Malta haçı, Etienne Arnaud ve ortaklarına ait Saint-Henri bölgesinde fabrikası bulunan Fransız şirketinin simgesidir.

4.4.3 Üretim ile ilişkili yapı (Y03)

Y03 yapısı dikdörtgen planlı (7 x 16 m), tek mekânlı bir yapıdır. Doğu ve batı cepheleri boyuna doğrultudadır. Y02 ile aynı ölçülerde oturma sahiptir. Şaraphanenin üretim ile ilişki bir birimi olduğu düşünülen yapı, mübadelenin ardından ahır olarak kullanılmıştır. İç mekânda doğu ve batı duvarları boyunca yemlik hazneleri görülür. Yapı zemininin ortasında 40 cm genişliğinde kanal yer alır (Şekil 4.26). Tek katlı yapının cepheleri simetrik düzendedir. Sıvalı durumda olan cephelerin köşelerinde pilastrlar yer alır. Pilastrların özgün ölçüleri, müdahaleler nedeniyle okunamamaktadır. Doğu cephesinde iki, batı cephesinde tek olmak üzere; yapının üç girişi vardır. Kalkan duvar vazifesi gören kuzey ve güney cephelerinde tuğla söveli ikişer pencere bulunur. Yapıda; doğu ve batı cephesinde dörder betonarme kolon, duvarların üst bölümünde ve çatıda betonarme kirişler bulunur. Özgün çatısını kaybeden yapı, trapez metal levhalarla özensiz bir şekilde kapatılmıştır.

Şekil 4.26: İç mekân (Y03).

Yapının batı cephesi Y02 yapısına bakar (Şekil 4.27). Orta aksında kapatılmış kapı açıklığı bulunur. Sıvalı durumda olan yapıda kapatılan açıklık, sadece dışarıdan algılanmaktadır. Açıklığa ait tuğla sövenin dış hattı okunabilmektedir. Bu hattın genişliği ve yüksekliği yaklaşık 2.3 metre olup, Y02 yapısının doğu ve batı kapısının ölçüleri ile aynıdır. Bahsedilen üç kapı aynı aks üzerinde konumlanır. Cephede betonarme güçlendirmeye ait dört düşey destek bulunur.

Şekil 4.27: Batı cephesi (Y03) lazer tarama görüntüsü.

Kuzey cephesi bahçeye bakmaktadır, tuğla söveli yan yana konumlanan iki penceresi vardır. Pencere açıklıklarının genişliği 1.2 metre, yüksekliği 1.6 metredir. Özgün açıklıkların bir bölümü doldurularak, içerisine daha küçük ebatta (120 x 55 cm) PVC doğramalara sahiptir. Kuzey cephe ile Y04 arasına sonradan duvar örülmüştür. Muhdes duvar, Y03 ile Y04 arasında bir birim daha olduğu yanlışlığına neden olmaktadır (Şekil F.26 a).

Doğu cephesi Y04 yapısına bakar ve tuğla söveli iki kapı açıklığına sahiptir (Şekil F.26 d). Açıklıkların genişliği 1 metre, yüksekliği 2.1 metredir olup, metal doğramalar yerleştirilmiştir. Cepheye bitişik, betonarme güçlendirmeye ait dört düşey kolon vardır.

Güney cephesi Y01 şaraphane yapısına bakar (Şekil 4.28). Bu cephedeki kalkan duvarında, yan yana konumlanan iki pencere açıklığı (1.2 x 1.6 m) bulunur. Kapatılan özgün açıklıklara, kuzey cephesindeki gibi PVC doğramalar yerleştirilmiştir. Cephe kenarlarında sıvalı durumda pilastrlar bulunur. Betonarme ekler nedeniyle pilastrlar, özgün durumundan daha geniş olarak algılanmaktadır. Cephenin batı tarafına bitişik muhdes bir kulübe bulunur (Şekil F.26 c).

Şekil 4.28: Güney cepheleri (Y02, Y03 ve Y04) lazer tarama görüntüsü.

4.4.4 Üretim ile ilişkili yapı (Y04)

Y04 yapısı; Y03 yapısının doğusunda, Y01 şaraphane yapısının kuzeyinde konumlanır (F.27). Dikdörtgen planlı (5.5 x 13.5 m) tek mekânlı yapının, doğu ve batı cepheleri boyuna doğrultudadır. Şaraphanenin üretim ile ilişkili birimi olduğu düşünülen Y04 yapısı günümüzde adadaki bir fırıncı tarafından kiralanmıştır. Yapı içerisinde depo olarak kullanılan Y04-01 mekânında (61 m²) yığılmış çuvallar bulunur. Batı tarafına sonradan eklenen duvar ile oluşturulan Y04-02 mekânına (yaklaşık 16 m²) girilememiştir. Betonarme ekleri bulunan kâgir yapıda, batı ve güney beden duvarları değiştirilmiştir. Yapı özgün beşik çatısını kaybetmiştir; mevcut durumda trapez metal levhalar ile örtülüdür. Y03 ile Y04 yapılarının arasında; kuzeye eklenen muhdes duvar nedeniyle avlu olarak algılanan bir ara mekân oluşmuştur (Şekil 4.29).

Şekil 4.29: Y03 ve Y04 arasında kalan mekân.

Batı cephesi Y03 yapısına bakar. Avludan yapının zemin kotuna üç basamak ile ulaşılır. Özgün malzeme ve cephe düzenini kaybeden batı cephesinde; metal sürgü kapısı bulunan geniş bir giriş açıklığı (2 x 2.4 m) ve kapının üst kotunda konumlanan 4 pencere açıklığı (1.6 x 0.75 m) yer alır. Güney cephesi Y01 şaraphane yapısına bakmaktadır. Özgün özelliklerini kaybeden güney beden duvarında, PVC doğramalı bir pencere (1.6 x 0.65 m) ve soba çıkışı vardır. Doğu cephesi, zeytinliğe bakar. Cephede tuğla söveli özgün bir kapı açıklığı bulunur. Kapının güncel eşik kotu, iç mekân kotuna göre 60 cm yukarıdadır. Yol kotu sonradan yükselmiş olmalıdır.

Yapının cepheleri sıvalı durumdadır. Doğu duvarının iç tarafında, sıva döküntüleri arasında yapının özgün duvar örgüsü görülür (Şekil 4.30). Moloz taş örgü içerisinde az miktarda tuğla parçaları bulunur. Yapının kuzey duvarı sağırdır. İç yüzeyinde sıvaların döküldüğü küçük bir bölümde moloz taş örgü görülebilmektedir.

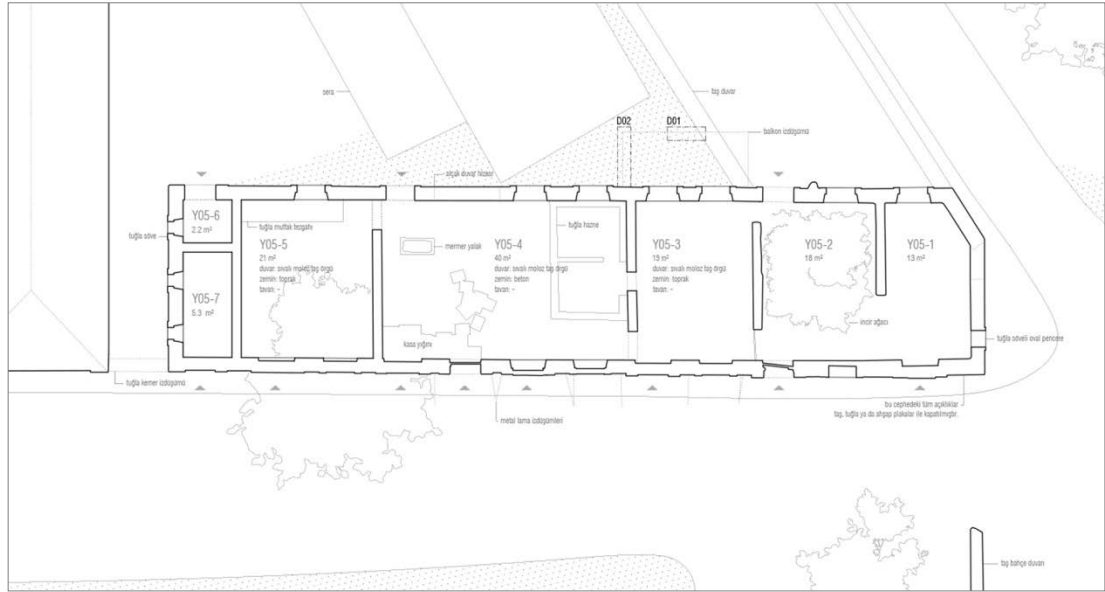
Şekil 4.30: Y04 iç mekânı.

4.4.5 Lojman (Y05)

Lojman yapısı Kukumav Sokağın'ın deniz tarafında, Y01 şaraphane yapısının 20 metre kuzeyinde ve denize 55 metre mesafede konumlanır (Şekil 4.31). Dikdörtgen planlı (6 x 26.2 m) yapının; doğu ve batı cepheleri boyuna doğrultuda, kuzey ve güney cepheleri kısa doğrultudadır. Beden duvarları kuzeybatı köşesinde, sokak hattını takip eden bir pah ile birleşir (Şekil 4.32). Yapının tüm açıklıkları tuğla söveye sahiptir ve cephelerde taş yüzeyden yaklaşık 5 cm taşırılarak yerleştirilmiştir. İki katlı yapının birinci katı günümüze ulaşamamıştır. Zemin kat mekânlarının tümünde, dışarıya açılan en az bir kapı bulunur. Şaraphanenin lojman birimi olduğu düşünülen kâgir yapı, mübadelenin ardından konuta dönüştürülmüştür. Ada sakinleri yapının bir dönem hastane olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Şekil 4.31: Lojman yapısı (Y05).

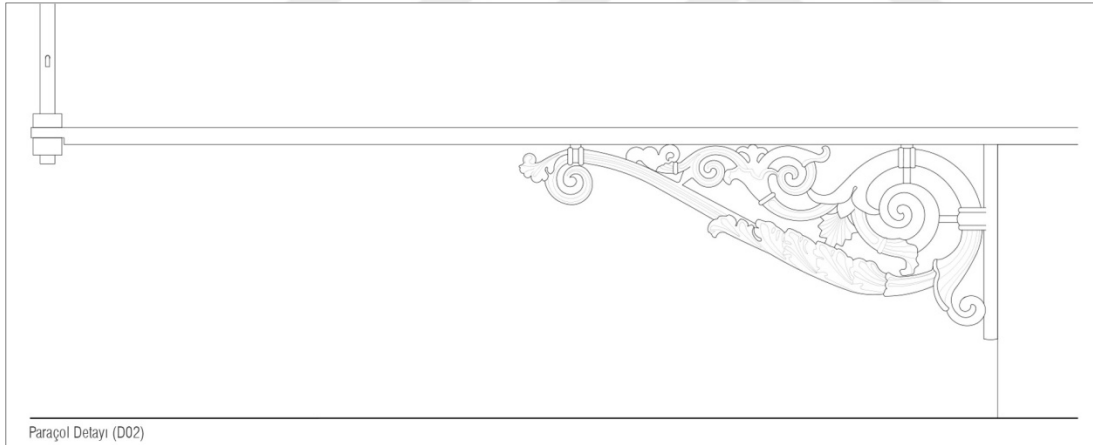
Şekil 4.32: Zemin kat planı (Y05).

Doğu cephesi Kukumav Sokağı'nda yer alır (Şekil F.28). Cephede; 8 kapı, 4 pencere açıklığı bulunur. Yapının kuzey tarafındaki üç odaya denk gelen bölümde açıklıklar; bir kapı, bir pencere düzenindedir. Ardından güneye doğru; 3 kapı, 1 pencere, 2 kapı sırasıyla açıklıklar konumlanır. Doğu duvarının üst hattı boyunca sıralanan demir elemanlar, cephenin dışarı taşan bölümünü destekliyor olmalıdır (Şekil 4.33). İki açıklık arasına denk gelecek şekilde yerleştirilen, 1 metre uzunluğundaki süslemesiz elemanların sıklığı, 1.8 m ile 2.2 m arasında değişiklik gösterir.

Kuzey cephesi, Kukumav Sokağı'ndan denize inen yola bakmaktadır (Şekil F.29). Cephede elips formunda tuğla söveli bir pencere açıklığı bulunur. Açıklığın düşey eksenini yaklaşık 70 cm, yatak eksenini 50 cm'dir. Pencere sövesinde demir parmaklıklar vardır. Sokak hattına uygun pah yapan bu cephenin batı bitişiğinde, ek yapının taş duvarı konumlanır. Günümüzde çatısının büyük bir bölümünü kaybeden yapı, avlu duvarı gibi algılanmaktadır. Duvar örgüsünün alt bölümü, şaraphane yapıların taş örgüsü ile benzerlik gösterir.

Batı cephesi denize bakar (Şekil F.30). Cephede tuğla söveli 3 kapı ve 7 pencere açıklığı bulunur. Açıklıklar arasında ritmik bir düzen yoktur. Kapı açıklıkları 1 metre genişliğinde, 2.2 metre yüksekliğindedir. Pencere açıklıkları 0.9 metre genişliğinde, 1.5 metre yüksekliğindedir. Yapının birinci katına ait balkon bu cephede konumlanır. Demir detaylarını koruyan balkon (1.8 x 4 m) bitki motifli paraçollerle desteklenmiştir (Şekil 4.34). Aynı detaydaki paraçollere, Mürefte'de ve İstanbul'un farklı semtlerinde rastlamak mümkündür (Şekil F.44-47). Günümüzde bahçedeki ek yapı ve seralar nedeniyle, cephe bir bütün olarak algılanmamaktadır.

Şekil 4.34: Paraçol detayı (Y05).

Yapının güney cephesi, sokaktan ön bahçeye geçiş imkanı sağlayan bir ara koridora ve konut yapısına bakmaktadır (F.31). Cephede 3 adet tuğla söveli mazgal pencere bulunur. Pencere açıklıkları yaklaşık 35 cm genişliğinde, 60 cm yüksekliğindedir. Bahsedilen geçiş doğu cephesinin devamında yer alan; 2 m genişliğe ve 2.2 m yüksekliğe sahip, tuğla söveli özgün bir kapı açıklığından sağlanmaktadır. Günümüzde lojman ve konut ayrı parsellerde yer alan iki ayrı yapı olarak algılsa da kâgir konut yapısı lojmanın bir parçası olmalıdır.

Bölücü duvarlar, zemin katta 7 ayrı mekân tanımlamaktadır (Şekil F.33-38). Mekânlar kuzeyden güneye numaralandırılmıştır. Yapıda toplam 11 giriş kapısı bulunur. Y05-01 (13 m²) odasında sokağa açılan bir kapı ve iki pencere; Y05-02 (18 m²) odasında sokağa ve bahçeye açılan karşılıklı iki kapı ile iki pencere; Y05-03 (19 m²) odasında sokağa açılan bir kapı ve üç pencere; Y05-04 (40 m²) mekânında; sokağa açılan üç kapı, bahçeye açılan (pencereden dönüştürülmüş) bir kapı, üç pencere ve merdivene dair izler bulunur (Şekil 4.35). Y05-05 (21 m²) odasında; sokağa açılan tek kapı ve iki pencere vardır. Perihan Hürcan, Y05-06 (2.2 m²) ve Y05-07 (5.3 m²) mekânlarının tuvalet olarak kullanıldığını belirtmiştir. Y05-1'e bahçe, Y05-2'ye sokak tarafından ulaşılır. İki mekân arasında tuğla duvar bulunur. Lojman işlevinde bağımsız kullanılabilecek mekânlar, konut kullanımında birbirleri ile ilişkilendirilmiş olabilir. Atıl durumda olan yapının içerisinde, çok sayıda ahşap ve plastik kasa yığılıdır. Yapının bahçesi ekim alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.35: Y05-04 mekânı.

4.4.6 Yapı (Y06)

Y06 yapısı, lojmanın 55 m kuzeydoğusunda konumlanır (Şekil F.39-41). Özgün işlevi bilinmeyen birimin kuzeybatı cephesi, yerleşkeyi sınırlayan kagir bahçe duvarlarının devamı niteliğindedir (Şekil 4.36). Lojmana kadar devam eden bahçe duvarı, sadece Kukumav Sokağı'nda kesintiye uğramaktadır. Lojman yapısı üzerinde, duvar hattı ile uyuşan izler bulunmaktadır.

Dikdörtgen planlı (yaklaşık 11 x 20 m) yapının, iki cephesi kısmi olarak ayakta. Yapının kuzeybatı cephesinde üç pencere, kuzeydoğu cephesinde biri kapıya çevrilen 5 pencere açıklığı bulunur. Zemin ile duvarların iç yüzeylerindeki izlerden, yapının bölücü iç mekân duvarlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.37). Günümüzde içerisinde meyve ve sebze yetiştirilen yapının, özgün kullanımına ilişkin veriler elde edilememiştir.

Şekil 4.36: Kuzeybatı cephesi (Y06).

Şekil 4.37: Kuzeydoğu duvarı (Y06).

4.4.7 Yapım tekniği ve malzeme özellikleri

Şaraphane birimleri, kâgir beden duvarları haricinde yapı elemanlarının çoğunu kaybetmiş durumdadır. Bölümde yapım teknikleri ve malzeme özellikleri, korunan elemanlar üzerinden aktarılmış; döşeme, merdiven, doğrama, çatı gibi yapılarda kaybedilen elemanlar restitüsyon konusu altında ele alınmıştır. Bölümde yapıların mübadele ardından aldığı eklerin özelliklerine yer verilmiştir.

Paşalimanı Şaraphanesi'nin yapı birimleri, malzeme kullanımları ve yapım yöntemleri ile ortak bir dile sahiptir. Altı münferit kâgir yapıda; beden duvarları moloz taş örgüdedir. Duvar örgüsünde; devoniyen kalkeri ile az miktarda granit, mermer, tuğla ve kiremit parçaları kullanılmıştır (Şekil 4.38). Yapıların belirli bölümlerinde tuğla tercih edilmiştir. Bu bölgeler; pilastrlar, kemerler, söveler, denizlikler ve kat silmeleridir. Tuğla yüzeyler, taş örgüden dışarıya taşırılarak belirginleştirilmiştir. Bağlayıcı olarak pembe horasan harcı kullanılmıştır. Tuğla sıraları arasında yaklaşık 1,5 cm'lik derzler, moloz taş örgüde ise düzensiz derzler bulunur. Cephelerin taş yüzeylerinde dokulu bir sıva, tuğla yüzeylerde beyaz sıva kullanılmıştır.

Şekil 4.38: Taş örgü ve horasan harcı.

Altı yapıda beş çeşit tuğla tespit edilmiştir. Dolu tuğlalar (6 x 12,5 x 26 cm) yapıların inşa dönemine ait özgün tuğla tipidir (T1). Pilastrlar, söveler ve bahsedilen tuğla örgülü bölgelerde bu tip tuğlalar kullanılmıştır. Üç boşluklu (T2), altı boşluklu (T3) ve on iki boşluklu tuğlalar (T4) yapılarda müdahalelere ve farklı dönemlere işaret etmektedir. T3 tipi tuğla, Y02 yapısının sonradan eklenen pencere açıklıklarında

kullanılmıştır. T2, T3 ve T4 tipleri Y05 lojman yapısında kapatılan açıklarda ve bölgesel onarımlarda görülmektedir. Lojman yapısında bulunan çok sayıda boşluklu tuğla, lojmanın kaybedilen üst kat döşemesi (volta) ve duvarlarına ait olma ihtimalini düşündürür. Y06 yapısında T1 tipi ile benzer ölçülerde, $\Delta\Pi$ (DP) damgalı dolu tuğlalar (T5) bulunur (Şekil 4.39). Edhem Eldem'in Mürefte'deki tuğla ve kiremitler üzerine hazırladığı makalesinde; $\Delta\Pi$ damgalı tuğlaların (24,5 x 12 x 5,5 cm) üreticisi "D. Payota (?)" olarak bahsedilmiştir (Eldem, 2017, s. 438).

Şekil 4.39: Tuğla tipleri (T1-T5).

Yapı açıklıklarında; söve, denizlik ve kemerlerde tuğla kullanılmıştır. Söveler cephe yüzeylerinden yaklaşık 5 cm dışarı taşırılarak yerleştirilmiştir. Denizlik tuğlaları ise söveden daha dışarıda konumlandırılmıştır. Kapı açıklıklarının tümü düz atkılıdır, açıklık ölçüleri doğrultusunda söve genişlikleri farklılaşır. Pencere açıklıklarının formları yapılarda çeşitlilik gösterir (Şekil 4.40-43). Y01 şaraphane yapısında 15 mazgal, 2 yarım daire formunda kemerli, 1 düz atkılı pencere; Y02’de 4 düz atkılı, 2 göz pencere; Y03’te 4 düz atkılı pencere; Y05’te 14 düz atkılı ve 1 elips pencere bulunur. Y04 yapısında özgün pencere açıklığı bulunmamaktadır. Y06 yapısındaki pencere açıklıkları ise putrellerle geçilmiştir. Y02 yapısının kuzey ve güney cephesinde yer alan göz pencerelerde, yassı taşların kullanıldığı görülmektedir. Taşların üzerine söveyi oluşturan tuğlaların yerleştirildiği, aşınmış tuğlalardan anlaşılmaktadır. Pencerelerin iç denizlikleri eğimli bitirilmiştir. Y01 yapısında yaklaşık 60 derecelik eğime sahip yüzeyler, iç denizliği oluşturur. Bu yüzey, kırık tuğla, taş parçaları ve harçla elde edilmiştir (Şekil 4.40-43). Pencere açıklıkları içe doğru genişlemektedir. Açıklıklarda doğramaların oturtulduğu dış detayı bulunur. Bu detayı sadece Y01 yapısının ana giriş (batı) açıklığında yoktur.

Şekil 4.40: Pencere açıklıkları (Y01).

Şekil 4.41: Pencere açıklıkları (Y02).

Şekil 4.42: Pencere açıklıkları (Y05).

Şekil 4.43: Pencere açıklıkları (Y06).

Yapı köşelerinde bulunan tuğla pilastrlar, Y01 yapısında 80'e 80 cm kesite sahip düşey elemanlardır ve taş yüzeylerden yaklaşık 5 cm dışarıya taşırılarak yerleştirilmiştir. Birbirine dik taş duvarları birleştiren bu elemanlar, ilk inşa döneminden kaynaklandığı düşünülen problemlili köşe bağlantı detayına sahiptir. Bu bölgelerde neredeyse tüm hat boyunca ayrılmaların olduğu görülmektedir. Y02 yapısında bu kesit 60'a 60 cm'dir. Y03 ve Y04 yapılarında pilastr ölçüleri, müdahalelerden dolayı net olarak anlaşılamamaktadır. Y05 yapısında tuğla elemanların kesitleri yaklaşık 50'ye 50 cm'dir. Y06 yapısında ise pilastr bulunmamaktadır.

Y01 yapısında doğu duvarının iç kısmında tuğla setler bulunur (Şekil F.15 c). İç mekân ve yol kotunun farkı nedeniyle setlerin, istinat duvarı vazifesi gördüğü düşünölmektedir. Yapının zemininde kuzey tarafta tuğla kullanımı tespit edilmiştir. Döşeme tuğlaları, zemin kotundan yaklaşık 15 cm yükselten bir set oluşturmaktadır. Setin bitişğinde pişmiş topraktan üzeri açık kanallar yer almaktadır. Ayrıca Y05 yapısında duvara yerleştirilmiş toprak künkler tespit edilmiştir. Y01 ve Y02 yapılarında tuğla kat silmeleri bulunmaktadır. Silmeler dört tuğla sırasından oluşmaktadır. En üst sıra taş örgü ile aynı yüzeydedir. Diğer üç sıra yüzeyden yaklaşık 5 cm dışarı taşırılacak şekilde yerleştirilmiştir. İki yatay ve arasında düşey olarak yerleştirilmiş tuğla dizisinin yüksekliği 30 cm'dir. Ampatmanda ise yatay olarak konumlandırılan iki tuğla sırası bulunmaktadır. Çatı kaplama malzemesi olarak Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır.

Çatı konstrüksiyonu, kat döşemeleri, merdivenler, doğramalar gibi ahşap elemanlarının çoğu şaraphane yapılarında kaybedilmiştir. Y02 yapısı ahşap elemanlarını kısmen korumuştur. Yapının ahşap çatı konstrüksiyonu, kuzeybatı köşesinde, kiremitleri ile birlikte bölgesel olarak korunmuştur. Diğer yapılarda, özgün üst örtüler tamamen kaybedilmiştir. İdari yapıda batı kapısının ahşap kanadı günümüze ulaşmıştır (Şekil 4.44). Y02-04 odasında, konut kullanımına ait ahşap döşeme ve tavan bulunur. Yapının birinci katına ait ahşap döşemesi çökmüş ve bazı parçaları yapı içerisinde kalmıştır.

Şekil 4.44: Ahşap kapı (Y02).

Y02 yapısına konut kullanımında eklenen bölücü duvarlar; ahşap bir karkasa, tuğla ve kerpiç dolguya sahiptir (Şekil 4.45). Bir seviyeye kadar tuğla ile doldurulan duvarların üst bölümünde kerpiç blokları kullanılmıştır. Bağdadi üzerine çamur sıva, alçı sıva ve badana uygulanmıştır.

Yapıların çeşitli bölümlerinde demir elemanlar kullanılmıştır. Lojman (Y05) yapısının batı cephesinde; balkona ait dekoratif demir korkuluklar ve paraçoller yer alır (Şekil 4.46). Yapının doğu cephesinde daha sade demir elemanlar sıralanır. Kapı açıklıklarında demir miller bulunur. Yapılarda işlevi tespit edilemeyen duvarlara çakılı demir kancalar ve çiviler bulunmaktadır.

Şekil 4.45: Ek duvarlar (Y02).

Şekil 4.46: Balkon detayları (Y05).

Mermer kullanımı; Y02 yapısının kitabesinde, Y02-01 taş kuyu bileziğinde ve konut kullanımında eklendiği düşünülen lojman yapısının iç denizliklerinde görülmektedir. Y01 şaraphane yapısının kapı eşiğinde bulunan mermer plakanın, özgün konumu tespit edilememiştir.

4.4.8 Yapılarda tespit edilen hasarlar

Konut olarak işlevlendirilen birimler dışında, şaraphane yapıları yaklaşık yüz yıldır kullanılmayan yapılardır. Mübadelenin ardından adaların boş kaldığı dönemde gerçekleşen yağmalarda, şaraphane yapılarının etkinlenmiş olması mümkündür. Marmara merkezli 1935 tarihli depremde, Paşalimanı Köyü'ndeki çoğu ahşap yapının yıkıldığı belirtilmiştir. Alanda tespit edilen yapısal hasarların bir bölümünün bu depremde ortaya çıkmış olması mümkündür. İdari yapı (Y02) ve lojman (Y05) mübadelenin ardından konuta dönüştürülerek kullanılmış olsa da; zaman içinde bu yapılar da terkedilmiş ve şaraphanenin diğer birimleri gibi harap hale gelmiştir.

Alan çalışmasında tespit edilen hasarlar yapı birimleri özelinde; yapı elemanı kayıpları, strüktürel hasarlar, malzeme kayıpları, malzeme bozulmaları, kullanıcı müdahaleleri ve biyolojik oluşumlar sıralamasıyla aktarılmıştır. Yapılardaki hasarlar sınıflandırılarak bir lejant oluşturulmuş, tespitler hasar paftaları üzerinde gösterilmiştir. Hazırlanan analitik rölöve çizimlerinin bir paftası, çalışmanın ekler bölümünde paylaşılmıştır (Şekil I.8).

Şaraphane yapısında (Y01); ara kat döşemeleri, çatı, merdivenler ve tüm doğramalar kaybedilmiştir. Kâgir yapının beden duvarları ayakta ve özgün cephe düzenini korumaktadır. Kuzey ve güney duvarlarında dışa doğru açılmalar tespit edilmiştir (Şekil 4.47). Çatı makaslarının kaybedilmesinin ardından bu hasarların ortaya çıkmış olması olasıdır. Yapının dört köşesinde yer alan, kesiti yaklaşık 80 x 80 cm olan tuğla elemanlar ile taş duvar birleşimlerinde de ayrılmalar görülmektedir (Şekil 4.48). Taş duvarlar ve tuğla elemanlar üzerinde derin çatlaklar tespit edilmiştir. Güney cephesinde kenarlardaki pencerelerin aksında, iç mekândan da algılanan iki derin çatlak bulunur. Kuzey cephesinde dördü taş örgüde, ikisi tuğla pilastr üzerinde olan 6 strüktürel çatlak gözlemlenir. Batı cephesinde; kuzey pilastrda düşey uzun bir çatlak ile kemerli pencerenin iki köşesinden, kapı lentosuna devam eden iki çatlak bulunur. Bahçe duvarına yakın olan çatlak, tuğla pilastrın bir bölümünün ayrılmasına neden olmuştur. Benzer şekilde doğu cephesinde pencere köşelerinden aşağı devam

eden çatlaklar gözlemlenir. Bu cephede güney pilastr üzerinde düşey bir çatlak, kuzey pilastr üzerinde yatay bir çatlak bulunur.

Şekil 4.47: Beden duvarlarındaki deformasyon (Y01).

Şekil 4.48: Yapısal çatlaklar ve ayrılmalar (Y01).

Şaraphanenin çeşitli bölgelerinde taş ve tuğla kayıpları gözlemlenmektedir. Güney cephesinde çatı makaslarının oturtulduğu hattın üzerinde kalan moloz taş örgü tamamen kaybedilmiştir. Kuzey cephesinde ise moloz taşlar sadece çatı makaslarının denk geldiği bölgelerde eksiktir (Şekil 4.49). Doğu ve batı cephesinde de taş örgü içinde eşit aralıklı boşluklar gözlemlenmektedir. Kuzey duvarında orta akstaki kapı ve pencere açıklıklarının tuğla kemerleri büyük oranda kaybedilmiştir. Yapıda sadece sıva altında kalan tuğlaların aşınmamış olduğu söylenebilir. Diğer tuğlalarda farklı seviyelerde bozulmalar gözlemlenmektedir. Su ile temas eden bölgelerde aşınmalar yoğunlaşmış ve tuğlalar formlarını kaybetmiştir. Tuğla pilastrların zemine yakın kısımlarında bozulmalar daha yoğundur. Kat silmelerinde, özellikle güney tarafta tuğla kayıpları vardır. Kuzeydeki kat silmeleri ve tuğla söveler büyük oranda sıvalı durumdadır. Mazgal pencerelerin söveleri de kuzey duvarda sıvalı durumda

iken güney duvarda sıva ve tuğla kayıpları fazladır. Batıdaki yarım daire pencere sövesinde tuğla kayıpları gözlemlenirken, doğudaki söve sıvalı durumdadır. Bozulma seviyeleri doğrultusunda benzer cepheler karşılaştırıldığında; güneyin kuzeye göre, batının doğuya göre daha çok dış etkenlere maruz kaldığı söylenebilir. Cephelerin genelinde sıva kaybı ve derz boşalması gözlemlenir. Batı ve güney cephesinde bölgesel olarak iyi korunmuş sıvalı ve sarı boyalı alanlar bulunur.

Şekil 4.49: Kuzey ve güney beden duvarları tarama görüntüleri.

Şaraphanenin kuzeydoğu köşesinde, Y02 ile arasında ve Y03 ile arasında olmak üzere üç muhdes baraka bulunur. Kuzeydoğudaki barakanın (4.2 x 15 m) çatı konstrüksiyonu şaraphanenin mazgal pencerelerine oturtulmuştur (Şekil 4.50). Özgün döşeme üzerine döküldüğü düşünülen beton, zeminin büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Baraka içerisinde kısmi olarak kırılan beton zeminin altında, özgün döşemeye ait tuğlalar ve kanal yer alır. Kuzeydeki kapı açıklığı sonradan örülen tuğla duvar ile, doğudaki kapı açıklığı metal plakalar ile kapatılmıştır.

Beden duvarlarının üst yüzeylerinde ve doğu cephesinde liken oluşumları tespit edilmiştir (Şekil 4.51). Yapı zemininde çalı ve sazlardan oluşan yoğun bitki oluşumu gözlemlenir. Yapı içindeki incir ağaçları özellikle güney duvarı bitişiğinde konumlanır. Kuzey duvarının dışında yer alan incir ağacının birkaç sene önce yapı içine taşıdığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.52). Ağaçlar yapının içerisinde kontrolsüz olarak artmakta, beden duvarları, temeller ve muhtemelen beton altında kalan özgün döşeme için risk teşkil etmektedir.

Şekil 4.50: Muhdes yapı ve kuzey duvarı (Y01).

Şekil 4.51: Bitki ve liken oluşumları.

Şekil 4.52: Kuzey duvarı (Almaç, 2019).

Y02 idari yapının kâgir beden duvarlarında çok sayıda strüktürel çatlak bulunur. Kimi yerde sıva altında kaldığı için çatlakların tamamı takip edilememiştir. Batı cephesinde on büyük çatlak tespit edilmiştir. Yapısal çatlaklar kat silmesini bir çok noktadan bölmektedir (Şekil 4.53). Güney cephesinde üç büyük çatlak bulunur. Cephenin ortasında göz pencereden kapıya kadar devam eden uzun bir çatlak, iki yanda da tuğla birleşimlerinden, kapı açıklığına uzanan çatlaklar yer almaktadır. Kuzey ve doğu cephelerinde sıvalar nedeniyle çatlak tespiti yapılamamıştır.

Şekil 4.53: Batı cephesinde yapısal çatlaklar (Y02).

İdari yapı, beden duvarları haricinde neredeyse tüm ilk inşa dönemine ait mimari elemanlarını kaybetmiştir. Mübadelenin ardından aldığı konut işlevi ile çeşitli müdahaleler görmüş ve ekler almıştır. Batı cephesinde, Y02-02 mekânına denk gelen özgün pencere kapıya çevrilmiştir, cephedeki diğer özgün pencere ise taş dolgu ile kapatılmıştır. Üç pencere eklenmiştir; kapatılan pencerenin tuğla sövesinin bir kısmı sökülerek çaprazına, kat silmesi sökülerek orta kota ve silmenin üst bitişiğine yerleştirilmiştir. Doğu cephesine M02-05 mutfak mekânına denk gelen pencere eklenmiştir. Özgün kapı açıklığı doldurularak, içinde küçük bir kapı yerleştirilmiştir. Kuzey cephesindeki kapı açıklığı kapatılmış durumdadır. Göz pencere ise kısmi olarak tuğla ile örülü durumdadır. Bu cepheye ikisi üst kotta olmak üzere, dört pencere açıklığı eklenmiştir. Güney cephede ise bir dönem kapatıldığı anlaşılan özgün iki açıklık bulunmaktadır.

Yapının aldığı dönem ekleri kısmi olarak korunmuştur. Ahşap çatının çökmesi ile döşeme, merdiven ve iç mekân duvarları hasar almış olmalıdır. Yapı zemininde çöken çatının ve döşemenin ahşap elemanları ile çok sayıda kiremit parçası

bulunmaktadır. Çatının kuzeybatı köşesinde, bir miktar Marsilya kiremidi yerinde korunmaktadır; bunlar Fransa'dan getirilen kiremitler ile eşleşmemektedir. Kerpiç dolgulu bağdadi duvarlar zemin katta kısmi olarak ayakta. Konut kullanımına ait doğramaların bir kısmı korunmuştur. İlk dönemine ait olduğu düşünülen doğramalardan sadece bir kapı kanadı kalmıştır. Y02-4 odası, konut dönemine ait en iyi korunan mekândır. Odada ahşap döşeme ve tavan, kapı pervazları, giyotin pencere ve köşe rafı bulunmaktadır. Bağdadi duvarın üzerindeki alçı sıva ve mavi boya bölgesel olarak korunmuştur.

İdari yapının Y02-01, Y02-03 ve Y02-05 mekânlarında büyük incir ağaçları bulunur. Y02-02'nin zemini dikenli çalılarla kaplanmış durumdadır. Y03 ile arasında bulunan incirlerin gövdeleri yapının içine yönlenmiştir (Şekil 4.54). Kontrolsüzce büyümüş olan ağaçlar yapı için risk teşkil etmektedir.

Şekil 4.54: Bitki oluşumları (Y02).

Y03 ve Y04 yapılarının kâgir duvarları çimento esaslı bir sıva ile kaplı durumda olduğu için, yapılarda çatlaklar tespit edilememiştir. Yapılar betonarme ekler ile güçlendirilmiştir. Betonarme kolonlar ve eğimli kirişlerden oluşan ek strüktür zamanla aşınmış ve donatıları görünür hale gelmiştir. Yakın zamanda, metal profil ve trapez levhalarla, yapıları ve ara mekânı örten özensiz üst örtüler oluşturulmuştur. Yapıların kuzey duvarları arasındaki tuğla duvar ve bitişiğindeki baraka sonradan eklenmiştir . Ağustos 2020'de samanların depolandığı ara mekânda yangın çıkmış, Y03 ve Y04 yapılarının cephelerinde siyah lekelenmelere sebep olmuştur (Şekil 4.55). Yapılarda betonarme ekler ve çimento esaslı uygulamalar, özgün açıklıkların kapatılması, metal kapılar ve PVC pencereler, trapez üst örtü, ara mekândaki duvar ve baraka niteliksiz müdahale olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 4.55: Y03 yapısı (Kasım 2020).

Tarama verilerinden anlaşıldığı üzere Y03 yapısının batı duvarı, düşeyden şaşmıştır (Şekil 4.56). Yapının kuzey ve güneyinde yer alan özgün açıklıklar kapatılmış ve içine küçük PVC pencereler yerleştirilmiştir. Mübadelenin ardından ahır olarak kullanılan yapıda, kullanıcı müdahalesi olarak nitelendirilen beton yemlikler bulunur. Zemin betonla kaplı durumdadır.

Şekil 4.56: Y03, Y04 kesiti lazer tarama görüntüsü.

Y04 yapısı özgünlüğünü büyük oranda kaybetmiştir. Sadece kuzey ve doğu duvarları özgün kâgir duvarlardır. Doğu cephesinde yapının tek özgün açıklığı bulunmaktadır. Buraya eklenen metal kapı, değişen dış mekân kotu nedeniyle yüksekte kalmıştır. Yapının batı ve güney beden duvarları, eklenen bölücü duvar niteliksiz müdahalelerdir. İç mekân tahıl deposu olarak kullanılmakta olup, mekânda bitki oluşumu gözlemlenmektedir.

Y05 lojman yapısı birinci katını tamamen kaybetmiştir. Yapının döşemeleri, ahşap merdiveni, kapı ve pencere doğramaları korunmamıştır. Toprak, taş ve tuğla kırıklarından oluşan zeminde özgün döşeme tespit edilememiştir. İç mekân

duvarlarında strüktürel çatlaklar ve beden duvarları ile birleşim yerlerinde ayrılmalar gözlemlenmiştir.

Kapı ve pencere sövelerinde özellikle zemine yakın bölgelerde sıva kayıpları ve tuğla aşınmaları gözlemlenmektedir. Batı cephesinde Y05-4 mekânına denk gelen duvarda malzeme kayıpları ve farklı tip tuğlalarla onarım yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu duvarda taş örgüye üç noktadan saplanan ahşap parçaları kaybedilen merdivene işaret etmektedir. Aynı cephede Y05-03 mekânına denk gelen balkon, malzeme kayıpları olsa da özgün paraçol ve korkuluklarını kısmi olarak korumaktadır. Doğu cephesinin üst bölümündeki metal eleman dizisinde kayıplar vardır. Yapının kuzey duvarında pencere açıklığına benzer bir boşluk vardır, ancak tuğla söve izine rastlanmadığı için malzeme kaybı olarak nitelendirilmiştir.

Kukumav Sokağı'na bakan doğu cephesinin, 8 kapı 4 pencereden oluşan dizisinde açıklıkların tümü tuğla ve taş malzemeyle doldurulmuş ya da metal ve ahşap levhalarla kapatılmış durumdadır. Batı cephesinde 7 pencerenin, dördü kapatılmıştır. Dolgu olarak kullanılan malzemeler arasında üç boşluklu ve on iki boşluklu tuğlalar bulunmaktadır. Yapının bazı iç mekân duvarları ve mermer iç denizlikler konut kullanımında eklenmiştir. Y05-04 mekânına üzeri açık tuğla bir hazne inşa edilmiştir. Y05-1 mekânı güncel kullanım doğrultusunda, ahşap ve plastik kasaların yığıldığı atık alanı hâline gelmiştir. Y05-02 ve Y05-05 mekânlarında büyük incir ağaçları tespit edilmiştir. Yapı zemininde bitki oluşumları gözlemlenmektedir.

Yapının kuzeybatı köşesine bitişik kâgir duvar, iki farklı örgüden oluşmaktadır. Alttaki örgünün yapının inşa dönemindeki bahçe duvarına ait olduğu düşünülmektedir. Üzerindeki örgü ise farklı tuğla tiplerinden oluşan özensiz bir bölümdür; bahçe duvarına eklenilerek inşa edilmiş bir ek yapının örgüsü olabilir. Yapının kuzeydoğu köşesinde malzeme kayıpları sokağın öteki tarafında yer alan kâgir bahçe duvarının yüksekliği ile uyuşmaktadır. Bu duvar Y06 yapısına kadar devam etmektedir ve yapının cephesi ile birleşmektedir. Kâgir bahçe duvarında malzeme kayıpları olsa da sadece Kukumav Sokağı'nda hat kesintiye uğramaktadır. Y06 yapısının sadece iki cephesi kısmi olarak ayaktadır. Diğer cepheler ve iç mekân duvarları kalıntılardan takip edilebilmektedir.

5. RESTİTÜSYON

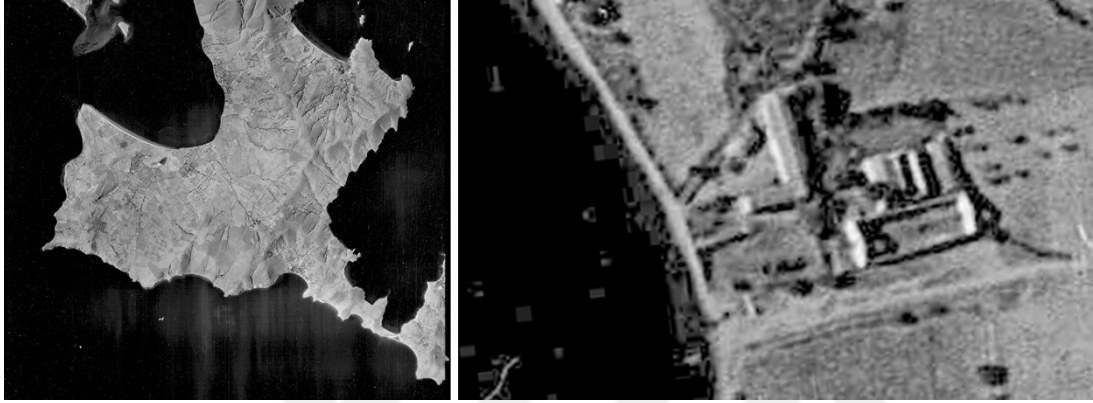
Şaraphane yapılarının inşa dönemine ait restitüsyon çalışması; HGM ve TRT'den temin edilen veriler, ada sakinleri ile kişisel görüşmeler, tipoloji araştırması ve yapılarda bulunan izler doğrultusunda hazırlanmıştır. Restitüsyon önerisinin odağında Y01 şaraphane yapısı yer alır. Yerleşkenin diğer birimleri, veri yetersizliği nedeniyle detaylı olarak ele alınamamıştır. Vaziyet planı, Y01 yapısının plan, kesit ve cephe restitüsyonları ekler bölümünde verilmiştir (Şekil J.1-7).

5.1 Kurum Verileri

HGM'den temin edilen hava fotoğrafları şaraphane yapılarının ve yakın çevresinin son yetmiş yıllık dönemi hakkında fikir vermektedir. Altı adet hava fotoğrafı 1953, 1964, 1968, 1970, 1975, 1997 yıllarına aittir (Şekil D.1-6). Fotoğraflar arasındaki farklar incelenerek zaman içindeki değişimler yorumlanmıştır. Temin edilen fotoğraflar arasında en eski tarihli olan, 1953 yılına ait hava fotoğrafında şaraphane yapısının (Y01) çatısının olmadığı görülmektedir (Şekil 5.1). Yapıların 1920'lerde terkedilmesinden yaklaşık 30 yıl sonra çatının tamamen kaybedilmiş olması bir müdahaleye işaret ediyor olabilir. Y01 ile sahil arasında kalan alanın 1997 yılına kadar boş olduğu görülmektedir. Günümüzde bu alanda betonarme konut yapısı bulunmaktadır. Bu müstakil konutun bahçesindeki havuzun eski olduğu ada sakinlerince ifade edilmiştir. 1953 ve 1975 tarihli hava fotoğraflarında havuzun günümüzdeki konumuna denk gelen yerde dairesel lekeler görülmektedir. Kesin olmamakla birlikte bu haznenin, şarap üretim ya da taşıma süreçleri ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Hazne, şaraphanenin ana giriş kapısı (batı) hizasındadır. Bahsedilen boş alanın güneyinde bulunan tarihi çeşme tüm hava fotoğrafında görülmektedir. Çeşme yerleşkeyi tanımlayan bahçe duvarlarının dışında konumlanır.

Çözünürlüğü çok yüksek olmasa da 1953 tarihli hava fotoğrafında, Y03 yapısının çatısının diğerlerinden farklılaştığı okunabilmektedir. Yapının çatısı geçmişte hasar almış ve 1960'larda onarımı yapılmış olabilir. Alan çalışmasında tespit edilen Y03 ve Y04 yapılarındaki güçlendirmeler bu dönemde yapılmış olabilir. Yakın döneme

kadar Marsilya tipi kiremit ile örtülü olduğu anlaşılan bu beşik çatılar, günümüzde metal trapez levhalar ile özensiz bir şekilde örtülüdür. Y03 ile Y04 arasında kalan alanın, tüm hava fotoğraflarında boş olduğu anlaşılmaktadır. 1997 yılından sonra bir dönem duvar örülüp üstü kapatılmış olmalıdır. Günümüzde Y04 yapısı Y03'e göre küçük olsa da, hava fotoğraflarından eskiden zemin oturumlarının hemen hemen aynı boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Y04 yapısının güney duvarı özgün konumuna göre kuzey yönünde ötelenmiş, Y01 ile arasında kalan alan genişlemiştir.

Şekil 5.1: 1953 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

1975 tarihli fotoğrafta net olarak algılanan lojman yapısının (Y05) çatısı, 1997 tarihli hava fotoğrafında belirgin değildir. Yapının çatısı ve birinci katı, bu zaman aralığında kaybedilmiş olmalıdır. Ada sakinleri tarafından aktarılanlara göre virane durumda olan yapının, yakın bir dönemde çatısı bakımsızlıktan kendi kendine çökmüştür. Lojmanın batı cephesinin kuzey kısmına bitişik olan yapı, 1953 tarihli hava fotoğrafında yoktur. Yerinde daha küçük boyutlarda bir yapı görülmektedir. Muhtemelen 1960'larda inşa edilmiş olan bu ek yapı, günümüzde ekim biçim yapılan bir avlu olarak kullanılmaktadır. Y06 yapısı 1970 hava fotoğrafında ağaçlardan görülemezken, 1975'te net bir şekilde okunmaktadır (Şekil 5.2). Sokağa bakan kısmında kırma çatılı yapının konumlandığı, arka tarafta ise başka bir yapıyı ya da avluyu tanımlayan duvarların olduğu görülmektedir. Günümüzde bu yapının işlevine dair bilgi edinilememiştir. 1975'te Y05 ile Y06 arasındaki bahçe duvarı net olarak görülebilmektedir. Y01 yapısının güneybatı köşesindeki duvar ise kısmen ayakta. 1968 ile 1997 tarihleri arasında Y04 biriminin doğusunda beşik çatılı bir yapı görülmektedir. Bu yapı günümüzde yerinde değildir.

1968 fotoğrafında Y02 idari birimin hizasına denk gelen uzun bir iskele bulunur. 1953 haricinde tüm fotoğraflarda bu konumda iskele vardır. Görüntünün kalitesi

nedeniyle, iskelenin 1953'teki durumu hakkında net bir şey söylenemez. 1970, 1975 ve 1997 fotoğraflarında bu konumda çok daha kısa bir iskele bulunur. Günümüzde ise bu bölgede iskele bulunmamaktadır.

Şekil 5.2: 1970 ve 1975 tarihli hava fotoğrafları (HGM).

“Marmara Adaları’nda” Belgeseli’nin 12. bölümünde Paşalimanı Adası tanıtılmaktadır. TRT arşivinden resmi başvuru ile temin edilen bölümün çekimleri 1989 yılına aittir ve şaraphane yapılarının otuz yıl önceki durumunu kayıt altına almıştır (Şekil E.1-5). Belgesel görüntüleri ile mevcut durum karşılaştırılarak süreçteki değişimler incelenmiştir (Şekil E.6-7). Belgeselde şaraphanenin Y01, Y02 ve Y04 birimlerinin görüntüleri yer almaktadır.

Y01 şaraphane yapısının güneybatı köşesinde konumlanan taş bahçe duvarı, yola kadar devam etmektedir (Şekil 5.3). Paşalimanı-Balıklı yolu ve Kukumav Sokağı toprak yoldur. Günümüzde kaybedilmiş olan, güney beden duvarının üst kısmındaki taş örgü yerindedir ve belirgin bir hat ile alt bölümden ayrışır. Açıklıklardaki doğramalar kaybedilmiştir. Tuğla söveler günümüz ile benzer durumdadır. Batıdaki kemer pencerede tuğla kayıpları ve çatlaklar görülmektedir. Bugün batı kapısının eşiğinde bulunan mermer plaka o tarihte de aynı konumundadır. Yapı içerisinde bitki oluşumu yoktur. Zeminde toprak ve çakıl benzeri birikmeler ve doğu tarafında zeminin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Y02 idari yapının 1989 yılında çatısı, doğramaları ve sıvaları daha iyi durumdadır (Şekil E.2). Batı cephesinde strüktürel çatlaklar görülmektedir. Bakımsız görülen

yapı, muhtemelen bu tarihte de kullanılmamaktadır. Yapının bahçesinde Y01'in kuzey duvarına bitişik çökmüş bir bakara bulunur. Günümüzdeki durumu ile belgesel görüntüsü arasında en fazla fark bulunan yapı Y04 yapısıdır (Şekil 5.4). Görüntüdeki tuğla dolgulu duvarın erken dönem müdahalelerinden biri olduğu düşünülebilir. Yapının 1935 yılında yaşanan depremde hasar alarak özgün çatısını ve beden duvarını kaybetmiş olması muhtemeldir.

Şekil 5.3: Y01 yapısı 1989 (TRT).

Şekil 5.4: Y04 yapısı 1989 (TRT).

5.2 Ada Sakinlerinin Anlatıları

Paşalimanı Şaraphanesi'ne dair fikir edinmemizi sağlayan bir diğer önemli kaynak, Rumların yerine gelen adanın yeni sakinleridir. 1920'lerde Yugoslavya, Macaristan, Girit'ten göçmüş olan ve adadaki "emval-i metrukeleri" mesken edinen mübadillerin torunları ile alan çalışması esnasında konuşma fırsatı yakalanmıştır. Nesilden nesile aktarılan anıların, kimi zaman farklılaştığı ve nihayetinde kaybedildiği düşünülürse, bu bilgilerin kayıt altına alınması her zaman değerlidir. Adada yapılan görüşmeler, soru-cevap olarak ilerlese de anlatım bütünlüğü oluşturması amacıyla derlenerek aktarılmıştır. Paşalimanı Adası doğumlu olan Doğan Parlak, zamanında Makedonya'dan göçen dedesinin Atatürk'ün izniyle buradaki yapıları mesken edindiğinden bahseder ve şaraphane yapılarını şu şekilde anlatır:

İki katlıydı, katın denk geldiği delikler burada bellidir. Altı mahzen, üst kısım da işleme yerleri gibi herhalde. İçeride yüzlerce fiçı. İki tarafta boydan boya dikmeler, ahşapla kapalıydı üstü, çatıyı göremezdiniz. Yanlarda bölme bölme fiçılar, fiçılara merdivenle çıkılıyor. Aşağı yukarı otuz yıl öncesine kadar bizde de bir fiçı vardı. Normal tahta fiçı, ağzı dar göbekli, içinden bir şey almak için merdivenle çıkıyorduk. Bütün köy olduğu gibi bu fiçılarla doluydu. Zamanında burada yapılan şaraplar fiçılanıyor, gelen gemilerle Fransa'ya gidiyormuş, orada da şişeleniyor herhalde. Mübadelenin ardından yerleşen göçmenler burayı yağma etmişler, şaraphanenin içine tahıl koymuşlar. Hazır ambar, o zamanlar muhafazalı üstü kapalı pek yer yok. Kiremitleri Marsilya'dan gelmiş, hepsinin üzerinde Marsilya yazar. Sonrasında Balıkesir'den gelenlerin çatısını söküp gemiyle götürdükleri, ardından hükümet konağının yapımında kullandıkları söylenir. Bir kereste vardı hatırladığım, otuza otuz 10 metre boyunda, etrafı kurt vurmuş, çürümüş ama içi tertemiz. Şaraphanenin mermerini de söküp götürmüşler, bizim evdeki (Y02) mermeri sökmeye çalışmışlar ancak mermer kalın, kilit taşı gibi, sökmeye çalıştıklarında duvar aşağı inecek. Barakanın olduğu yerde muntazam bir kuyu var, oradan su ihtiyaçlarını karşılıyorlarmış. İçerisi su dolu, suyu bitmek tükenmek bilmez. Bodrumu falan yok, fazla suyun atılması için Veli Albay buraya boru döşedi. Köyde her yapının içerisinde mutlaka bir su kuyusu vardır. Ötedeki Lala Mustafa Paşa'nın çeşmesi de beş yüz yıldır akıyor. Ben burada yirmi, otuz ev hatırlıyorum bakmaya kıyamazdınız, öyle

güzel boyalı, iki katlı, üç katlı hep tavanlar işlemeli. Zamanında, iki yüzyıl evvel burası 600 haneymiş. Bu bölge fabrika diye anılırmış, bir burada bir de karşıdaki elektrik direğinin orada iki demir kapısı varmış, bahçe duvarlarıyla çevrili, kampüs gibi. Kurşun borular döşemişler denize kadar. Buradan vanayı açınca şarap akıyormuş ta deniz kıyısına. Daha sonra dedem o boruları hurdacıya satmış. İçeride sıra şu bu, pisliğin atılması için kanallar vardı. İki üç belki dört tane kanal. Kapıları ahşap, üst kısımlarda camla kapalıymış karşılıklı, hiçbirisi kalmadı bugüne. Yerdeki kitabesi değil, eşiğiymiş hep buradaydı. Atatürk zamanında dişli traktörler vardır ya hani, bunların betonlarını, mermerlerini hep o kırdı, içeride salça imalatı yaptılar. Su da basınca içerisini su çıksın diye hep söktüler. İçeride yerde delik delik bir beton vardı. Tuğladan bir ayak, fiçılar onun üzerinde diklemesine dururdu. Tabii biz değil esas dedelerimiz yetişti, ben 65 yaşındayım, belki üstü kapalı, yatık duranı da vardır. Karşıdaki evin olduğu yer eskiden bahçeymiş, bir havuzu varmış hala duruyor sanırım. Arkadaki yapılar ise Osman Albay'ın. Atatürk bize burasını iskan vermiş. Makedon göçmeniyiz biz, 1923'te mübadele olunca oradaki malını bırakıp, buraya gelmiş dedemler. Bakmışlar buraları güzel, bu ev şahane ev, ben bunu istiyorum diyip almışlar. Bir yeri kapan orasının hemen sahibi oluyormuş. Bomboş köy terkedilmiş altı yüz hane (D. Parlak, kişisel görüşme, 11 Eylül 2021).

Doğma büyüme buralıyım, yaşıam 86, bize her şeyi büyüklerimiz anlattı, biz hiçbirini görmedik. Benim babam Tikveş'ten gelmiş. Şu anda oğlum kaptan, sizin geldiğiniz feribot seferlerinde çalışıyor. Burasını biz böyle bulduk, hala da böyledir. Bize anlattıkları, şaraphanenin içinde o betonların üzerinde direkler varmış, burası iki katlıymış. İki tarafta boydan boya fiçılar, ortası da boşmuş. Biz o halini hiç görmedik. Ben doğmadan evvel gelmişler, şarap fiçılarını almışlar. Kimsenin tam bildiği yok ama denilene göre Tekirdağ, Şarköy'deki şarap mağazalarına fiçıları satmışlar. Kapının üstünde, arada kalan ince alanda mermeri varmış, onu da çalmışlar. Yerdeki mermeri biz koyduk, buranın değildir. Eskiden beri kapısı mapısı da yoktu. Doğrusunu biz de bilmiyoruz, belki bize yanlış anlattılar. Önemli olan doğrusunu bulmak. Buradan gidenler vaktinde orada yine aynı isimle yeni yerler kurmuşlar. Üç beş sene evveline kadar Yunanistan'dan, baba memleketlerini ziyaret etmeye

gelenler olurdu, evlerini ararlardı. Biz de misafirimiz olarak ağırlardık onları. Geldikleri zaman Erdek'te kalırlardı, pek bir bağlantımız olmazdı ağırlamak dışında. Kim istemez baba memleketini görmek, ben de gitsem görsem oraları (N. Uzun, kişisel görüşme, 13 Eylül 2021).

Burası otuz dönümlük bir yerleşkeymiş. Duyduğum kadarıyla bu bina da mavi urbalıların yatakhanesiymiş, çalışan işçilerin (Y05). Bu bina ise beyaz urbalıların (Y02). Pire'den pek çok kişi geliyormuş. Kimse vatanını unutamaz (S. Şekercioğlu, kişisel görüşme, 18 Eylül 2021).

Biz küçükken annem bizi yaklaşık bir haftalığına adaya getirirdi. Hep birlikte anneannemlerde kalırdık. Tüm hatırladıklarımız da o kısa dönemlere ait. Eskiden, Erdek'te bugünkü gemilerden yoktu. Paşalimanı Adası'na kayıkla beş, belki altı saatte geliniyordu. 71 yaşındayım, beş yaşındayken bu böyleydi, demek ki 1950'lerden bahsediyoruz. O zamanlar adada elektrik de yoktu, Paşalimanı'na gelmeyi hiç istemezdik hep ağlardık. Anneannemlerin Erdek'te de evleri vardı. Erdek'i severdik esas orada kalmak isterdik. Çocuktuk tabii, o yüzden hatırladıklarımız sınırlı. Anneannemlerin evinin (Y05) zemin katında ekmek yapılan kocaman bir mutfak vardı, tuğlalı eski büyük bacalı bir ocağı vardı içinde. Konumunu tam çıkaramıyorum ama merdivenle aynı yerdeydi diye hatırlıyorum, kapıdan girince tam karşıdaydı. Çok kapı olduğu için karıştırıyor da olabilirim. Her oda sokağa açılırdı. Mutfakın bir altında kiler dediğimiz bir yer daha vardı, küpler içinde peynirler dururdu. Sıkma sıkma kelle peynirleri. Hemen mutfakın yanında, yoldan ulaşılan bir tuvalet vardı. Okul tuvaleti gibi, dört belki beş tane tuvalet, birbirini görebilecek şekilde. Eskiden binanın hastane olduğu söylenir. Gider de yok tenekeyle su dönerdik, delikten aşağısı görünürdü. Oraya girdiğimiz zaman delikten düşeceğiz diye korkardık, ayağımızda da koca takunyalar. Tuvaletin yanı ise boştu, sokaktan bahçeye doğrudan geçebiliyorduk. Diğer köşe odada hasta bir dayım vardı o kalıyordu, o oval pencereden ona sigara falan verirlerdi, hiç girmezdik o odaya. Alt katın merdiveni iki kollu ahşap bir merdivendi, tek bir merdiven iki yana ayrılırdı. Üst katta yattığımız odalar vardı, sıra sıra üç tane yatak odası ve bir koridor. Bu kat ahşaptı diye hatırlıyorum. Sokak tarafında balkon olduğunu hatırlamıyorum. Sadece ön tarafta güzel bir balkonu vardı, zemini ahşaptı,

köşeleri belli demirlerinden. Büyük bir odanın balkonuydu diye hatırlıyorum. Hafize Teyze hatırlar. Bu katta da yine bir tane tuvalet vardı. Alttaki tuvaletin hizasında. Künkleri yoktu, altımızdan tavuklar geçerdi delikten görünürdü. Banyo yapmak için dışarıya çıkardık. Metruk evin çatısı bir gecede çökmüş, depremde değil de kendi kendine. Üst kat da herhalde çatı ile birlikte yıkılmış. Miras kaldığı için çok sahibi var bu evin. Dayım birisine kiralamış, o da ekip biçiyor bahçesinde. Esas Hafize Teyze'ye sormak lazım anneannemden önce neydi diye (Şekil 5.5). Benim hafızamda kalan çok güzel bir evdi. Balkonundaki süslemeleri çok hoştu. Pencereelerde hep camlar vardı. İnme binme camlar. Dışarıda da panjuru vardı, çengelini takardık. Bir sıcak su kaynağı vardı, hemen kapının orada, bir de yılanlı kuyu. İçi yılan kaynardı. Bizim evin hemen yanı da eski bir ev, Lütfiye Teyze'nin evi, orası da aynı iki katlıydı. Buradakiler Girit'e gönderilmiş. Biz de Yugoslavya'dan göçmüşüz, mübadele çocuklarıyız. Dedem Haydar Kantur kendilerine seçmiş bu evi. Esas Ortaköy'de otururduk. Yalının önünden denize girerdik. Yakın dönemde satıldı yalı. Eskiden sevmezdik ama şimdi buraları çok seviyoruz, 36 yıldır geliyoruz (P. Hürcan ve kardeşleri, kişisel görüşme, 17 Eylül 2021).

Adadaki çoğu bağ kurumuş, pek azı kalmış. Bunları yeni yetiştirmişler (Şekil F.43 c). Benim oğlan oradan birkaç kasa Adakarası alıyor, tanelerini ayıklıyor, yıkıyor yıkıyor sonra da ezerek plastik bidona atıyor. 40 gün boyunca üzümler orada kaynıyor kendi kendine, üzümlerin hepsi dibine çöküyor, süzerek ayrı yere alıyor. Süzdükten sonra iki, üç ay daha bekliyor (P. Hürcan ve Yüksel Hanım, kişisel görüşme, 17 Eylül 2021).

Önü bahçe, yukarıda sıra sıra üç tane oda. Sadece bir tanesinde balkon vardı, o da viranlamıştı (Y05). Şaraphanenin üstü kapalıydı, kocaman mengene vardı. Bütün beton döşeliydi, orada şarap yapılmış (Y01). Eskiden çok giderdim. Yanındaki binanın (Y02) yukarısını daha Rumlar bitirmemiş, bir oda yapmışlar, bırakıp gitmişler. Altta da bir oda vardı, aşağıda alçak bir mutfak ve bir oda daha vardı, babamın teyzesi yatıyordu orada. Yukarıda tek bir oda vardı, yapmamışlar daha yeni bina. O şaraphanenin altı su. Çeşmenin suyunun yarısı orada. İçinde büyük bir tulumba vardı. Doğan'ın babası Muharrem, çıkarttı onu hurdacılara sattı. Şaraphanenin içinde bir kırıklık var, onun altı bütünüyle su. Üzümleri mi yıkıyorlardı, fiçileri mi yıkıyorlardı

bilmem. Altı beton ya onun. Hala vardır belki içeride, kapatmadılarsa. Çocukken içine taş atardık, ardından güm diye ses gelirdi. Benim kayınpeder gümrük müdürüydü. Jandarmanın oradaydı gümrük binası. Gümrük geldiği zaman kornayı çalar, hepimiz korkar içeri kaçardık, bizi alacaklar diye, çocuk aklı işte. Ben bir yaşında geldim adaya. 1926 doğumluyum, 95 yaşımdayım. Yabancılarla gitmiyorduk, pek karışmıyorduk. Üç haneye gidiyorduk sadece. Zaten Giritlilerin hiçbiri Türkçe bilmez. Bizimkilerin kimileri Bulgarca bilir, Türkçe bilmez. Giritliler bizden dört sene evvel gelmişler. Rumların bıraktıklarını paylaşmışlar. Biz Selanik'ten geldik. Annemin sülalesi, gazinin memleketinden. Zübeyde Hanım'ın komşusu. Manastır'lı annem. Orada mallarını bıraktılar, gidenlerin yerine geldiler. Jandarmanın sırasındaydı bizim evimiz. İki katlıydı, çok güzeldi, sonra yandı. Rençperlik yapıyorduk, mısır, karpuz, buğday, arpa her şey. Ekip biçiyorduk. Buradaki musluğun taşıydı. Eski evimizdeydi. Ev yıkılınca buraya getirttim. Rumlardan kalmaydı. Evin hela taşı da var, burada dayalı duvara (Şekil F.44). Biz buraya gelince babam verdi o evi, Doğan'ın dedesine. Onun arkasında da mağaza vardı. O mağaza bizimdi, koyunları oraya kapatıyorduk. Şarapheneye gir bak o deliği kapatmışlar mı, kapatmadılarsa at bir taş (H. Hızlı, kişisel görüşme, 17 Eylül 2021).

Şekil 5.5: Hafize Hızlı ve Perihan Hürcan.

5.3 Yapı Tipolojisi Araştırması

Restitüsyon çalışmasına veri sağlaması adına, 19. yüzyıla tarihlenen şarap üretim yapıları ile öne çıkan yerleşimler incelenerek araştırma alanları belirlenmiştir. İlk aşamada Türkiye ve Yunanistan'da bulunan şarap üretim yapıları taranmış, neticesinde Tekirdağ'ın kıyı köyleri ile Samos Adası ve Attika bölgesinde yer alan şarap üretim yapıları incelenmiştir. Farklı ölçeklerde ve korunmuşluk düzeyinde yapılara sahip olan bu yerleşimler, günümüzde bağcılık ve şarap üretim faaliyetlerine devam etmektedir.

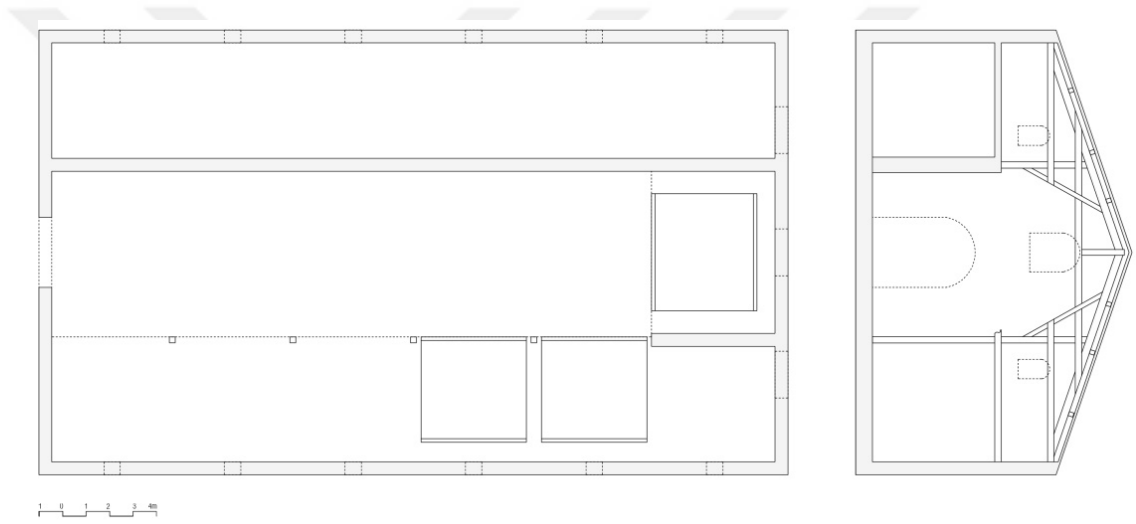
5.3.1 Tekirdağ'ın kıyı köyleri

Güney Marmara Adaları ile karşılıklı konumlanan Tekirdağ'ın kıyı köylerinde, 19. yüzyıl Rum şaraphaneleri doku olarak karşımıza çıkar. Osmanlı Dönemi'nde Marmara Denizi'nde gemiler birden çok iskeleye uğrayarak, farklı bölgelerin şaraplarını İstanbul'a ulaştırmaktaydı. BOA'da zecriye defterlerinden anlaşıldığı üzere, Güney Marmara Adaları'dan yüklenen gemiler, aynı zamanda Tekirdağ'ın sahil yerleşimlerinden de yük almaktaydı. Adalar ile Tekirdağ köylerinin coğrafi olarak yakınlığı ve ortak bir ticari rotada buluşması nedeniyle; bölgelerdeki şarap üretim yapılarında benzerlikler görmemiz mümkündür. Ön çalışmada tespit edilen şaraphanelerin yer aldığı; Marmara Ereğlisi, Kumbağ, Hoşköy, Mürefte ve Şarköy Nisan 2021'de gerçekleştirilen araştırma gezisinde ziyaret edilmiştir (Şekil 5.6).

Şekil 5.6: Tekirdağ kıyı köylerinin konumu.

Marmara Ereğlisi, Omurca Çiftliği Mevkii'nde (23 pafta, 4212 parsel) Rumlardan kalma kâgır bir şaraphane konumlanır. Dikdörtgen planlı (yaklaşık 19 x 32 m) yapının kuzey ve güney cepheleri boyuna doğrultudadır. Bu bölgede incelenen yapılar arasında, Paşalimanı Şaraphanesi'ne (14,2 x 41,2 m) ölçek olarak en yakın yapıdır. 2010 yılında 2. grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen şaraphane için, 2015 yılında kurul tarafından kamulaştırma onayı verilmiştir. Ancak yapının kamulaştırma süreci tamamlanmamış olup günümüzde şahıs mülkiyetinde bulunmaktadır. Alan ziyaretinde çevrili bu alana giriş izni verilmemiştir. Yapıda ölçü alınamadığı için metinde geçen ölçüler, hava fotoğraflarından ve belediyeden alınan fotoğraflar doğrultusunda yaklaşık olarak oranlanarak aktarılmış ve şematik bir çizim hazırlanmıştır (Şekil 5.7).

Şekil 5.7: Marmara Ereğlisi şaraphanesinin şematik çizimleri.

Beden duvarlarının ve çatısının bir kısmı yıkılmış durumda olan yapının içerisindeki çatı makasları ve devasa fiçiler görülebilmektedir (Şekil G.1 b). İç mekâna yerleşen ahşap bir konstrüksiyon, çatı ve ara kat döşemelerinin iskeletini oluşturur. Çatı makası ve döşeme kirişlerinin, beden duvarına oturduğu kısımlarda demir kılıçlar konumlanır (Şekil G.2 a). Fiçiler ise ahşap konstrüksiyonun dikmeleri arasına yerleşmektedir (Şekil 5.8). Yapı üst örtüsünü kaybettiği için hava fotoğraflarından çatı makasları okunabilmektedir. Böylelikle makasla birlikte çalışan dikmelerin aralıkları çıkarılabilir. Yapı uzun doğrultuda 6 eşit bölmeden oluşmaktadır, her bir bölme akstan aksa yaklaşık 4,5-5 metrelik genişliğe sahiptir. Yatay olarak konumlandırılan fiçilerin çapları 4 metre civarında olmalıdır. Marmara Ereğlisi Belediyesi'nden temin edilen fotoğraflar arasında, onarım görmüş bir şekilde ön cephenin ayakta olduğu görülmektedir (Şekil G.2 d). Yapının orta aksında bir giriş

kapısı, üstünde bir pencere açıklığı ve iki yanında simetrik bir şekilde iki küçük pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapı eninin 3 metreye yakın, yüksekliğinin ise 3,5 metreyi biraz aştığı tahmin edilmektedir. Fotoğraftan kapının kaybettiği, pencerelerin ise özgün doğramalarını koruduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5.8: Marmara Ereğlisi şaraphanesinde ahşap fıçılar (Marmara Ereğlisi Belediyesi).

Şarköy, Mürefte Mahallesi, Köy Kenarı Mevkii'nde (258 ada, 5 parsel) kâğır şarap mağazası bulunur. Tescili 2. grup olarak 2017 yılında yapılan yapı şahıs

mülkiyetindedir. İki birimli olarak algılanan yapı, içeride ortak bir mekân oluşturur. Ana yapının giriş kapısı üzerinde mermer kitabe bulunur. Kitabede Yunan alfabesi ile yazılan “Konstantinos Theofilaou 1887” muhtemelen şarap deposunun sahibini ve yapılış tarihini belirtmektedir (Şekil G.3). Bitişik yapı biraz daha alçaktır ve sokak üzerinden ayrı bir girişi bulunmaktadır. Bölgedeki çoğu şarap deposunda olduğu gibi, iç mekânda ikinci dönem kullanımına ait beton şarap hazneleri yer alır. Bu hazneler iç bölmelere sahip olup, her birimin lomboz için açıklığı vardır (Şekil 5.9). Yapılar ahşap çatılarını kısmen korumaktadır. Ana yapı dikdörtgen bir plana sahiptir ve çatı makaslarının geçtiği açıklık yaklaşık 12 metredir. Bitişik yapının planı ise parselle uymaktadır, bu nedenle çatı makasları yapı boyunca değişiklik göstermektedir (Şekil G.4). Yapının genişlediği yerde açıklık 13 metre civarındadır. İçeri girilemediği için ölçümler hava fotoğrafları üzerinden yapılmıştır.

Şekil 5.9: Mürefte’de beton şarap hazneleri.

Mürefte sahil yolu üzerinde (273 ada, 21 parsel) bulunan bir başka şarap mağazası birkaç yapı ile birlikte 2018 yılında 2. grup korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Kâğır şaraphanenin denize bakan cephesi asimetrik bir düzene sahiptir (Şekil 5.10). Yapının özgün olduğu düşünülen iki panelli ahşap sürgü kapısı ve kemerli penceresinin demir elemanı korunmuştur. Kapının panelleri yatay bir profile asılmıştır. Panellerin sürülebilmesi için panellerin üst köşelerinde tekerlekli elemanlar yer almaktadır (Şekil G.5). Cephede altı adet küçük pencere açıklığı vardır. Cepheler çimento esaslı bir sıva ile sıvalı durumdadır. Kısmi olarak çökmüş çatısının dikmeli ahşap konstrüksiyonu bulunmaktadır. İç mekâna sonrada eklenen

beton tankların yüzeyine basamak görevi gören metal elemanlar yerleştirilmiştir. Haznelerin hemen önünde kanallar konumlanmaktadır (Şekil G.6).

Şekil 5.10: Mürefte sahilinde şaraphane.

Şarköy'ün Mürefte'den daha iç kısımda yer alan Yukarıkalamış Mahallesi'nde (131 ada, 44 parsel) 2018'de tescillenen kâgir şarap mağazası bulunur (Şekil G.7-8). Giriş kapısının yer aldığı cephe simetrik bir düzene sahiptir. Orta aksında sürgülü metal panelli giriş kapısı ve kemerli penceresi, iki yanında da ikişer kesme taş söveli pencere bulunmaktadır. Kemerli pencere boyalı durumdaki özgün demir elemanını korumaktadır. Sövelerin üzerinde bulunan izler muhtemelen yapının kaybedilen kepenkleriyle ilişkilidir. Moloz taş örgülü kâgir yapıda üçlü tuğla sıraları yapıda hatıl görevi görmektedir. Metal profillerle oluşturulmuş bir konstrüksiyon ve üzerinde yer alan oluklu levhalar yapının mevcut üst örtüsüdür. Özgün çatının hasar aldığı dönemde, yapının kalkan duvarların üst bölümleri de hasar almış olmalıdır. Sıvalı bölümler sonradan müdahale görmüş kısımlardır. Yapının içerisinde seramikle kaplanmış beton tanklar bulunmaktadır. 2021 yılındaki ziyaret esnasında kullanılmayan yapı, bu yıl çeşitli müdahalelerle “Şekerci Bağ Evi” olarak kullanıma açılmıştır.

Mürefte sahilinde üretim tesislerinden oluşan geniş bir alan bulunur (Şekil G.9). Şaraphane yapılarının yer aldığı beş parsellik alan 2018 yılında tescil edilmiştir. Kullanıma bağlı olarak yapılan değişikliklerle Rumlardan kalan kâgir yapılar özgünlüklerini büyük oranda kaybetmiştir. Alanda şarap üretimleri üç ayrı firma

tarafından sürdürülmektedir. Ada-parcel bilgileri 279/36, 279/37, 280/1 olan yapılar Kutman Şarapları'na aittir. Kutman Ailesi mübadele öncesinde 1896 yılında bir şaraphane satın alarak şarapçılık işine başlamış, ardından komşu şaraphaneleri de almıştır. Günümüzde iki yapıda üretim devam etmekte, 36. parselde yer alan diğer yapı ise şarap müzesi olarak işlevlendirilmiştir (Şekil G.10). Harap durumda olması nedeniyle yeniden inşa edilen bu yapı yaklaşık yirmi yıldır müze olarak kullanılmaktadır. Müzede üretim ile ilişkili çeşitli aletler, presler, meşe fıçılar, şişeler, eski kayıtlar, fotoğraflar sergilenmekte, şarap tadımı ve satışı yapılmaktadır. 37. parseldeki yapıya ait olduğu düşünülen eski bir fotoğrafta, çalışanlar ve sepetlerde toplanmış üzümler görülmektedir (Şekil 5.11). Günümüzdeki kapıdan farklı olsa da, o dönemde de iki panelli sürgü kapının kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hangi yapıya ait olduğu tespit edilemeyen bir diğer fotoğrafta, giriş kapısının üzerinde konumlanan kemerli pencereye ait doğrama ve demir eleman yer almaktadır. Üretim tesisinin dışında 2 metre yüksekliğine sahip eski bir ahşap fıçı ve üzüm presleri sergilenmektedir (G.11). İç mekânda üretimde kullanılan farklı ebatlardaki paslanmaz çelik tanklar yer alır. Yapılar hakim rüzgar yönü (kuzeydoğu) doğrultusunda konumlandırılmıştır.

Şekil 5.11: Mürefte Kutman Şaraphanesi (Url-6).

Şarköy'e bağlı başka bir kıyı yerleşimi olan Hoşköy'de Melen'in üretim yaptığı kâgir şaraphaneler bulunur (Şekil G.12). Üretim yapısının kapıları üzerinde kemerli pencereleri konumlanır. Bir pencerenin özgün demir elemanını koruduğu, diğerinde ise yakın dönemde üretilen bir benzerinin yerleştirildiği görülmektedir. Hoşköy'den Şarköy'den Tekirdağ yönüne devam eden sahil yolu üzerinde Kumbağ yerleşimi bulunur. Kumbağ'daki kâgir şaraphane 2015 yılında tescil edilmiştir (Şekil G.13). Yakın bir tarihte sanat galerisi olarak kullanıma açılmıştır.

Şarköy'ün merkez yerleşiminde Tekel Şarap Fabrikası bulunmaktaydı. Zaman içinde atıl durumda kalan fabrika, yakın bir dönemde yıkılmıştır. Yapının yıkımından önce çekilen fotoğraflarından üretim yapısının içinde yer alan beton haznelerin “kuv” olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır (Şekil G.14). Yapıdaki kuvlerin hem ön yüzeylerinde, hem de üst kısımlarında açıklıklar bulunur. 1960'larda inşa edilen yapı çelik çatı konstrüksiyonuna sahiptir. Bölgedeki kâgir yapıların hemen hemen tamamında bulunan beton ekler (kuvler), mübadelenin ardından Türkler tarafından şarap üretimlerine devam edildiğinin göstergesidir.

5.3.2 Samos Adası ve Attika Bölgesi

Osmanlı İdaresi altında yüzyıllar boyunca bir arada yaşamış farklı milletler birbirlerini etkilemiş ve ortak kültürler oluşmuştur. 15. yüzyılın ortalarından, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Yunanistan'ın büyük bir kısmı Osmanlı Devleti'nin idaresi altındadır. Yunanistan 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır.

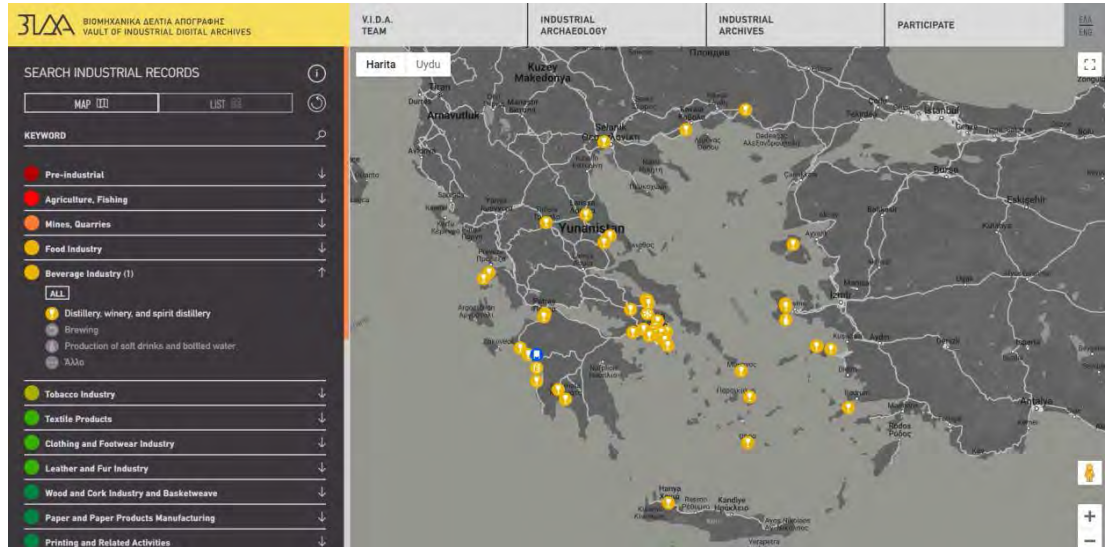
Milliyetçilik akımları öne çıkmadan önce; Yunanistan'daki yerleşimlerle, Anadolu'daki Rum yerleşimlerinin dinamikleri çok farklı olmamalıdır. Osmanlı Dönemi'nde çoğunlukla Rumların yaşadığı Güney Marmara Adaları'nın, Ege Adaları ile nüfus yapıları, geçim kaynakları ve idari olarak benzerlik gösterdiği söylenebilir. Samos Adası'nın Kerveli Köyü, eskiden Müslümanların yoğun olduğu bir yerleşimdir. Paşalimanı Adası'nda benzer bir şekilde Poyrazlı Köyü adanın Müslüman nüfusunun yoğunlaştığı yerleşimdir. Adaların diğer bölgelerinde daha çok Rumlar yaşamıştır. Adalarda Rumlar denizcilik, balıkçılık, bağcılıkla uğraşmış ve şarapları ile tanınmıştır.

Arşiv taramaları neticesinde araştırma bölgesi olarak belirlenen Samos Adası'da 4 şarap üretim yapısı seçilerek çalışma kapsamında ele alınmıştır. Attika'da konumlanan Tatoi şaraphanesi de ekipmanları ile korunmuş bir üretim yapısı olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmiştir. Samos Adası'nın ana karaya uzaklığı 2 kilometredir ve Yunan Adaları arasında Türkiye'ye en yakın olan adadır. Aydın, Kuşadası'nın batısında konumlanır. Samos Adası'nda incelenen yapılar adanın kuzey yerleşimleri olan Vathi ve Karlovasi'de yer alır. Attika bölgesindeki Tatoi Şaraphanesi ise Atina'nın yaklaşık 25 km kuzeyindedir (Şekil 5.12).

Yunanistan'daki şaraphane yapıları araştırılırken Pandektis ve VIDA arşivlerinden yararlanılmıştır. Pandektis'in "Ege'deki Sanayi Kuruluşları ve Atölyeler" koleksiyonu, özellikle Samos Adası'ndaki şarap üretim yapılarını içerir. VIDA ise Yunan endüstri mirası üzerine farkındalığı artırmayı amaçlayan bir kuruluşun arşividir. VIDA'nın çevrimiçi arşivlerinde yer alan yapılar interaktif bir harita üzerine işaretlenmiştir. Harita endüstri yapılarının üretim gruplarına göre sınıflandırma imkanı sunar (Şekil 5.13). İçki fabrikaları sınıfında Yunanistan genelinde çok sayıda şarap üretim yapısı bulunmaktadır.

Şekil 5.12: Samos Adası ve Tatoi'nin konumu.

Şekil 5.13: VIDA interaktif harita (Url-7).

Atina'da bulunan Benaki Müzesi'nin fotoğraf arşivinde yer alan Samos fotoğrafları, kıyılarına dizilmiş fiçileri ile adanın şarap faaliyetlerini yansıtmaktadır (Şekil 5.14). Paşalimanı (Aloni) Adası şaraphanelerinin faaliyet göstermekte olduğu 19. yüzyılın

ikinci yarısında Samos (Sisam) Adası, Osmanlı'ya bağı olduğu için BOA belgeleri arasında Sisam Beyliği'ne ait içki kayıtlarına rastlamak mümkündür. Bağcılık ve şarap üretim faaliyetleri devam eden adada kâgir şaraphane yapılarının bir bölümü atıl durumda kalmış, bir bölümü yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 5.14: Samos, 1932 ve 1963 (Benkaki Arşivi).

Samos'un kuzey kıyılarında Vathi yerleşiminde 19. yüzyılda *Goldstein ve Galanis Şirketi* tarafından işletilmeye başlanan bir şaraphane bulunmaktadır (Şekil 5.15). Şaraphane o dönem fiçi üretimhanesi olarak da faaliyet göstermekteydi. 1934 yılında

EOSS²⁹ tarafından satın alınmış olan yapı, kooperatifin ilk üretim tesislerinden olmuştur. 2005 yılında ise şarap müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Βακαλοπούλου vd., 2017). Dikdörtgen planlı kâgir yapının ölçüleri yaklaşık olarak 16 metreye 35 metredir. Yapının iki yanında bitişik birimler bulunmaktadır. Sahil cephesi kesme taş örgüye sahipken diğer cepheler moloz taş örgüdür (Şekil H.1). Alt kotta lentolu açıklıklar varken üst kotta basık kemerli açıklıklar yer almaktadır. İç mekânda yer alan 80 tonluk büyük fıçılar taş setlerin üzerine oturmakta ve üst kısımlarına erişmek için dar ahşap platformlar yer almaktadır (Şekil H.2). Bu mekân şarap tadım alanı olarak kullanılmaktadır. Müzede fıçı yapım aletleri ve şarap üretimi ile ilişkili gereçler sergilenmektedir.

Şekil 5.15: Goldstein ve Galanis Şaraphanesi, Samos (Pandektis).

Samos Şarap Müzesi ile aynı limanda, birkaç blok ötede konumlanan Ioanni Nikolareizis Şaraphanesi de 1934 yılında kooperatiflik tarafından satın alınmıştır (Şekil 5.16). Günümüzde hala EOSS tarafından kullanılmaktadır. Kâgir yapı dikdörtgen planlıdır. Kısa cepheler yaklaşık 15 metre, uzun cepheler ise 26 metredir. Simetrik bir düzene sahip olan cephelerde karışık derzli kesme taş örgü görülmektedir (Şekil H.3). Kemerli açıklıkların üst bölümlerinde dekoratif elemanlar

²⁹ Enosis Oinopoitikon Syntairismon Samou (Samos Şarap Kooperatifleri Birliği).

yer alır. Pencereelerde ahşap kepenkler vardır. 2006 tarihli iç mekân fotoğraflarından bir depo olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Görselde kapı ile pencere arasında yatay ahşap bir elemanın bulunduğu görülmektedir. İç mekân duvarları moloz taş örgüye sahiptir. Duvarlar üzerinde iskelelerin yerleştirildiği yuvalar bulunmaktadır. Harita üzerinden yaklaşık olarak alınan ölçüler doğrultusunda çatı makaslarının geçtiği açıklık 14-15 metre civarında olmalıdır.

Şekil 5.16: Ioanni Nikolareizis Şaraphanesi'nin 1906 tarihli fotoğrafı ([Url-8](#)).

Vathi Limanı'nda biraz daha merkezin dışında kalan bir kâgir şaraphane, VIDA arşivinde *Alberto ve Joseph Missier Şaraphanesi* olarak geçmektedir. Dikdörtgen planlı yapı şaraphane hemen hemen Paşalimanı Şaraphanesi ile aynı boyutlardadır. Hava fotoğrafı üzerinden yapılan ölçüm doğrultusunda yapı yaklaşık olarak 42 metreye 16 metredir (Şekil 5.17). Duvarları moloz taş örgüye sahiptir, yapı köşelerinde ve kapı sövesinde kesme taş kullanılmıştır. Kemerli kapı açıklığının üst kısmında süslemeli demir eleman konumlanır. Kısmi olarak ayakta olan ahşap çatı, metal makasları ile kompozit bir elemandır (Şekil H.4). Yapının 2006 tarihli fotoğrafından cephenin tuğla söveli bir açıklığının daha olduğu anlaşılmaktadır, karşı cephesi de benzer düzene sahiptir (Şekil H.5). Şaraphanenin iç mekân fotoğraflarına erişilememiştir.

Şekil 5.17: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi hava fotoğrafı (Google Earth).

Karlovasi yerleşiminde bulunan *G. D Hatzioannou Şaraphanesi* 1934 yılında EOSS tarafından satın alınmış ve depo olarak kullanılmıştır (Şekil 5.18). Cephenin kemerli açıklıklarında dekoratif elemanlar yer almaktadır (Şekil). Duvar örgüsü moloz taş olup, yapı köşelerinde ve pilastrlarda kesme taş; silmelerinde ve üst kat açıklığının sövesinde tuğla kullanılmıştır. Simetrik bir cephe düzenine sahiptir. Kapı açıklığının üzerinde bulunan mermer kitabesinde 1892 tarihi geçmektedir (Şekil H.6).

Şekil 5.18: G. D Hatzioannou Şaraphanesi (Bakaloπούλου vd., 2017)

Atina'nın kuzeyinde Aharnes şehrine bağlı olan Tatoi bölgesinde eski Yunan krallığının yazlık sarayı bulunur. Geçmişi 1870'lere dayanan krallık mülkü, Parnitha Ulusal Parkı'nın içinde geniş bir alana yayılmakta ve farklı yapı birimlerinden oluşmaktadır. Yerleşkede bulunan çeşitli endüstri tesislerinde üretilen şarap, zeytinyağı ve süt ürünleri 1960'lara kadar satılmaya devam edilmiştir. Üretilen ürünler hem yerel, hem Avrupa pazarında yer almıştır. Arazide yaklaşık 130 dönümlük bir alanı kaplayan geniş üzüm bağları ve şaraphane bulunmaktadır (Şekil 5.19). Tatoi siyasi yıkımlar, yangınlar ve depremlerin neticesinde büyük hasar almıştır (Λήδα, 2017, ss. 12-15).

Şekil 5.19: Tatoi Şaraphanesi (Url-9).

Terk edilmiş olan yapılar için yakın dönemde koruma çalışmaları başlatılmıştır. Yerleşkedeki Tatoi şaraphanesi korunmuşluk seviyesi ve mimari özellikleri ile önemli bir örnek teşkil eder (Şekil H.7). Kâgir yapının ara kat döşemesi, incelenen diğer yapılardan farklılık göstererek tuğla tonoz ve ayaklardan oluşmaktadır (Şekil 5.20). Yapı içerisinde çok sayıda üretim gereçleri, şarap fiçileri ve şarap şişeleri korunmuştur (Şekil 5.21). Şarap üretiminin süreçleri doğrultusunda şaraphane üç bölümden oluşur. Kuzey kısmında yer alan bölüm şarap mahzeni olup toprak altında kalacak şekilde kurgulanmıştır (Şekil H.8-9). Yapı kuzeydoğu, güneybatı aksına yerleşmektedir.

Şekil 5.20: Tatoi Şaraphanesi (Url-10).

Şekil 5.21: Tatoi Şaraphanesi, fiçılar ve şişeleme gereçleri (Url-11).

5.4 Restitüsyon Sorunları ve Öneriler

Şaraphane yapılarının ilk inşa dönemine dair hazırlanan restitüsyon çalışması; vaziyet planı, şaraphane (Y01) yapısının plan, kesit, görüşlerini ve idari yapının (Y02) cephe önerilerini kapsar (Ek J). HGM'den temin edilen hava fotoğrafları, vaziyet planı önerisinin hazırlanması için kullanılmıştır. Yapılarının 30 yıl öncesine ait belgesel görüntüleri, mevcut durumu ile benzer olduğu için katkıları sınırlı kalmıştır. Yapı tipolojisi araştırması, sadece Y01 yapısına ilişkin örnekleri ortaya koymuş, yerleşkenin diğer birimleri hakkında yeterli veri sağlamamıştır. Ada sakinleri ile yapılan görüşmelerde, özellikle ikinci dönem kullanımlarına yönelik sözlü bilgiler elde edilmiş, idari birim (Y02) ve lojmanın (Y05) yapıların özgün mekan organizasyonu bu nedenle çalışılmamıştır. Restitüsyon çalışmasında varsayımla ilerlememek için öneriler belirtilen kapsamda ve Y01 şaraphane odağında hazırlanmıştır.

Şaraphane yapılarının 1920'lere kadar faaliyet göstermiş olduğu düşünülürse yapılar, 100 yıl öncesinde iyi durumda olmalıdır. Temin edilen en eski görüntü bu tarihten 30 yıl sonrasına, 1953'e ait hava fotoğrafıdır (Şekil D.1). Fotoğrafta şaraphane yapılarının etrafında parsellenmiş ekin alanları vardır, yakın çevredeki tek yapı sahilde konumlanan camidir. Yerleşkenin etrafında günümüzde kısmi olarak korunan taş bahçe duvarlarının tanımladığı alan yaklaşık olarak anlaşılabilse de özellikle kara tarafının ne şekilde kapatıldığı net değildir. Şaraphane yapılarının duvarlarla çevrilmesi bir tür güvenlik önlemi olabilir. Üretim yapısının yakınlarında bir iskelenin bulunması muhtemeldir.

Günümüzde Y01 şaraphane yapısının beden duvarları dışında çoğu mimari elemanı kaybedilmiştir. Şaraphanenin kaybedilen elemanlarının hangi malzeme ile ne şekilde üretilmiş olduğu konusunda bize en çok fikir veren, yapıda tespit edilen izler ve tipoloji araştırması olmuştur. Şaraphanenin eski hâline küçük yaşlarda tanıklık eden ada sakinleri, yapının hep aynı durumda olduğundan bahseder ve aile büyüklerinin anlattıklarını aktarırlar. Bu doğrultuda şaraphanede ara katın ve dikmelerin, kanalların ve çok sayıda büyük fiçinin varlığından söz etmek mümkündür. Yapının restitüsyon konuları; çatı, ara kat döşemesi, merdiven, ve doğramalar sırasıyla ele alınmıştır.

Y01 şaraphane yapısının 1953 tarihli hava fotoğrafında çatısı olmadığı görülmektedir. Yaklaşık 30 yıllık bir süre içerisinde çatısını tamamen kaybetmiş olması, bir müdahale sonucunda gerçekleştiğinin göstergesidir. Ada sakinleri de çatının sökülerek taşındığından bahsetmiştir. Kaybedilen üst örtünün bir beşik çatı olduğu, kalkan duvarlardan anlaşılmaktadır. Çatı makasları yapının uzun olan kuzey ve güney duvarları üzerine oturtulmuştur. Bu doğrultuda geçilen açıklık akstan aksa 13.5 metredir. Moloz taş duvarlardaki yaklaşık 4.3 metrede bir tekrarlanan boşluklar, sekiz adet çatı makasının varlığına işaret eder. Doğu ve batı cephelerine ise yaklaşık 1.6 metrelik aralıkları olan çatı aşıkları denk gelmektedir. Ahşap çatı konstrüksiyonu önerisi, bahsedilen sayısal verilerle birlikte Tekirdağ şaraphaneleri incelenerek hazırlanmıştır. Çatı özgün durumunda, Y02 yapısında bulunan Marsilya kiremitleri ile kaplıdır.

Yapının kuzey ve güney duvarlarında ortalama +4.50 m kotuna denk gelen, 1 metre sıklığında kiriş yuvaları bulunur (Şekil 5.22). Yuvaların sıklığının sabit ve duvar boyunca sürekli olduğu düşünülürse, döşemeler kesintisiz bir şekilde devam etmelidir. Doğu ve batı duvarlarında kiriş yuvalarının kotu ile uyuşan izler bulunmaktadır (Şekil 5.23). Bu doğrultuda, ahşap döşemelerin yaklaşık 3 metrelik genişliğe sahip olduğu düşünülmektedir. Ara kata, büyük fıçı ağızlarına erişim için ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Alan preslenmiş üzümelerin fermantasyon fıçılarına doldurulması için kullanılmış olabilir. Fransa'da 19. yüzyıla tarihlenen şarap dolumunu gösteren fotoğraf ara kat kullanımı hakkında fikir vermektedir (Şekil 5.24).

Şekil 5.22: Kuzey duvarındaki kiriş yuvaları.

Şekil 5.23: Ara kat döşemesine ilişkin giriş izleri.

Şekil 5.24: 19. yüzyılda şarap fıçısı dolumu, Fransa (Url-13).

Ara kat döşemeleri arasında bağlantı bulunmuyorsa, yapıda en az iki merdiven olmalıdır. Merdivenlerin konumlarına ilişkin kesin veriler elde edilemese de, servis kapısı olduğu düşünülen doğu girişine yakın konumlandığı varsayılmıştır. Rıht yüksekliğinin 17-18 cm olduğu, 25 basamaklı bir merdiven ile +4,50 metre kotuna çıkılabilir. Merdivenler iki kollu ve ahşap olarak önerilmiştir. Yunanistan'daki yapı örnekleri arasında, ahşap merdivenini koruyan iki şaraphane bulunmaktadır (Şekil 5.25).

Şekil 5.25: Samos Adası ve Tatoi'deki şarap üretim yapılarının merdivenleri (Pandektis, Url-10).

Y01 yapısının batı girişi haricinde tüm açıklıklarında, doğramaların yerleştiği tuğla detay bulunmaktadır. Batı kapısında bu detayın bulunmaması, farklı tipte bir kapının varlığına işaret eder. Bu doğrultuda bölgedeki yapılar incelendiğinde, büyük açıklıklar için sürgü kapıların tercih edildiği örnekler görülmektedir (Şekil 5.26). Benzer şekilde Tekirdağ kıyı köylerindeki yapılarda da sürgü kapı kullanımı dikkat çekmektedir. Batı kapısının lento altında, açıklığın üzerinde bulunan ince uzun girinti, sürgü kapının bağlantı detayı ile ilişkili olabilir.

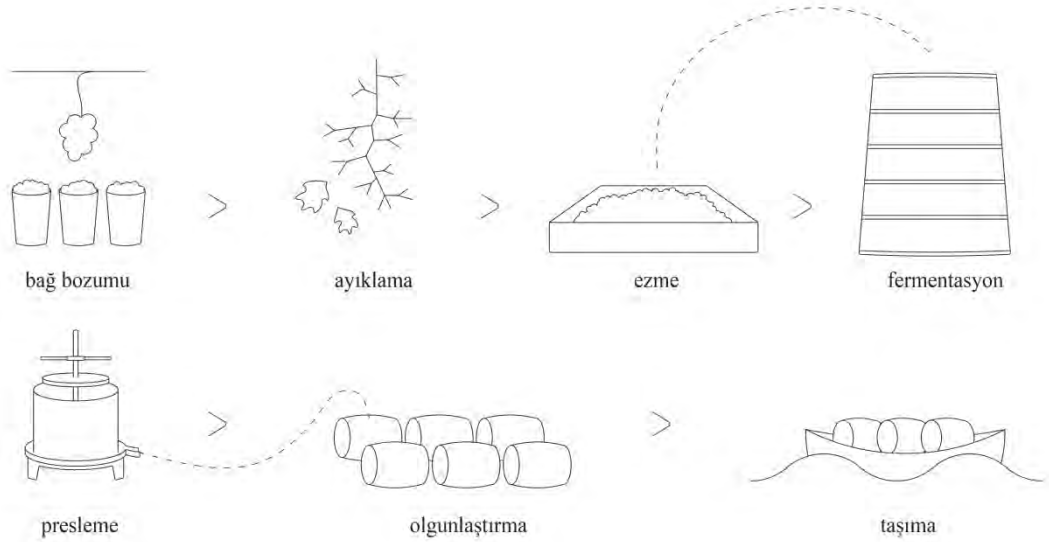
Şekil 5.26: Bandırma Mezbahası, 1937 (Ülker, 2019, s. 379).

Yapının kuzey kapısı ve üstünde konumlanan pencerenin sövelerinde demir miller tespit edilmiştir. Bu açıklıklarda kanatlı kapı ve kepenklerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Doğu ve batı cephelerinde bulunan yarım daire pencerelere şaraphane yapılarında sıkça rastlanmaktadır. Bu tür pencereler ışınsal bir kayıt düzenine ve önlerinde demir elemanlara sahiptir. Bu elemanların dekoratif detaylara sahip olan örnekleri ve süslemesiz, sade örnekleri yapı tipolojisi araştırmasında karşımıza çıkmıştır. Y01 yapısının pencere önü demir detayı Mürefte’de bulunan sade sayılabilen örneklerden uyarlanarak hazırlanmıştır. Lojman yapısının (Y05) balkonundaki demir paraçol detayı, Mürefte’de bir konut yapısında görülmüştür. Bu nedenle dönemin yapı malzemelerinin ve bu tip demir elemanlarının iki bölgede de kullanılmış olduğu söylenebilir. Yapının düz kemerli pencere açıklıkları için giyotin pencereler önerilmiştir. Benzer yapıların pencerelerinde kepenkler görülmüş olsa da yapıda kepenklerin takıldığı herhangi bir bağlantı izine rastlanmamıştır.

Y02 yapısının batı cephesi, Y03 ve Y04 birimleri ile birlikte üç yapının kuzey cephelerinin restitüsyon önerileri hazırlanmıştır. Y02 yapısının cephelerine konut kullanımında yeni açıklıklar eklenmiş olsa da, özgün cephe düzeni söveler sayesinde okunabilir durumdadır. Yapının batı cephesi, ana girişin bulunduğu ve mermer kitabenin yer aldığı cephedir. Giriş kapısında, demir miller ile tuğla örgüye bağlı durumda olan ve özgün olduğu düşünülen ahşap bir kapı kanadı bulunmaktadır. Kapının iki yanında bulunan düz kemerli pencere açıklıklarında ahşap giyotin

doğramalarının bulunduğu düşünülmektedir. Yapının sadece bu cephesinde tuğla silme bulunmaktadır. Y01’de bulunan kat silmesi ile aynı kottadır. Silmenin iç tarafında Y01’de olduğu gibi giriş yuvaları tespit edilememiştir. Konut kullanımına ait olan döşeme kotu silme kotundan aşağıdadır. Yapıda özgün bir ara katın varlığından kesin olarak bahsedilemez. Kuzey ve güney cepheleri aynı cephe düzenine sahiptir. Orta akslarında; alt kısımda düz kemerli, üst kısımda göz pencere olmak üzere iki açıklık bulunmaktadır. Y02, Y03 ve Y05 yapılarının pencereleri, kotu itibari ile iç mekânların dışarıdan algılanabileceği seviyededir. Yapılarda mahremiyet amacıyla kepenkler kullanılmış olabilir. Y04 yapısında özgün pencere açıklığı bulunmamaktadır. Yapı özgün açıklığını kaybetmiş olabilir ya da mahzen amaçlı kullanıldığı için pencere açıklığına sahip olmayabilir.

Paşalimanı Şaraphanesi’nde ana üretim süreçleri Y01 yapısında gerçekleşiyor olmalıdır. Mekânsal kullanımları belirlenemeyen Y02, Y03 ve Y04 yapıları, birimlerdeki girişlerin dağılımı düşünüldüğünde bir iş akışının parçaları olduğunu düşündürmektedir. Gerçekleştirilen şarap üretiminin net olarak yerleşkede mekânsal karşılıkları belirlenemese de, sürecin ilerleyişi hakkında bir öneri hazırlanmıştır (Şekil 5.27).

Şekil 5.27: Şarap üretim şeması.

Öneride adadaki şarap üretimi; bağ bozumu ile başlar. Erdek ve çevre adalardan katırcılar ile bağ bozumunda çalışacak işçiler adaya gelir. Toplanan üzümler sepetlerle şaraphanelere taşınır ve bir tekneye boşaltılır. Hasattaki yaprak ve benzeri çöpler ayıklandıktan sonra, üzüm taneleri suyunu bırakması için kabaca ezilir.

Cibresi³⁰ ile birlikte üzüm şirasının büyük fıçılarda fermantasyonu sağlanır. Süreç tamamlandıktan sonra cibre içinde kalan şıra preslenerek alınır. Ayrılan cibre arak yapımında kullanılabilir. Şarap olgunlaştırılmak üzere daha küçük boyutlardaki fıçılara doldurulur. Serin ve nemli bir ortam ihtiyacı duyan bu süreç genellikle zemin seviyesinin altında kalan mahzenlerde gerçekleştirilir. Yerleşkede böyle bir mekân olmasa da Y03 ve Y04 birimleri bu amaçla kullanılmış olabilir. BOA kayıtlarından anlaşıldığı üzere adada üretilen şaraplar, fıçılar içerisinde başka yerlere taşınıyordu. Süreçte şişeleme aşaması olup olmadığı bilinmemektedir. Alan çalışmasında Doğan Parlak'ın aktardıklarına göre; iskeleye yanaşan teknelerin kendi hazneleri bulunuyordu ve şarabın aktarılması için denize kadar uzanan kurşun bir boru hattı döşeliydi. Günümüzde bu hatta dair bir ize rastlanmamış olsa da, şaraphede üretilen şarapların farklı yöntemlerle alıcılara ulaştırılmış olması mümkündür.

³⁰ Üzüm ya da sulu meyvelerin kabuk, çekirdek ve liflerinden oluşan posa.

6. RESTORASYON

Endüstri miraslarının korunması üzerine uluslararası bir başvuru kaynağı olan Dublin İlkeleri³¹ endüstri miraslarını, somut ve somut olmayan öğelerini kapsayan çok bileşenli yapısı ile tanımlar. Bu bileşenler; endüstri yapıları, siteleri, peyzajları ve bunlarla ilişkili olan tüm altyapılar, makineler, gereçler, teknik bilgiler, temin, üretim ve dağıtım süreçleri, iş ve çalışan organizasyonu olarak sıralanabilir. Paşalimanı şaraphane yapıları, bahsedilen bileşenlerinin çoğunu kaybetmiş bir 19. yüzyıl endüstri yapısıdır. Teknolojik gelişmeler ve farklı mekân ihtiyaçlarından dolayı çoğu endüstri yapısının terk edilmesine karşın bu yapılar; 1920’lerde özgün kullanıcılarını kaybetmesi ve adanın yeni sakinleri tarafından şarap üretimlerinin sürdürülememesi nedeniyle atıl kalarak günümüzdeki harap duruma gelmiştir. Süreçte özgün bağlam yitirilmiş, pek çok yapısal eleman ve üretim ile ilişkili tüm taşınırlar kaybedilmiştir.

Şaraphanenin korunmasına yönelik getirilecek olan öneriler yalnızca yapısal varlığını korumaya yönelik olmamalıdır. Quebec Bildirgesi³² kültür miraslarının somut bileşenleri ile birlikte; anılar, anlatılar, törenler, dokular, kokular gibi somut olmayan bileşenlerinin, kültürel mirasa bütüncül bir anlam kazandırdığını ve bir bütün olarak sürdürülebilir olduğunu vurgular. Bir yere anlam, duygu, gizem katan, “yerin ruhunu” oluşturan tüm öğelerin korunması ve desteklenmesi gerekliliği üzerinde durur. Bildirgede yerin ruhu kavramının, toplumdaki ihtiyaçlara yönelik yeniden yapılanması nedeniyle değişken yapıda olduğu ve onu şekillendiren en önemli aktörler arasında kullanıcıların yer aldığı vurgulanmıştır. Özgün kullanıcılarını kaybetmiş bir yer olarak Paşalimanı Adası’nın mübadele öncesi ruhunu geri getirmek

³¹ ICOMOS 17. Genel Kurulunda kabul edilen, ICOMOS ve TICCIH kuruluşlarının endüstri miraslarının korunmasına yönelik ortak ilkeleri.

³² Quebec, Fransa’da 2008 yılında gerçekleştirilen ICOMOS 16. Genel Kurulunda kabul edilen, yerin ruhunun korunmasına yönelik ilke ve önerileri içeren bildirge.

mümkün olmasa da, geçmişte karakterini oluşturan değerlerin izlerini korumak ve mübadelenin etkilerinin unutulmamasına yönelik yaklaşımlar izlemek mümkündür.

Şaraphane yapıları bölgenin şarap kültürünü yansıtırken aynı zamanda Rum nüfusunu ve mübadele geçmişini temsil eder. Sadece bir endüstri yapısı olarak değil aynı zamanda bir döneme tanıklığı nedeniyle korunmalıdır. Mübadelenin ardından adada ve yapılardaki terkedilmişlik hâli, yüzyıllık bir dönemi kapsar. Aslında şaraphane olmaktan daha uzun bir süre yapılar, “Rumlardan geriye kalan” olmuştur. Yapılar için hazırlanan restitüsyon çalışmaları, kişilerin belleğinde olmayan bir döneme aittir. Yapıları hatırlanmayan bir döneme döndürmek, yeterli verilerin bulunmaması dışında da uygun bir yaklaşım değildir. Bu doğrultuda yapısal ölçekte benimsenen koruma yaklaşımı; mevcut durumu az müdahale ile korunması yönündedir. Kültür mirası özgün bağlamını koruyamamış olsa da bu döneme dair bilgilerin yaşatılmasına yönelik çalışmalarla mimari koruma süreçleri desteklenmelidir.

Siyasi kararlar ve yaklaşımlar nedeniyle günümüzde sosyal ve kültürel bağlamını yitiren şaraphane yapılarının, geçmişte sahip olduğu ilişkiler ve süreçler detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Şaraphanede çalışanlar ya da faaliyet gösterdiği döneme tanıklık edenler bugün hayatta olmasa da, çocukları ya da torunları onların hikâyelerini dinlemiş olmalıdır. Hafızalarda yerini koruyan bilgiler kayıt altına alınmadığı takdirde kaybedilecektir. Güney Marmara Adaları’ndan ayrılan Rumların yerleştiği bölgeler ile ilişkiler güçlendirilmeli, ortak kültürün yaşatılması ve kayıt altına alınmasına yönelik ziyaretler, etkinlikler gerçekleştirilmeli ve çalışmalar yürütülmelidir.

Günümüzde kaybedilme riski taşıyan şaraphane yapılarına, teknik olanakları doğrultusunda uygun ve sürdürülebilir koruma önerileri getirilmelidir. Dublin İlkeleri’nin 10. maddesine göre; “Endüstri mirası alanları ve yapılarının sürdürülebilir biçimde korunması için en uygun yol özgün kullanımlarının sürdürülmesi veya uygun yeni kullanımlar bulunmasıdır”. Bağcılığa elverişli toprakları ve iklimi ile şarap üretiminin, ada için hala güncelliğini koruyan bir konu olması nedeniyle endüstri mirasının özgün işlevi ile yeniden kullanılması mümkündür. Çalışma kapsamında hazırlanan yeniden kullanım önerisi; özgün yapıdan ayrılan yeni mimari elemanların üretimiyle, yapıların özgün işlevi ile yeniden kullanılmasını sağlamak üzerinedir.

Aloni (Paşalimanı) Adası'nın binlerce yıllık geçmişinin önemli bir parçası olan şarap üretimine dair bilgi birikimi Rum sakinlerinin ayrılışı ile kaybedilmiş ve adanın doğal rutinleri değişmiştir. Tarih boyunca geniş bağları ve lezzetli şarapları ile bilinen adada bugün bağcılık ve şarap üretimi, sakinlerin küçük çaplı faaliyetleri ile sınırlı hâle gelmiştir. Yapılar için hazırlanan koruma önerilerinin odağında adada bağcılığın geliştirilmesi ve yapıların şarap üretim amacıyla yeniden kullanılması yer alır. Bu yaklaşımların bölgeye sosyo-ekonomik yönden olumlu etkileri olacak ve aynı zamanda adanın tarihteki bağcılık ve şarap kültürünün devamı sağlanacaktır. Yerel üzüm çeşidi olan Adakarası'nın Paşalimanı Adası'nda korunmuş olması ve bölgenin geçmişini yansıtan şaraphane yapılarına sahip olması güzel bir fırsattır. Büyülübağ'ın kuruluş döneminde, Avşa Adası'nda yürütülen toprak analizleri ve uygun üzüm çeşitlerinin tespitlerini içeren çalışmalar, Paşalimanı Adası'nda da gerçekleştirilmeli, yerel yönetimler ve yatırımcılar aracılığı ile adadaki bağcılık ve şarap üretimi desteklenmelidir.

6.1 Müdahale Kararları

Yapılar zaman içinde farklı nedenlerle atıl kalabilmektedir. Yapıların terkedilmesi; sosyal değişimler, ekonomik etkenler, teknolojik gelişmeler, doğal afetler ya da savaş gibi yıkıcı olaylar neticesinde gerçekleşebilir. Atıl durumda kalan mimari mirasın yeniden kullanılmasına yönelik izlenen yaklaşımlar, temel olarak iki başlıkla sınıflandırılabilir. İlk yaklaşımda yapı bir anıt olarak ele alınır; tüm özgün değerleri ile birlikte korunan yapıda yeni işleve yönelik yapılacak değişiklikler belirli sınırlar içerisinde kalarak, önceki durumuna geri dönüştürülebilir olmalıdır. İkinci yaklaşımda ise yapı bir palimpsest³³ olarak ele alınır ve yapının yeni katmanları özgün olan ile farklı ilişkiler kurar. Plevoets ve Cleempoel 2019 tarihli yayınında, ana yapı ile kurduğu ilişkiler açısından üç farklı yeniden kullanım yaklaşımı sunmuştur; yakın taklit (aemulatio), cephecilik (façadism) ve kalıntı olarak bırakma (ruination). Yakın taklit yaklaşımında; karşıtlık yaratan bir yeni katman yerine, benzerliklerle yapının mevcut ya da kaybedilmiş özellikleri ile incelikli bir ilişki

³³ Yeniden kullanılmak amacıyla, el yazması bir eserdeki metnin kazınarak ya da silinerek yazı malzemesi olarak kullanılması. Eski versiyonunun izlerini taşıması nedeniyle palimpsest çok katmanlı bir yapıya sahiptir.

kurmaya çalışılır. Caruso St. John ofisinin Tate Britain için hazırladığı yeniden kullanım projesi bu yaklaşımın bir örneği olarak gösterilebilir (Şekil 6.1). Yapılan müdahaleler bağlamdan güçlü bir şekilde farklılaşmamaktadır. Cephecilik yaklaşımı, yapı bütünlüğünün kaybedilmesi ve cephenin bağlamından kopuk bir ögeye dönüştürülmesi nedeniyle mimari koruma alanında eleştirilen bir konu olmuştur. Cephecilik koruma ile ilerleme arasında zayıf bir uzlaşmanın ötesinde; farklı katmanların farklı işlevlere hizmet ettiği bir palimpsest olarak yeniden kullanım için değerli bir stratejiye dönüşebilir (Plevoets ve Cleempoel, 2019, ss.28-30). Herzog and de Meuron ofisinin bir endüstri yapısının yeniden kullanılmasına yönelik hazırladığı Caixaforum Madrid projesi bu yaklaşımın bir örneğidir (Şekil 6.2).

Şekil 6.1: Tate Britain (Haziran, 2018).

Şekil 6.2: Caixaforum, Herzog and de Meuron (Url-13).

Kalıntı olarak bırakma yaklaşımında yapıdaki bozulmalar, yeniden kullanım için estetik değeri olan bir bellek ürünü olarak görülür. Harabe hâline gelen yapıların bozulma süreçleri; zaman içerisinde doğal etkenlerle gerçekleşmiş ya da travmatik olaylarla başlamış olabilir. Bu nedenle yapının harabe hâli, estetik değerlerin yanında bir travmayı temsil edebilir ve hatıra değeri taşıyabilir (Plevoets ve Cleempoel, 2019, ss. 42-43). Neues Müzesi, Vilanova de la Barca Kilisesi ve Maurice Durufle Müzik Okulu kalıntı olarak bırakma yaklaşımlarına örnek gösterilebilir (Şekil 6.3-5).

Şekil 6.3: Neues Museum, David Chipperfield Architects (Url-14).

Şekil 6.4: The Ancient Church of Vilanova de la Barca, Aleaolea (Url-15).

Şekil 6.5: École de Musique Maurice Durufle, Opus 5 (Url-16).

Paşalimanı şaraphane yapıları, bölgenin şarap kültürünü yansıtan endüstri yapıları olmasının yanı sıra, adanın eski sakinleri olan Rumların ayrılışını temsil etmektedir. Bu doğrultuda yapıların yeniden kullanımına yönelik izlenen yaklaşımda, yapıların harabe hâlinin korunması hedeflenmiş ve müdahale önerileri bu çerçevede belirlenmiştir. Yapılarda tespit edilen hasarlar ve bozulmalara yönelik, ancak yapı için tehdit oluşturuyorsa müdahale önerileri getirilmiştir. Yeniden kullanımına yönelik ihtiyaç duyulan yapı elemanları için, eski katmandan ayrışan yeni öneriler sunulmuştur. Mevcut durumun iyileştirilerek korunmasına yönelik alınan müdahale kararları; acil önlemler, yapısal sorunların giderilmesi, bütünleme, derz ve sıva onarımı, niteliksiz eklerin kaldırılması, bitkilerden arındırma ve çağdaş ek başlıkları ile ele alınmıştır. Müdahale yaklaşımına dair temel prensipler, müdahale lejantı hazırlanarak örnek bir pafta üzerinde gösterilmiştir (Şekil K.5). Yeniden kullanım önerisi, Y01 şaraphane yapısı için detaylı olarak ele alınmış; diğer yapı birimleri hakkında veri eksikliği nedeniyle üst ölçekli işlevlendirme kararları ile sınırlı bırakılmıştır.

Paşalimanı Adası Şaraphanesi, yapısal problemleri nedeniyle acil müdahale gerektirmektedir. Öncelikli olarak deformasyonu tespit edilen beden duvarları, geçici strüktürler ile desteklenerek stabil duruma getirilmelidir. Benzer bir şekilde yapılar

için risk teşkil eden, iç mekânlarda ve cephe yakınlarında oluşan ağaçlar kontrollü bir şekilde kaldırılmalıdır. Yapılarda bir üst örtünün bulunmamasının bir sonucu olarak biriken toprak tabakalarından yapı arındırılmalı ve tüm bitki oluşumları kontrol altına alınmalıdır.

Kâgir yapıların duvarlarında çok sayıda çatlak ve ayrılma tespit edilmiştir. Özellikle yapı köşelerindeki tuğla elemanların (pilastr), taş örgü ile birleşimlerinde olan sorunlar doğrultusunda, birleşimler yeniden ele alınarak, gerekli ise kısmi olarak sökülüp yeniden örülmeli ve duvarların birlikte çalışması sağlanmalıdır. Kaybedilen çatı makasları; boyuna doğrultudaki beden duvarlarını birbirine bağlayarak, duvarların dışarı doğru açılmasını engellemekteydi. Çatı makaslarının korunamadığı mevcut durumda, dışarı açılan duvarların yıkılma ihtimali göz önünde bulundurularak geçici bir konstrüksiyon ile duvarlar desteklenmelidir. Yeniden kullanım projesinde önerilen ara kat döşemeleri, uzun vadede kâgir beden duvarlarına destek olmaya yönelik bir konstrüksiyon ile birlikte kurgulanmıştır. Özgün kiriş kotundan duvara bağlanan ara kat döşemesinin çelik kirişleri, ayaklar ile zemine oturmaktadır. Üst örtü için önerilen çatı makaslarıyla, duvarların dışarı açılmalarının önlenmesi hedeflenir. Duvar yüzeyindeki çatlaklar takip edilerek değerlendirilmelidir. İncelemeler doğrultusunda aktif olmadığı belirlenen çatlaklar, uygun müdahale metodu ile onarılmalıdır.

Yapılarda tespit edilen malzeme kayıpları, özellikle yapı açıklıklarında sorun teşkil eder. Kemerlerdeki tuğla kayıpları çökmelere yol açabilir; söve ve denizliklerdeki kayıplar ise yapıya su girişinin kontrol altına alınması için engel teşkil eder. Bu nedenle açıklıklarının eksik bölümleri özgün malzemeleri ile bütünlenmelidir. Sadece şaraphane yapısının (Y01) kuzey duvarının ara kat kotunda konumlanan pencere açıklığı, kemerini tamamen kaybettiği için yeniden üretilmesi önerilmemiştir. Eklenen doğramalar ile birlikte bu açıklık ele alınmıştır. Deforme olan tuğlalar gerekli görüldüğü bölgelerde yenilenmelidir, mümkün olduğu kadar yapıların özgün tuğlaları mevcut durumları ile korunmalıdır.

Yapı içerisinde su kuyusunun bulunması ve çevresinde oluşan sazlar, zemin sularının varlığının göstergesidir. Yapıya nüfuz eden su, özellikle zemine yakın seviyelerde tuğla elemanların bozulmalarına sebep olmuştur. Su kaynağı incelenerek, nem problemine karşı önlem alınmalıdır. Yapının özgün harç ve sıvalardan örnekler alınarak, uygun onarım harcı ve sıvaların içeriğine karar verilmelidir. Derz

boşalmaları görülen bölgeler, onarım harcı ile doldurulmalı, özellikle yapının zemine yakın bölgelerinde su geçirimsizliğini sağlamaya yönelik sıva uygulamaları yapılmalıdır. Cephelerdeki sıva, boyalı bölgelerin içeriği tespit edilerek uygun içerikler ile bölgesel sıva tamamlamalarının yapılması önerilmiştir.

Muhdes barakalar, çimento esaslı malzemeler ile yapılan müdahaleler, özgün açıklıklardaki dolgular kaldırılması gereken niteliksiz ek ve müdahaleler olarak değerlendirilmiştir. Betonarme güçlendirime bulunan Y03 ve Y04 yapılarında strüktürel sorunların tespit edilerek, yapılara uygun güçlendirme önerileri getirilmelidir. Y01, Y03 ve Y04 yapılarının içinde ve çevresinde bulunan zemin betonları kaldırılmalı, altında özgün döşeme gibi elemanların bulunma ihtimali doğrultusunda söküm, kontrollü bir şekilde yapılmalıdır.

Y01, Y02, Y05 ve Y06 yapıları, zeminlerinde biriken toprak katmanından ve bitki oluşumlarından arındırılmalıdır. Kontrolsüzce çoğalan ve büyüyen incir ağaçları için hızlıca önlem alınmalı ve dikkatli bir biçimde sökülmelidir. Ağaçlar yapı temeline ve beton altında kaldığı düşünülen özgün döşemeye hasar vermiş olabilir. Söküm sırasında daha fazla hasara neden olmamak için önlemler alınmalıdır.

6.2 Yeniden Kullanım

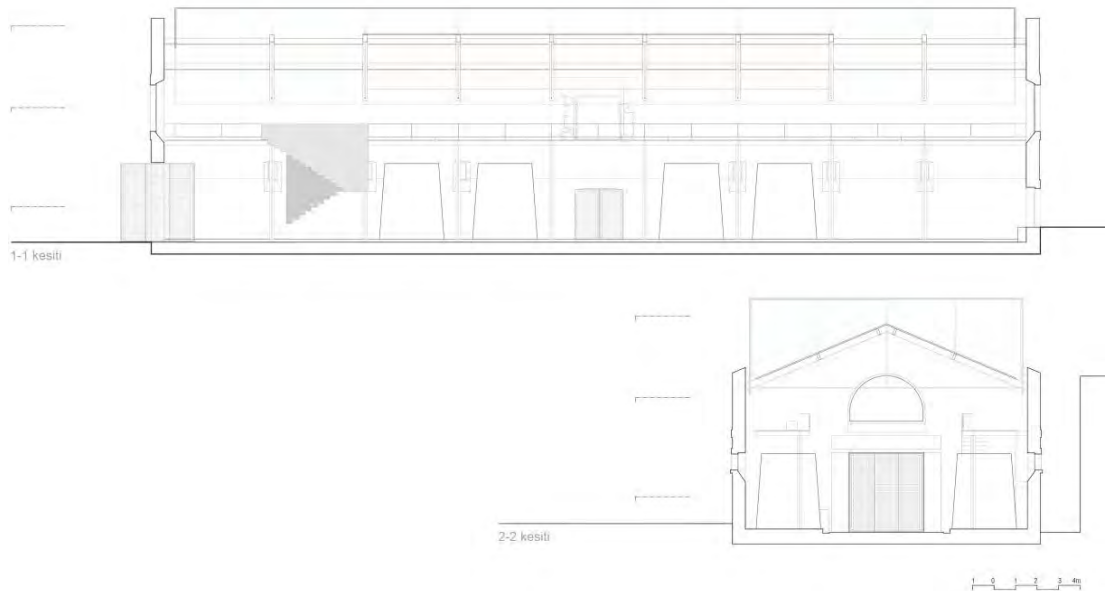
Şaraphane yapıları için hazırlanan yeniden kullanım önerisinde; şaraphane yapısının (Y01), yeniden şarap üretim amacıyla kullanılmasına yönelik bir proje önerisi çalışılmıştır. Yerleşkeye ait diğer birimler için üst ölçekte işlevlendirme önerileri sunulmuştur. Bu kapsamda; idari yapının (Y02) yönetim ve müze (mübadelede konuta çevrilmiş bir birim olarak yapının kendini sergilemesi), Y03 yapısının mahzen, Y04 yapısının servis ve teknik, lojman yapısının (Y05) satış birimi olarak kullanılması önerilmiştir. Y06 yapısının özgün kullanımı hakkında hiçbir veri sağlanamadığı için yeniden kullanım önerisi, ileride yapılacak olan çalışmalar doğrultusunda ele alınmalıdır.

Yeniden şaraphane olarak işlevlendirilen yapının (Y01) bir kültür mirası olması sebebiyle, üretim faaliyetlerinin ziyarete açık bir şekilde sürdürülmesi önemlidir. Y02 yapısı yerleşimin idari birimi olması nedeniyle yeni kullanımında da şaraphanenin ofisinin bulunduğu yapı olarak işlevlendirilmiş, aynı zamanda konut kullanımında aldığı ekler nedeniyle, adanın mübadele geçmişi yansıtan bir müze

mekânı olması öngörülmüştür. Y03 ve Y04 yapıları şaraphanenin üretim ve servis ihtiyaçlarına yönelik kullanılacaktır. Y05 yapısı çok sayıda sokağa açılan girişinin bulunması nedeniyle, mekânlarının adada üretilen şarap gibi yerel ürünlerinin satışı için kullanılması önerilmiştir.

Harap durumdaki yapıların kullanılabilmesi için yeni yapı elemanlarının üretilmesi gereklidir. Yapıların mevcut durumda sadece beden duvarlarının korunmuş olması nedeniyle öneri yeni elemanlarının tasarım kararlarını içermektedir.

Şaraphane için; üst örtü, ara kat döşemesi ve doğramaları kapsayan proje önerisi çalışılmıştır (Şekil K.1-8). Önerilen üst örtü; yapının özgün çatısını temsil eden bir iç katmandan ve geçirgen bir dış kabuktan oluşur (Şekil 6.6-8). İç katmanda, özgün konumlarına yerleştirilen 8 adet çelik ve ahşabın bir arada kullanıldığı çatı makası ve kısmen üzerini örten ahşap yüzeyler bulunur. Makaslar, dışa doğru açılan kuzey ve güney beden duvarlarını, özgün durumuna benzer şekilde bir arada tutmayı amaçlar. Dış kabuk, hafif bir konstrüksiyon ile bu makaslara oturmaktadır. İç mekânda uygun aydınlık seviyesini sağlayacak geçirime sahip polikarbon paneller, dış kabuğun kaplama malzemesi olarak düşünülmüştür. Oluşan yeni kütle ile kagir beden duvarları arasında; yapının üst hattını çevreleyen harpuşa ve yağmur oluğu vazifesi gören büküm metal saclar önerilmiştir.

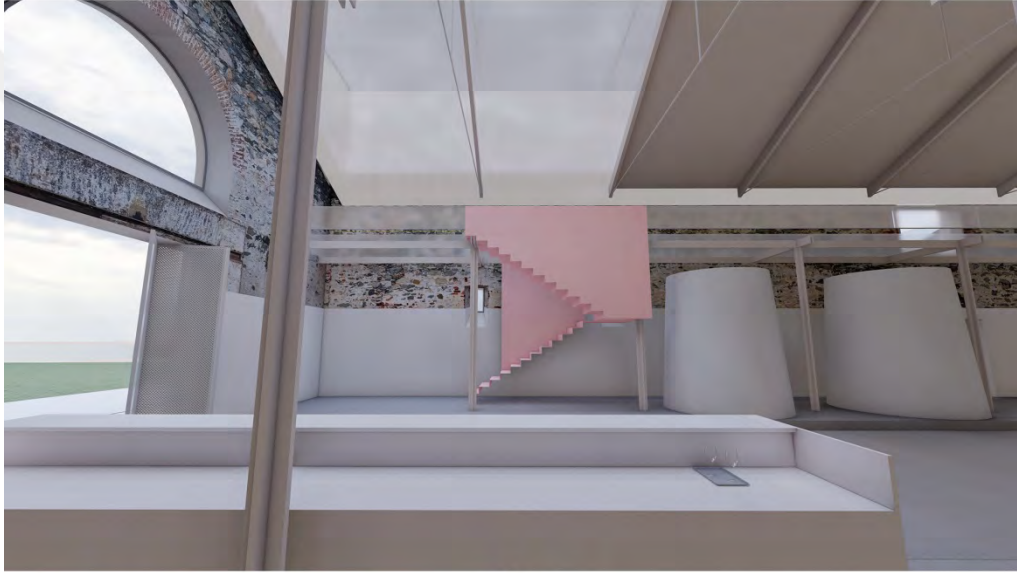
Şekil 6.6: Şaraphane (Y01) yeniden kullanım önerisi proje kesitleri.

Ara kat döşemeleri özgün seviyesinde önerilmiştir. Beden duvarlarındaki yuvalara denk gelen çelik kirişler ile yaklaşık 4.3 metrede bir (çatı makası sıklığı) konumlanan

çelik dikmeler döşeme strüktürünü oluşturur ve beden duvarları için destek sağlar. Ara kat döşemesi ve korkulukları için, asit işlemine tâbi tutulmuş cam önerilmiştir. Çağdaş malzeme seçimleri ile eklerin ön plana çıkmaması ve özgün yapıdan ayrışması amaçlanmıştır. Ara kata erişim için doğu ve batı kapılarına yakın çelik konstrüksiyon ve metal saclardan meydana gelen merdivenler önerilmiştir. Yapının iç mekânı ile görsel ilişkinin devamlı kurulabilmesi için, kapı doğramalarında geçirgen paneller önerilmiştir. Batı cephesinde konumlanan yapının ana girişi için (3.5 x 4 m) için önerilen kapı, delikli sac yüzeylere sahip katlanır üç panelden oluşur. Diğer iki kapı çift kanat olarak önerilmiştir. Projede pencere açıklıkları yekpare cam ve kompozit doğramalara sahiptir.

Şekil 6.7: Yeniden kullanım önerisi, proje görselleri.

Şekil 6.8: Yeniden kullanım önerisi, proje görselleri.

7. SONUÇ

Güney Marmara Adaları tarihte geniş bağları ve lezzetli şarapları ile tanınmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yoğun olarak Rumların yaşadığı bu bölgede, şarap kültürünü yansıtan ender örnekler arasında Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları yer alır. Farklı yapı birimleri ile günümüze ulaşan 19. yüzyıl endüstri yerleşkesi tez çalışmasının konusunu oluşturur. Çalışma kapsamında yapıların tarihsel, sosyal ve ticari ilişkileri, arşiv belgeleri ve yazılı kaynaklar üzerinden incelenmiş; şarap üretiminin tarihsel süreçleri ve mekânsal ihtiyaçlarına yönelik araştırmalar ve ziyaretler yapılmıştır. Yapıların mevcut durumu belgelenmiş, analitik rölöve paftaları ve restitüsyon çalışmaları hazırlanmıştır. Şaraphanenin korunması ve yeniden kullanılması için üst ölçekli ve yapı ölçeğinde öneriler sunulmuştur.

Eylül 2021'de Paşalimanı Adası'nda; mimari belgeleme, malzeme ve hasar tespitleri ve ada sakinleri ile görüşmeleri kapsayan saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapıların mevcut durumu, farklı ölçüm yöntemleri ile kayıt altına alınmıştır. Nüfus mübadelesinin izlerini taşıyan adada, mübadil çocukları ve torunları ile görüşmeler yapılmıştır. Ada sakinleri anlatıları arasında küçük yaşta göçü deneyimlemiş ve şaraphane yapılarında yaşamış olan sakinlerin paylaşımları yer alır.

Günümüzde atıl durumda olan yapılar kâgir beden duvarlarını koruyabilmiş, pek çok yapı elemanını kaybetmiştir. Şaraphanenin inşa dönemine yönelik restitüsyon önerileri; kurum verileri, tipolojik araştırmalar ve yapılardaki izler doğrultusunda hazırlanmıştır. Resmi başvurularla temin edilen HGM ve TRT verileri, şaraphanenin 1950'ler ile 1990'lar arasındaki hava fotoğrafları ve belgesel görüntülerini içerir. BOA'da 19. yüzyılda Paşalimanı Adası'nda yapılan şarap üretimine ışık tutan kayıtlar, çevrilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Marmara Adaları'ndan göç eden Rumlar hakkında çeşitli metinler çevrilerek paylaşılmıştır. Türkiye ve Yunanistan'daki 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başına tarihlenen şaraphane yapıları taranarak, araştırma bölgesi olarak belirlenen Tekirdağ'ın kıyı köyleri ve Samos Adası'ndaki şaraphaneler incelenmiştir. Restitüsyona dair en önemli verileri yapılar üzerindeki izler sağlamıştır.

Paşalimanı Adası'nın bağcılığa elverişli iklimi ve toprak özelliklerinin değerlendirilerek, bağlarının yeniden kurulmasına yönelik üst ölçekli öneriler sunulmuştur. Şaraphane yapılarının korunması için müdahale kararları ve yeniden kullanım önerileri geliştirilmiştir. Kültür mirası olması nedeniyle üretim birimi olarak yeniden işlevlendirilen yapılar kamu erişimine açık olmalıdır. Yapıların korunması ve bölgeye kazandırılması sürecinde, bağcılığın geliştirilmesi için ilgili devlet kurumlarının, yerel yönetimlerin katkıları önemlidir. Üretim faaliyetlerini yürütecek olan işletme, yapıların kültürel değerlerine saygı duymalı, üretim dışı faaliyetlerle işlevlendirilen birimlerin (Y02 idari birim ve müze) işleyişi ile ilgili gerekli planlamayı yapacak olan gruplar ile birlikte çalışmalı ya da kendi bünyesine dahil etmelidir. Adanın Rum geçmişinin ve nüfus mübadelesinin unutulmamasına yönelik, bölgeden ayrılan Rumların yerleştiği Yunanistan yerleşimleri ile ilişkiler güçlendirilmeli; ortak çalışmalar yürütülmelidir.

Tez kapsamında şaraphanenin mevcut durumunun ve mübadil anlatılarının kayıt altına alınması, kaybedilme tehlikesi altında olan şaraphanenin ve onunla ilişkili bilgilerin korunması için değerlidir. Hazırlanan tez çalışması, ileride yapılacak uygulamalar için bir ön çalışma niteliğindedir.

KAYNAKLAR

- Akkuş-Mutlu, S.** (2019). Eskiçağda şarabın dini, siyasi ve ekonomik açıdan değeri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 115-136.
- Almaç, U., ve Papachristou, I.** (2020). Şaraphane. İçinde İ. Türkoğlu (Ed.), *Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası* (ss. 144-153). Kültürel Mirası Koruma Derneği.
- Amicone, S., Orsingher, A., Kamlah, J., Sader, H., & Berthold, C.** (2020). Phoenician lime for Phoenician wine: Iron Age plaster from a wine press at Tell el-Burak, Lebanon. *Antiquity*, 94, 1224-1244.
- BOA, D.BŞM.ZCR.20411.** (1824). *Marmara, Paşalimanı, Alonya, Asmalı, Ekinlik vs. Karyelerden İstanbul'a gelen müskirat sefinelerinin isim ve şöhretleri ile müfredat defteri.*
- BOA, DH.EUM.3.Şb.24/5.** (1917). *Erdek Paşalimanı nahiyesinde müskirat fabrikası sahibi Cakomos'un muzır bir insan olduğunu beyanla ihbar eden Selanik muhacirlerinden Rıza'nın asıl amacının Cakomos'un mallarına konmak olduğunu anlaşıldığı.*
- BOA, DH.EUM.3.Şb.26/28.** (1918). *Halen İsviçre'de bulunan Galatalı şarap taciri Vladimir Çakamos'un Birini Dünya Harbi devam ettiği müddetçe Dersaadet'e dönüşünün uygun olmadığı.*
- Çakır, A.** (2019). *Balıkesir Marmara Adası ve Paşalimanı Adası Türk-İslâm dönemi mezar taşları.* (Yüksek Lisans Tezi) Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çelebi, E.** (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul.* (Y. Dağlı ve S. A. Kahraman, Çev.; C. 1-1. Cilt 2. Kitap). Yapı Kredi Yayınları."
- Çokona, A.** (2016). *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri.* Literatür.
- Demirbilek, S.** (2012). Tek parti döneminde inhisarlar (1923-1946). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12(24), 203-232.
- Eldem, E.** (2017). Of Bricks and Tiles: The History of a Local Industry in the Area of Mürefte (Thrace). *Living the Good Life*, 433-473.
- Ertüzün, R. M.** (1964). *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar Tarih ve Arkeolojisi Üzerinde Araştırmalar.* Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası.
- Gedeon, M.** (1895). *Prokonnisos.*
- Guasch-Jané, M. R., Andrés-Lacueva, C., Jáuregui, O., & Lamuela-Raventós, R. M.** (2006). First evidence of white wine in ancient Egypt from Tutankhamun's tomb. *Journal of Archaeological Science*, 33(8), 1075-1080.

- Gürdamar, E.** (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde şarapçılığın gelişimi ve Tekel İdaresi'nin kalkınma yolundaki arayışları. *Journal of History School*, 50, 83-107.
- Gürsoy, D.** (2003). *İnceliklerin Kadehindeki Şarap*. Oğlak Yayınları.
- Hızlı, H.** (2021, Eylül 17). [Paşalimanı Adası].
- Hürcan, P., ve kardeşleri.** (2021, Eylül 17). [Paşalimanı Adası].
- Hürcan, P., ve komşusu.** (2021, Eylül 17). [Paşalimanı Adası].
- Johnson, H.** (1989). *Vintage: The Story of Wine*. Simon and Schuster.
- Kaleli, E.** (2021, Eylül 16). [Avşa Adası].
- Kara, Ü.** (2011). Yenikapı Limanı'nda ele geçen damgalı amphoralar. *Antikçağ'da Doğu Akdeniz'de Zeytinyağı ve Şarap Üretimi*, 243-250.
- Keskin, Ö.** (2015). Üzümün bağı asmanın kurdu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Filoksera ile mücadele. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 30(2), 479-505.
- Kilby, K.** (1971). *The Cooper and His Trade*. J. Baker.
- Kitromilides, P. M., & Yiannakopoulos, G. A.** (1992). *Refugee Greece: Photographs from the Archive of the Centre for Asia Minor Studies*. Centre for Asia Minor Studies.
- Koyuncu, D. T.** (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nda alkollü içeceklerin (arak ve şarap) üretimi, ticareti ve tüketimi: 1792-1839 İstanbul Örneği*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Küçük, S., ve Mazlum, D.** (2017). Karaköy-Kemeraltı bölgesinde 19. yüzyıldan günümüze yaşanan kentsel ve toplumsal gelişim, dönüşüm ve koruma sorunları. *Tasarım Kuram*, 24.
- Maniatis, G. C.** (2013). The Byzantine winemaking industry. *Byzantion*, 83, 229-274.
- McGovern, P., Jalabadze, M., Batiuk, S., Callahan, M. P., Smith, K. E., Hall, G. R., Kvavadze, E., Maghradze, D., Rusishvili, N., Bouby, L., Failla, O., Cola, G., Mariani, L., Boaretto, E., Bacilieri, R., This, P., Wales, N., & Lordkipanidze, D.** (2017). Early Neolithic wine of Georgia in the South Caucasus. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(48), E10309-E10318.
- Mutaf, A.** (1995). *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)* (Taner).
- Ozay, A., Akyol, A., ve Azabağaoğlu, M. Ö.** (2005). The history and development of the Turkish wine industry. *International Journal of Wine Marketing*, 17(2), 62-69.
- Ozil, A.** (2016). *Anadolu Rumları Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Millet Sistemini Yeniden Düşünmek* (A. Özdamar, Çev.). Kitap Yayınevi.
- Parlak, D.** (2021, Eylül 11). [Paşalimanı Adası].
- Paspatis, A.** (2014). *Balıkli Rum Hastanesi Kayıtlarına Göre İstanbul'un Ortodoks Esnafı 1833-1860* (M. Yerasimos, Çev.). Kitap Yayınevi.

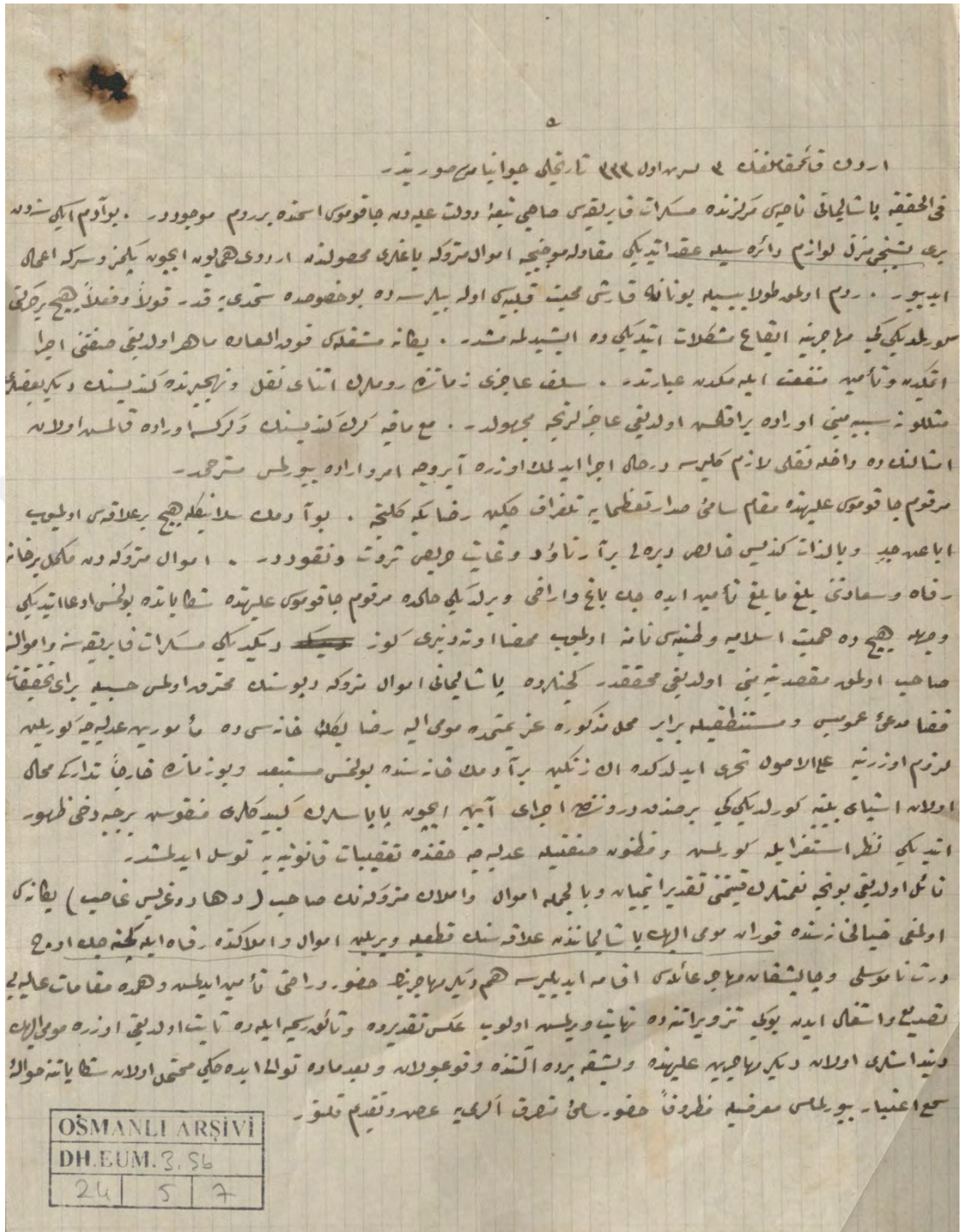
- Plevoets, B., & Cleempoel, K. V.** (2019). *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315161440>
- Sivrioğlu, U. T.** (Ed.). (2018). *Antik Çağ'dan Cumhuriyet'e Bandırma ve Yakın Çevresi Tarihi*. Dora Yayıncılık.
- Sivrioğlu, U. T., Akçaöz, M., ve Papachristou, I.** (2020). Güney Marmara Adaları Tarihçesi. İçinde İ. Türkoğlu (Ed.), *Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası* (ss. 12-29). Kültürel Mirası Koruma Derneği.
- Şekercioğlu, S.** (2021, Eylül 18). [Paşalimanı Adası].
- Şimşir, N.** (2019). *Mehmed Gazali Balıkesir Vilayeti Coğrafyası*. Post.
- Telli, R.** (2023). 1923 Nüfus Mübadelesi Sonrası Kuzey Yunanistan'da Yer Adları Değişikliklerinin Arkeolojisi. *Toplumsal Tarih*, 349.
- Törüner, A.** (2021, Eylül 16). [Avşa Adası].
- Tunçdilek, N.** (1987). *Marmara Takım Adaları Bugünkü Arazi Kullanım Potansiyeli*.
- Umar, B.** (1984). *Mysia*. Ak Yayınları.
- Uzun, N.** (2021, Eylül 13). [Paşalimanı Adası].
- Ülker, İ.** (Ed.). (2019). *Bir Zamanlar Bandırma 1. Bölüm (1892-1937)*. Bandırma Belediyesi.
- Varriano, J.** (2011). *Wine: A Cultural History*. Reaktion Books, Limited.
- Yankı, M.** (2015). *Şarabın yillandığı toprak*. #Tarih Dergi. <https://tarihdergi.com/sarabin-yillandigi-toprak-anadolu/>
- Yıldırım, F.** (2021). Mühimme Defterleri'ne göre Osmanlı Devleti'nde şarap. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), Art. 1.
- Yücel, H. C.** (2015). *4 Ocak 1935 Merkez Üssü Marmara Adası*. Adalı Dergisi. <https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2010-2019/2016/sayi-127-ocak-2016/makale/1157/4-ocak-1935-merkez-ussu-marmara-adasi>
- Zat, V.** (1994). Meyhaneler. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, C. 5, ss. 434-438).
- Βακαλοπούλου, Μ., Δανιήλ, Μ., Λαμπρόπουλος, Χ., & Φασουράκης, Η.** (Ed.). (2017). *Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής [Endüstriyel Sayım Bültenleri]*. www.vidarchives.gr
- Λήδα, Μ.** (2017). *Επισκέψιμο οινοποιείο στο Κτήμα Τατοΐου, αποκατάσταση λειτουργίας και αναβίωση της αμπελοοινικής δραστηριότητας [Tatoi Şaraphanesi'nin kamuya açık olarak işlevlendirilmesi, restorasyonu, bağ ve enolojik faaliyetlerin canlandırılması]*. University of Thessaly.
- Url-1** <<https://pelop.gr/aigio-patrides-tis-kardias-mou-me-ti-lydia-koniordou-simera-sto-ypaithrio-theatro-georgios-pappas>>, erişim tarihi 30.11.2022.
- Url-2** <www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/gezilecekyer/anadolu-medeniyetler-muzes>, erişim tarihi 02.11.2022.
- Url-3** <www.penn.museum/collections/object/72388>, erişim tarihi 02.11.2022.

- Url-4** <www.ancientartpodcast.org/blog/52>, erişim tarihi 04.11.2022.
- Url-5** <www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1930-10-02/3>, erişim tarihi 09.10.2022.
- Url-6** <www.kutmansaraplari.com/tarihce>, erişim tarihi 15.11.2022.
- Url-7** <<https://vidarchives.gr>>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-8** <www.isamos.gr/en/the-wine-factory-tavern-john-nikolareizis-malegari-picture-1906/>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-9** <www.mixanitouxronou.gr>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-10** <www.thetoc.gr/new-life/article/telos-stin-parakmi-twn-anaktorwn-sto-tatoi/>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-11** <<https://neodimokratis.gr/ta-misorhmagmena-ktiria-sto-tatoi-pou-tha-xanazontanepsoun-sta-aduta-tou-etoimorropou-oinopoieiou-eikones/>>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-12** <<https://worldhistoryarchive.canto.global/b/MNV1H>>, erişim tarihi 01.02.2023.
- Url-13** <<https://divisare.com/projects/368557-david-chipperfield-architects-celia-uhalde-neues-museum>>, erişim tarihi 10.03.2023.
- Url-14** <<https://divisare.com/projects/16682-herzog-de-meuron-duccio-malagamba-caixaforum-madrid>>, erişim tarihi 10.03.2023.
- Url-15** <<https://divisare.com/projects/336599-aleaolea-adria-goula-the-ancient-church-of-vilanova-de-la-barca>>, erişim tarihi 10.03.2023.
- Url-16** <<https://divisare.com/projects/223671-opus-5-luc-boegly-ecole-de-musique-maurice-durufle>>, erişim tarihi 10.03.2023.
- Url-17** <www.tekirdag.bel.tr/birim_haber_detay/14060>, erişim tarihi 01.11.2022.
- Url-18** <www.isamos.gr/en/mousio-inou-2/>, erişim tarihi 02.12.2022.
- Url-19** <www.mononews.gr/politismos/mousio-xenones-estiatoria-kafe-ke-paragogikes-monades-sto-tatoi-egkrithikan-i-chrisis-ton-ktirion>, erişim tarihi 02.12.2022.

EKLER

- EK A:** Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Belgeler ve Çevirileri.
- EK B:** Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki Belgeler.
- EK C:** Şaraphane Yapılarının Tescil Kararı.
- EK D:** Hava Fotoğrafları.
- EK E:** Belgesel Görüntüleri.
- EK F:** Paşalimanı Adası ve Şaraphane Fotoğrafları.
- EK G:** Tekirdağ'ın Kıyı Köylerindeki Şaraphane Yapıları.
- EK H:** Yunanistan'daki ŞaraphaneYapıları.
- EK I:** Şaraphane Yapıları Rölöve ve Analitik Rölöve Paftaları.
- EK J:** Şaraphane Yapıları Restitüsyon Önerileri.
- EK K:** Şaraphane Yapıları Müdahale ve Yeniden Kullanım Önerileri.

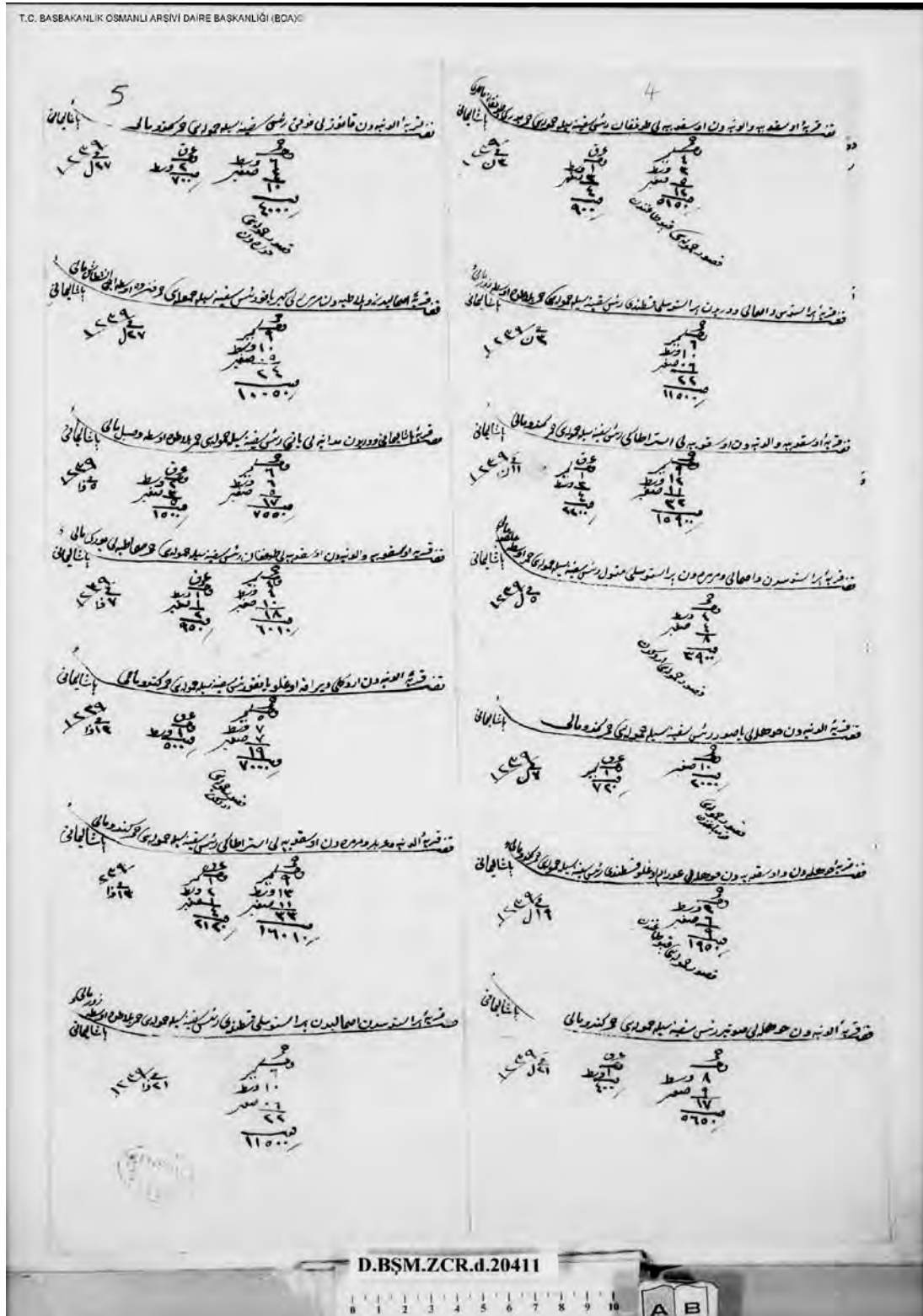
Erdek Kaymakamlığı'nın 3 Teşrin-i evvel [1]331 tarihli cevâbnâmesi sûretidir.

Fi'l-hakika Paşa Limanı Nâhiyesi merkezinde müskirât fabrikası sahibi teb'a-i Devlet-i Aliyye'den Cako Musa isminde bir Rum mevcûddur. Bu adam iki seneden beri Beşinci Menzil Levâzım Dâ'iresiyle akdettiği mukâvele mûcibince emvâl-i metrûke bağları mahsûlünden Ordu-yı Hümâyûn için pekmez ve sirke i'mâl ediyor. Rum olmak dolayısıyla Yunan'a karşı muhabbet-i kalbiyesi olabilsel de bu husûsda şimdye kadar kavlen ve fi'len hiçbir hareketi görülmediği gibi muhâcirîne ikâ'-ı müşkilât ettiği de işitilmemiştir. Yegâne meşgalesi fevka'l-âde mâhir olduğu san'atını icrâ etmekden ve te'mîn-i menfa'at eylemekten ibârettir. Selef-i âcizî zamânında Rumların esnâ-yı nakl ve tehcirinde kendisinin diğer ba'zıları misillü ne sebebe mebnî orada bırakılmış olduğu âcizlerince mechûldür. Ma'mâ-fih gerek kendisinin ve gerekse orada kalmış olan emsâlinin de dâhile nakli lâzım gelirse derhâl icrâ edilmek üzere ayrıca emr ü irâde buyrulması müsterhamdır.

Merkûm Cako Musa aleyhinde makâm-ı sâmi-i sadâret-i uzmâya telgraf çeken Rıza Bey'e gelince; bu adamın Selanik'le hiçbir alâkası olmayıp ebâ-an-ceddin ve bi'z-zât kendisi hâlis Debreli bir Arnavud ve gâyet harîs-i servet ve nûkûddur. Emvâl-i metrûkeden mükemmel bir hâne refâh ve sa'âdetini belğ mâ belğ te'mîn edecek bağ ve arâzi verildiği hâlde merkûm Cako Musa aleyhinde şikâyetle bulunmuş o iddi'â ettiği veçhile hiç de hamiyet-i İslâmiye-i vataniyesi nâmına olmayıp mahzâ öteden berü göz diktiği müskirât fabrikasına ve emvâline sâhib olmak maksadına mebnî olduğu muhakkaktır. Geçenlerde Paşa Limanı Emvâl-i Metrûke Deposu'nun muhterik olması hasebiyle berâ-yı tahkîkât kazâ müdde'i-umûmîsi ve müstantikiyle beraber mahall-i mezkûre azîmetimde mumâ-ileyh Rıza Bey'in hânesi de me'mûrîn-i adliyece görülen lüzûm üzerine ale'l-usûl taharri edildikte en zengin bir adamın hânesinde bulunması müsteb'id ve bu zamanda hâricen tedârîki muhâl olan eşyâ-yı beytiye görüldüğü gibi bir sandık derûnunda icrâ-yı âyin için papasların giydikleri menkûş bir cübbe dahi zuhûr ettiği nazar-ı istifrâ ile görülmüş ve maznûn sıfatıyla adleyece hakkında ta'kîbât-ı kanûniyeye tevessül edilmiştir.

Nâ'il olduğu bunca ni'metlerin kıymetini takdîr etmeyen ve bi'l-cümle emvâl ve emlâk-i metrûkenin sahib (daha doğrusu gâsıb)-i yegânesi olmayı hayâl-hânesinde kuran mumâ-ileyhin Paşa Limanı'ndan alâkasının kat'iyle verilen evmâl ve emlâkın da refâh ile geçinecek üç dört nâmuslu ve çalışkan muhâcir â'ilesi ikâme edilirse hem diğer muhâcirinin huzûr ve rahatı te'mîn edilmiş ve hem de makâmât-ı âliyyeyi tasdî' ve işgâl eden bu gibi tezvirâtına da nihâyet verilmiş olup aksi takdîrde vesâ'ik-i resmiye ile de sâbit olduğu üzere mumâ-ileyhin ve yandaşları olan diğer muhâcirin aleyhinde ve başka perde altında vukû' bulan ve ba'demâ da tevâlî edeceği muhtemel olan şikâyatına havâle-i sem' i'tibâr buyrulmaması ma'razıyla mazrûfen huzûr-ı sâmi'-i mustarassır-ı ekremiye arz ve takdîm kılınır.

Şekil A.2: Müskitat fabrikası sahibi hakkındaki belgenin çevirisi (BOA, DH.EUM.3.Şb.24.5.7).

Şekil A.4: Zecriye defterinin 4. ve 5. sayfaları (BOA, D.BŞM.ZCR.D. 20411).

Çeviri notları

Müskirât (İçki)
Hamr (Şarap)
Arak (Rakı)
Sefine (Gemi)
Hamûle (Gemi yükü)
Râh (Yol)
Kebîr, vasat, sagîr (Küçük, orta, büyük)
Kusûr (Geri kalan miktar)
Mubâyaa (Satın alma)
Tevâbi (Bir merkeze bağlı olan yerler)
Avlonya (Harmanlı, Paşalimanı A.)
Hohla (Tuzla, Paşalimanı A.)
Uskupa (Balıklı Paşalimanı A.)
Deri (Paşalimanı A. Vori/Poyrazlı Köyü olarak değerlendirilmiştir)
Prastos (Gündoğru, Marmara A.)
Hora (Hoşköy, Tekirdağ)
Tekfurdağı (Tekirdağ)
Bahr-i siyâh (Karadeniz)

[s. 2]

Defter oldurki işbu bin iki yüz otuz sekiz senesine mahsûben Deraliyye'ye müterâhi olan müskirât sefâinlerinin isim ve şöhetleri ile müfredât defteridir ki ber-vech-i âti zikr olunur.

Kaza-i Paşalimanı ve tevâbiihâ

Karye-i Avlonya'dan Hohlalı Sotir Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 23 C. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
8 vasat	1 vasat
2 sagîr	1 sagîr
Toplam 10	Toplam 2
Kıymet: 4.000	Kıymet: 600

Kusûr hamûlesi Kumbağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya ve Paşalimanı'ndan Hohlalı Pasor Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 3 B. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
8 vasat	1 vasat
2 sagîr	1 sagîr
Toplam 10	Toplam 2
Kıymet: 4.200	Kıymet: 1.150

Kusûr hamûlesi Kumbağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Paşalimanı'ndan Derili Varsami Reis sefinesiyle hamûlesi hamr Balat'da Bıçak Yako Yahudi malı. Fi 5 B. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 kebîr	1 kebîr
1 vasat	1 vasat
-	2 sagîr
Toplam 5	Toplam 4
Kıymet: 3.650	Kıymet: 1.500

Kusûr hamûlesi Kumbağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Marmaralı Kırako Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 9 B. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 kebîr	-
4 vasat	-
-	3 sagîr
Toplam 8	Toplam 3
Kıymet: 4.000	Kıymet: 520

Kusûr hamûlesi Erdek'den.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avşa'dan Muhanyalı Foti Reis sefinesiyle hamûlesi hamr Göncü oğlu Yahudi malı. Fi 27 B. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
4 kebîr
4 vasat
2 sagîr
Toplam 10
Kıymet: 5.000

Kusûr hamûlesi Tekfurdağı'ndan ve Ermeni köyünden.

Şekil A.6: Zecriye defterinin 2. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

[s. 3]

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avşa'dan Erdekli Toloko Vasilaki Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 3Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 kebir	10 fıçı
4 vasat	-
-	-
Toplam 8	
Kıymet: 5.400	Kıymet: 520
Kusûr hamülesi Erdek'den.	

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Paşalimanı ve Deri'den Mudanyalı Yani Reis sefinesiyle hamülesi hamr Balat'da Usta Vasil malı. Fi 3 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
6 kebir	-
6 vasat	-
5 sağır	5 sağır
Toplam 17	
Kıymet: 7.550	Kıymet: 1.000

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Hohla'dan Avram oğlu Kostanti Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 21 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
7 vasat	1 vasat
6 sağır	-
Toplam 13	
Kıymet: 3.200	Kıymet: 400

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Kanozlu Foti Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 27 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
5 kebir	-
4 vasat	2 vasat
Toplam 9	
Kıymet: 5.200	Kıymet: 800
Kusûr hamülesi Hora'dan.	

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'danve Paşalimanı'ndan Hohlalı Küçük Manol Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 26 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
10 kebir	-
7 vasat	1 vasat
16 sağır	-
Toplam 33	
Kıymet: 12.300	Kıymet: 450

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Uskupa'dan Hohlalı Acı Lefter Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 29 Ş. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
2 kebir
2 vasat
5 sağır
Toplam 9
Kıymet: 3.000

Kusûr hamülesi Kapudağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Hohla ve Asmalı'dan Hohlalı Söylemez oğlu Yemandı Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi gurre-i N. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
4 kebir
5 vasat
Toplam 9
Kıymet: 3.250

Kusûr hamülesi Kapudağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Hohla ve Asmalı ve Avlonya'dan Hohlalı Maltuz oğlu Dimitri Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi gure-i N. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
5 kebir	1 kebir
6 vasat	1 vasat
20 sağır	1 sağır
Toplam 31	Toplam 3
Kıymet: 8.500	Kıymet: 1.500

Şekil A.7: Zecriye defterinin 3. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

[s. 4]

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Uskupy ve Avlonya'dan Uskupyalı Togkan Reis sefinesiyle hamülesi hamr Yorgi Togkan malları. Fi 3 N. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 kebîr	-
3 vasat	1 vasat
5 sagîr	3 sagîr
Toplam 12	Toplam 4
Kıymet: 5.150	Kıymet: 900

Kusûr hamülesi Kapudağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Prastos ve Asmalı ve Deri'den Prastoslu Kostanti Reis sefinesiyle hamülesi hamr Balat'da Usta Zor malı. Fi 3 N. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
6 kebîr
10 vasat
6 sagîr
Toplam 22
Kıymet: 11.500

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Uskupy ve Avlonya'dan Uskupyalı İstrataki Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 11 N. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
9 kebîr	1 kebîr
12 vasat	3 vasat
11 sagîr	-
Toplam 32	Toplam 4
Kıymet: 15.900	Kıymet: 2.200

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Prastos'dan ve Asmalı ve Marmara'dan Prastoslu Manol Reis sefinesiyle hamülesi hamr Usta Aleko malı. Fi 5 L. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
4 vasat
4 sagîr
Toplam 8
Kıymet: 3.900

Kusûr hamülesi Erdek'den.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Hohlahı Yasar Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 7 L. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
-	1 kebîr
10 sagîr	-
Kıymet: 2.000	Kıymet: 720

Kusûr hamülesi Kumbağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Hohla'dan ve Uskupy'dan Hohlahı Avram oğlu Kostanti Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 19 L. Sene 1239.

Hamr: Fıçı
3 vasat
6 sagîr
Toplam 9
Kıymet: 1.950

Kusûr hamülesi Kapudağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Hohlahı Sotir Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 21 L. Sene 1239.

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
8 vasat	-
9 sagîr	1 vasat
Toplam 17	
Kıymet: 5.650	Kıymet: 400

Şekil A.8: Zecriye defterinin 4. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

[s. 5]

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Kanozlu Foti Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 27 L. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
6 vasat	2 vasat
4 sagır	-
Toplam 10	
Kıymet: 4.000	Kıymet: 700
Kusûr hamülesi Hora'dan.	

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Asmalı'dan ve Balatıye'den Marmaralı Kırako Reis sefinesiyle hamülesi hamr Fener'de Usta Acı Anastas malı. Fi 27 L. Sene 1239

Hamr: Fıçı
9 kebîr
10 vasat
5 sagır
Toplam 24
Kıymet: 10.050

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Paşalimanı ve Deri'den Mudanyalı Yani Reis sefinesiyle hamülesi hamr Balat'da Usta Vasil malı. Fi 5 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
6 kebîr	-
6 vasat	2 vasat
5 sagır	3 sagır
Toplam 17	Toplam 5
Kıymet: 7.550	Kıymet: 1.500

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Uskupy ve Avlonya'dan Uskupyalı Togkan Reis sefinesiyle hamülesi hamr Muhanyalı Yorgi malı. Fi 7 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 kebîr	-
4 vasat	1 vasat
10 sagır	1 sagır
Toplam 18	Toplam 2
Kıymet: 6.010	Kıymet: 950

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Erdekli Viraka oğlu Yankor Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 13 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
5 kebîr	-
7 vasat	1 vasat
7 sagır	-
Toplam 19	
Kıymet: 7.000	Kıymet: 500
Kusûr hamülesi Deri'den.	

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya ve Arablar ve Marmara'dan Uskupyalı İstratiki Reis sefinesiyle hamülesi hamr kendi malı. Fi 13 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
9 kebîr	1 kebîr
13 vasat	2 vasat
11 sagır	1 sagır
Toplam 33	Toplam 4
Kıymet: 16.010	Kıymet: 2.120

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Prastos'dan, Asmalı'dan Prastoslu Kostanti Reis sefinesiyle hamülesi hamr Balat'da Usta Zor malı. Fi 21 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı
6 kebîr
10 vasat
6 sagır
Toplam 22
Kıymet: 11.500

Şekil A.9: Zecriye defterinin 5. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

[s. 6]

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avşa ve Marmara'dan Peremli Nikolaki Reis sefinesiyle hamûlesi hamr Hasköy'de Nesimaki malı. Fi 23 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
4 vasat	1 vasat
Kıymet: 1.800	Kıymet: 500

Kusûr hamûlesi Kumbağı'ndan ve Enmeni köyünden.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya'dan Hohlalı Sotir Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 25 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
6 vasat	1 vasat
2 sagır	-
Toplam 8	
Kıymet: 2.500	Kıymet: 400

Kusûr hamûlesi Erdek'den.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Arablar'dan ve Avşa'dan Muhanyalı Foti Reis sefinesiyle hamûlesi hamr Hasköy'de Göncü oğlu malı. Fi 27 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
5 kebîr	2 kebîr
3 vasat	-
2 sagır	3 sagır
Toplam 10	Toplam 5
Kıymet: 7.700	Kıymet: 2.000

Kusûr hamûlesi Tekfurdağı'ndan ve Hora'dan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Kalemî'den ve Avlonya'dan Hohlalı Avram oğlu Kostanti Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 27 Za. Sene 1239

Hamr: Fıçı
8 vasat
6 sagır
Toplam 14
Kıymet: 3.600

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Ekinlik'den ve Avlonya'dan Hohlalı Acı Lefter Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 3 Z. Sene 1239

Hamr: Fıçı
7 kebîr
7 vasat
9 sagır
Toplam 23
Kıymet: 8.500

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Avlonya ve Paşalimanı'ndan Derili Varsamı Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 11 Z. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
2 kebîr	-
4 vasat	1 vasat
11 sagır	-
Toplam 17	
Kıymet: 6.200	Kıymet: 400

Kusûr hamûlesi Kapıdağı'ndan.

Kaza-i Paşalimanı

Karye-i Marmara ve Avlonya'dan Hohlalı Küçük Manol Reis sefinesiyle hamûlesi hamr kendi malı. Fi 17 Z. Sene 1239

Hamr: Fıçı	Arak: Fıçı
10 kebîr	-
7 vasat	1 vasat
16 sagır	1 sagır
Toplam 33	Toplam 2
Kıymet: 12.050	Kıymet: 700

Şekil A.10: Zecriye defterinin 6. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

[s. 7]

Defter oldur ki;

İşbu bin iki yüz otuz sekiz senesine mahsuben Paşalimanı ve tevâbii iskelelerine bâ-mektûb vürüd eden sefâyinlerin mubâyaa eyledikleri müskirâtın ve bâyileri ve müsterilerin isim ve şöhretleriyle müfredât defteridir ki zikr olunur.

Kazâ-i Paşalimanı ve tevâbihiâ

Karye-i Ekinlik'den Rusyalı kapudan Kostandi râkib olduğu iki direkli Berik tabir olunur sefinesine hamûlesi hamr. Fi 25 N. sene 1239

Bahr-i siyâh râhu, hamr

Kıymet: 11.700

Mitro Çorbacı	Foti Yanaki	Vasil Panayot	Yani İstraki
Fiçı: 1,5 aded	Fiçı: 3 aded	Fiçı: 0,5 aded	Fiçı: 0,5 aded
Kıymet: 229	Kıymet: 4.220	Kıymet: 620	Kıymet: 670

Bakkal Vasil	Danyel İstraki	Yamatı Mihai
Fiçı: 1 aded	Fiçı: 1 rub	Fiçı: 1 aded, 1 rub
Kıymet: 1.800	Kıymet: 300	Kıymet: 2.000

Yekûn
7 aded, 2 rub
Kıymet: 11.700

Be-hesâb-i gurus
1755-315 (ber-müceb-i şurût âmilîyle fîrûnihâde) = 1.440

Kusûr hamûle pekmez ve zeytun.

Kazâ-i Paşalimanı ve tevâbihiâ

Karye-i Ekinlik'den Rusyalı kapudan Penayi *Valkiye* râkib olduğu iki direkli Berik tabir olunur sefinesine bi'l-istîrâ ilişik hamr. Fi 25 N. sene 1239

Hamûlesiyle Bahr-i siyâh râhu, hamr

Kıymet: 2.000

Pandazi	Hasofil Andon	Cafi
Fiçı: 1 aded	Fiçı: 1 aded	Fiçı: 0,5 aded
Kıymet: 750	Kıymet: 710	Kıymet: 450

Yekûn
fiçı: 2,5
Kıymet: 2.000

Be-hesâb-i gurus
300-54 (âmilîyle fîrûnihâde) = 246

Kusûr hamûlesi Rumeli'nden pekmez ve zeytun.

Kazâ-i Paşalimanı

Karye-i Ekinlik'den ve Avlonya'dan Rusyalı kapudan Makri râkib olduğu iki direkli Berik tabir olunur sefinesine bi'l-istîrâ ilişik hamr. Fi 27 N. sene 1239

Rusyalı Todiraki ve *Vlastomalı* Bahr-i siyâh râhu, hamr

Kıymet: 13.100

Todaraki	Pandali Yani	Dimitraki Franko	Avlonyalı Praşnoz
Fiçı: 5 aded	Fiçı: 0,5 aded	Fiçı: 0,5 aded	Fiçı: 5 aded
Kıymet: 6.000	Kıymet: 600	Kıymet: 350	Kıymet: 6.150

Yekûn
fiçı: 11 aded
Kıymet: 13.100

Be-hesâb-i gurus
1965-353 (ber-müceb-i şurût âmilîyle fîrûnihâde) = 1.612

Kusûr hamûlesi pekmez ve zeytun ve sirke.

Kazâ-i Paşalimanı

Karye-i Ekinlik'den kapudan Marko Batikola râkib olduğu iki direkli Berik tabir olunur sefine hamûlesi hamr. Fi 7 Za. sene 1239

Tâife malı ilişik Bahr-i siyâh râhu, hamr

Kıymet: 1.500

Acı Praşnoz	Lemzinoz
Fiçı: 0,5 aded	Fiçı: 1 aded
Kıymet: 600	Kıymet: 900

Yekûn
fiçı: 1,5 aded
Kıymet: 1.500

Be-hesâb-i gurus
225-40 (ber-müceb-i şurût âmilîyle fîrûnihâde) = 185

Kusûr hamûlesi Rumeli'nden pekmez ve zeytun ve sirke.

(...)

Es-seyyid Mustafa Tahir el-mivella bi-hilâfeti nâhiye-i Marmara nemekahu'l-fakir ileyhi azze şânuhû gufire leh.

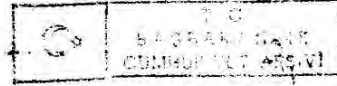
(Mühür)

Şekil A.11: Zecriye defterinin 7. sayfa çevirisi (BOA, D.BŞM.ZCR.d. 20411).

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube :
Sayı : 14771

KARARNAME

İnhisarlar idaresinin Tekirdağ şarap fabrikasında iki sene müddetle Şef d3 kav işini yapmak üzere Fransa'dan getirilecek şarap ustası Mssyö "Jobe"nin 9682 sayılı kararname ahkâmına göre Türk parasile çalıştırılmasına ve kendisile mukavele yapılmasına izin verilmesi ; Gümrük ve İnhisarlar Vekillığının 22/7/933 tarih ve 2015/930 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekillığının 25/7/933 tarih ve 10821/398 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 25/7/933 de kabul olunmuştur . 25/7/933

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

B. V.

İsmail

Ad. V.

S. Sarıoğlu

M. M. V.

[Signature]

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

[Signature]

Ma. V. V.

S. Rıfai

Mf. V.

[Signature]

Na. V.

[Signature]

İ. V. V.

[Signature]

S. I. M. V.

S. Rıfai

G. I. V.

Ali Rıza

Zr. V.

[Signature]

080 18 01 02 38 53 10

Şekil B.1: İnhisarlar İdaresi'nin Tekirdağ Şarap Fabrikası'nda 2 yıl çalıştırılmak üzere Fransız Jobe'nin getirilmesi (BCA 30-18-1-2 / 38-53-10).

7089

Maliye Vekilliğinden yazılan 5/8/935 tarih ve 7254 sayılı tezkerede; İnhisarlar İdaresine şarap istihsalı için lüzumu olup çeşit itibarile Fransadan alınmak istenen şarap fiçilerinin peşin para ile alınabileceğinden geçen yıl yapılamayan şarap istihsalının bu yıl hiç olmazsa normal şekilde yapılabilmesi lüzum ve ehemmiyetine binaen 274,000 - Fransız frangı tutan bu malzeme bedelinin karşılığı Merkez Bankasına yatırılarak kliring sırasında adı geçen banka tarafından döviz olarak ödenmesi şartile sözü geçen miktardaki Fransız frangının İnhisarlar Umum Müdürlüğüne verilmesi Gümrük ve İnhisarlar Vekilliğinden istenilmekde olduğu bildirilmiş ve Türkiye-Fransız kliringinde mühim miktarda blokaj mevcut olması dolayısıyla Fransaya bu yoldan yapılan tediyat uzun teahhürlere sebebiyet verdiğinden ötürü bir takım Fransız müesseseleri serbest döviz verilmedikçe mal satmak istemediklerinden hem kliring esasını ihlâl etmemek ve hem de inhisarın muhtaç olduğu bu fiçileri elde etmek için fiçilerin tutarı olan 274,000 Fransız frangını Hazinesinin Osmanlı Bankasındaki döviz provizyonundan avans olarak şimdiden ödemek ve ileride Türkiye-Fransa kliring hesaplarında müsaid bir provizyon hasıl olduğu zaman bu avans kapatılmak ve avansın verildiği tarihle kapadıldığı tarih arasında geçen günlerin faizi İnhisarlar İdaresince tesviye edilmek suretiyle adı geçen fiçilerin satın alınması muvafık olacağından bu yolda bir karar verilmesi istenilmişdir. Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 7/8/935 de görüşülerek teklif onanmıştır.

7/8/935

REİSİCÜMUR

K. Atatürk

Bk. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Y. Z. İmri

S. Sancar

K. G. G. G.

S. Kaya

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

S. T. Ö. Ö.

S. T. Ö. Ö.

S. Arıkan

A. Çetink

İ. V. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V.

İ. V. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V.

01 02 57 65 5

Şekil B.2: İnhisarlar İdaresi'nce Fransa'dan satın alınacak şarap fiçileri (BCA 30-18-1-2 / 57-65-5).

EK C: Şaraphane Yapılarının Tescil Kararı.

BURSA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU KARAR	
Toplantı Tarihi ve No : 11.12.2014 - 177	10.08.290
Karar Tarihi ve No : 11.12.2014 - 3912	TOPLANTI YERİ
	EDREMİT
Balıkesir ili, Erdek ilçesi, Paşalimanı köyüne yönelik olarak Bandırma Müzesi Müdürlüğü uzmanları tarafından gerçekleştirilen tespit çalışmasına ilişkin Balıkesir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 07.11.2014 gün ve 4725 sayılı yazısı ve Müdürlüğün 26.11.2014 gün ve 6006 sayılı raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi yapılan görüşmeler sonucunda; Balıkesir ili, Erdek ilçesi, Paşalimanı köyüne yönelik olarak Bandırma Müzesi Müdürlüğü uzmanları tarafından gerçekleştirilen çalışmada 2863 sayılı Kanunun 6.maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdığı tespit edilen 107 ada-32 parseldeki şaraphane binasının, 107 ada-29 parseldeki konutun ve 128 ada-5 parseldeki yapının korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline, K.T.V.K.Y.K.'nın 05.11.1999/660 sayılı İlke Kararı doğrultusunda koruma gruplarının 2.grup olarak belirlenmesine karar verildi.	
	11380/1-1

Şekil C.1: Şaraphane yapılarının 11.12.2014 tarihli, 3912 numaralı tescil kararı.

EK D: Hava Fotoğrafları.

Şekil D.1: Şaraphane yapılarının 1953 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

Şekil D.2: Şaraphane yapılarının 1964 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

Şekil D.3: Şaraphane yapılarının 1968 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

Şekil D.4: Şaraphane yapılarının 1970 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

Şekil D.5: Şaraphane yapılarının 1975 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

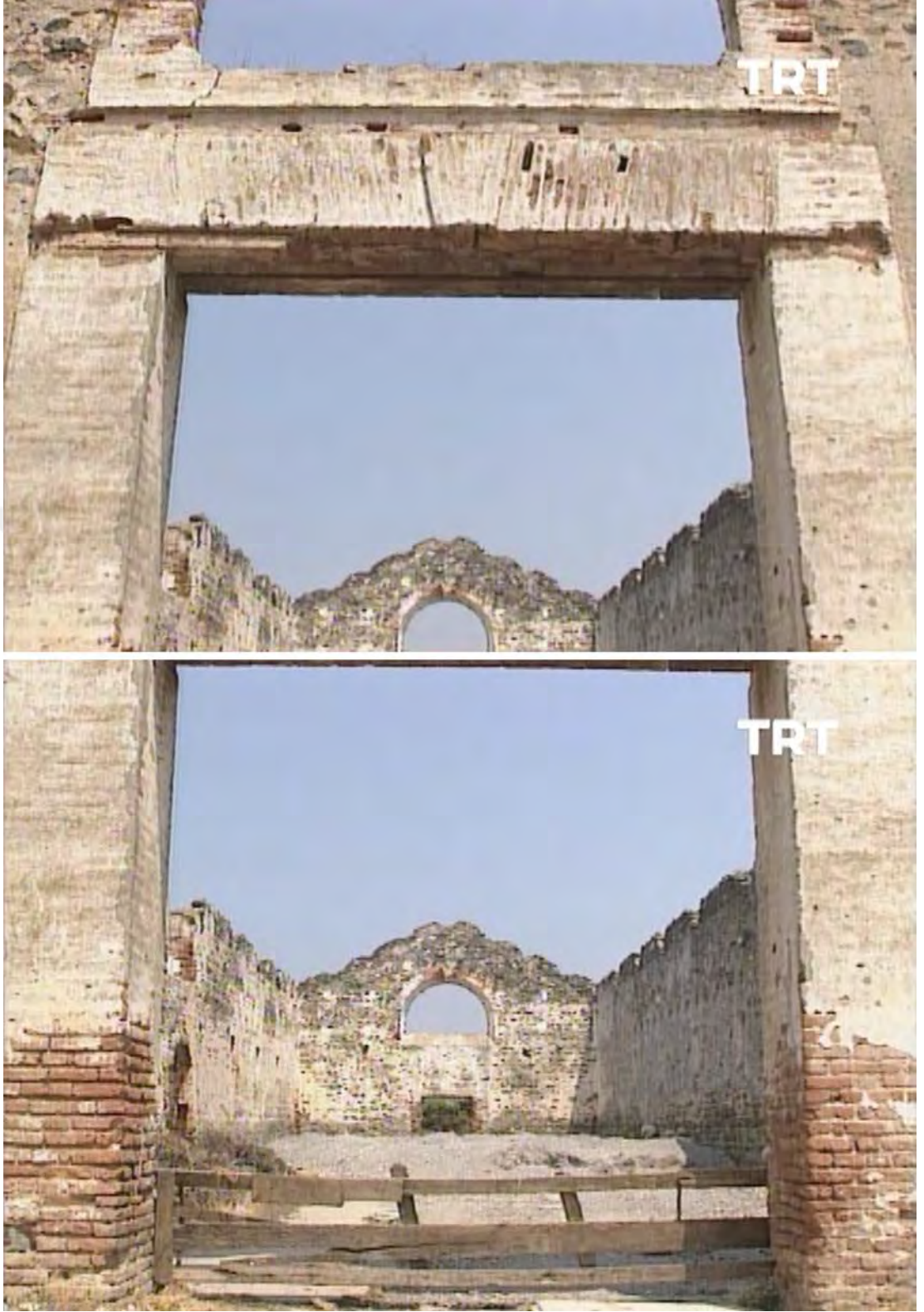

Şekil D.6: Şaraphane yapılarının 1997 tarihli hava fotoğrafı (HGM).

EK E: Belgesel Görüntüleri.

Şekil E.1: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989 (TRT Arşivi).

Şekil E.2: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989 (TRT Arşivi).

Şekil E.3: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989 (TRT Arşivi).

Şekil E.4: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989 (TRT Arşivi).

Şekil E.5: Marmara Adaları'nda Belgeseli, 1989 (TRT Arşivi).

Şekil E.6: Belgesel görüntülerinin karşılaştırması (1989-2021).

Şekil E.7: Belgesel görüntülerinin karşılaştırması (1989-2021).

EK F: Paşalimanı Adası ve Şaraphane Fotoğrafları.

Şekil F.1: Şaraphane yapıları (Kasım, 2020).

Şekil F.2: Lala Mustafa Paşa Camii. Paşalimanı Köyü (Kasım, 2020).

Şekil F.3: Poyrazlı Köyü'nde kerpiç cami (Kasım, 2020).

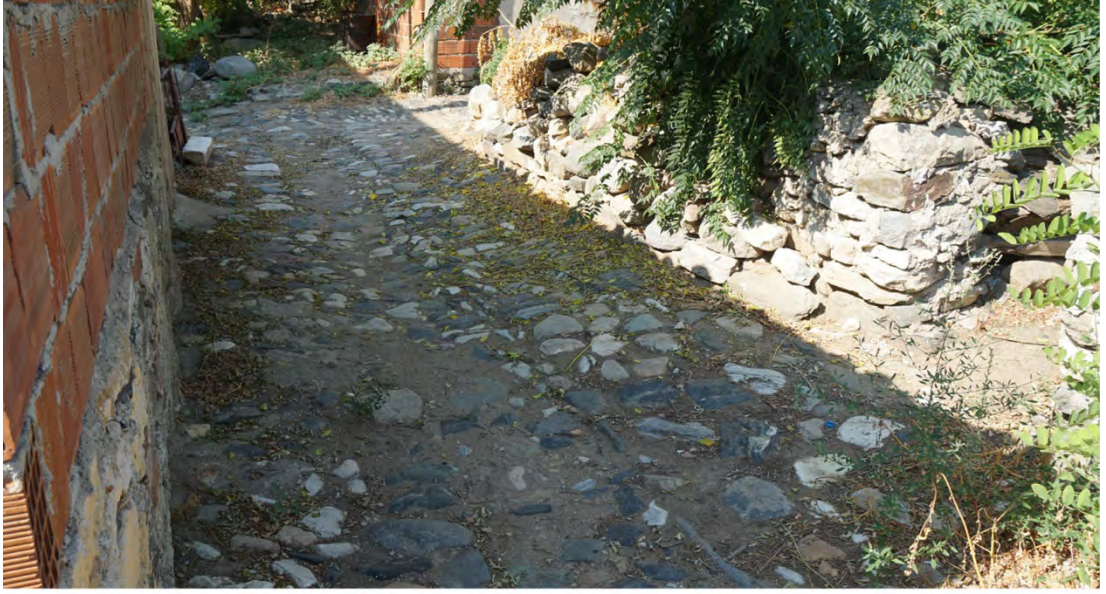
Şekil F.4: Poyrazlı Köyü'nde kagir değirmen (Kasım, 2020).

Şekil F.5: Lâhitler ve mimari elemanlar, Paşalimanı (a), Poyrazlı (b), Tuzla (c).

Şekil F.6: Paşalimanı Köyü'nde kuyular (Eylül, 2021).

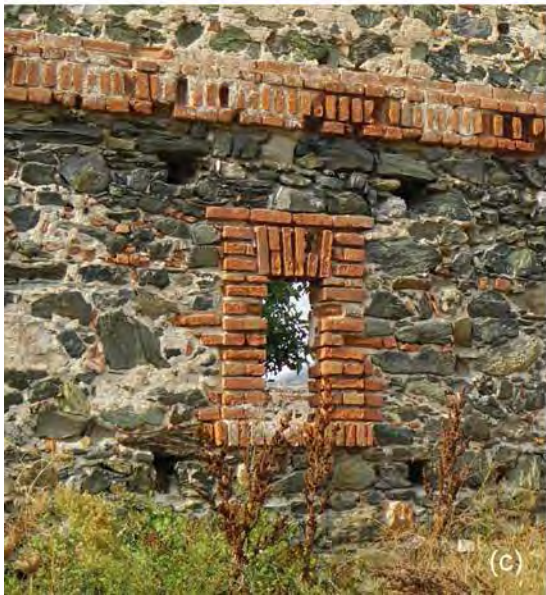
Şekil F.7: Paşalimanı Köyü'nün kaldırım taşları (Eylül, 2021).

Şekil F.8: Şaraphane birimlerinin hava fotoğrafı.

Şekil F.9: Y01 batı cephesi.

Şekil F.10: Y01 güney cephesi.

Şekil F.11: Y01 doğu cephesi.

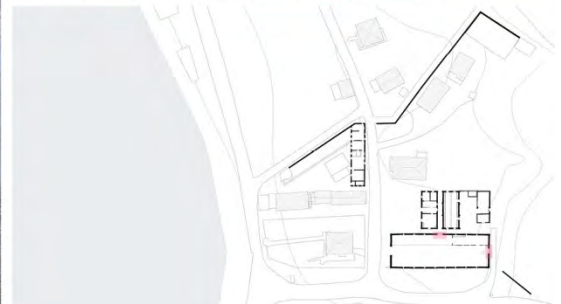
Şekil F.12: Y01 kuzey cephesi.

Şekil F.13: Y01 iç mekân.

Şekil F.14: Y01 kapı ve pencere açıklıkları.

Şekil F.15: Y01 kapı ve pencere açıklıkları.

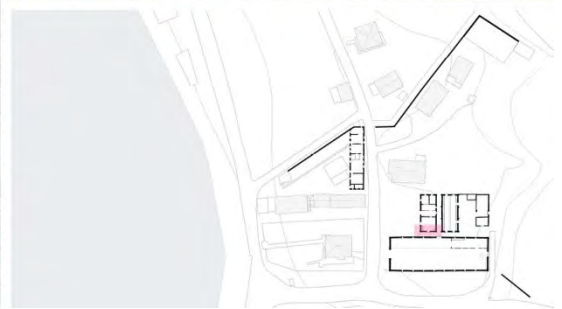
Şekil F.16: Y01 döşeme.

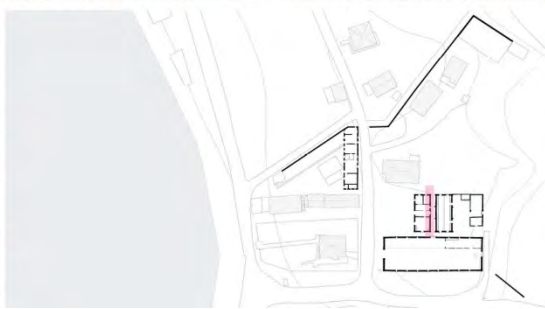
Şekil F.17: Y01 döşeme.

Şekil F.18: Y02 batı cephesi.

Şekil F.19: Y02 güney cephesi.

Şekil F.20: Y02 doğu cephesi.

Şekil F.21: Y02 kuzey ceohesi.

Şekil F.22: Y02 iç mekânlar.

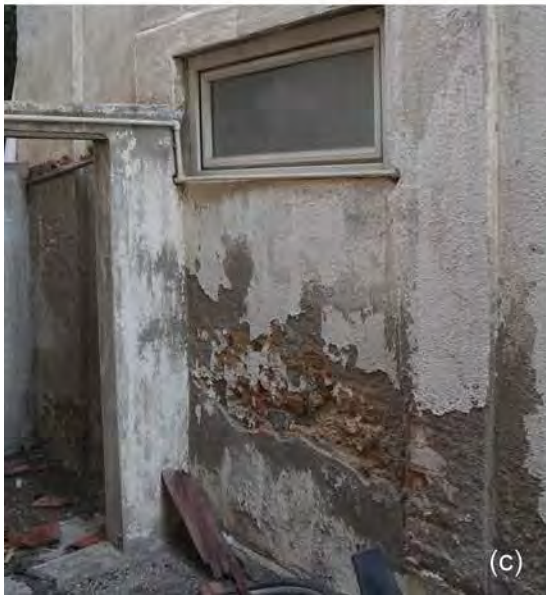
Şekil F.23: Y02 iç mekânlar.

Şekil F.24: Y02 iç mekânlar.

Şekil F.25: Y02 tekil elemanlar ve detaylar.

Şekil F.26: Y03 cepheler ve iç mekân.

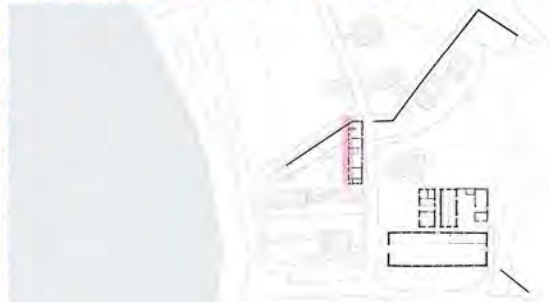
Şekil F.27: Y04 cepheler ve iç mekân.

Şekil F.28: Y05 doğu cephesi.

Şekil F.29: Y05 kuzey cephesi.

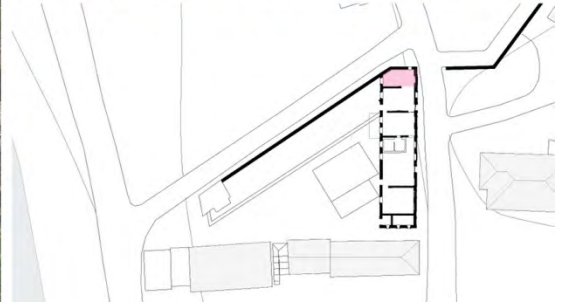
Şekil F.30: Y05 batı cephesi.

Şekil F.31: Y05 güney cephesi ve komşu yapı.

Şekil F.32: Y05 ön bahçe.

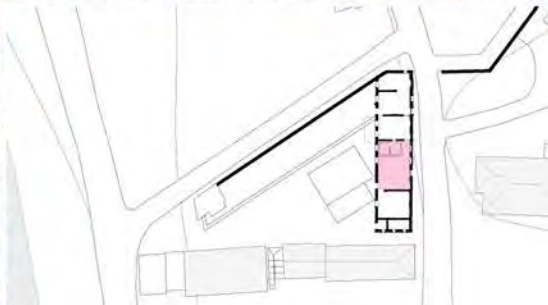
Şekil F.33: Y05-1 numaralı oda.

Şekil F.34: Y05-2 numaralı oda.

Şekil F.35: Y05-3 numaralı oda.

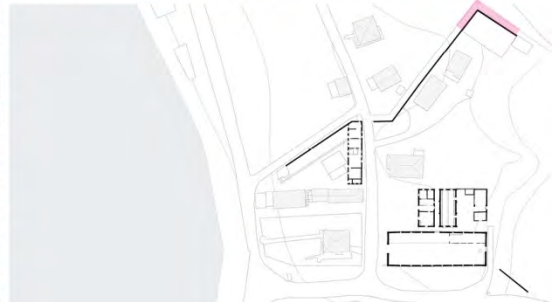
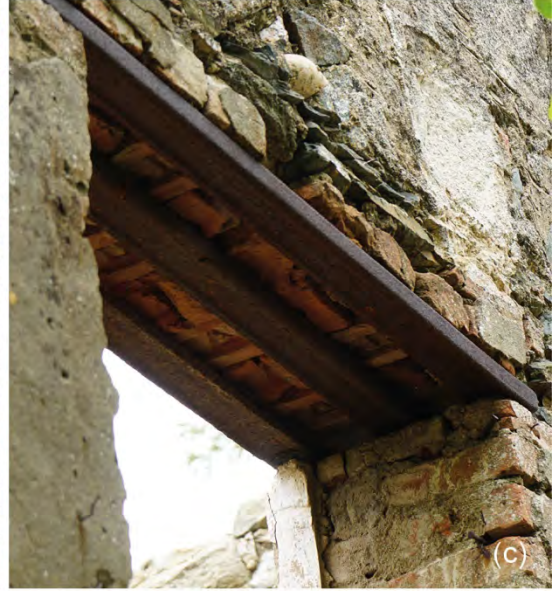
Şekil F.36: Y05-4 numaralı oda.

Şekil F.37: Y05-5 numaralı oda.

Şekil F.38: Y05-6 ve Y05-7 numaralı odalar.

Şekil F.39: Y06 cepheler.

Şekil F.40: Y06 iç mekân ve damgalı tuğla.

Şekil F.41: Y06 ile Y05 arasındaki bahçe duvarı.

Şekil F.42: Paşalimanı Adası sakinleri.

Şekil F.43: Helâ ve musluk taşı.

Şekil F.44: Paraçol detayı Y05, Paşalimanı Adası.

Şekil F.45: Paraçol detayı, Mürefte.

Şekil F.46: Paraçol detayı, Kadıköy (a) Beyoğlu (b).

Şekil F.47: Paraçol detayı, Beyoğlu.

EK G: Tekirdağ'ın Kıyı Köylerindeki Şaraphane Yapıları.

Şekil G.1: Şaraphane, Marmara Ereğlisi.

Şekil G.2: Şaraphane, Marmara Ereğlisi.

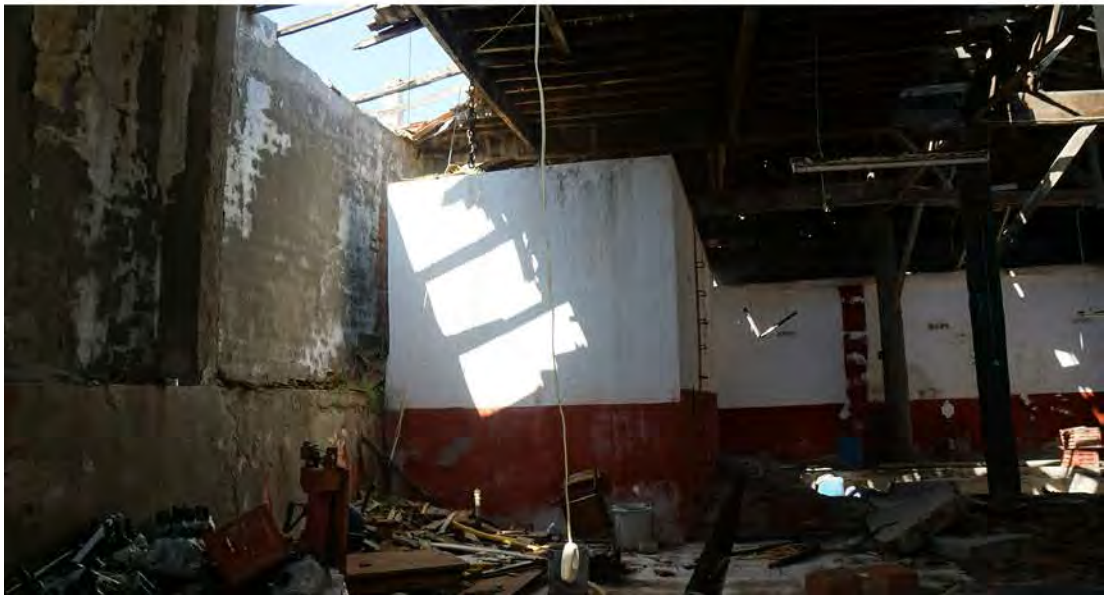
Şekil G.3: Şaraphane, Köyiçi Mevkii.

Şekil G.4: Şaraphane, Köyiçi Mevkii.

Şekil G.5: Şaraphane, Mürefte.

Şekil G.6: Şaraphane, Mürefte.

Şekil G.7: Şaraphane, Yukarıkalamış.

Şekil G.8: Şaraphane, Yukarıkalamış.

Şekil G.9: Kutman Şarap Müzesi ve Fabrikası.

Şekil G.10: Kutman Şarap Müzesi.

Şekil G.11: Kutman Şarap Müzesi ve Fabrikası.

Şekil G.12: Melen Şaraphanesi, Hoşköy.

Şekil G.13: Şaraphane, Kumbağ.

Şekil G.14: Şarköy Tekel Fabrikası (Url-17).

EK H: Yunanistan'daki Şaraphane Yapıları.

Şekil H.1: 1935 tarihli şaraphane fotoğrafı ve Samos Şarap Müzesi (Βακαλοπούλου vd., 2017).

Şekil H.2: Samos Şarap Müzesi ve 80 tonluk şarap fıçıları (Url-18).

Şekil H.3: Ioanni Nikolareizis Şaraphanesi, Samos (Pandektis Arşivi).

Şekil H.4: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi, Samos (Βακαλοπούλου vd., 2017)

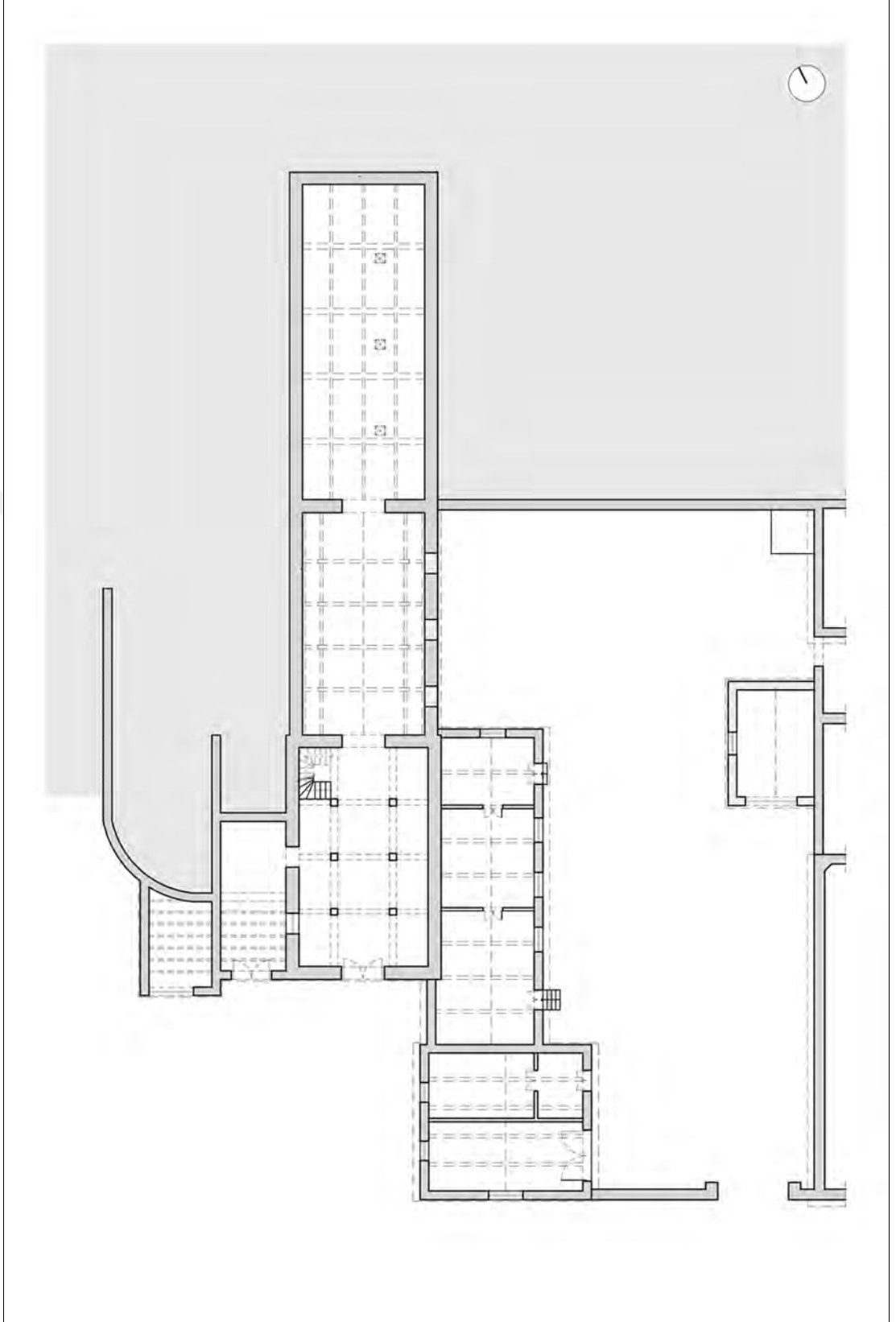
Şekil H.5: Alvertou ve Iosif Missir Şaraphanesi 2006, Samos (Pandektis Arşivi).

Şekil H.6: G. D Hatzioannou Şaraphanesi ve kitabesi (Βακαλοπούλου vd., 2017)

Şekil H.7: Tatoi Şaraphanesi (Google Earth, Url-19).

Şekil H.8: Tatoi Şaraphanesi çizimleri (Λήδα, 2017, ss. 20-21'den üretilmiştir).

Şekil H.9: Tatoi Şaraphanesi çizimleri (Λήδα, 2017, ss. 20-21'den üretilmiştir).

EK I: Şaraphane Yapıları Rölöve ve Analitik Rölöve Paftaları.

P01	Rölöve, Vaziyet Planı
P02	Rölöve, Plan (Y01-Y02-Y03-04)
P03	Rölöve, Plan ve Detaylar (Y05)
P04	Rölöve, Batı Cephesi (Y01-Y02)
P05	Rölöve, Güney Cephesi (Y01)
P06	Rölöve, Doğu Cephesi (Y01,Y04)
P07	Rölöve, Kuzey Cephesi (Y01)
P08	Rölöve, Kuzey Cephesi (Y02-Y03-Y04)
P09	Rölöve, 1-1 Kesiti (Y01-Y02)
P10	Rölöve, 2-2 Kesiti (Y01)
P11	Rölöve, Cepheler (Y05-Y06)
P12	Analitik Rölöve (Malzeme), Plan (Y01-Y02-Y03-04)
P13	Analitik Rölöve (Malzeme), Batı ve Güney Cephesi
P14	Analitik Rölöve (Malzeme), Doğu ve Kuzey Cephesi
P15	Analitik Rölöve (Malzeme), Kesitler (Y01)
P16	Analitik Rölöve (Malzeme), Kuzey Cephesi (Y02-Y03-Y04)
P17	Analitik Rölöve (Hasar), Plan (Y01-Y02-Y03-04)
P18	Analitik Rölöve (Hasar), Batı ve Güney Cephesi
P19	Analitik Rölöve (Hasar), Doğu ve Kuzey Cephesi
P20	Analitik Rölöve (Hasar), Kesitler (Y01)
P21	Analitik Rölöve (Hasar), Kuzey Cephesi (Y02-Y03-Y04)

(Tez çalışmasında; P01, P02, P03, P04, P09, P11, P13 paftalarına yer verilmiştir).

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

ROLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

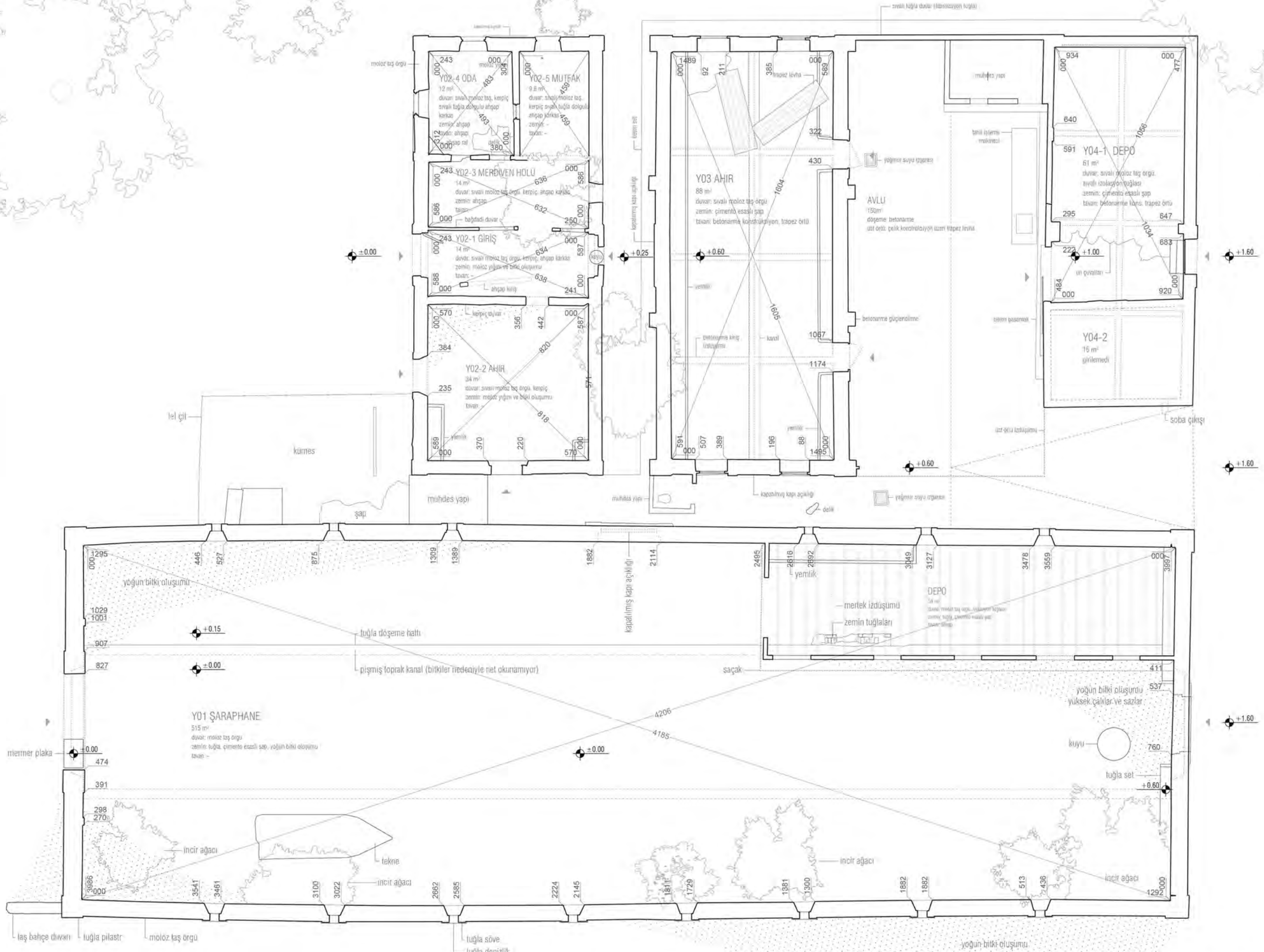

ROLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P01	Vaziyet Planı 1/500	
ARALIK 2022		

ROLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİPaşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALİKESİR(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 YapıHAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

Anahtar Çizim (Y01-Y02 batı cephesi)

ROLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P02	Zemin Kat Planı (Y01-Y04) 1/100	
ARALIK 2022		

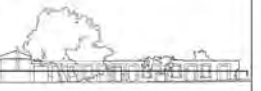
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

ROLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

Anahtar Çizim (Y05 doğu cephesi)

KUKUMAV SOKAĞI
sokak yüzü

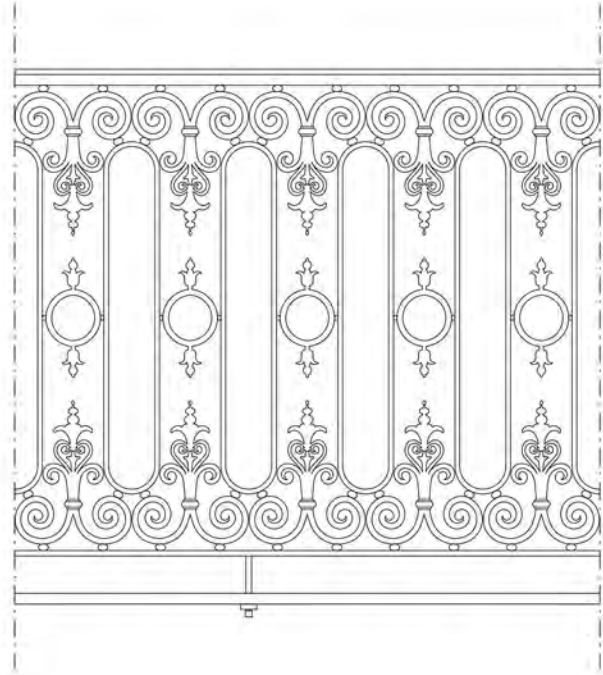
±0.00

±0.15

1 0 1 2 3 4m

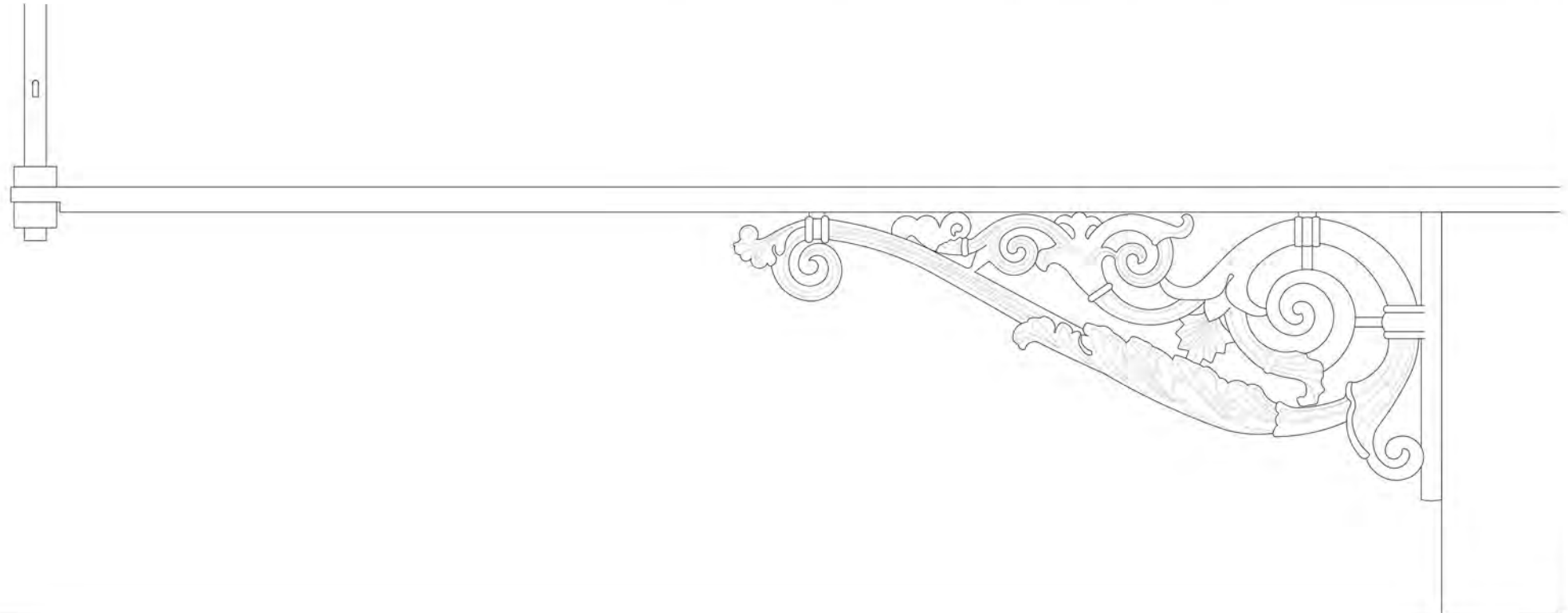
PLAN (Y05)

1/100

D01 BALKON KORKULUĞU DETAYI

1/10

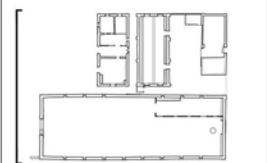
D02 PARAÇOL DETAYI

1/5

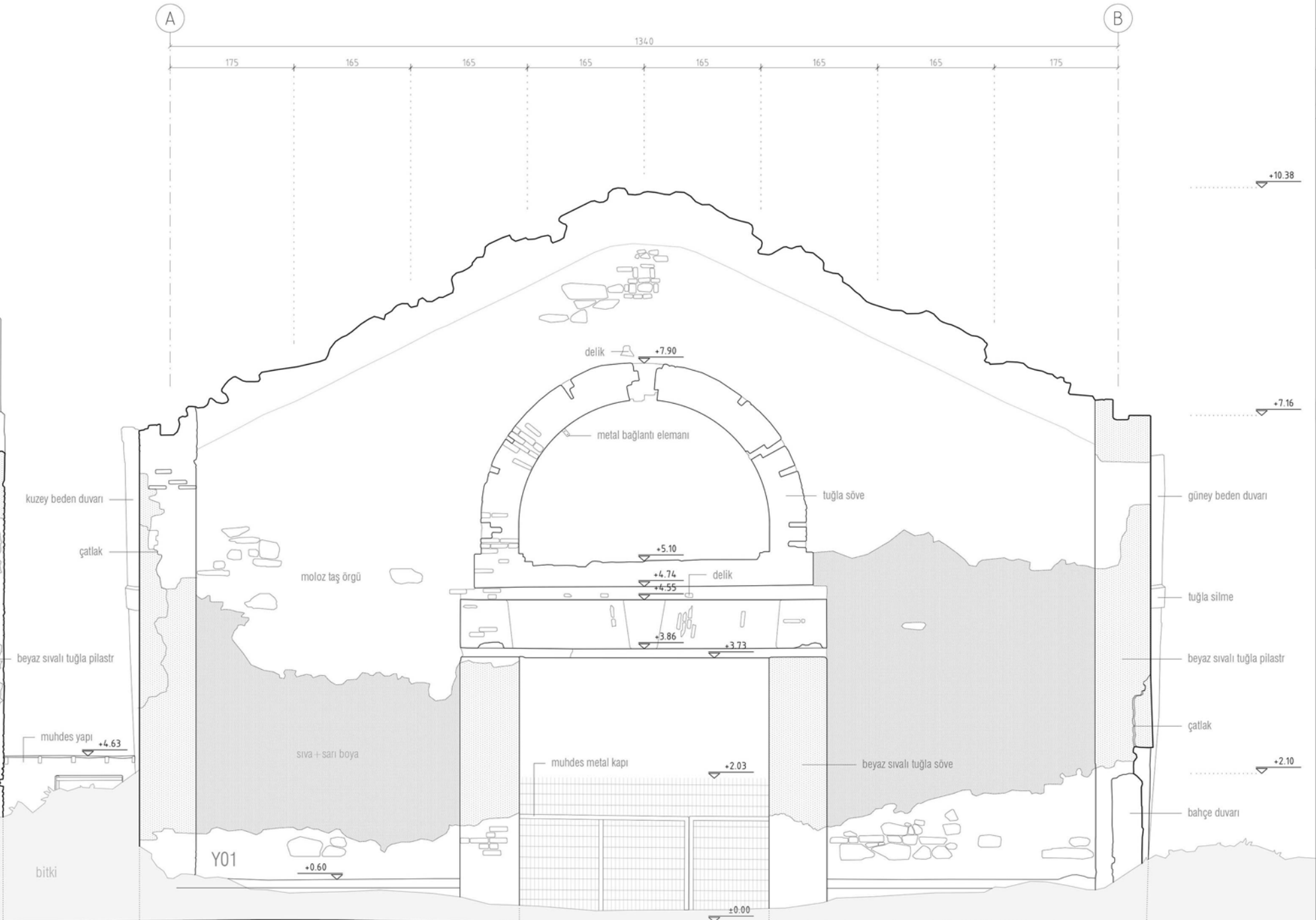
ROLÖVE RESTİTÜSYON RESTORASYON

P03 Plan ve Detaylar (Y05)

ARALIK 2022

Anahtar Plan (Y01-Y02-Y03-Y04)

I.T.Ü.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

RESTORASYON PROGRAMI

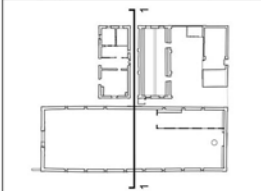
RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Alon) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Koyu
ERDEKİBALIKESİR

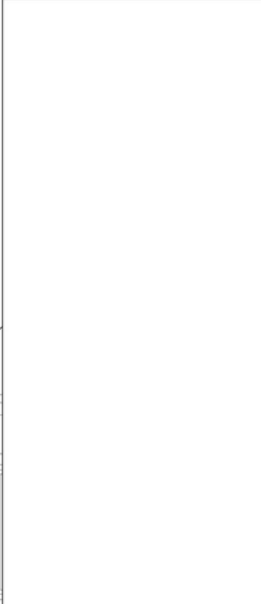
(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilgili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilgili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER

DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

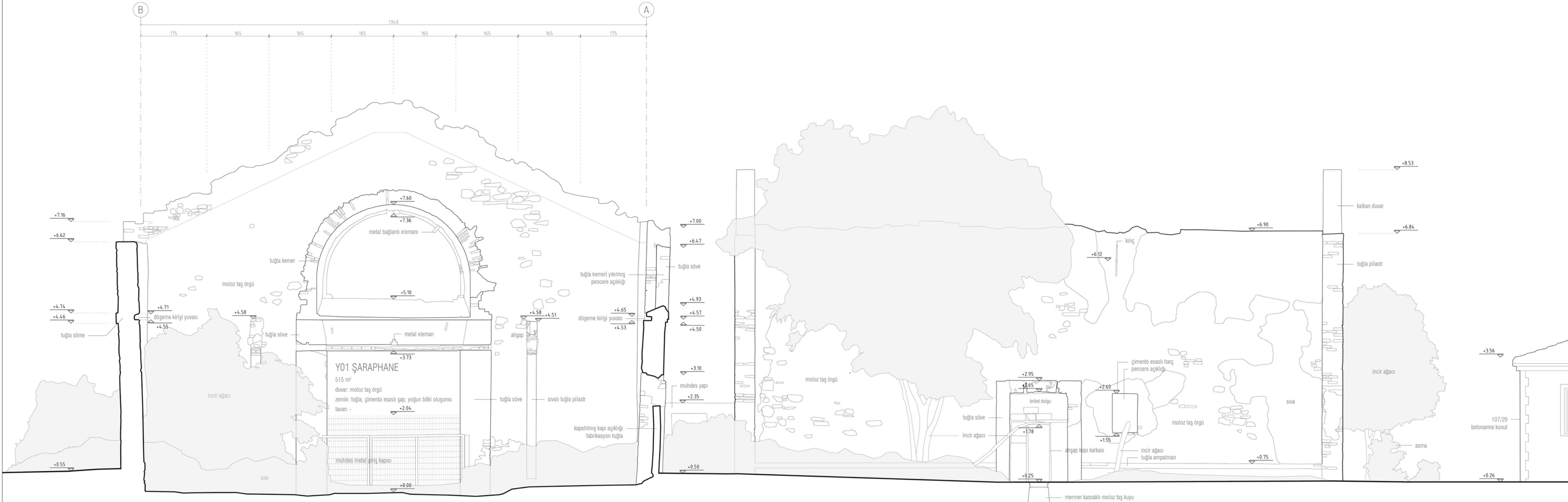

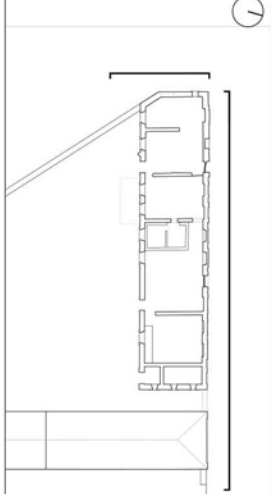
Anahtar Plan (Y01-Y02-Y03-Y04)

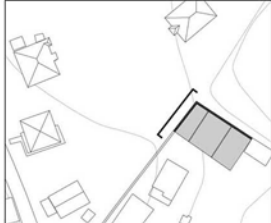
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P09	1-1 Kesiti (Y01-Y02) 1/50	
ARALIK 2022		

0.5 0 0.5 1 1.5 2m

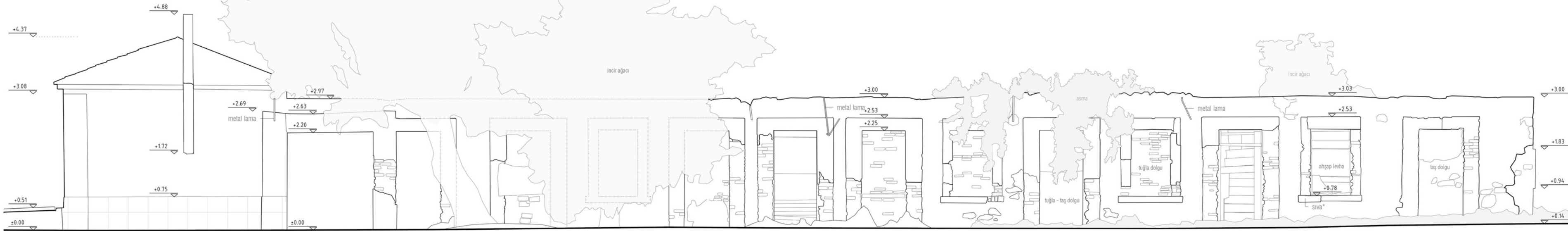

Anahtar Plan (Y05)

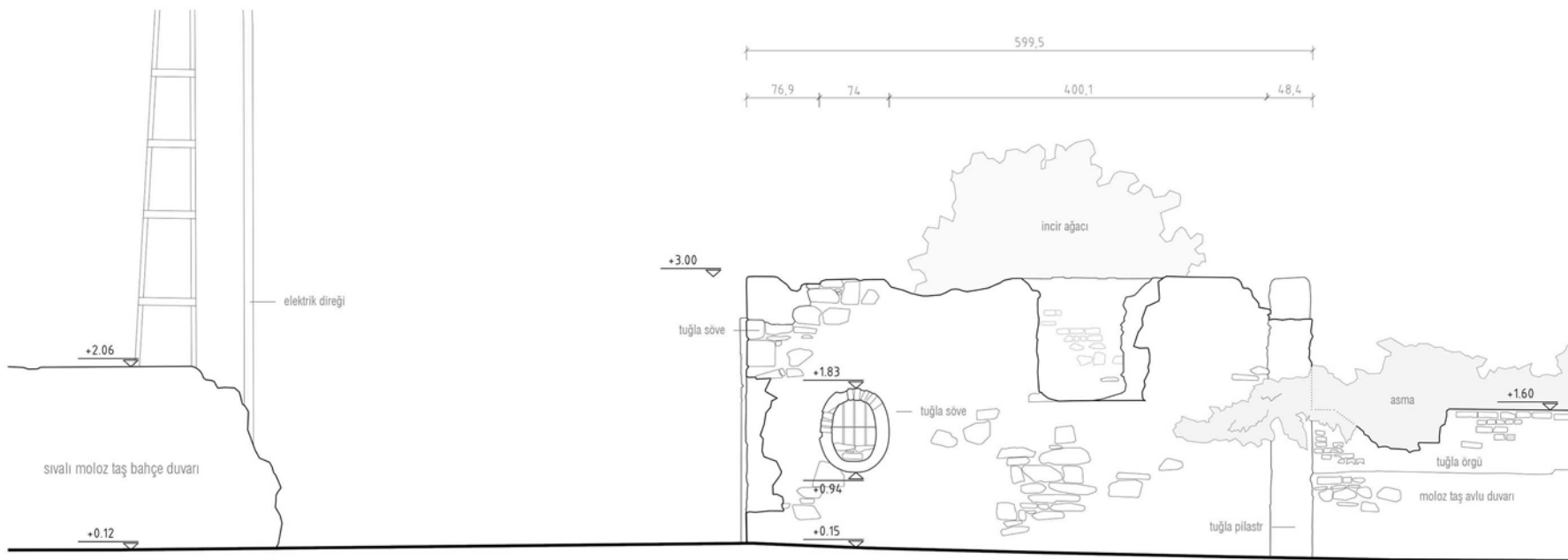

Anahtar Plan (Y06)

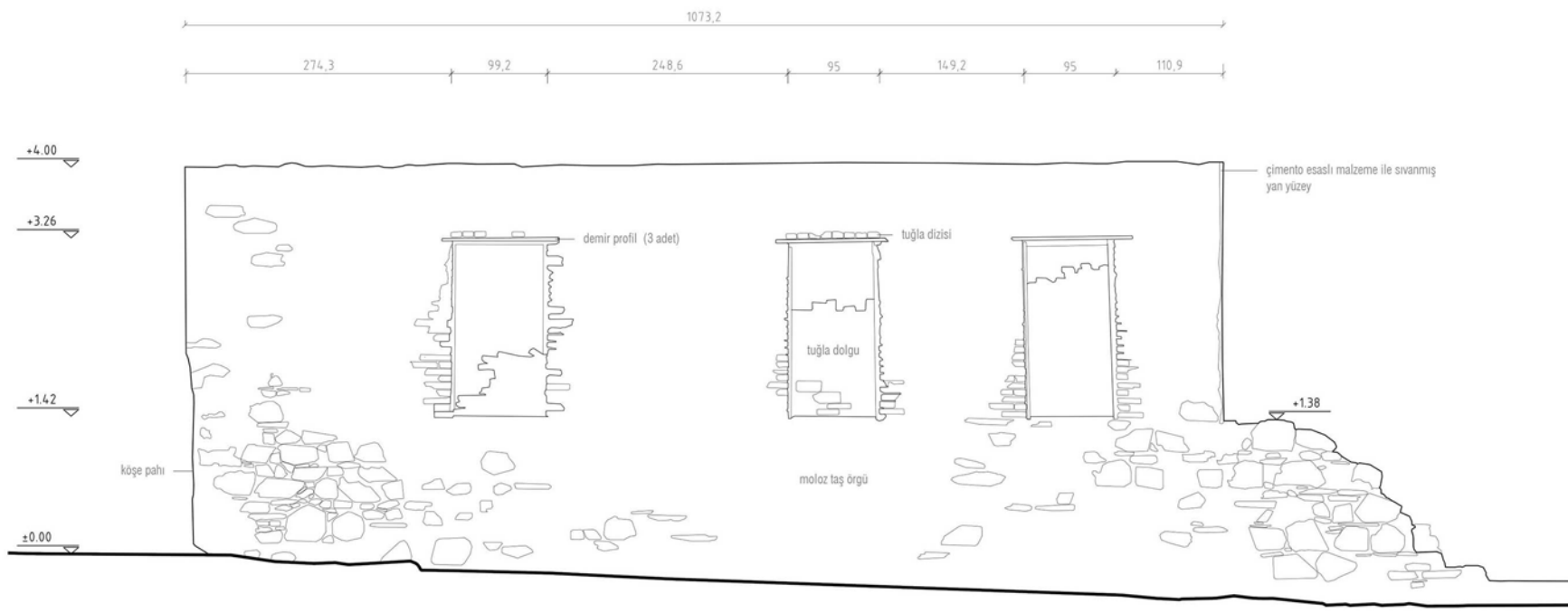
Y05 doğu cephesi

1/50

Y06 kuzeybatı cephesi

1/50

Y06 kuzeybatı cephesi

1/50

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

ROLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

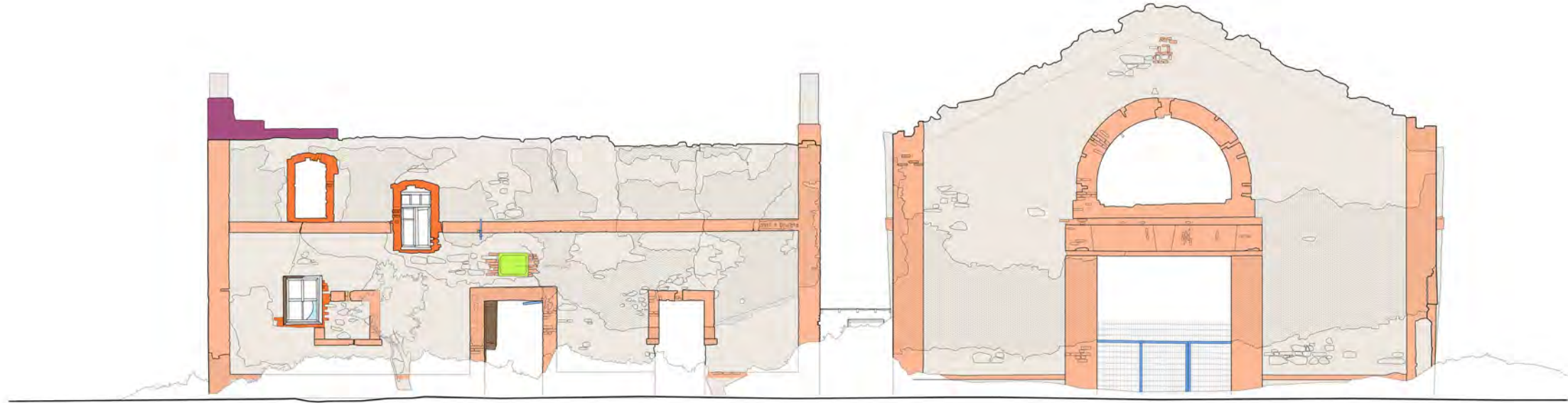
(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

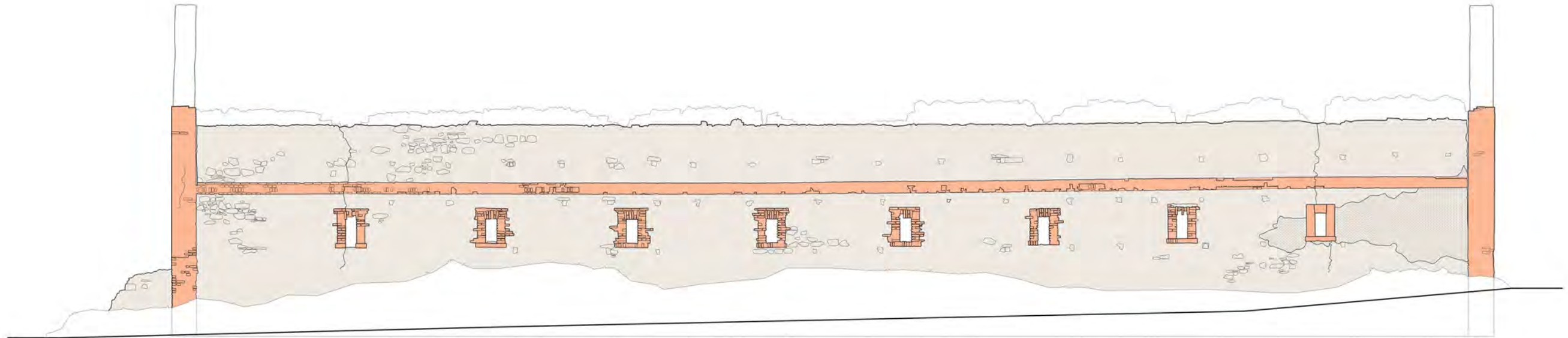

Malzeme Lejantı

- Taş
- Mermer
- Dolu tuğla (26x12.5x6)
- Boşluklu tuğla (21x10x6)
- Boşluklu tuğla (19x19x10)
- Marsilya kiremidi
- Sıva / boya
- Ahşap
- Kerpiç
- Cam
- Metal
- Plastik
- Seramik
- Çimento esaslı malz.

Batı Cephesi Malzeme Analizi

Güney Cephesi Malzeme Analizi

1 0 1 2 3 4m

ROLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P13	Analitik Rolöve - Malzeme	
ARALIK 2022		

ROLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

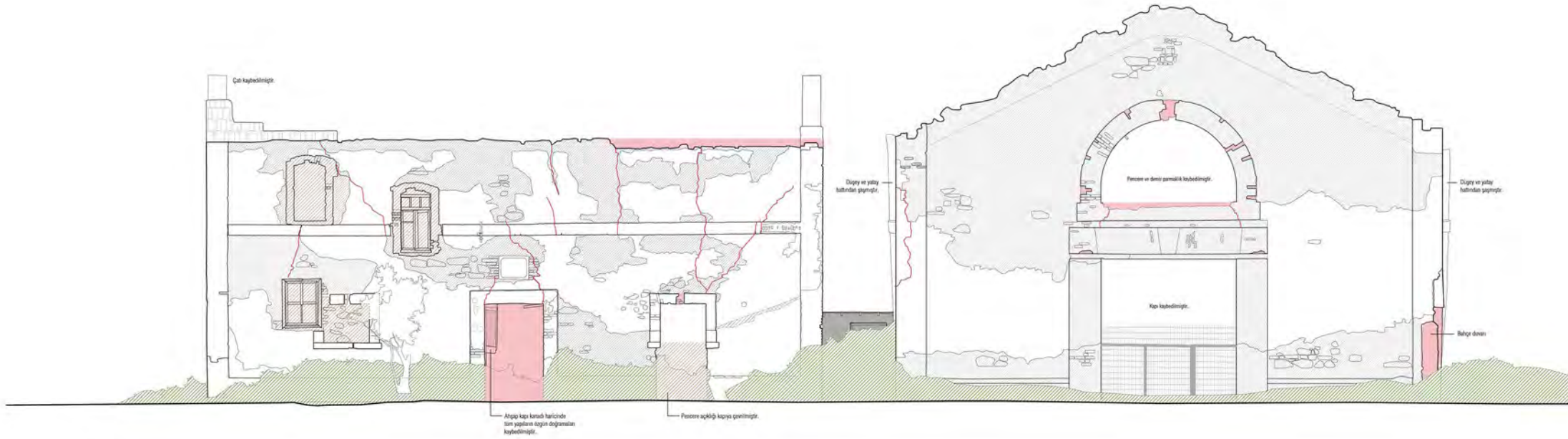
Hasar Lejantı

- / Çatlak ve ayrılma
- Malzeme kaybı
- Sıva-boya kaybı
- Dönem müdahalesi
- Niteliksiz müdahale
- Niteliksiz ek
- Bitki oluşumları

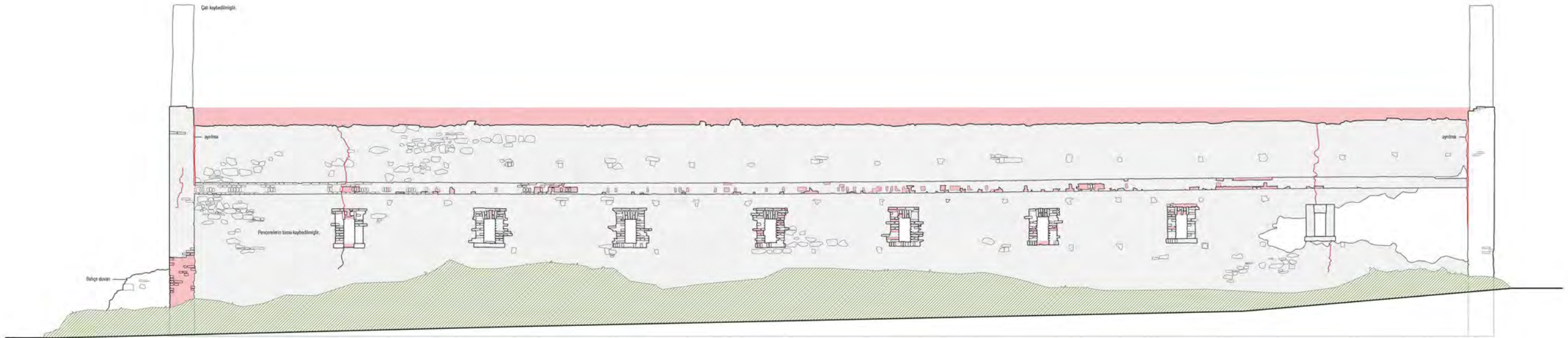
Mücadele sonrasında konut kullanımına yönelik yapılan değişiklikler, dönem müdahalesi olarak değerlendirilmiştir.

Niteliksiz ek yapı ölçөгündeki müdahaleleri kapsar.

Yapı elemanı kayıplarını çizimlerde metin olarak belirtmiştir.

Batı Cephesi Hasar Analizi

Güney Cephesi Hasar Analizi

EK J: Şaraphane Yapıları Restitüsyon Önerileri.

P22	Restitüsyon, Vaziyet Planı
P23	Restitüsyon, Zemin Kat Planı (Y01)
P24	Restitüsyon, Ara Kat Planı (Y01)
P25	Restitüsyon, Batı Cephesi ve Kesit (Y01)
P26	Restitüsyon, Kuzey Cephesi ve Kesit (Y01)
P27	Restitüsyon, Kuzey Cepheleri (Y02-Y03-Y04)

İ.T.O.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

- 1 Bahçe duvarları
- 2 Ekin alanları
- 3 İskele
- 4 Cami
- 5 Çeşme

5 0 5 10 15 20m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P22	Vaziyet Planı	
ARALIK 2022		

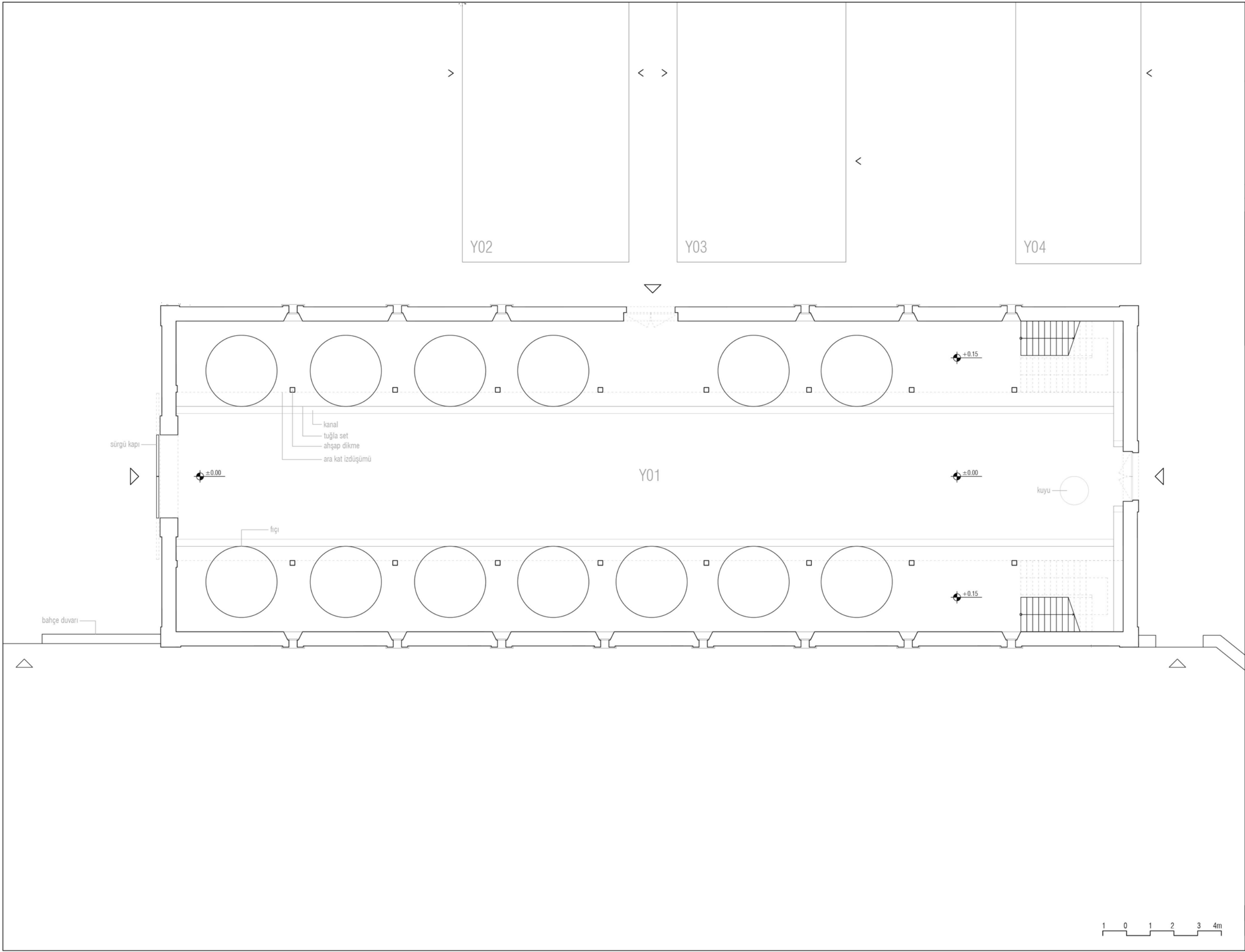
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEK/BALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P23	Zemin Kat Planı (±0.00 m)	
ARALIK 2022		

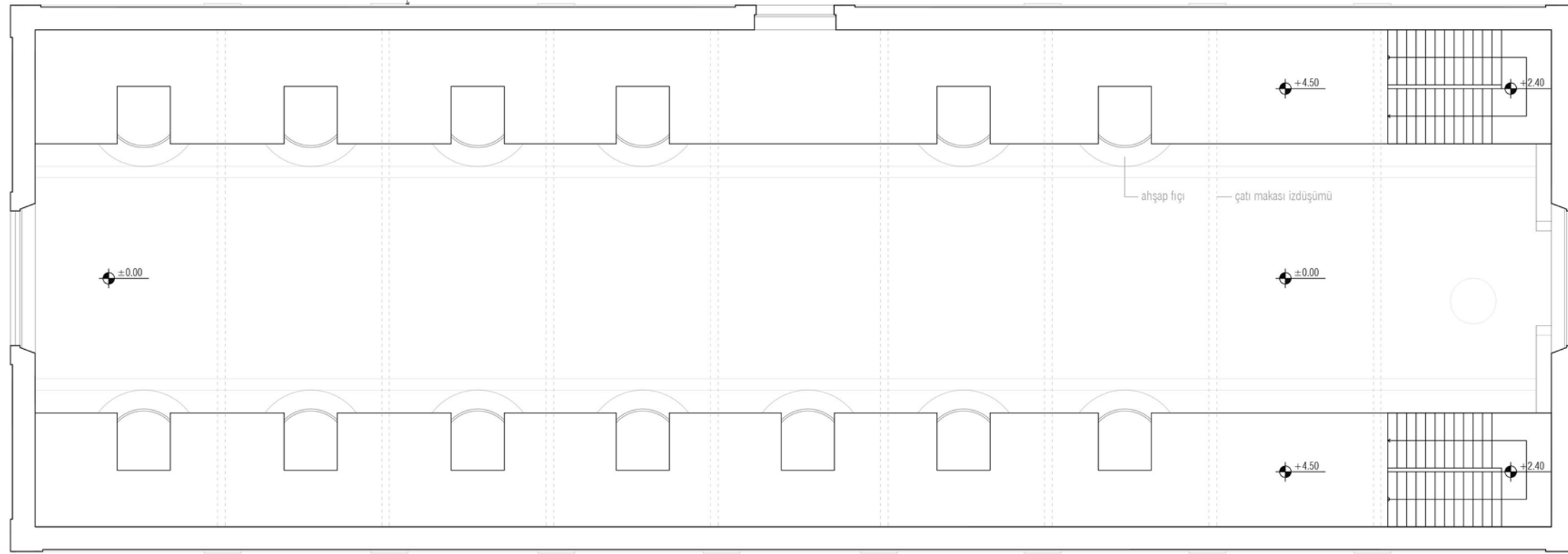
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEK/BALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P24	Ara Kat Planı (+4.50 m)	
ARALIK 2022		

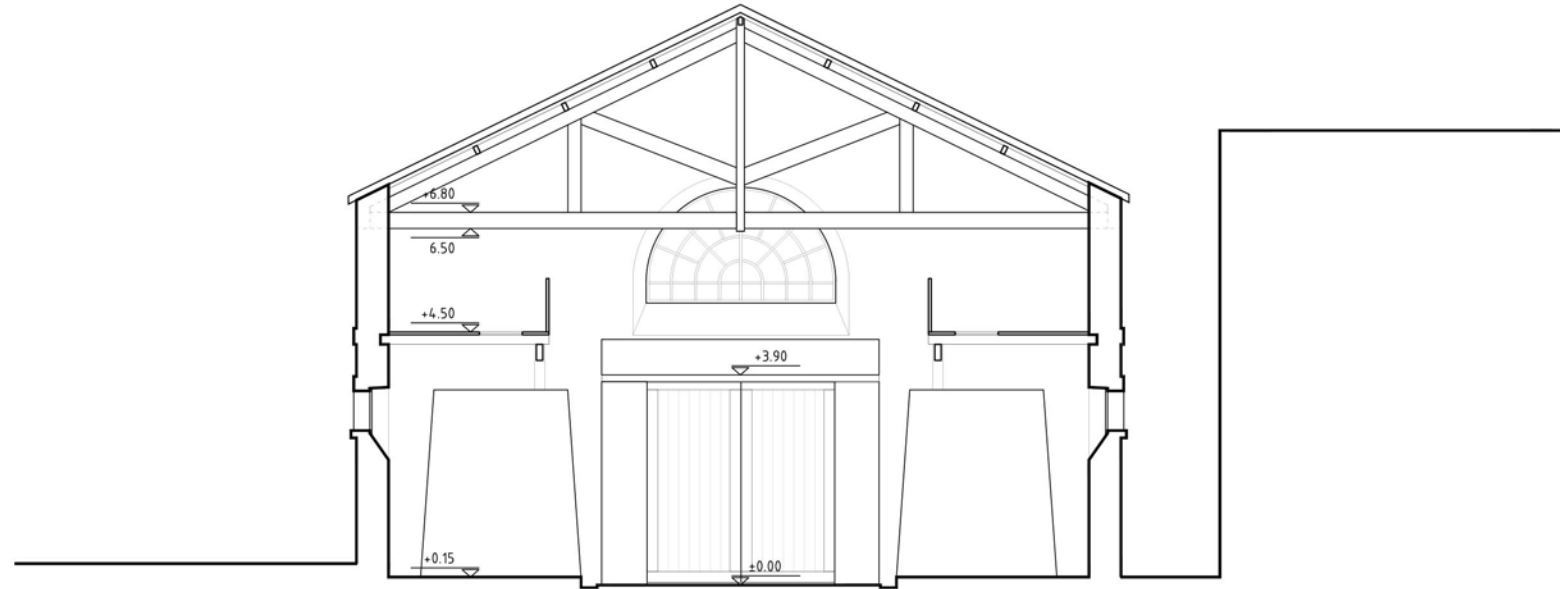
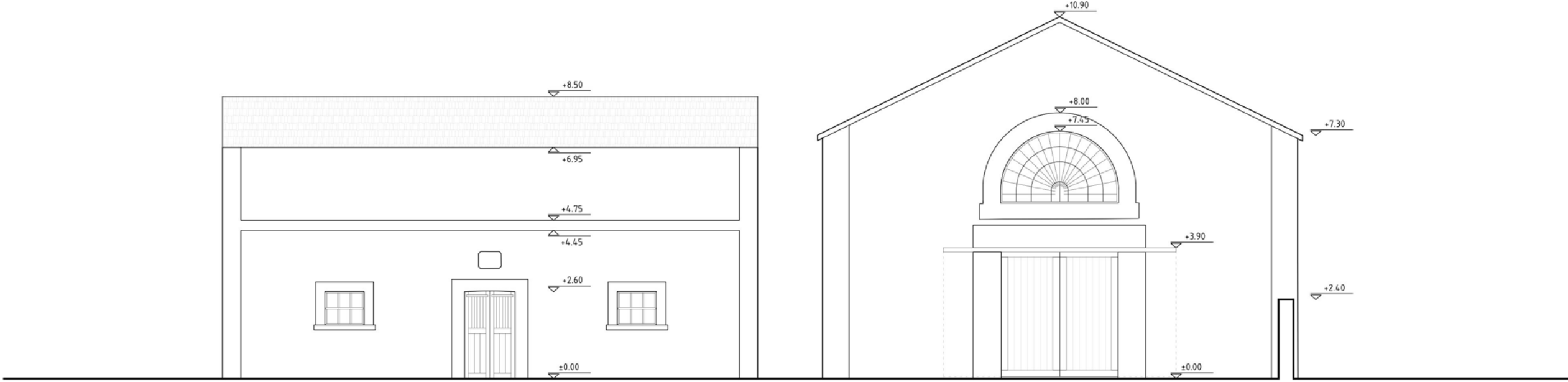
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEK/BALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
--------	-------------	-------------

P25	Batı Cepheleri (Y01-Y02) ve Kesit
-----	-----------------------------------

ARALIK 2022

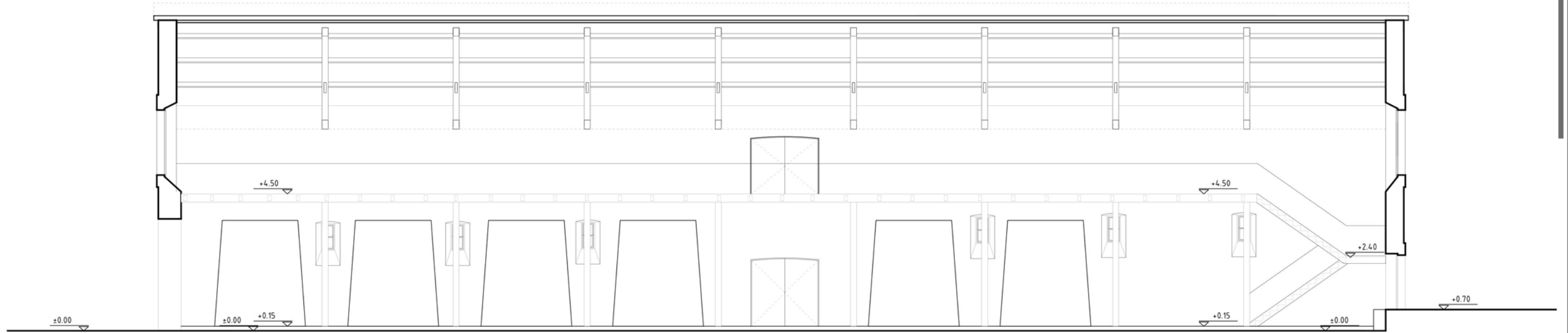
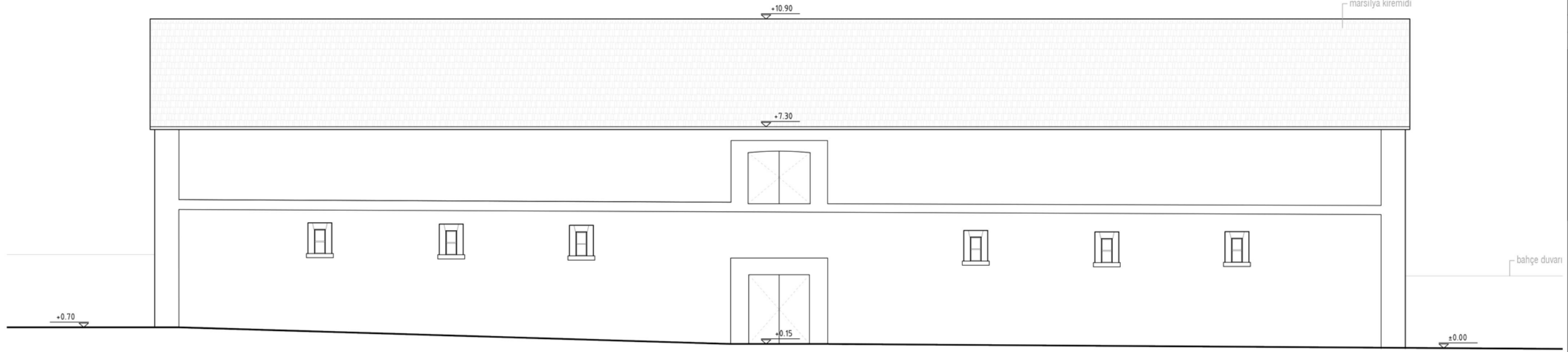
İ.T.O.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEK/BALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P26	Kuzey Cephesi (Y01) ve Kesit	
ARALIK 2022		

İ.T.O.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P27	Kuzey Cephesi (Y02-Y03-Y04)	
ARALIK 2022		

EK K: Şaraphane Yapıları Müdahale ve Yeniden Kullanım Önerileri.

P28	Yeniden kullanım önerisi, vaziyet planı.
P29	Yeniden kullanım önerisi, Zemin Kat Planı (Y01)
P30	Yeniden kullanım önerisi, Ara Kat Planı (Y01)
P31	Yeniden kullanım önerisi, Batı Cephesi ve Kesit (Y01)
P32	Yeniden kullanım önerisi, Kuzey Cephesi ve Kesit (Y01)
P33	Müdahale Paftası, Güney ve Batı Cephesi (Y01)

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

Y06 yapısı hakkında elde edilen bilgiler
yeniden kullanım önerisi için yetersizdir.
İleride yapılacak olan çalışmalar
doğrultusunda yapının kullanımı ele
alınmalıdır.

Yeniden kullanım önerileri

- Y01 - şaraphane
- Y02 - yönetim ve mübadele evi
- Y03 - mahzen
- Y04 - servis birimleri
- Y05 - satış birimleri

5 0 5 10 15 20m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P28	Vaziyet Planı	
ARALIK 2022		

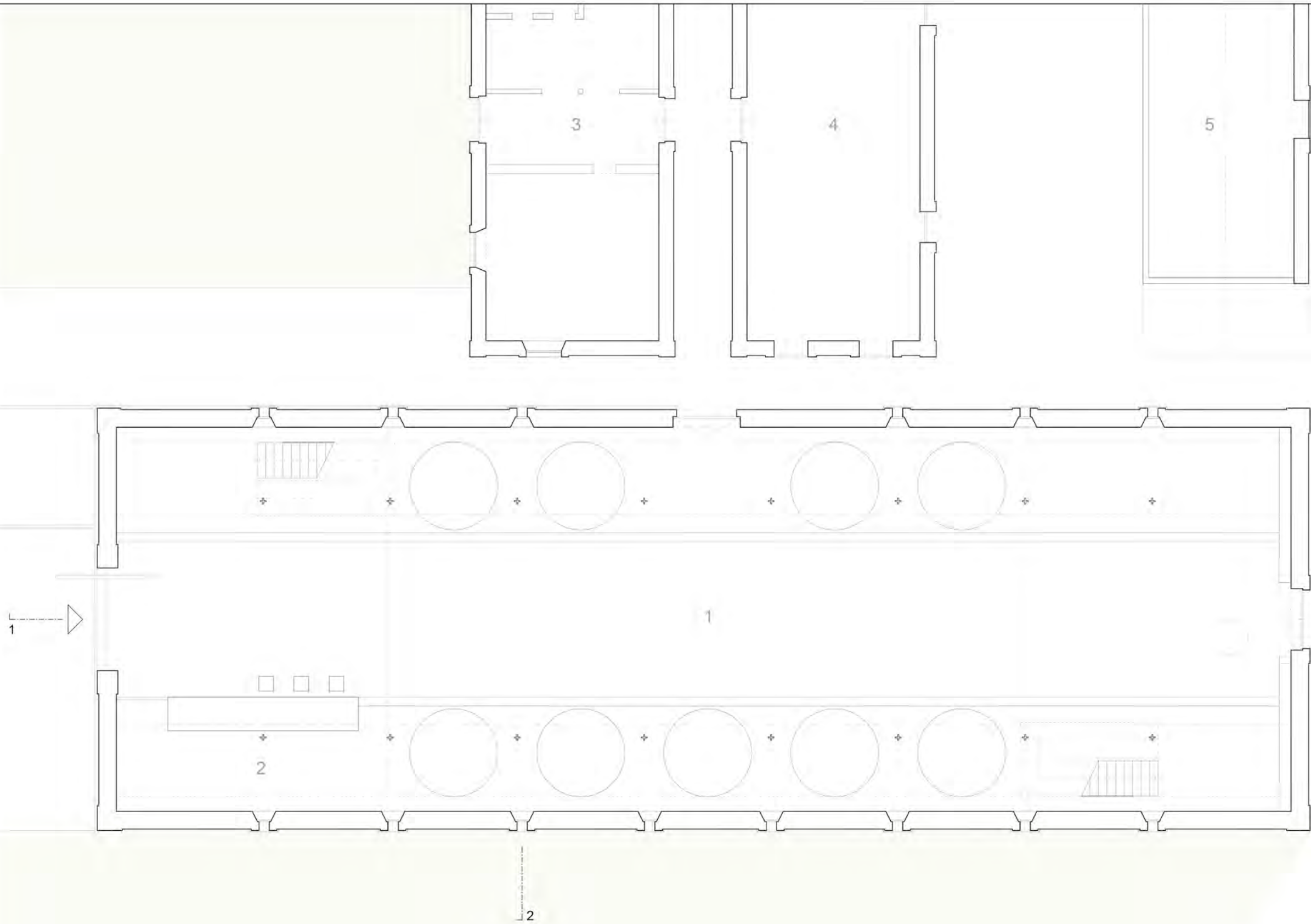
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

zemin kat planı (±0.00 m)

- 1 şaraphane
- 2 servis barı
- 3 yönetim ve mübadele evi
- 4 mahzen
- 5 servis birimleri

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P29	Zemin Kat Planı (±0.00 m)	
ARALIK 2022		

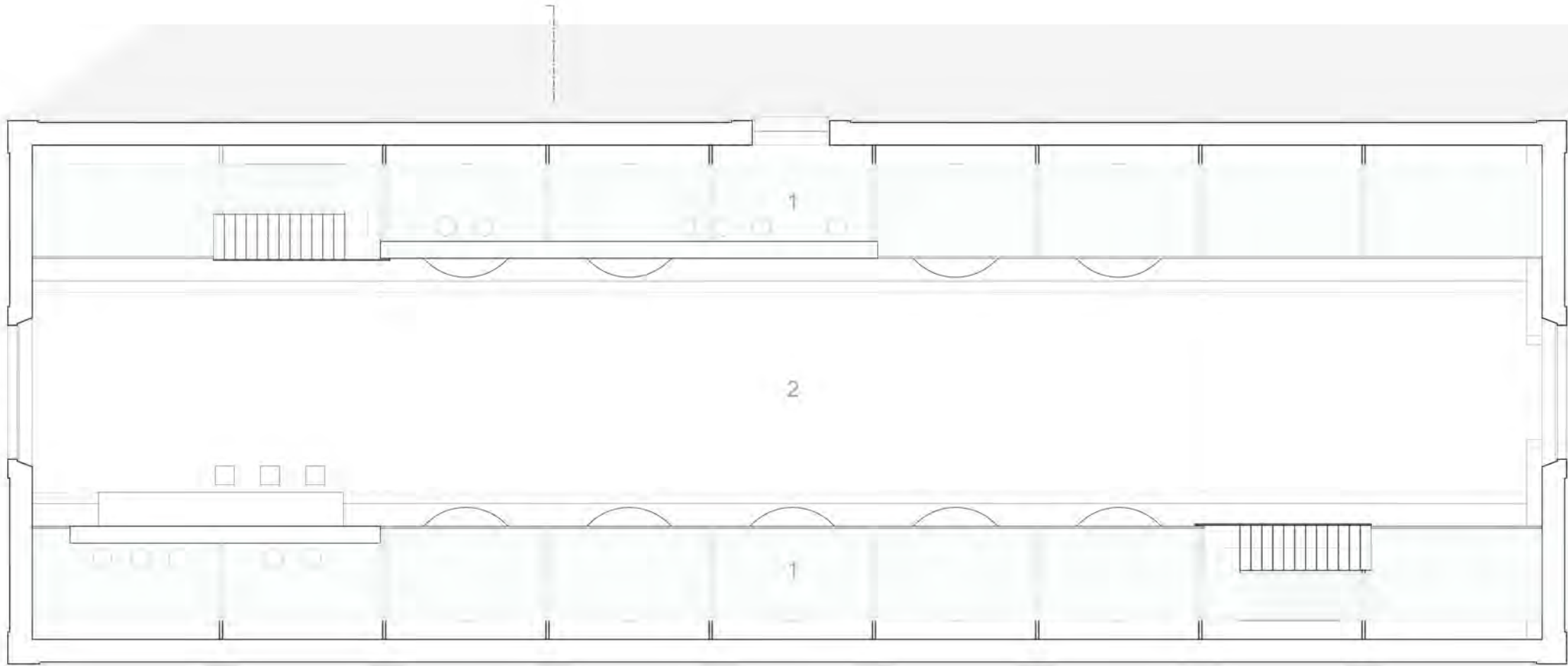
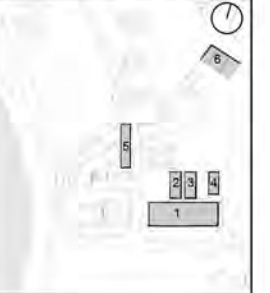
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

asma kat planı (+4.50 m)

1 cam döşeme
2 galeri

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P30	Ara Kat Planı (+4.50 m)	
ARALIK 2022		

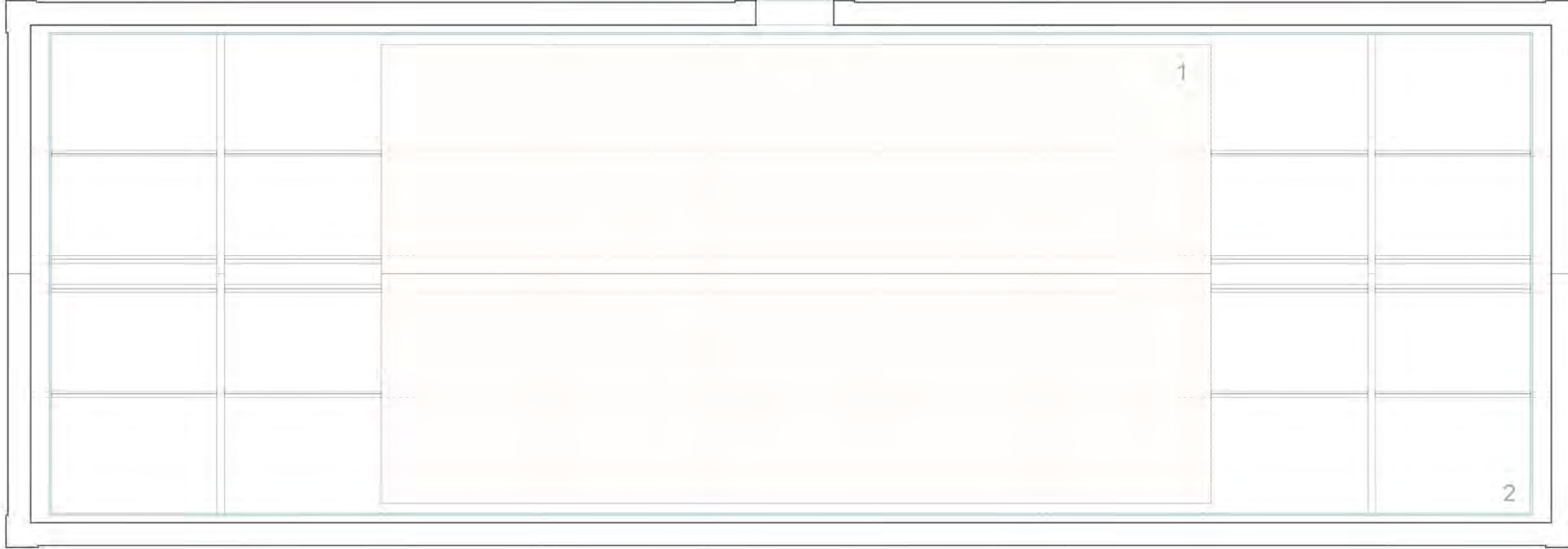
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Saraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Saraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

kabuk planı (+10.00 m)

1 ahşap iç örtü
2 yarı geçirgen kabuk

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P31	Kabuk Planı (+10.00 m)	
ARALIK 2022		

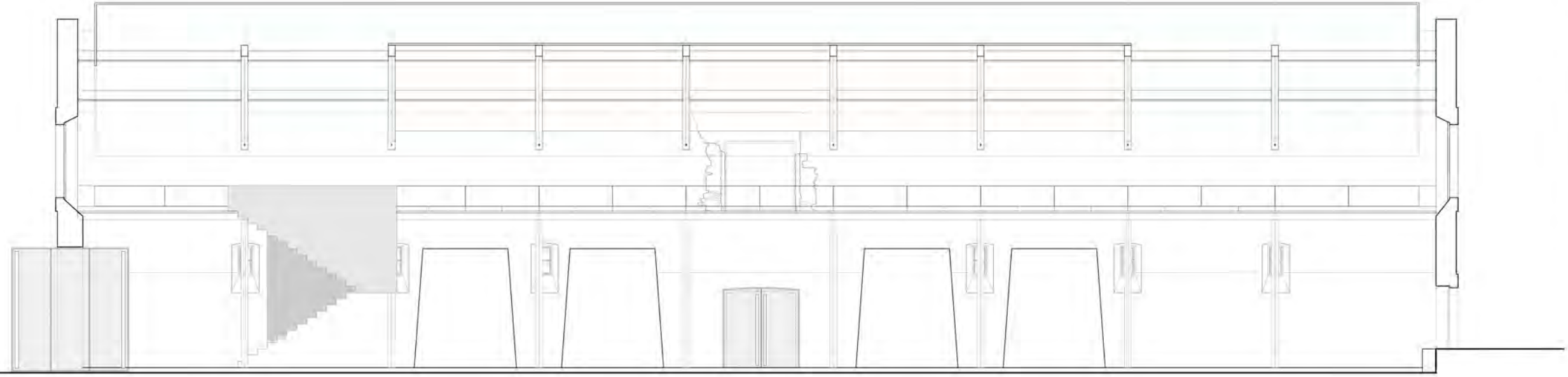
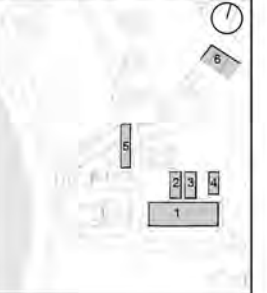
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

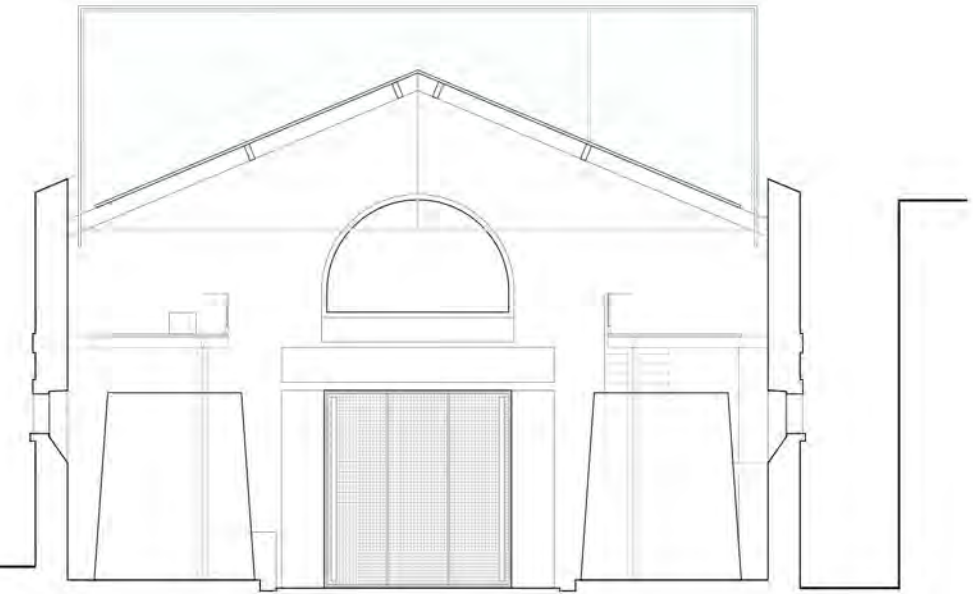
Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEKİBALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

HAZIRLAYAN	502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN	Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

1-1 kesiti

2-2 kesiti

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P32	Kesitler	
ARALIK 2022		

İ.T.O.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON PROGRAMI

RÖLÖVE, RESTİTÜSYON ve RESTORASYON
PROJESİ

Paşalimanı (Aloni) Adası Şaraphane Yapıları
Paşalimanı Köyü
ERDEK/BALIKESİR

(107 Ada, 32 Parsel) Y01 Şaraphane
(107 Ada, 29 Parsel) Y02 İdari yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y03 Üretim ile ilişkili Yapı
(107 Ada, 31 Parsel) Y04 Üretim ile ilişkili Yapı
(128 Ada, 5 Parsel) Y05 Lojman
(107 Ada, 27 Parsel) Y06 Yapı

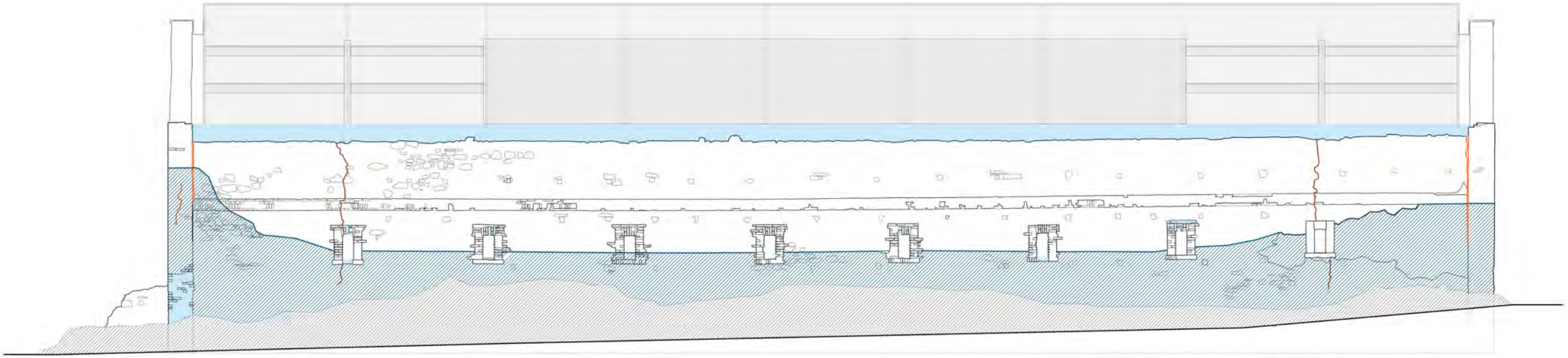
HAZIRLAYAN 502191209 Tuğçe CANER
DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ

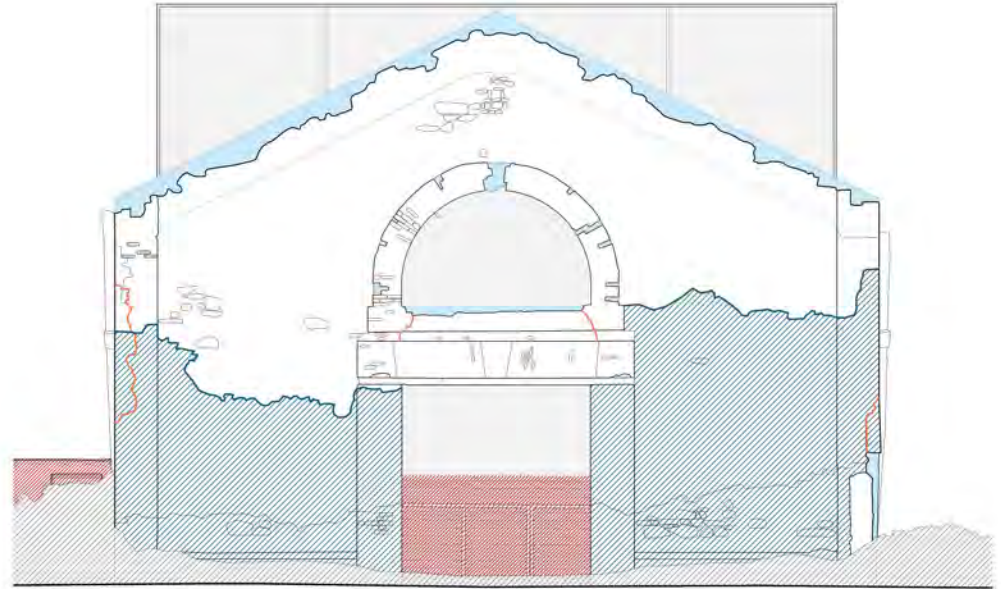
Müdahale Lejantı

- Çatlak onarımı
- Bütünleme
- Derz ve sıva onarımı
- Niteliksiz eklerin kaldırılması
- Bitkilerden arındırma
- Çağdaş ek

Şaraphanenin yeniden kullanımı için
sunulan proje önerisi, yeniden kullanım
çözümü arasındadır.

Y01 Güney Cephesi Müdahale

Y01 Batı Cephesi Müdahale

1 0 1 2 3 4m

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
P33	Müdahale	
ARALIK 2022		

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Tuğçe Caner

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2015, Özyeğin Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Lisans** : 2018, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü (Yatay geçiş), 2017, Kauno Technologijos Universitetas (Erasmus)

MESLEKİ DENEYİM:

- 2015 yılında Stüdyo Vertebra’da stajyer mimar olarak çalışmıştır.
- 2016 yılında MATU İstanbul’da ve Baraka’da stajyer mimar olarak çalışmıştır.
- 2019 yılında ajans bünyesinde grafik tasarımcı olarak çalışmıştır.
- 2021-2022 yılları arasında, Ahmet Alataş Workshop (AAW) ekibinde mimar olarak çalışmıştır.
- 2022 yılında Işıl Işıklıkaya-Laubscher tarafından yürütülen Lyrbe (Manavgat/Antalya) mimari yüzey araştırmalarında görev almıştır.